

**T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

İZMİT'E GÖÇ İLE GELENLERİN İZMİT İLE ETKİLEŞİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FATMA SİNEM SİKLON

**ANABİLİM DALI : HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM
PROGRAMI : HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM**

KOCAELİ – 2010

**T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

İZMİT'E GÖÇ İLE GELENLERİN İZMİT İLE ETKİLEŞİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FATMA SİNEM SİKLON

**ANABİLİM DALI : HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM
PROGRAMI : HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM**

DANIŞMAN : PROF.DR.HÜLYA YENGİN

KOCAELİ – 2010

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İZMİT'E GÖÇ İLE GELENLERİN İZMİT İLE ETKİLEŞİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: Fatma Sinem SIKLON

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Tarih ve No: 6 /07/2010 - 18

Prof. Dr. Hülya YENGİN

Doç. Dr. İdil SAYIMER

Doç. Dr. Pınar Eraslan YAYINOĞLU

KOCAELİ – 2010

ÖNSÖZ

Dünya, bir yandan iletişimi kuracak bir diyalog kurmaya çalışırken, öte yandan da yıkımları, açlıkları, sabotajları, terörizmi, etnik savaşları yaşıyor. Uluslar arası yapılan toplantılarda önyargılar, ekonomik çıkarlar, etnik çıkışlar dünyanın bütünleşmesine gölge düşürüyor. Bu tür çatışmalar aynı zamanda dünyanın kültürel olarak bütünleşmesini de engelliyor. Dünya kültürel olarak bütünleşme sürecini öncelikle göçe ve küreselleşmeye borçludur. Göç değişik bölgelerden aynı bölgeye yığılmayla oluşan nüfus hareketliliğinin yanı sıra kültürel çeşitliliktir bir anlamda. Çünkü göç edilen bölgede göçler sonucu gelen toplulukların kültürleri de yaşamaya başlar. Böylece bölgede çokkültürlülük / kültürel çeşitlilik de doğar. Bunun yanında kentleşme ve kentlileşme sorunları da birlikte doğar. Köyden göçen göçer kente uyum sağlamakta zorluk çekmekteyken bozuk kentleşme sorunları da ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda kültürlerarası iletişim ve etkileşim açısından da zorluklar yaşanmaktadır.

Göç çalışmaya kadın çalışmaları yaptığım İzmit'in Gündoğdu Kalıcı Konutları bölgesine gittiğimde karar vermiştim. On iki daireli bir apartmanda, on iki ayrı bölgeden gelmiş, on iki farklı aileyi ve bu ailelerin kendilerine göre ortak bir kültür mozaigi oluşturmaya çalışıp kendi aralarında oyunlar oynayan çocuklarını gördüğümde Kocaeli'yle ilgili bir kültürlerarası iletişim konulu çalışmanın yararlı olabileceğini düşündüm. Kendi aralarında ortak bir kültür oluşturmaya çalışan ikinci kuşak ne kentli ne de köylü ya da hem kentli hem de köylü olabilmektedir.

İşte bu manzaradan yola çıkarak yapılan çalışmada İzmit'e göç ile gelenlerin İzmit kültürü ile iletişimi ve etkileşimini ortaya koymaya çalışılmaktadır. Kendilerini artık İzmit'e ait hissedip hissetmedikleri merak ettiğimiz bir noktaydı. Bu çalışmanın başka bir önemli noktası da çokkültürlülüğün başarıyla yönetilip yönetilmediği üzerineydi. Bu çalışmada bunları ortaya koymaya çalıştım.

Ancak bu çalışmayı ele alırken bir takım sınırları aşmak, göç ile gelenlerle, iletişim kurmak bir mayın tarlası üzerinde yürümeye benziyor. Bu mayın tarlası üzerinde yürürken mayınlar patlamadı değil. Beni bu mayın tarlası üzerinde yürürken, benimle birlikte yürüyen ve tökezlediğimde bana devamlı elini uzatan tez

danışmanım sayın Prof. Dr. Hülya Yengin'e teşekkürü borç bilirim. Çok özel teşekkürler de beni oradan gülümseyerek izlediğini bildiğim babama. Bana dünyayı anlatan, dünyayı başka bir gözle görmemi sağlayan, tezimin her aşamasında yanımda olan, kendi deyimiyle "tatlı huysuz" sayın Prof. Dr. Onur Gürkan'a teşekkürden daha çok şey borçluyum sanırım. Son olarak; her zaman yanımda olduklarını bildiğim, beni tez aşamasında devamlı yüreklendiren ve benim sancılarım karşısında sabırla dayandıkları ve bana katlandıkları için anneme ve kardeşime dünyaları borçluyum.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ	ix
TABLolar DİZİNİ	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KÜLTÜR.....	6
1.1. Kültür Kavramının Tarihçesi	7
1.2. Kültür Kavramının Anlamı / Anlamları	8
1.3. Kültürün Özellikleri.....	14
1.4. Kültür Şeması	15
1.4.1. Doğal Çevre	16
1.4.2. Tarih ve Kaynaklar	16
1.4.3. Aile ve Akrabalık	17
1.4.4. Sağlık ve Beslenme	17
1.4.5. Eğitim Süreci.....	18
1.4.6. Yerleşmeler	19
1.4.7. Ekonomi ve Teknoloji	19
1.4.8. Bilim ve Sanatlar	20
1.4.9. Din ve Devlet	20
1.4.10. Kişilik, Sistem ve Dil.....	20
1.4.11. Kültürel Çevre ve Tarih Çevresi.....	21
1.5. Kültür Kuramları.....	21
1.5.1. Bütüncü / Holistik Kuramlar	22
1.5.2. Felsefi Antropoloji / Kültür Antropolojisi	23

1.5.3. Kültür Öğeleri Kuramı.....	23
1.5.4. Hermeneutik* Kültür Kuramı	24
1.6. Kültür Çeşitleri.....	24
1.6.1. Yüksek Kültür	24
1.6.2. Alt Kültür	26
1.6.3. Popüler Kültür	27
1.6.4. Kitle Kültürü	31
1.7. Çokkültürlülük	35
1.7.1. Çokkültürlülük Kavramı	35
1.7.2. Çokkültürcülük Kavramı	40
1.7.3. Kültürel Melezleşme.....	44
1.8. Kültürlerarasılık.....	46
1.9. Küreselleşme ve Kültür.....	47

İKİNCİ BÖLÜM

2. GÖÇ	53
2.1. Göç Olgusunun Tanımı.....	54
2.2. Göçün Tarihi.....	58
2.3. Göçü Ortaya Çıkaran Nedenler	60
2.3.1. Güvenlik Sorunu.....	61
2.3.2. Ekonomik Nedenler	62
2.3.3. İstihdam İmkanlarının Yaratılmaması	62
2.3.4. Tarımsal Yapıdaki Değişmeler.....	63
2.3.5. Teknolojik Nedenler	64
2.3.6. Sosyo-Kültürel Nedenler	65
2.4. Göç Teorileri.....	65
2.4.1. Göç Kavramıyla Doğrudan İlişkili Teoriler.....	66
2.4.1.1. Ravenstein'in Göç Kanunları	66
2.4.1.2. Kesişen Fırsatlar Teorisi.....	67
2.4.1.3. İtme – Çekme Teorisi.....	67
2.4.1.4. Merkez Çevre Teorisi.....	68

2.4.1.5. Parekh'in Göç Teorisi Sınıflaması.....	70
2.4.1.6. Marxist Teori	71
2.4.1.7. Ağ Teorisi	72
2.4.2. Göç Kavramıyla Dolaylı Olarak İlgili Teoriler.....	74
2.4.2.1. Asimilasyondan Çokkültürcülüğe Teorik Yaklaşımlar.....	74
2.4.2.2. Etnisite Teorileri	76
2.4.2.2.1. Kan Bağını Temel Alan Yaklaşım	77
2.4.2.2.2. Durumsal veya Araçsal Yaklaşım	78
2.5. İç Göçler	79
2.6. Kentler Arası Göçler	81
2.6.1. Göç Eden Kişinin Özellikleri.....	82
2.6.2. Kentte Yaşanan Uyum Süreci	83

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KENTLEŞME ve KENTLİLEŞME	85
3.1. Kent Tanımı	85
3.1.1. Demografik Ölçüt.....	87
3.1.2. İşlevsel ya da Ekonomik Ölçütler.....	87
3.1.3. Toplumbilimsel Ölçüt	88
3.1.4. Yönetimsel Ölçüt.....	88
3.2. Kentlerin Tarihsel Evrimi	88
3.3. Kentleşme	92
3.3.1. Kentleşme Nedenleri	93
3.3.1.1. Ekonomik Nedenler	93
3.3.1.2. Teknolojik Nedenler.....	94
3.3.1.3. Siyasal Nedenler	95
3.3.1.4. Sosyopsikolojik Nedenler.....	96
3.3.2. Türkiye'ye Özgü Kentleşme Nedenleri	96
3.3.2.1. İtici Güçler	97
3.3.2.2. İletici Güçler	98
3.3.2.3. Çekici Nedenler	99
3.4. Kentlileşme	100
3.5. Kent Kimliği ve Kültürü	102

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM.....	104
4.1. Kültürlerarası İletişim Kavramının Tarihçesi	105
4.2. Kültürlerarası İletişim Kavramı	106
4.3. Kültürlerarası İletişim Kuramları.....	108
4.3.1. Enformasyon Sistemleri Kuramı	109
4.3.2. Kültürel Boyutlar Kuramı	112
4.3.3. Değer Yönelimleri Kuramı	114
4.3.4. İletişimsel Eylem Kuramı	116
4.4. Kültürlerarası İletişim ve Karşılaşma Alanları.....	117
4.5. Göç Yoluyla Farklı Kültürlerle Karşılaşma	118
4.6. Kentteki Göçmenlerin İletişim Yapılanması.....	120

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. İZMİT	123
5.1. Araştırma : İzmit'e Göç İle Gelenlerin İzmit İle Etkileşimi.....	124
5.1.1. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi	125
5.1.2. Araştırmanın Bulguları	126
5.1.2.1. Demografik Bilgiler	127
5.1.2.2. Siyasi Tercih	130
5.1.2.3. Kültürel Faaliyet	132
5.1.2.4. Göç	135
5.1.2.5. Kentleşme	140
5.1.2.6. Çok kültürlülük	147
SONUÇ.....	149
YARARLANILAN KAYNAKLAR	157
EKLER.....	168
ÖZGEÇMİŞ.....	177

ÖZET

Küreselleşme hızla dünyamızı sararken kültürlerarası iletişimin ve etkileşimin insanların yaşamında rolü büyüktür. İnsanlar, kitle iletişim araçları aracılığıyla olsun, başka etkenler aracılığıyla olsun değişik kültürlerden büyük ölçüde etkileniyor. Bu etkileşimin en büyük etkenlerinden biri de göçtür. Göç, küreselleşme ile birlikte adeta dünyanın küçük bir köy haline geldiğini hissettiren en önemli olayların başında gelmektedir. Dünya, göç ve küreselleşmenin etkisiyle çeşitli kültürlerden oluşan bir kültür mozağıne sahip olmuştur. Bu kültür mozağının oluşmasında göç öncelikli bir rol oynamış ve göçün sonucunda çokkültürlü kentler oluşmuştur. Göç dolayısıyla oluşan bu çokkültürlü kentler beraberinde kentleşme ve kentlileşme sorunlarını da getirmiştir. Gelişmekte olan ülkelerin çektiğı sancıları çeken bir ülke olarak Türkiye, kentleşme ve kentlileşmenin getirdiğı sorunların sancılarını da yaşamaya başlamıştır. Ülkemizdeki bu çokkültürlü kentlerden biri de göç alma hızıyla birinci sırada olan Kocaeli'dir. 1920'lerden beri göç alan bir kent olarak Kocaeli de kentleşmenin ve kentlileşmenin, oluşan kültür mozağının sıkıntılarını çekmektedir. Bu yüzden çokkültürlülük olgusunun ve kültürlerarası iletişim ile etkileşimle gelen kente aidiyet duygusunun bu şehir üzerindeki etkilerinin incelenmesi kaçınılmaz bir durumdur. Bu düşünceyle hazırlanan dört aşamalı çalışmanın ilk bölümünde kültür kavramının geniş bir tanımı, ikinci bölümde göç olgusu geniş biçimde alınırken üçüncü bölümde kentleşme ve kentlileşme olgularının açıklaması yapıldı. Dördüncü bölüm ise İzmit'e göç edenlerle yapılan araştırma kısmına ayrıldı. Dört bölümden oluşan çalışmada İzmit'e göçle gelenlerin İzmit kültürü ile etkileşimleri ve yerli halkla iletişimleri ile kent ve kentlileşmeleri diğeri bir deyişle İzmit'e aidiyet duyguları incelenmiştir.

ABSTRACT

While globalization is increasingly spreading over the world, intercultural communication and interaction has an important role in people's lives. People, whether through mass media or other factors, are greatly influenced by other cultures. One of the biggest factors of this interaction is migration. Migration is one of the most important events that make the world become a small village along with globalization. The world has a cultural mosaic comprising several cultures with the effect of migration and globalization. Migration played a primary role in the formation of this cultural mosaic and multicultural cities were established. These multicultural cities established in consequence of migration brought along problems of urbanization and becoming urbanized. Turkey, as a country suffering from the same problems as the other developing countries, started to experience painful problems associated with urbanization and becoming urbanized. One of the multicultural cities ranking first in our country in its rate of migration is Kocaeli. Kocaeli as well suffers from the problems of urbanization and becoming urbanized and cultural mosaic as a city allowing migrants since 1920s. Therefore, it is inevitable to examine the effects of multiculturalism and sense of belonging to the city by means of intercultural interaction on this city. Considering this, a four-stage study was prepared, first part of which included a broad definition of culture. In the second part, migration phenomenon was explained clearly and comprehensively; whereas, the terms urbanization and becoming urbanized were described in the third part. The fourth part included a survey conducted to the people who migrated to İzmit/Kocaeli. In the study consisting of four parts, the interactions of those migrating to İzmit with the culture of İzmit and their communication with native people and their level of urbanization, in other words, their sense of belonging to İzmit were investigated.

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1: Kültür şeması.....	15
Şekil 1.2: Eğitim süreci şeması	18
Şekil 5.1: Medeni durum	128
Şekil 5.2: Son iki genel seçime göre verilen oy dağılımları	131
Şekil 5.3: Kitap okuma dağılımı	132
Şekil 5.4: Okunan yerel gazetelerin dağılımı.....	133
Şekil 5.5: Evde Türkçe'den başka konuşulan diller	134
Şekil 5.6: Kocaeli'nin kültürel değerlerinin sıralanması.....	135
Şekil 5.7: Sonraki kuşakların kültürlerini yaşatabilmesi	136
Şekil 5.8: Göç edilen yer ile olan bağlantının durumu.....	137
Şekil 5.9: Göç edilen yer ile kurulan bağlantılar	137
Şekil 5.10: Ailenin ilk geldiği yerleşim yerinin türü.....	138
Şekil 5.11: İzmit'e gelme nedenlerinin sıralaması.....	139
Şekil 5.12: Kentte başarılı olmayı etkileyen faktörlerin sıralaması	141
Şekil 5.13: Kişilerin kendilerini kentte başarılı/başarısız görme dağılımı	142
Şekil 5.14: Kendinizi kentli olarak görüyor musunuz?.....	143
Şekil 5.15: Göç edilen yere dönmek isteme nedenleri	144
Şekil 5.16: Kentte Yaşarken Geleceğe Yönelik İstek Sıralaması	146

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 5.1: Yaş ve cinsiyete ait demografik bilgiler.....	127
Tablo 5.2: Cinsiyete göre eğitim seviyelerinin dağılımı.....	127
Tablo 5.3: İstihdam durumu ve gelir düzeyleri	128
Tablo 5.4: Cinsiyete göre eşlerin demografik yapısı	129
Tablo 5.5: Ailedeki kişi sayısı	130
Tablo 5.6: Dini yapı	130
Tablo 5.7: Son iki genel seçime göre verilen oy dağılımları.....	131
Tablo 5.8: Siyaset ile ilgili düşünceler.....	132
Tablo 5.9: Kitap okumama nedeni.....	133
Tablo 5.10: Okunan yerel gazete	133
Tablo 5.11: Etkinliklere katılım durumu.....	134
Tablo 5.12: Evde Türkçe'den başka konuşulan dil var mı?	134
Tablo 5.13: Göç edilen yerdeki herhangi bir geleneği İzmit'te yaşatabilme	135
Tablo 5.14: Sonraki kuşakların kültürlerini yaşatabilmesi.....	136
Tablo 5.15: İzmit'in yerli halkıyla ilişkiler	136
Tablo 5.16: Ailenin ilk geldiği yerleşim yerinin türü	138
Tablo 5.17: İzmit'e gelme nedeni	139
Tablo 5.18: İzmit'e kiminle geldiğinin dağılımı	140
Tablo 5.19: Oturulan konutun mülkiyeti ve durumu	140
Tablo 5.20: Kentte başarılı olmayı etkileyen faktörler	141
Tablo 5.21: Kentte başarılı ve başarısız olma nedenleri	142
Tablo 5.22: Kentlilik duygusuyla kentin kime ait olduğunun belirlenmesi.....	143
Tablo 5.23: Geldiğiniz yere dönmek istiyor musunuz?	144
Tablo 5.24: Kente taşınmadan önceki ve kentteki yaşam farklılığı.....	145
Tablo 5.25: Kentte yaşarken geleceğe yönelik en büyük istek	145
Tablo 5.26: İzmit'te yaşamaktan duyulan hoşnutluk.....	146
Tablo 5.27: Ailenin ilk geldiği yerleşim yerinin türü	147
Tablo 5.28: İzmit'te kültürel çeşitlilikten söz edebilir mi?	147
Tablo 5.29: İzmit'te kültürel çeşitlilik başarılı bir şekilde yönetilebiliyor mu?.....	147
Tablo 5.30: İzmit'te kültürel çeşitliliğin başarısız bir şekilde yönetilme sebebi.....	148
Tablo 5.31: Kültürel çeşitliliğin başarılı yönetilmesi için yapılması gerekenler.....	148

GİRİŞ

Göç, tüm toplumları etkileyen insanlığın tarihiyle birlikte ilerleyen bir olgudur. İnsanoğlunun yaşadığı çok eski bir olay olmasına rağmen göç, küreselleşme ile birlikte adeta dünyanın küçük bir köy haline geldiğini hissettiren en önemli olayların başında gelmektedir. Göç bu kadar eski bir sosyolojik olguyken ve çokkültürlülüğün popüler bir türüyen, kozmopolitizmin¹ de seçkin bir türü durumuna gelmiştir.

Göç, bu haliyle sosyolojinin önemli bir konusunu oluşturmakla birlikte; diğer sosyal bilim alanlarını da ilgilendirmektedir. Göç konusuyla ilgilenen sosyal bilim alanlarından biri de iletişim bilimidir. Çünkü göçle birlikte bireyler göç ettikleri kentlerde iletişim ve uyum sorunu yaşamaktadırlar. İletişim ve uyum sorunu yaşamakla birlikte kendi kültürleri ve göç ettikleri kültürle aralarında kültürlerarası bir iletişim oluşurken aynı zamanda çokkültürlülük kavramı da ortaya çıkmaktadır. Oluşan bu kültürlerarasılık sürecinde ve yaşanan çokkültürlü kent ortamında ise göç eden bireyler/topluluklar göç ettikleri yerlerde kültürlerini kendi aralarında yaşatmaktadırlar. Bunun tersi de olabilmekte geldikleri kentin kültürü içinde eriyebilmektedirler. Bu süreç haricinde kültürleşme kavramı da ortaya çıkabilmekte ve göçerler ve göç alan kent halkı arasında kültürleşme olgusuna da rastlanmaktadır. Bu süreçte ise göç edilen kent, kültürlerarasılık ve oluşan çokkültürlülük sayesinde kendi kültürel kimliğini tekrar oluşturmaktadır. Kent, kültürel kimliğini oluştururken aldığı göçler dolayısıyla kentleşme ve içinde barındırdığı göçer nüfusun kentleşme sancılarını da çekmektedir.

Sözü edilen bu durum göç ve kentleşmenin birbirine paralel gelişme göstermesine neden olmaktadır. Göç ve kentleşme ile ilgili nedenler ve sorunlar aynı çizgide ilerlemektedir. Türkiye genelinde göç olgusunun nedenleri incelendiğinde seksenli yıllardan itibaren ilk sırada güvenlik sorunu gelmektedir. Daha sonra göze çarpan başlıca nedenler ise ekonomik nedenler, istihdam imkanlarının yaratılamaması, tarımsal yapılardaki değişimler, teknolojik nedenler, sosyo-kültürel nedenler olarak sayılabilir. Kentleşme olgusu incelendiğinde ise, göç olgusuna bağlı

¹ Dünya yurttaşlığı. İnsanın ya da bireyin ‘Ulus veya tür’ olarak tüm bir insanlığı, ‘vatan’ olarak da tüm bir evreni görmesi gerektiğini savunan görüş

olarak kentleşme nedenlerinin de göç olgusuyla paralellik gösterdiği gözlenmektedir. Ancak kentleşme nedenleri araştırıldığında nedenlerin sayısı farklılık göstermektedir. Bu nedenler; göç olgusunda olduğu gibi ekonomik, teknolojik, siyasal ve sosyo-psikolojik nedenler olarak sayılabilir. Fakat Türkiye'ye özgü kentleşme nedenleri göz önüne alındığında bu nedenlerin arasına itici, iletici ve çekici güçler de katılmaktadır.

Kentleşme ve göç olgusunun nedenlerinin yanı sıra bu olguların yol açtığı sorunlar da vardır. Bu sorunlar yine göç ve kentleşme nedenleri gibi birbirleriyle paralellik göstermektedir. Yol açtığı sorunlara alt yapı ve ulaşım sorunu, arsa sorunu, konut sorunu, kente bütünleşme sorunu ve gecekondular sorunu gösterebiliriz. Bu sorunlar aynı zamanda kentleşme sorunlarını da içermektedir. Göç olgusu ve kentleşmeye ait en önemli sorun olarak gecekondular sorunu ön plana çıkmaktadır. Bunun en önemli nedeni olarak ta kentte yeni bir yaşama başlayan kırsaldan gelen göçmenin, ne kentli ne de köylü olabilmesi yada hem kentli hem de köylü olmasıdır.

Kentleşme olgusu içinde çokkültürlülüğü bir toplum için zenginlik olarak kabul edecek olursak; bu zenginliğin sürekli göç alan bir kent olarak Kocaeli açısından önemini araştırmak bu kentte yaşayan bizler için oldukça önemlidir. Çünkü günümüzde göç - ki göç, küreselleşmenin en önemli dinamiklerinden biri olarak ele alınmalıdır- ve kültürlerin çeşitliliği olağanüstü boyutlara varmıştır. Kültürlerin çeşitliliği ve bu çeşitliliğin birlikte yaşamasının sonucunda ise çokkültürlülük ve kozmopolitizm gibi iki önemli kavram ortaya çıkmıştır. Konunun önemi çokkültürlülük ve çokkültürlülüğün kentte ortaya çıkardığı farklılıkların başarıyla yaşatılıp yaşatılmadığı yada bu farklılıkların kentin kültüründe bir sorun yaratıp yaratmadığı şeklinde incelenecektir. Aynı zamanda çokkültürlülükle ortaya çıkan kültürleşme olgusunun kentin kültürel kimliğini yeniden kurmasındaki rolü konunun önemini kapsamaktadır.

Göç ve kültürlerin çeşitliliği küreselleşmenin etkisiyle olağanüstü boyutlara varmıştır. Aynı zamanda küreselleşmenin etkisiyle çokkültürlülük kavramı ortaya çıkmış,farklılıklarla birlikte yaşayabilmek, farklılıkları başarıyla yönetebilmek yönetimlerin başlıca amaçlarından biri olmuştur. Bir kentte/ulusta bir araya gelen farklı kültürler geldikleri yerin kültürleriyle karşılaşarak kültürleşmeye uğramaktadır.

Oluşan çokkültürlülüğün kentin kültürel kimliğinin oluşması açısından bir avantaj yaratıp yaratmadığı göç alan, sanayileşmiş ve büyükşehir örneği Kocaeli göz önüne alınarak belirlenmiştir. Bu bağlamda konunun amacı; çokkültürlülük olgusunun kentin kültürel kimliğinin oluşması açısından bir avantaj yaratıp yaratmadığını araştırmaktır. Göç olgusunun ve buna bağlı olarak kentte görülen çokkültürlülüğün ve kültürleşmenin birleştirici yada parçalayıcı bir olgu olduğu konunun amaçları arasında yer almaktadır. Bir başka amaç ise, çokkültürlülük ve kültürleşme gibi birbirine bağlı iki önemli olgunun kentin kültürel kimliğinin oluşmasındaki payını belirlemektir. Son olarak göçerlerin çokkültürlü bir ortamda kentleşme ve kentle bütünleşme düzeyleri de konunun amaçları arasında sayılmalıdır.

Çokkültürlülük ve kültürleşme olgularının kentin kültürel kimliğini ve kentleşme düzeyini geliştirmesindeki ve kent kültürü ile etkileşimindeki rolü göç alan bir kent olarak Kocaeli örneği esas alınarak incelenmiştir. Çalışma, Kocaeli ilinin merkez ilçesi olan İzmit ilçesi ile sınırlandırılmıştır. İzmit kent merkezi ile İzmit kent merkezinin kozmopolit bir büyükşehir merkezi olma durumu göstermesidir.

Çokkültürlülük ve kültürleşme, göç olgusundan ayrılamayacak bir sosyolojik olaydır. Bu iki olguya küreselleşme de eklenebilir. Çokkültürlülük ve kültürleşme göç olgusundan ayrılamaz. Kişilerarası iletişim de bu üç olgu ile birlikte kentin kültürel kimliğinin oluşmasında ve kentleşmesinde büyük rol oynamaktadır. Kültürleşme ve çokkültürlülük kişilerarasındaki iletişim ve etkileşim sayesinde oluştuğuna göre göçle birlikte kente sayısız kültür gelir. Bu göçlerin sonucunda ise kentin kültürel kimliği etkileşerek tekrar oluşur.

Dünyadaki küreselleşme süreci içinde Kocaeli kenti de göç olgusundan payına düşeni almaktadır. Kocaeli kenti 1912 yılında mübadele sonucu büyük bir göç dalgası almış, daha sonra kentte sanayileşmenin baş göstermesiyle birlikte kentin aldığı göç giderek artmıştır. 1930 yılında Seka Kağıt Fabrikası'nın açılmasıyla birlikte Kocaeli göç alan kent sıralamasında İstanbul'dan sonra ikinci sıraya oturmuştur. Kocaeli, sanayi kenti olması nedeniyle iç göç aldığı gibi 1912 ve 1940 yıllarında da yurt dışından gelen büyük bir göç dalgasına uğramıştır. Son 97 yılda farklı kültürlerden gelen toplulukların tümü Kocaeli halkını oluşturmaktadır. 1912 yıldan beri alınan farklı kültürlerden göçlerle Kocaeli'nde tek bir kültürden söz

edilemez olmuştur. Çok çeşitli kültürlerden aldığı göçlerle Kocaeli'nde çok kültürlülüğün hakim olduğu, tek bir kültürden söz edilemeyeceği rahatça ifade edilebilir. Sözü edilen çokkültürlülük ve göçlerin sonucunda ortaya çıkan kültürleşme Kocaeli kentinin ortak kültürünü oluştururken aynı zamanda kentin kimliğini de oluşturmaktadır.

Yukarıda sözü edilen kültürel süreçler aynı zamanda araştırmanın varsayımlarını da ortaya çıkarmaktadır. Bu varsayımlar araştırmamızın etrafında şekilleneceği şu varsayımlardır.

Kocaeli'de göçlere ve bu göçlere dayanan çokkültürlülükle birlikte kültürlenme olmuştur.

Yine göçlere ve göç nedeniyle kentte oluşan çokkültürlülük sonucunda bir kültürel yayılım olmuştur. Bu kültürel yayılımla kentin kültürel kimliği üzerinde çokkültürlülük olgusu bir takım etkiler yaratmıştır.

Kocaeli'ye dışarıdan gelen göçler sonucunda hem gelen göçenler hem de Kocaeli kent kültürü kültürleşmeye uğrayarak değişmiştir.

Bir başka önemli varsayım ise; Kocaeli'ye başka şehirlerden gelen göçenler kültür şoku yaşamaktadır/yaşamışlardır.

Kocaeli'de zorla kültürlenmeden yada bir kültürel özümsemeden söz edilip edilemeyeceği incelenmesi gereken bir başka sorun olmuştur.

Kocaeli'deki hemşeri derneklerinin sayısına bakıldığında (60 tane) Kocaeli için bir çokkültürlülük var denebilir ancak Kocaeli'nin kendine has kültürü bu çok kültürlülük içinde yitip gitmişse çok kültürlülük Kocaeli için zenginlikten çıkıp yoksunluğa dönmüştür. Araştırmanın bir diğer amacı, şehirdeki hemşeri derneklerinin kent kültürel kimliğini bütünleştirici veya parçalayıcı işlevlerini ortaya çıkarmak olduğu gibi aynı zamanda Kocaeli'ye göç edenlerin kente geldiklerinde geçirdikleri kültür süreçlerinin (kültürleme, kültürleşme ve kültürlenme) kent kimliğine etkilerinin belirlenmesidir.

Bu varsayımlar çerçevesinde şekillenecek olan çalışma, Kocaeli ilinin merkez ilçesi olan İzmit ilçesi ile sınırlandırılmıştır. İzmit ile sınırlandırılmasının nedeni;

İzmit kent merkezinin kozmopolit bir büyükşehir merkezi olma durumu göstermesidir.

Diğer şehirlerden göç edenler Kocaeli ilinin 13 ilçesine birden yayılmış olmasına rağmen şehirleşme ve kent kültürü açısından Kocaeli’de bulunan hemşeri dernekleri göz önüne alınarak İzmit merkez ilçede diğer şehirlerden göç eden yerleşik göçenler arasından anket ve tabakalı örneklem yoluyla çokkültürlülüğün kentin kültürel kimliğine etkileri ve göçerlerin İzmit kültürü ile etkileşimleri, ve kentle bütünleşme/kentlileşme düzeyleri incelenmiştir. İzmit kent merkeziyle sınırlandırılmasının nedeni yukarıda da söz edildiği gibi, İzmit kent merkezinin kozmopolit bir büyükşehir merkezi olma durumu göstermesidir.

Çalışmanın birinci bölümünde kültür ve kültürle ilgili kavramlar, kültür çeşitleri geniş biçimde ele alınmıştır. Bu bölümde, kültürün özellikleri, kültür şeması, kültür kuramları, kültür çeşitleri, çokkültürlülük, kültürlerarası iletişimin önemli bir noktası olan kültürlerarasılık ve son olarak küreselleşme ve kültür detaylarıyla açıklanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümü altı ana başlıktan oluşmaktadır. Bu başlıklar arasında sırasıyla göç kavramı, göçün tarihi, göçü ortaya çıkaran nedenler ve göç sosyolojisinde üzerinde sıklıkla durulan göç teorileri yer almaktadır. Daha sonra açıklanan ve üzerinde durulan konular ise iç göçler ve göçün sonrasında yaşanan uyum güçlükleri ile ilgilidir.

Üçüncü bölüm ise; beş ana başlıktan oluşmaktadır. Bu bölümde detaylandırılmaya çalışılan kavramlar ise kentin tanımı, kentlerin evrimsel tarihi, kentleşme, kentlileşme ve çokkültürlülük olgusunun en çok etkilediği kavram olan kent kültürü ve kimliği kavramlarıdır.

Çalışmanın son bölümünde ise İzmit merkezinde hemşehri dernekleri üzerinden tabakalı örneklem yoluyla yapılan araştırmanın bulguları ve değerlendirme yer almaktadır. Araştırma altı ana başlıktan oluşmaktadır ve bu başlıkların sonuçları araştırmanın bulgular başlığında verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

Kültür kavramı, sosyal bilimlerde üzerinde uzun yıllardır tartışılan ve henüz bir tanımı yapılamamış olan bir kavramdır. Göç olgusu da beraberinde kültürel çeşitlilik kavramını getirdiğinden kültür çalışmanın ilk bölümünde ayrıntılarıyla incelenmiştir. İncelenen dokuz ana başlık; kültür kavramının tarihçesi, kavramın anlamı, özellikleri, kültür şeması, kuramları, kültür çeşitleri, çokkültürlülük, kültürlerarasılık ve küreselleşme ve kültür başlıklarını kapsamaktadır.

1. KÜLTÜR

“Kültür”ün dillerdeki en karmaşık kelimelerden biri olduğu söylenir; bazen de zıt anlamlısı sayılan doğa en karmaşık kelime unvanıyla onurlandırılır. Kültür kavramı, her ne kadar bütün dillerde bu karmaşıklıkla yerini almış olsa da alışkanlık halinde genel bir kullanımdadır.

İnsanoğlu diğer canlılardan farklı bir özellik gösterir, çünkü gelişmiş bir beyin yapısı vardır. Esasında insan en ilkel, gelişmemiş olarak doğan bir canlıdır. Doğduğunda ise iyi korunması gerekir. Halbuki diğer canlılar daha gelişmiş olarak doğarlar. İnsanlar bu zayıflıklarına rağmen hayatta kalabilmeyi becerebilmişler, hatta yerleşme biçimleri ile kendilerini dışarıdan gelecek tehlikelere karşı koruyabilmişlerdir. İşte bunun nedeni insanların bir “kültür” kurabilme, yaratabilme yetenekleridir.²

En basit toplumdaki en gelişmiş topluma kadar insanların oluşturdukları bütün insan topluluklarında kültür olarak tanımlanan ortak bir olgu mevcuttur. İnsanoğlu hayatta bazı değer, inanç ve sosyal ilişkileri öğrenerek bir toplumsal varlık haline gelir. Hemen hemen her toplumda belirli maddi ihtiyaçları gidermek amacıyla geliştirilen bir teknik sistemin yanında insanlar arası ilişkileri inceleyen kurallar, örf ve adetler, gelenekler, fikirler ve düşünceler mevcuttur. İşte hem bu teknik sistem hem de ilişki sistemleri kültürü oluşturan temel unsurlardır.³

² Enver Özkalp, **Sosyolojiye Giriş**, 11.b., Eskişehir: Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı, 2001, s.93

³ Salih Güney, **Davranış Bilimleri**, 1.b., Ankara: Nobel Yay., Dağ., 2000, s.29

Kültür hakkında en önemli şey insanların bir lisani, dili kullanma yetenekleridir. Yaşadığımız olayları bir fotoğraf gibi bilincimize kaydedemesek de, onları dil ile açıklayabiliriz. Kültürün bize öğrettiği kadarıyla bazı gördüğümüz veya yaşadığımız olayları anlamlandırabilir, açıklayabiliriz. Çünkü, insan doğumundan, ölümüne değin bir kültürel ortam içinde yaşamını sürdürür. Buna göre kültür, toplumsal bir üründür, insanlar arası etkileşim sonucu doğup gelişir.

1.1. Kültür Kavramının Tarihçesi

Kültür kavramının tanımına geçmeden önce kültür sözcüğünün tarihçesi hakkında bilgi vermekte yarar vardır. Kültür sözcüğünün tüm dillerde en karmaşık sözcüklerden biri olduğu yukarıda belirtilmişti.

Kültür sözcüğünün oldukça zengin, uzun ve ilginç bir tarihçesi var. Bu konuyu inceleyen Kroeber ve Kluckhohn (1952) yayımladıkları derlemede, sözcüğün ve kavramın tarihsel evrimine 60 sayfa ayırmışlardır.⁴

Sözcük, Latince'deki "Cultura" veya "Colere" fiilinden kaynaklanmıştır. Klasik Latince'de bu fiil, "bakmak" veya "yetiştirmek" anlamına gelmektedir. Tarımsal anlamda, ekip biçmek, sürmek ve ürün yetiştirmek şeklinde kullanılan "Cultura"nın, ilk defa insan tecrübesi ve onun yaşama tarzı olarak anlam kazanması, Almanya'da gözüken 1750 tarihinden sonraki gelişmeler sonrasında ortaya çıkmıştır.

İlk kez ünlü Voltaire, Culture sözcüğünü, insan zekasının oluşumu, gelişimi, geliştirilmesi ve yüceltilmesi anlamında kullanmıştır. Sözcük buradan Almanca'ya geçmiş ve 1793 tarihli bir Alman dili sözlüğünde "Cultur" olarak yer almıştır. Etnolog G. Klemm, "İnsanın Genel Kültür Tarihi" adlı on ciltlik eserinde "Cultur" sözcüğünü uygarlık ve kültürel evrim karşılığında kullanmıştır. Sözcük ve kavram buradan, İspanyolca, İngilizce ve Slav dillerine geçti. Antropoloji bilimleri ailesinde bugün de çoğunlukla kullanılan ilk bilimsel kültür tanımını veren İngiliz antropologu Tylor'ın (1871) kültür kavramını Almanca'dan aldığı, özellikle Klemm'den esinlendiği kanısı oldukça yaygındır.⁵

⁴ Alfred Louis Kroeber ve C. Kluckhohn, Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions. Tarihsiz, orj. 1952 : 11-73'ten aktaran Bozkurt Güvenç, **İnsan ve Kültür**, 9.b.,İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002, s.95

⁵ Güvenç, a.g.e., s.96

Kültürün tarihçesine bakıldığında, kültür ve medeniyet-uygarlık kavramlarının uzun bir süre kavram kargaşasına neden oldukları görülecektir. Fransızlar ve İngilizler 19.yy'ın ikinci yarısı ile 20.yy'ın ilk çeyreğine dek uygarlık kelimesini kültüre tercih ederlerken, ülkemizdeki yansımalar da farklı olmuştur. Bu bağlamda Ziya Gökalp'in "hars" adını verdiği "millî kültür"ü, Atatürk'ün "kültür"ü bir toplumun ürettiği maddî ve manevî varlıkların tümü olarak değerlendirdiği görülmektedir.⁶

1.2. Kültür Kavramının Anlamı / Anlamları

Kültür, çok sayıda anlama sahip bir sözcüktür. Botanikten sosyal bilimler alanına dek uzanan geniş kapsamlı anlamlar içerir. Onun için günümüzde herkesi doyuran biçimde kültürü tek bir kalıpta tanımlamak oldukça güçtür. Kültürle ilgilenen bilim adamlarının bu tanımlamada sürekli yeni girişimlerde bulunmaları bu zorluğun göstergesidir. Bilim sürekli bir gelişim içinde olduğu için her terim gibi "kültür" de zamanla kullanılmakta olduğu bilim alanında yeni tanımlara kavuşmaktadır. Bu nedenle kültürü, sosyal bilimler alanıyla sınırlı tutmamız daha doğrudur.

Çoğunlukla yüzeysel kullanımlar söz konusu olmasına rağmen kültür, doğduğu bağlamından büsbütün kopmuş olmayabilir ki bu, sosyal bilimleri, ortak insanlığın arasında beliren farkların maddi olmayan özelliklerden olduğu ve mizaca ait niteliklerden bulunduğu yargısına götüren bağlamdır. Kültür, bağlamları belki geniş bir kelimedir, ama ön kabuller gereklidir ve önemlidir.⁷

1952'de Amerikalı iki antropolog, Alfred Kroeber ve Clyde Kluckhohn, meseleyi aydınlatma çabası içinde, kültür kavramına yakın ve akraba kavramları ile birlikte kültür kavramının çok çeşitli tanımlanmasına giriştiler ve bunları sosyal bilimler içerisinde yayımladılar. 164 kadar tanım buldular. Tanımların çeşitlilikleri ve anlam değişiklikleri, içerik, fonksiyon, özellik gibi sadece meselenin doğası ve niteliği ile ilgili değildi. Aynı zamanda kelimenin dar ve geniş kullanımı da göz önünde bulunduruluyordu. A. Kroeber ve C.Kluckhohn'a göre bu kullanımlardan iki tanesi vardır ki, biri Aydınlanma felsefesinden miras kalmış bir kullanım olup, Batılı milletlerin kendi medeniyetleri üzerine kurmuş olduklarına inandıkları, ilk çağdan

⁶ <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/164/alakus.htm>

⁷ Nicolas Journet, **Evrenselden Özele Kültür**, çev. Yümni Sezen, İstanbul: İz Yayıncılık, 2009, s. 23

beri birikmiş yazılı mirası “kültür” diye isimlendirmektedirler. Diğeri ise, 1871 ‘de Edward B. Tylor tarafından verilen resmi (kurallara uygun) kabul edilen tariftir.⁸

Fransızların Le Petit Robert sözlüğünde “Culture” kelimesine iki grup anlam verilmeye çalışılmıştır. Birinci grupta “culture” kelimesine biyolojik ve tarımsal bir anlam kazandırılarak “toprağı işlemek”, “üremek”, “bitki yetiştirmek” gibi karşılıklar verilmiştir. İkinci grup anlamı ise zihni faaliyetler ve yeteneklerle ilgili olmaktadır. Buna göre kültür uygun zihinsel faaliyetler aracılığıyla aklın ve ruhun bazı yeteneklerinin geliştirilmesi anlamına gelmektedir. Ayrıca aynı sözlükte kültür, ikinci grup anlamıyla, bir uygarlığın zihinsel ve düşünsel yönlerinin tamamı şeklinde tanımlanmıştır.⁹

Kültür kavramına, herkesin kabul edebileceği bir tanım getirilemezse de, özellikle davranış bilimleri açısından da bir tanım yapmak mümkündür. Buna göre kültür, nesilden nesile aktarılan, toplumdan ferde kazandırılan bir yaşama biçimi olup, insanın insan tarafından tesis edilmiş ve yaratılmış olan maddi ve manevi unsurlarından meydana gelmiş çevresidir. İnsan bu çevrenin önceki nesillerden devraldığı unsurlarını kısmen geliştirerek kendisinden sonraki nesillere devreder. Bu yüzden kültür, nesilden nesile aktarılan sosyal bir mirastır.¹⁰

Sosyolojiye göre kültür, insanların doğuştan ölünceye kadar öğrenmiş oldukları, kaynağı insan ve toplum olan, ayrıca toplumda ortaklaşa paylaşılan bütün davranış kalıpları veya alışkanlıklarıdır. Buna göre kültür, toplum içerisindeki her türlü bilgiyi, ilgiyi, alışkanlığı, değer ölçülerini, genel durum, görüş ve zihniyet ile her türlü davranış biçimlerini kapsar. Bu çerçevede, insan ve toplum tarafından yapılan ya da gerçekleştirilen her şey birer kültür elemanı sayılır. İnsanlar tarafından yapılan bir füze,bir ekmek ya da bir bina gibi nesnelere kültür unsuru olurken; doğada insan müdahalesinin üstünde var olan nesnelere, mesela kaya,ay veya yabani çiçekler kültür kapsamı dışında kalmaktadır.¹¹ Bu yönüyle kültür, insanın kalıtım yoluyla getirmediği veya doğada hazır bulmadığı kendisinin doğaya katmış olduğu olumlu-olumsuz, maddi-manevi her şeyin genel adıdır. Bu duruma göre madenler, bitkiler ve hayvanlar

⁸ Journet, a.g.e., s.15

⁹ Feyzullah Eroğlu, **Davranış Bilimleri**,5.b., İstanbul:Beta Yay.,2002, s.103

¹⁰ Rollo E. Wicks, **Man and Modern Society**, Newyork: McGraw-Hill Book Company inc.,1958, s.41

¹¹ Glenn M.Vernon, **Human Interaction, An Introduction to Sociology**, Newyork: The Ronald Press Company Inc., 1965, s.90

kültür sahibi değildirler; yeryüzünde kültür sahibi olan tek varlık türü insan topluluklarıdır.¹²

Amerikalı etnolog Edward Sapir kültürü varlığın yapısını belirleyen, sosyal bir süreçle öğrenilen uygulama ve inançların maddi ve manevi öğelerin birliğidir şeklinde açıklayarak kültürü sosyal miras ve gelenekler birliği olarak belirtir. Linton'a göre ise kültür, insanların doğuştan getirdikleri yetenek ve özellikler, içgüdüsel ve kalıtım yoluyla kazanılmış değerler olmayıp tamamen eğitim yoluyla “öğrenilmiş davranışların sonucudur, onu oluşturan öğeler belli bir toplumun üyelerince paylaşılır ve aktarılır. Sapir ve Linton kültürü bu anlamlarda açıklarken Sorokin kültürü idealler,davranışlar ve değerler bileşkesi olarak görür. Sorokin' e göre sosyal kültürel evrendeki açık seçik eylemlerin ve araçların ortaya koyduğu ve nesnelleştirdiği anlamlar, değerler ve kurallar, bunların etkileşim ve ilişkileri, bütünleşmiş ve bütünleşmemiş gruplarıdır. Wissler için kültür, bir toplumun yaşama tarzıdır. Marx için ise doğanın yarattıklarına karşılık, insanoğlunun yarattığı her şeydir.

Kültürü, dilbilimci E. Benveniste'nin deyişiyle “insani ortam” olarak belirtebiliriz; yani “biyolojik işlevlerin yerine getirilmesinin ötesinde, yaşama ve insan faaliyetine biçim, anlam ve içerik veren her şey.”¹³

Biçimlerin ya da kuralların sistemi olan kültür bir “teori” – dünyayı düşünme ve / veya düzenleme tarzı – olarak tanımlanabilir; bu tanım kültürel olanla toplumsal olanın eklenmesini düşünmeyi sağlar. Böylelikle kültür, başkalarıyla olduğundan çok kendi aralarında ilişki sürdüren ya da bazı ortak hedefler doğrultusunda işbirliği yapan bir grup ayırt etmeyi sağlayan yaşam tarzını belirtir. Antropolog Radcliff Brown, bu anlamda, kültürün toplumun bir bölümü olduğunu özellikle de “kişilerarasındaki bu bütünsel etkileşim sürecinin parçası ya da toplumsal gerçekliğin kendisini oluşturan süreç” olduğunu belirtir. Radcliff Brown'a göre, kurumlar, bir bütünün içerisinde toplumsal ilişkilerin tanımlı bir bütünüyle birbirlerine bağlanmış bireylerden oluşan toplumsal bir yapının içinde işlev görürler.¹⁴

¹² Mübahat Türker Küyel, “**Kültür ve Medeniyet Varlıklarının Korunması Dünyaya Açılmaya Engel Olur mu?**” Milli Kültür Ankara:Kültür Bak. Şubat 1990, sayı 69, s., 4-9

¹³ Michel Bourse, **Melezliğe Övgü**, İstanbul: Ayrıntı Yay.,2009, s. 47

¹⁴ Michel Bourse, a.g.e., s. 51

Görüldüğü gibi çeşitli bilim adamları tarafından çok sayıda kültür tanımı yapılmıştır. Bu tanımlar içerisinde E.B. Tylor'ın 1871'de yaptığı tanım bu sahanın en çok başvurulanı ve söz edileni olmuştur. Kültür kavramına fonksiyonel bir bakış açısı getiren Tylor'un kültür tanımı şöyledir: “Kültür, bilgiyi, imanı, sanat ve ahlakı, örf ve adetleri, ferdin bağlı olduğu bir toplumun üyesi olması sebebiyle kazandığı alışkanlıkları ve bütün maharetleri içine alan karmaşık bir bütündür.”¹⁵

En eski kültür tanımlarından biri olan bu tanım, kültür kavramına fonksiyonel ve bütüncü bir görüşle yaklaşmaktadır. Aslında, bu tanım kültür kavramının bütün unsur ve yönlerini yansıtmaktan uzak olsa bile, bütün kavramların ilk örneğidir. Bu tanımın dört temel değişken üzerine kurulmuş olduğunu görüyoruz. Buna göre Tylor, kültür kavramı ile toplum, insan, muhteva ve öğrenme unsurları arasında fonksiyonel bir ilişki kurmuştur. Tylor'un kültür fonksiyonunu şu şekilde matematiksel bir ifadeyle ortaya koymak mümkündür.¹⁶

$$Kültür = f(Toplum, İnsan, Muhteva, Öğrenme)$$

Fonksiyon kavramı, matematiksel bir anlatımla, birbirine bağlı değişkenler arasındaki ilişkileri ifade etmektedir. Gündelik dilde, fonksiyon bir aracın, organın, sistemin, kuralın veya kurumun bir işe yarayıp kendisinden beklenen görevi yerine getirmesi anlamında kullanılmaktadır. Mesela, fonksiyonel bir otomobil, bizi bir yerden başka yere götüren bir araçtır. Fonksiyonel gelenek, işe yarayan ve hala geçerliliği olan bir gelenektir. Şu durumda kendisinden beklenen görevi yerine getiren her şey “fonksiyonel”; yeterince çalışmayan, işe yaramayan ve kendisine verilen görevi yerine getirmeyen her şey de “görevsiz (dysfunctional)” dir.

Tylor'un kültür fonksiyonu da, bu tür bir ilişkiyi yansıtmaktadır. Buna göre, belli toplumun ve insan grubunun olduğu, belli kültür unsurlarının bulunduğu ve insanların bu kültür elemanlarını öğrendiği her yerde ve her zamanda “kültür” kavramı söz konusudur. Başka bir ifadeyle, toplum, insan, muhteva ve öğrenme süreci arasında ele aldığımız “işe yararlılık”, “görev görme” anlamında fonksiyonel bir ilişki olduğu zaman kültür kavramı doğmaktadır.¹⁷

¹⁵ Charles Valentine: **Culture and Poverty, Critiaue and Counter Proposals**, Chicago: The University of Chicago Press, 1968, s.3den aktaran Feyzullah Eroğlu, a.g.e. s.106

¹⁶ Güvenç, a.g.e., s. 24-25

¹⁷ Eroğlu, a.g.e., s. 106-107

Buna karşın kültürün anlamının E.B. Tylor'ın yaptığı gibi yaptığı yalnızca edinime indirgenemeyeceği genel olarak kabul görmektedir. Tylor'a göre kültür, "insan davranışının öğrenilmiş ögesi"nden başka bir şey değildir. Esasen, uzmanlar hayvanlarda çok sayıda davranışın edinilmiş olduğunu saptamıştır – kısa bir dönem için bile olsa öğrenme vardır-; oysa ki bunlar kültürel değildir. Tersine insanın doğuştan gelen bir çok davranışı da, dik yürüme, sözel dil gibi soyoluşsal edinimden kaynaklanır; örneğin terk edilmiş bir çocuk konuşamaz bile. Dolayısıyla, bu edinilmiş ama türün doğal ve toplumsal çevresine genetik uyumundan kaynaklanan davranışları kültürel olarak nitelenmek doğru olmaz.¹⁸

Tylor'a göre kültür kavramı bu yolda ilerlerken Malinowski, kültürü, insanların biyolojik ihtiyaçlarını karşılayan tüketim malları ve araçları ile sosyal bir topluluk halinde yaşamaktan dolayı ortaya çıkan fikir ve sanatların, gelenek ve inançların topyekun bir bütünü olarak tanımlamaktadır. Bu çerçevede, ister çok basit ve ilkel olsun; isterse çok gelişmiş, karmaşık bir kültür olsun; her kültürün, insanların karşılaştıkları maddi ve manevi problemlere ve ihtiyaçlara cevap verebilecek bir takım alet ve araçlarla donatıldığı kabul edilmektedir.¹⁹

Kültür, Türkçe'ye Fransızca'daki "Cultura" kelimesinden geçmiştir. Bir zamanlar dilimizde Ziya Gökalp'in vurgulayarak kullandığı "hars" kelimesiyle ifade edilmiştir. Daha sonra ise bu kelime "kültür" olarak kullanılır olduğu bilinmektedir. Gökalp'in bu noktaya, şu görüşlerinden hareketle vardığı anlaşılmaktadır. Bir medeniyet müteaddit (bir çok) milletlerin müşterek malıdır. Çünkü her medeniyeti, sahipleri olan müteaddit milletler, müşterek bir hayat yaşayarak vücuda getirmişlerdir. Bu sebeple her medeniyet, mutlaka, beynelmileldir. Fakat her medeniyetin, her millette aldığı hususî şekilleri vardır ki, bunlara (hars-kültür) adı verilir.²⁰

¹⁸ Michel Bourse, a.g.e., s.46

¹⁹ Turhan, a.g.e., s.41

²⁰ Mümtaz Turhan, **Kültür Değişimleri (Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Teknik)**, İstanbul : Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları No:20, 1994, s.36

Nermi Uygur'a göre kültür insanlar arasındaki her çeşit karşılıklı etkileşimlere, her türlü yapıp yaratma alışkanlıklarına, bütün manevi ve maddesel yapıt ve ürünlere denir.²¹

Bir başka düşün adamı Bozkurt Güvenç'e göre ise kültür, toplum, insanoğlu, eğitim süreci ve kültürel muhteva gibi değişkenlerin ve bunlar arasındaki karmaşık ilişkilerin bir işlevidir.²²

Kültür deyiimiyle insan dünyasını taşıyan, yani insan varlığını gördüğümüz her şey anlaşılabilir. Kültür, doğanın insanlaştırılma biçimi, bu insanlaştırılmaya özgü süreç ve verimdir. Kültür, insanın kendini kendi evinde duymasını sağlayacak bir dünya ortaya koymasıdır. Buna göre kültür, böylesi bir dünyanın anlam varlığına ilişkin tüm düşünülebilirlikleri içerir: insan varoluşunun nasıl ve ne olduğudur. İnsanın nasıl düşündüğü, ne duyduğu, yaptığı, istediği, insanın kendisine nasıl baktığı, özünü nasıl gördüğü; değerlerini, ülkülerini, isteklerini nasıl düzenlediği bütün bunlar kültürün öğeleridir.²³

Bu çalışmada, tüm verilen kültür tanımlarından yola çıkılarak yapılabilecek son tanıma göre kültür, her bireyin doğduktan sonraki yaşantısı içinde kazandığı alışkanlıkları olmasının yanı sıra bir toplumun tüm hayat biçimi ve toplumdaki sosyal etkileşimin bir ürünüdür şeklinde tanımlanacaktır.

Kültürü tanımlamayı özetlemek ve bir anlam verebilmek için, terimin antropolojik anlamında, kültürün bir toplumsal grubun yaşam tarzlarını, yani davranma ve düşünme tarzlarını belirttiğini; ama aynı zamanda doğayla, insanla, teknikle ya da örneğin sanatsal yaratıyla ilişkisini de belirttiğini söyleyebiliriz. Başka bir deyişle, başka insanlarla, aynı zamanda maddi gerçekliklerle ilişki içindeki bir dönüşüm süreci olarak düşünülebilir. Böylece, kişilerin fiili tutumları kadar toplumsal ve kurumsal temsilleri hatta bunları yönlendiren modelleri de (değer sistemleri, ideolojiler, toplumsal normlar) kapsar.²⁴

²¹ Nermi Uygur, **Kültür Kuramı**, 2.b., İstanbul: Yapı Kredi Yay., 1996, s.17

²² Güvenç, a.g.e., s.101

²³ Uygur, a.g.e., s.18

²⁴ Michel Bourse, a.g.e., s.55

1.3. Kùltürün Özellikleri

Kùltürün özellikleri içinde buldukları toplumsal yapıya ve sosyo-ekonomik, sosyo-kùltürel şartlara bağlı olarak değişebilir. Ancak burada kastedilmek istenen evrensel anlamda her kùltürde bulunması gereken özelliklerdir. Bunların ifadesinde belli ortak noktalar bulmak ve buna göre bir sınıflama yapmak olanaklıdır. Önemli ortak ve evrensel kùltür özellikleri şu başlıklar altında sıralanabilir:

- a) Kùltür öğrenilebilir. Zira kùltür, her bireyin doğumundan sonraki yaşantısı içinde kazandığı alışkanlıklardır.
- b) Kùltür tarihidir ve süreklidir. Kùltür, bir kuşaktan diğerine geçerek sürekli olma özelliğini korumaktadırlar.
- c) Kùltür toplumsaldır. Bir grubun üyeleri tarafından paylaşılan alışkanlıklar, kabul edilen davranış ve tutumlar, o grubun kùltürünü oluşturur.
- d) Kùltür değişebilir. Kùltür değişmeleri uyum yoluyla sağlanır. Yani kùltürler belli bir zaman boyutu içinde doğal çevreye uyum gösterirler.²⁵
- e) Kùltür dinamiktir. Kùltür çevresel gelişmelere bağlı olarak gelişir ve canlılığını korur.
- f) Kùltür, kendi analizinin bilimsel yöntemlerle yapılmasına olanak verecek düzenleri sergiler.
- g) Kùltür bireyin temel yapısına uydurduğu bir araçtır. Bu araç, onun yaratıcı yeteneklerini geliştirir.
- h) Kùltür, ideal veya idealleştirilmiş kurallar sistemidir.²⁶
- i) Kùltürün en önemli fonksiyonu, toplum fertlerinin bireysel ve ortak ihtiyaçlarını karşılaması ve bu yönde belirli bir doyum sağlamasıdır.
- j) Kùltür sistemi kavramsal boyutta soyut bir sistemdir.
- k) Kùltür, bütünleştirici eğilimler taşır.²⁷
- l) Kùltür tasavvuridir. Her kùltür önemli bir bilgi birikimi, insanları dört bir yandan saran dünyaya dair inanç ve bilgilerin yekununu ve dünyanın işleyiş ve değişme tarzını yansıtır.

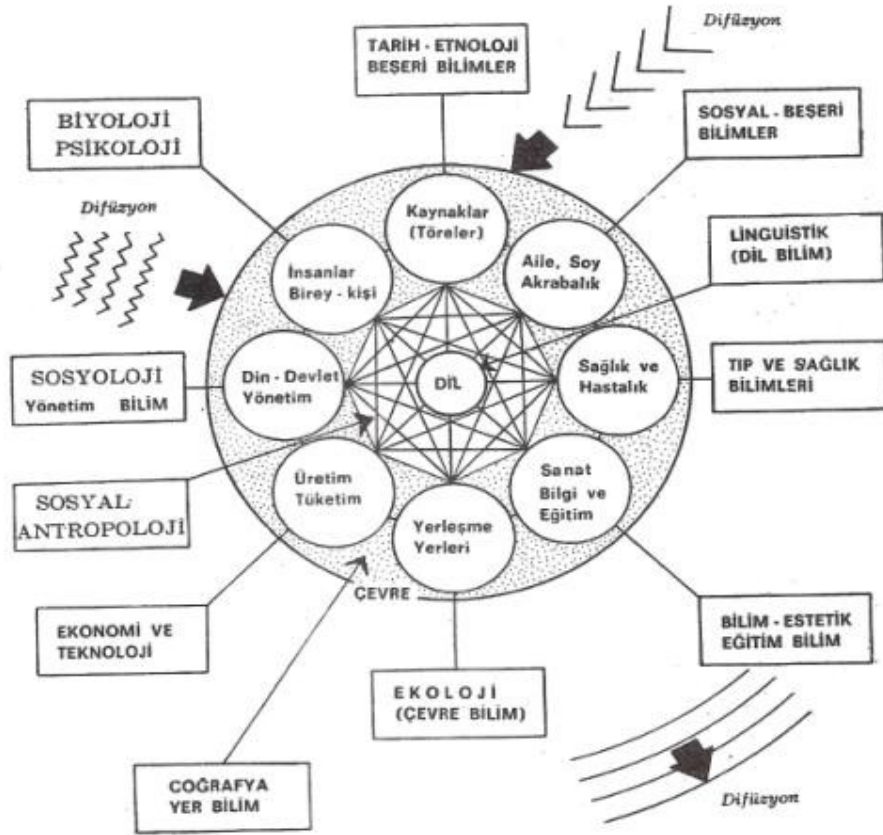
²⁵ Güvenç, a.g.e., s. 101

²⁶ George Lundberg, Clarence Schrag, Otto Larsen, **Sosyoloji**, çev. Özer Ozonkaya Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1970, s. 121-122

²⁷ Çiğdem Kağıtçıbaşı, **İnsan ve İnsanlar**, 6.b., İstanbul: Beta Yay., 1983, s.263-173

- m) Kültür inşa edicidir. Evlilik, iktisat, hukuk,dil gibi sosyal kurumları kültür inşa eder ve yaşatır.İnsanlar bunların ardı sıra gelen sonuçlarını kabullenir ya da kabullenmez.
- n) Kültür emredicidir (yaptırıcıdır). İçselleştirme yoluyla kültür, insanları, yönlendirici normlara saygı ve riayete iter.
- o) Kültür hatırlatıcıdır / ilham vericidir. Kültür önemli olaylar karşısında insanların tutumlar ifade etmesini, bazı duyguları hissetmesini sağlar.²⁸

1.4. Kültür Şeması

Kaynak: Bozkurt Güvenç, İnsan ve Kültür

Şekil 1.1: Kültür şeması

²⁸ Journet, a.g.e., s.21

Şekil 1.1’den de anlaşılacağı üzere, kültür çeşitli değişkenlerden oluşmuştur. Bu değişkenler; doğal çevre, tarih ve kaynaklar, aile ve akrabalık, sağlık ve beslenme, eğitim süreci, yerleşmeler, ekonomi ve teknoloji, bilimler ve sanat, din ve devlet, kişilik sistemi ve dil ve kültürel çevre ve tarih çevresidir.

1.4.1. Doğal Çevre

Her sosyal / kültürel sistem var olabilmek için, kendi yaşama özelliklerine uygun, yeterli bir doğal çevreye muhtaçtır.²⁹ Kültürel ayrımların bir eksenini tarih ise, ötekisi coğrafya ya da “doğal çevre”dir. Üzerinde yaşanan doğal çevrenin, toprak, iklim, topoğrafya (dağ, tepe, vadi, ova, yayla, vb.) akarsular, denizden yükseklik, ekvatorlardan uzaklık, orman ve bitki örtüsü (flora) ve hayvan topluluğu (fauna) yağış ve rüzgar gibi özellikleri, teknolojik keşif ve icatlar, bunların yayılması, kültürel evrimi hızlandırıcı ya da yavaşlatıcı etmenler olmuştur.³⁰ Kültürel sisteme ait hemen her şey bu çevrenin içinde, üstünde, altında ve çevresinde yer alır.

1.4.2. Tarih ve Kaynaklar

Kültürün kökeni, araştırma konusu olduğu kadar, yine bunun gibi, sıklıkla, insan bilimlerinin, biyolojinin, dil ve edebiyatın da konusunu oluşturur. Bilinen en eski taş devri zanaatları, yaklaşık 2,6 milyon yıl eskiye aittir ve genellikle ilk kültürel kanıtlar, bilerek isteyerek yapılan ustalığa, bizzat kendilerine ait olan zanaatçı insanlığın ilk işaretleri olarak yorumlanmıştır. Taştan yapılmış bu alet takımları, daha eski dönemlerin, tarih öncesi insanları tarafından kullanılmış olan aletlere yakınlığı ve onlarla irtibatı olan, doğrudan vurarak yontma metoduna göre yapılmış ürünlerdir. Bu teknikler, eski insanlar üzerinde Homo Sapiensleri kolaylıkla düşündürten imalat süreçleri içinde - sıralanma konusunda yanlıtlılık olabilir – bir devamlılık gösterirler.³¹

İnsanoğlunun biyolojik ve kültürel varlığı 2-3 milyon öncesine göre, büyük aşamalar geçirmiştir. İnsanoğlunun bu süre içinde en azından üç kültürel evreden geçtiği, iki büyük devrimi gerçekleştirdiği söylenebilir. Bunlar eskiden yeniye doğru sırasıyla;

²⁹ Güvenç, a.g.e., s.105

³⁰ Güvenç,a.g.e., s.180

³¹ Jpurnet, a.g.e., s.64

Paleolitik : Eski taş, yontma taş ya da üretim öncesi devri, Neolitik : Yeni taş, cilalı taş ya da üretim evresi ve Endüstri : Makine, enerji ya da yoğun üretim devresidir.

En uzun evre ilk taş aletlerle başlamıştır. En az 2milyon yıl devam eden bu dönemde, insan bedeni ve biyolojisi önemli değişimler geçirmiştir. En büyük ve en uzun dönemi, bundan 10 bin yıl kadar önce Ortadoğu'da, Çin Hindi'nde ve Orta Amerika'da başladığına inanılan ikinci bir kültür devrimi izlemiştir. Neolitik Devrim adı verilen bu dönem içinde, Paleolitik çağlarda toplanan yaban bitkilerden ve avlanan hayvanlardan bazıları evcilleştirilmiştir. Tarım devrimi olarak da bilinen bu gelişmeler yayılma yoluyla dünyanın dört bucağına ulaşmadan, bundan iki yüzyıl önce İngiltere'de başlayan Endüstri Devrimi önce Avrupa'yı sonra yeryüzündeki bütün toplum ve ülkeleri etkisi altına almıştır. Yazılı tarih dönemi 4-5 bin yıl önce başlamıştır ve bütün uygarlık tarihinin binde ikisinden azını içine almaktadır.³²

1.4.3. Aile ve Akrabalık

Her sosyal / kültürel sistemde, kadın-erkek ilişkilerini düzenleyen, doğan çocuğun bakımından, beslenmesinden, sağlık ve eğitiminden sorumlu olan bir aile kurumu vardır. Kültürel değerlerin aşılmasında ve iletilmesinde, aile büyük bir sorumluluk taşır. Aile sosyologların ve sosyal psikologların olduğu kadar eğitimcilerin, iktisatçıların, idarecilerin ve hekimlerin inceleme konusudur.³³

Akrabalık sistemleri, çeşitli kültürlerde kullanılan sözcükler sorunu geniş kapsamlı ve çok karmaşık bir özel uzmanlık alanı olmuştur. aile tipleri, evlilik türleri, evliliği düzenleyen kurallar, tercihler ve yasaklar, aile içindeki ilişkiler, ailenin yönetimi ya da ailede erkillik sorunu, akrabalık sistemi oluşturan ve akrabalık sisteminin sosyal yapı ile çok yakından ilgili olduğunu gösteren olgulardır.³⁴

1.4.4. Sağlık ve Beslenme

Kültürel sistemde yaşayan, görev yapan birey ve grupların sağlık ve beslenmesinden sorumlu olan kişiler ve kuruluşlar vardır. Hekimler, hemşireler, ev idaresi uzmanları vb. gibi. Hemşirelik uzmanları, her toplumun sağlıklı davranışları

³² Güvenç, a.g.e., s.149

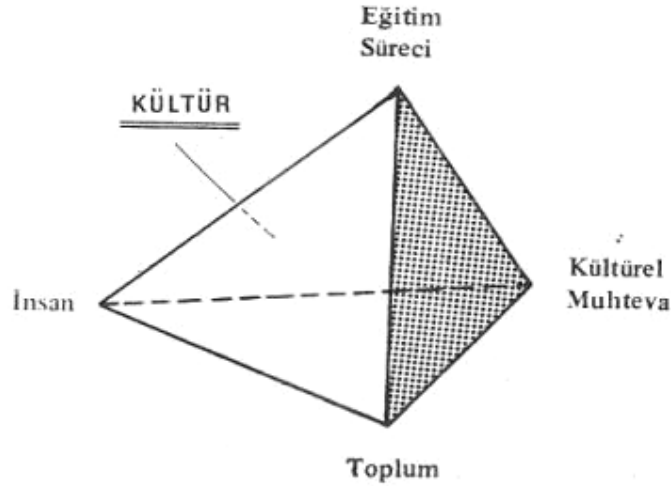
³³ S. Timur, **Türkiye'de Aile Yapısı**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yay.,1972,s.21

³⁴ Güvenç, a.g.e., s. 239

yanında hasta insan davranışlarından oluşan bir “ hastalık kültürü” ya da “hastane kültürü” olduğunu gözlemişlerdir.³⁵

1.4.5. Eğitim Süreci

Her toplumda okul öncesi eğitimden lisansüstü, örgün ve yaygın, hizmet içi, temel, mesleki ve teknik eğitimden sorumlu olan kurumlar, kuruluşlar ve uzmanlar vardır. Toplumdaki insan-kültür ilişkilerinin eğitim süreciyle kurulup düzenlenmesi, aslında, öylesine karmaşık bir olgudur ki, çoğu eğitim bölümlerinin temelde bu karmaşayla uğraştığı, hatta doğal olarak buradan beslendiği söylenebilir. (Şekil 1.2)

Kaynak: Bozkurt Güvenç, İnsan ve Kültür

Şekil 1.2: Eğitim süreci şeması

Kültür kuramına ya da insanın kültürel bir varlık olduğu paradigmasına³⁶ göre, toplumlar kendilerine uygun insanı, kendilerine özgü eğitim süreci ve sahip oldukları kültür içeriği (yani öğrettikleri) ile yetiştirirler. Eğitim süreci evrenseldir ama onun içeriği (öğrettikleri) toplumsaldır; toplumdan topluma değişir. Nelerin, nerede, nasıl ve nice öğrenileceğini toplumsal kurum ve örgütler belirler. Hemen her toplum, kendi insanını kendi örgütlenme düzeyiyle yetiştirir. İnsan yetiştirme

³⁵ A. İzbul, **Hemşirelik ve Sosyal Antropoloji**, Ankara: Hemşirelik Dergisi, 1977, s. 7-10

³⁶ **paradigma**: kuram ya da hipotez arası düzeyde bilimsel bir önerme; hipotezden güçlü, kuramdan zayıf genellemelere verilen ad.

düzenine eğitim süreci de denir. Eğitim sürecinin topluma göre değişebilen uygulamaları yanında bazı ortak özellikleri de bulunmaktadır.³⁷

1.4.6. Yerleşmeler

Çağımızın insanı, kentleşmeyi Endüstri Devrimi'nin kaçınılmaz bir sonucu gibi görmüştür. Oysa bugünkü kentleşme, ikinci kent devrimidir. Birincisi, 9 – 10 bin yıl önce Ortadoğu'da başlamış ve tarımsal üretimin artışına paralel olarak bütün dünyaya yayılmıştır. Neolitik Devrimi'nin daha doğru deyimle Tarım Devrimi'nin, en önemli ve anlamlı sonucu, kişi ve toplum başına üretimin büyük ölçüde artırılması olmuştur. Küçük köy yerleşmeleri tükettiklerinden çoğunu üretmeye başlayınca, yaşamak için besin üretmek zorunda bulunmayan, sayıca az fakat nüfusça kalabalık, kasaba ve kentler ortaya çıkmıştır. Besin üretimi yapmayan kentlerin nüfusu, artı ürüne ya da ürün fazlasına bağlı kalmıştır. Ürün ne kadar bol ya da fazla ise, kentler o kadar büyümüştür.³⁸

1.4.7. Ekonomi ve Teknoloji

Her sosyal / kültürel sistem var olmak için, başta besin maddeleri olmak üzere, bir sürü ihtiyaç maddesini tüketir. İhtiyaç maddelerinin, bu amaçla üretilmesi, tüketim merkezlerine ulaştırılması ve dağıtılması gerekir. Ekonomi ve teknoloji, bu üretim ve tüketim ilişkilerinin planlanması, geliştirilmesi ve düzenlenmesiyle ilgili disiplinlerdir.³⁹ Endüstrileşmiş toplumlarda ve bu toplumların dillerinde, ekonomi sözcüğünün birbirinden tamamen farklı iki anlamı vardır.⁴⁰

Belli bir ülkedeki ya da ülkeler arasındaki üretim, tüketim, alışveriş, değiş – tokuş ilişkilerinin incelenmesi; diğer anlamı ise bireylerin, ailelerin ve ulusların, sınırlı olanaklarla, giderek artan tüketim ihtiyaçlarını karşılamak yönündeki tutum ve davranışları.

³⁷ Güvenç, a.g.e., s. 281

³⁸ Güvenç, a.g.e., s. 175

³⁹ Güvenç, a.g.e., s. 107

⁴⁰ K. Polanyi, **General Economic History : Origin of Economic Institutions**, New York : Columbia University Press den aktaran Güvenç, a.g.e., s.203

Birinci anlamdaki ekonomi, objektif ya da toplumsal bir olgunun bilimidir. İkincisi ise, toplumdan topluma değişen, görelî, akılcı veya akılcı olduğuna inanılan bir davranış biçimidir. Her kültür, kendi üretim tüketim ilişkilerinden doğan tutum ve davranış biçimlerinin doğru ya da en azından, akılcı bir yol olduğuna inanır.⁴¹

1.4.8. Bilim ve Sanatlar

Sosyal / kültürel sistemlerin üzerinde yaşadığı doğal çevre, çevre üzerinde yer alan organik ve inorganik varlıklarla, insanoğullarının kendileri ve bunların oluşturduğu kültürel varlıklar, çeşitli bilim ve sanatlara konu teşkil ederler. Bilim ve sanatın eğitim değişkeni ile arasında işlevsel ilişkiler vardır. Bunlar çoğu zaman aynı ya da benzer kurumlarda yer alan faaliyetlerdir.

1.4.9. Din ve Devlet

Toplumların genel işleyişiyle ilgili olan kurumlar din ve devlet kurumlarıdır. Bu kurumlar en ilkel kurumdan en gelişmişine kadar her sosyal düzende rastlanır. Bu kurumlardan dinler, daha çok bireylere yönelikken, siyasal ve hukuki bir güç olan devlet daha çok topluma ve toplumsal kurumlara, bunların işleyişine, değerlendirilmesine, denetim ve gözetimine yönelik bir örgütlenmedir.

1.4.10. Kişilik, Sistem ve Dil

Sosyal / kültürel sistemin gerçekten var olması için iki önemli değişkenin daha bulunması gerekir. Bunlar biyo –kültürel birer ürün olan kişilik ve kişilerin birbiriyle anlaşmak için kullandığı sembolik sistem yani dildir. İnsan, yaşayan bir varlık olarak, biyolojinin; algılayan, düşünen, öğrenen ve davranan bir varlık olarak psikolojinin konusuna girer. Dil ise, lengüistlerin inceleme konusudur. Ancak, psikologlar, sosyologlar, sosyal psikologlar ve eğitimciler de dille ilgilenir. İnsanlar arası ilişkiler gibi, kurumlar ve toplumlararası ilişkiler kişilerle kurulur, dille sürdürülür.⁴²

Dile kültür açısından bakacak olursak ortaya çıkan genel görünüş şudur: Dil kültürü hem kurar hem geliştirir: genellikle toplumsallaşmayı da toplumsallaşmayla

⁴¹ Güvenç, a.g.e., s.203 - 204

⁴² Güvenç, a.g.e., s.107

birlikte tarihsel sürekliliği de sağlamakla insan varlığını eksiksizce olanaklı kılar. Ortak bir dil konuşanlara özgü bir topluluğun üyesi olan insan, belli bir kültürün de üyesi durumundadır. Ağzından çıkan her sözcüğün, dile yapışık kültür ortamını da canlı tutmada katkısı vardır. Dilin başarısı yalnızca kültürü taşıyıp korumakla tükenmez; kültür, zaman ve uzay doğrultularında genişleyip yayılmasını da dile borçludur.⁴³

1.4.11. Kültürel Çevre ve Tarih Çevresi

En ilkelinden en ilerlemişine kadar, hiçbir sosyal / kültürel sistem tek başına var olmaz. Onun bir kültür çevresi, uzak ve yakın komşuları vardır. Sistemin, çevresiyle sık ve sıkı kültürel ilişkileri vardır. Sistemden çevresine doğru yayılan difüzyon dalgaları olduğu gibi, sisteme yakın ve uzak çevresinden ulaşan difüzyon dalgaları da vardır. (Şekil 1.1) Kültür sistemi, çevresindeki uzak–yakın öteki toplumlarla alışveriş içinde bulunan açık bir sistemdir.⁴⁴

1.5. Kültür Kuramları

Kültür kavramı, tarihten çok insanbilimde (antropolojide) kullanılmıştır ve kuramsal açıklamaların temelini oluşturur. Nitel bir kültür anlayışını yıkan ve kültürlerin çoğulluğunu ortaya koyan etnoloji yöntemidir. 1900 – 1960 yılları arasında insanbilimde iki kültür kuramı egemen olmuştur. R. Benedict, M. Mead, A. Kroeber tarafından temsil edilen “kültür modelleri kuramı” ve A. R. Radcliffe – Brown ve B. Malinowski tarafından temsil edilen “toplumsal yapılar” kuramı.

Bunların birincisi kültür insanbilimi diye tanınır ve “kültürün ağır basan eğilimleri” üzerinde önemle durur. Ruhbilimin, psikanalizin ve belli bir tarih felsefesinin etkisinde kalarak, insanlarda görülen belirimleri ve davranışlar üstünde yaptığı etkiyi inceleyerek bir kültürün temel özelliklerini ortaya çıkarmaya yönelir. Kurumlaşmış biçimleriyle davranışları, tavırları, inançları, kanıları biçimlendiren davranış modellerini betimler.⁴⁵

⁴³ Uygur, a.g.e., s.19 - 20

⁴⁴ F.E. Emery, **Systems Thinking**, Harmondsworth : Penguin, 1972, s. 335 – 7 ve 148 – 54 ten aktaran Güvenç, a.g.e., s.108

⁴⁵ Eroğlu, a.g.e., s.,108

İkinci kuram ise, yani toplumsal yapılar kuramı ya da toplumsal insanbilim ise, toplumu, işleyişini ve edimlerini ele alarak kavramaya yönelir. B.Malinowski, kültürün işlevsel olduğu ve çok iyi örgütlenmiş bir birim oluşturduğu üstünde önemle durmuştur.⁴⁶

Kültürü içten belirleme denemelerine, hemen daima bir global kültür kuramı yön verir. Yukarıda belirtilen kültür kuramlarından başka çok sayıdaki kültür kuramlarını dört tip altında toplamak olanaklıdır:

1. Bütüncü / holistik kuramlar,
2. Felsefi antropoloji / kültür antropolojisi,
3. Kültür öğeleri kuramı,
4. Hermentuik kuramlar.⁴⁷

1.5.1. Bütüncü / Holistik Kuramlar

Bütüncü/holistik kültür kuramlarının tipik örneği Hegel'in kültür idealizmidir. Burada tüm kültürün tözsel taşıyıcısı olan bir tin'e (Geist) dayanılır ve kültür alanları ve kültürel gelişim basamakları tin'in kendini açık gösterme alanları ve gelişim basamakları olarak gösterilir ve kültür bütünlüğünü garanti eden şey de zaten bu tin'den başka bir şey değildir. Hegel kendi sisteminde öznel tin, nesnel tin ve mutlak tin ayırımları yapmış ve sonuncusunu, yani mutlak tini, aynı zamanda "dünya tini" olarak adlandırmış ve "dünya tini"ni tekil ulus ve kültürlerin sonunda onda birleşecekleri en genel ve nihaî kültür durumu saymıştır.

Bu kültür idealizminin bir başka türüne H. Rickert'in "kültür değerleri felsefesi"nde rastlanır. Rickert'in öğretilerine göre, değerler, bir bakıma Platon'un idealarına benzerler. Onlar insanların kendilerini benimseyip benimsememelerinden bağımsız olarak, kendi tümellik/evrensellikleri içinde "vardırlar". Bu değerler, insanlar tarafından benimsenip yaşama geçirilebildikleri oranda "geçerli" olurlar. Dolayısıyla onların yaşama geçirilmeleri insanca bir çabaya, bir edimselleştirmeye muhtaçtır.⁴⁸

⁴⁶ Eroğlu, a.g.e.,s, 111

⁴⁷ Doğan Özlem, **Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi**, Ankara : Doğu – Batı Yay.,2009, s. 213

⁴⁸ Özlem, a.g.e., s. 215

1.5.2. Felsefi Antropoloji / Kùltür Antropolojisi

M. Scheler ve özellikle N. Hartmann'da temsilcilerini bulan felsefi antropoloji yer alır. Hartmann, kendi ontolojik temelli kùltür kuramında, kùltürü bir ontolojik tabakalar öğretisine dayanarak açıklar. Ona göre tüm varlık, aşağıdan yukarıya doğru dört temel tabakadan oluşur: Anorganik tabaka, organik tabaka, psişik tabaka ve tinsel tabaka.

Bu tabakaları birbirine hem bağlayan hem ayıran "kategoryal yasalar" vardır. Önce her tabakanın yalnız kendi içinde geçerli olan yasalar vardır. Ama öbür yandan alttaki tabakanın bazı yasaları daha üstteki tabakalar için de geçerlidirler. Örneğin anorganik tabakaya ait temel fizik yasaları, organik ve psişik tabakalar için de geçerli olurlar (yineleme yasaları). Bu yasalar bir üst tabakada çeşitli değişikliklere de uğrarlar (değişim yasası). Ayrıca her üst tabakada alttaki tabakada yer almayan yeni elemanlar ve bunları yönlendiren yeni yasalar ortaya çıkar (yenilik yasası). Ama üst tabakalara çıkıldıkça radikal sıçramalara da rastlanır. Alt tabaka daima daha güçlüdür (güçlülük yasası) ve kendisinden daha üstteki tabakaya göre bağımsızdır (ayırım yasası). Alt tabakalar, üst tabakalar için madde ve taban olma işlevi de görürler (madde yasası). Buna karşılık en üst basamakta, yani tinsel tabakada "yenilik" (novum) aracılığıyla gerçekleşen otonomi ve özgürlük vardır (özgürlük yasası). Böylece Hartmann, tinsel tabakadaki özgürlük ve otonomi sayesinde, kùltürün, maddî temellerinden görelî olarak özerkleşmiş ve insana özgü bir alan olduğunu belirtir.⁴⁹

1.5.3. Kùltür Öğeleri Kuramı

Yüzyılımızda kùltürü öğelerine göre belirleme ve açıklama konusunda ortaya atılan en güçlü ve kapsamlı felsefi kuramlardan biri E. Cassirer'e aittir. Cassirer'e göre bilgiyi duyu, algı, bellek, imgelem ve zihnin birlikte oluşturdukları bağlamın bir ürünü olarak görmekle, bilgi fenomeninin ancak doğal yönünü açıklamış oluruz. Özellikle Anglosakson ülkelerinde yaygınlaşmış hâliyle tüm pozitivist, yapısalcı, mantıksalcı, doğalcı vb. bilgi öğretileri, bilginin kültürel arka planını görmezlikten gelen veya ihmal eden öğretiler olmuşlardır. Oysa Cassirer'e göre, kùltür geliştikçe,

⁴⁹ Özlem, a.g.e., s. 218

insanın dışı, doğaya dönük doğrudan tavrı, yerini, bizzat kültürün içinde oluşup doğaya bakışımızı önceleyen bir tavra bırakmaktadır ve hattâ giderek doğa, kültürel formlar altında dolaylı olarak tanınabilir hâle gelmektedir.⁵⁰

1.5.4. Hermeneutik^{51*} Kültür Kuramı

Felsefi hermeneutik geçen yüzyılda daha çok tarih ve kültür bilimlerinin (tin bilimlerinin) temellendirilmesine ve metodolojine yönelik iken, yüzyılımızda bütüncü diyebileceğimiz bir kültür felsefesine dönüşmüştür. Kültür varlığı olarak insan, her zaman herhangi bir kültürel durum içine doğar, kendini ortaklaşalık alanı içinde bulur. Bu onun seçtiği bir şey değildir; o herhangi bir kültürel durum içine, "atılmış", bırakılmıştır. Böylece o daha baştan, kendini insan yarattığı bir anlamlar (simgeler) evreni içinde bulur. Yine böylece o, belli bir tarihsellik/kültürel formu içerisinde kendi olanaklarını ve ürünlerini anlayan ve yorumlayan bir konumdur. Dolayısıyla anlama, insan varoluşunun temel yönelimidir ve "İnsan ancak anlar." İnsan kendi tarihi içinde kendini anlamaktadır, yani sürekli bir hermeneutik etkinliği içinde bulunmaktadır.⁵²

1.6. Kültür Çeşitleri

Kültür çeşitlerini yüksek kültür, alt kültür, popüler kültür, kitle kültürü ve karşı kültür olarak gruplandırabiliriz. Her bir kültür çeşidi kendi alanı içerisinde inceleme alanı oluşturmuştur.

1.6.1. Yüksek Kültür

Yüksek kültürü kısaca tanımlayacak olursak seçkin tabakanın kullandığı / yararlandığı, etkinlikleri adlandırdığı kültürdür denilebilir. Yüksek kültürü bütün öteki kültürlerden (popüler, alt, karşı, kitle) ayıran özellik, yaratıcılar ve eleştirmenler tarafından yönetiliyor olması ve kullanıcılarının çoğunun yaratıcıların ölçülerini ve yaklaşımlarını uygun bulmalarıdır. Bu, "ciddi" yazarların, sanatçıların

⁵⁰ Özlem, a.g.e., s.221

⁵¹ hermeneutik: anlama kavramına ağırlık kazandırmaya çalışan bir düşünme ya da felsefi düşünme geleneği

⁵² Özlem, a.g.e., s. 222

ve benzerlerinin kültürüdür; dolayısıyla kamusu da hatırı sayılır oranda yaratıcı içerir. Kullanıcıları iki türdür : Kendileri yaratıcı olmadığı halde kültüre yaratıcı bakış açısından bakan yaratıcı – eğilimli kullanıcılar; ve Yüksek kültüre katılan ama tıpkı öteki kültürlerin kullanıcıları gibi, yaratıcının yöntemleri ya da yaratıcı olmanın getirdiği sorunlardan çok yaratıcının ürünleriyle ilgilenen, kullanıcı – eğilimli olanlar.

Bununla birlikte, yaratıcılar ve her iki tür kullanıcı da bir yönden birbirine benzer: Hemen hepsi oldukça eğitilmiş, yüksek ya da yüksek – orta sınıf konumunda, meslek sahibi ya da akademik görevi olan kimselerdir.⁵³

Yüksek kültür tartışması 19. Yüzyılın ikinci yarısından sonra yoğunlaşan işçi hareketleriyle birlikte çıktı. Önce üst sınıfın yaşam tarzını kitlelerin demokratik haklar elde etmesine karşı (yani çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve dolayısıyla sermayenin gücünün kısıtlanmasına karşı) çıktı. Ardından sanatsal üretim ve değerli ürün alanı içine çekildi. Yüksek kültürde yüksek kavramıyla bir sınıfın ayırt edici özelliği ve bu ayırt ediciliğin korunması kast edilmektedir.⁵⁴

Yüksek kültürün kimi durağan öğeleri de vardır ki bunlar onu diğer kültürlerden (popüler, alt, karşıt, kitle) ayırır. Bunlar arasında belki en önemlisi, yüksek kültürün kültür ürünlerinin yapılmasına apaçık özen göstermesidir. Çeşitli öğelere verilen görece önem zaman içinde değişse bile, yüksek kültürde biçim, malzeme, yöntem, açık içerik, örtülü simgelem gibi konular arasındaki ilişkiler hep titizlikle ele alınmıştır.⁵⁵

Buna bağlı olarak, yüksek kültür genelliğin ezeli düşmanıdır. Rasyonel argümanın alternatifi olduğu gibi akıl kavramının da alternatifidir aslında; şeylerin verdikleri hisler ve lezzetler uğruna fayda ve soyutlamayı bir yana iter. Soyut rasyonalizmin siyasi solun elinde bir silaha dönüşmeye başladığı bir zamanda ortaya çıkmıştır ve bu nedenle de onu üstü kapalı bir biçimde eleştirir. Ancak, bireye ne kadar bağlıysa tümüyle tikel olana da o kadar düşmandır.⁵⁶

⁵³ Herbert J. Gans, **Popüler Kültür ve Yüksek Kültür**, çev. E.O.İncirlioğlu, 2.b., İstanbul:YKY Yay., 2007,s.110

⁵⁴ İrfan Erdoğan ve Korkmaz Alemdar, **Popüler Kültür ve İletişim**, Ankara : Erk Yay., 2005, s.43-44

⁵⁵ Gans,a.g.e., s. 111

⁵⁶ Terry Eagleton, **Kültür Yorumları**, çev. Özge Çelik, İstanbul: Ayrıntı Yay.,2005,s.71

1.6.2. Alt Kültür

Alt kültür, uzun, fakat çoğunlukla unutulmuş bir tarihe sahip kavramdır. En sade şekliyle Chicago Okulu (ya da daha doğrusu George Herbert Mead ve Everett C. Hughes'u izleyen neo – Chicago Okulu olarak tanımlayabiliriz), bir bütün olarak toplumdan daha küçük grupların sembolik normatif yapısına dikkati çekmek için alt kültür kavramını kullanır. Talcott Parsons'a göre merkezi değerler merkezi olarak kalır ve alt kültür kavramı, toplum içindeki meşrulaştırmanın ve denetimin hakim yapısından duyulan hoşnutsuzluğu veya bu yapıya yapılan bir müdahaleyi ifade eden bir karşıt değerler grubuna, bölgesine, kültürüne ya da ayrışmaya işaret eder.⁵⁷

Alt kültür terimini ilk kullanan olarak A.Lee olarak zikredilirken Milton Gordon alt kültürün tanımını vermiştir: Ulusal kültür içerisinde; sınıf, etnik köken, bölge ve kırsal bölge veya kent sakinliği, dini inanç gibi öğelere ayrılabilen toplumsal koşulların birleşiminden oluşan, ama bir araya geldiklerinde o kültürdeki birey üzerinde bütüncül bir etkisi olan işlevsel bir bütün oluşturan bir alt bölümdür.⁵⁸

Alt kültürün bir başka tanımlamasını ise Mike Komarovky ve J.S. Sargent şu şekilde yapmışlardır: Alt kültür terimi nüfusun belirli dilimleri tarafından sergilenen kültürel değişkenlere gönderme yapar. Alt kültürler, salt bir iki özellikle birbirinden ayrılmazlar; nispeten kendi içinde bağlantılı toplumsal sistemler meydana getirirler.⁵⁹

Bir başka tanıma göre ise; hakim kültürle bağlantısını koparmadan ancak çeşitli önemli noktalarda ayrılarak gelişen bir kültür “altkültür” olarak tanımlanır.

Alt kültürün kaynağı, belli bir yaş grubuna, üyelerin kökenine, ırkına, ekonomik sınıfına, cinsiyetine dayanabilir ve alt kültürü belirleyen unsurlar genellikle grubun estetik, dinsel, mesleki, siyasi ve cinselliğe bakış açılarıdır.⁶⁰

Alt kültür bugün sayısal olarak egemen olan beğeni kültürü ve kamusudur. Orta ve orta aşağı sınıftan, muhasebecilik, devlet okulu öğretmenliği gibi meslek

⁵⁷ Chris Jenks, **Alt kültür**, çev. Nihal Demirkol, İstanbul: Ayrıntı Yay., 2007, s.21

⁵⁸ Milton Gordon, **The Concept of The Sub – Culture and Its Application**, Social Forces, 1947, s.40

⁵⁹ Mike Komarovsky ve J.S.Sargent, **Research Into Subcultural Influences Upon Personality**, S. Sargent ve M.Smith eds., Culture and Personality, New York: The Viking Fund, 1949, s.625

⁶⁰ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Altk%C3%BClt%C3%BCr>

gruplarından, en aşağı düzeydeki “beyaz yakalılar” dışında kalan herkesi çeker. Bu kamu, “kültür” dediği şeyle, yani yüksek ve üst – orta kültürlerle pek ilgilenmez, ancak bir zamanlar bu iki kültürün kozmopolit, karmaşık inceliklerine ve hatta kültürel kurumlarına karşı çıktığı halde, artık durum değişmiştir. Her ne kadar soyut sanattan hala hoşlanmıyorsa ve her ne kadar yüksek ve üst kültürü kabul etmiş, daha geniş bir izleyici kitlesi aramakta olan kültürel kurumlara katılmaya başlamış ve kültürel çalışmalarda gerekli değişiklikleri yapma konusunda istek göstermiştir.⁶¹

Alt kültür terimi pek çok şeyin yanı sıra toplumdaki kopukluğu bilinçsizce reddetme ollarından biridir; hemen tanınabilen bir üst kültürle tezatlığa işaret eder. Ancak, modern toplumlar aslında birbiriyle kesişen bir dizi alt kültürden meydana gelir ve tikel alt kültürlerin hangi normatif kültürel dünyadan ayrıldıklarını söylemek her geçen gün biraz daha zorlaşmaktadır. Eğer hizmalılar ve mor saçlılar bir alt kültür meydana getiriyorlarsa, bütün çocukların yerli ebeveynlerin döllerinin birleşimi olduğu daha pek çok yerdeki aileler de bir alt kültür meydana getirir.⁶²

Alt kamu, bugünkü kitle medyasının belli başlı izleyicilerini oluşturur; kitle medyası, içeriğinin büyük bir bölümünü bu grubu göz önünde bulundurarak programlar. Bu kamu haber dergilerini üst kamuyla paylaşır; ama üst kamu için yazılan “arka sayfadaki” kültürel bölümleri büyük bir olasılıkla es geçer. Görüldüğü kadarıyla alt kamu, toplumun nasıl işlediğiyle pek ilgilenmiyor. Onların ilgisi daha çok, genelde alt sınıf kültüründe geçerli olan önemli buldukları ahlak değerlerine olan güvenlerini tazelemek konusunda yoğunlaşmaktadır. Sonuç olarak, üst kültürle karşılaştığımızda bu kamu, kurgusal olmayan düzyazı ile çok daha az ilgilenmektedirler.⁶³

1.6.3.Popüler Kültür

Her konuda olduğu gibi popüler kültür dendiğinde önce popülerin ve popüler kültürün ne olduğu tartışılmalıdır. Popüler sözünün bizdeki kullanımı Batıdan gelir ve oldukça yenidir. En popüler yanlış anlamalardan biri de popülerin popüler olan

⁶¹ Gans, a.g.e., s.119

⁶² Eagleton, a.g.e., s.91

⁶³ Gans, a.g.e., s.121

tanımıdır. Popülerin dil bilimsel temeli ve tanımlaması geç – ortaçağ dönemindeki “halkın” anlamından, bugünkü egemen “birçok kişi tarafından sevilen veya seçilen” anlamına gelişmiştir.⁶⁴

Popüler kavramı “halk,” “nüfusun büyük çoğunluğu,” “halk / çoğunluk için,” “halk / çoğunluk tarafından” terimlerini içine alır; dolayısıyla, kavramın ilk bakışta verdiği anlama göre popüler kültür belli bir grubun ürünü değildir, belli bir grubun sahipliğini içermez: Popülerdir, yani herkesin olmasa bile hemen herkesindir. Kavram kitle kültürü, folk, işçi sınıfı kültürü ve alt grupların kültürü ile şaşırtıcı derecede çakışır.⁶⁵

Popüler kültür üzerine epey hacimli bir literatür birikmiş olmasına rağmen eleştirmenlerce bu kültürün ortak kabul gören bir tanımına ulaşılamamıştır. Bu tür tanımlama zorluklarına rağmen popüler kültürü farklı şekillerde tanımlayabiliriz. Mukerji ve Schudson’u izleyerek, popüler kültürün “bir toplumda geniş bir şekilde paylaşılan inançları ve pratikleri ve bunların örgütlendiği nesnelere dile getirdiği”ni söylenebilir. “Popüler kültür, kökleri yerel geleneklerde bulunan halkın inançlarını, pratiklerini, nesnelere, keza siyasal ve ticari merkezlerde üretilen kitlesel inançları, pratikleri ve nesnelere içerir; popüler kültürün içeriğinde popülerleştirilmiş seçkin kültürel biçimlerin yanı sıra müze geleneği düzeyine yükseltilmiş popüler biçimler de bulunmaktadır.”⁶⁶

Bir başka tanıma göre ise popüler kültürü, kentli nüfus öbeklerinin disiplinler haz rejimleri yoluyla yönetildiği ve denetlendiği belli yönetsellik biçimleriyle ilişkili olarak değerlendirmek olanaklıdır.⁶⁷

Erdoğan popüler kültürü kitle kültürünün somut şekillerinden biri olarak tanımlamaktadır. Popüler kültür kitle kültürü pazarında en gözde düşünceleri, ürünleri ve tüketimleri anlatır. Popüler kültür kullanım ve tüketim kültürüdür:

⁶⁴ Erdoğan ve Alemdar, a.g.e., s.30

⁶⁵ Erdoğan ve Alemdar, a.g.e., s.33

⁶⁶ C.Mukerji ve M.Schudson (ed.), Rethinking Popular Culture: Contemporary Perspectives in Cultural Studies, Los Angeles: University of California Press, 1991, ten aktaran Erol Mutlu, **Globalleşme, Popüler Kültür ve Medya**, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2005, s.313

⁶⁷ C. Mercer, Complicit Pleasures, T.Bennett vd., der. Op.cit. s.50-68, 1986 dan aktaran David Rowe, **Popüler Kültürler: Rock ve Sporda Haz Politikası**, İstanbul: Ayrıntı Yay., 1996, s.20

Popülerin üretiminin ilk safhasından son kullanım safhasına kadar her safhasında kullanım ve tüketim vardır.⁶⁸

Popüler kültür kültürel “şeylerin” teknolojik araçlarla üretimi ve geniş iş bölümü etrafında kurulan kapitalist mal üretimi, pazarlaması, dağıtımı ve tüketimi biçimlerine dayanan bir kültürdür. Bu biçim olmayınca, örneğin teknolojik çoğaltma, seri üretim, tv veya basın olmayınca, bu araçlara dayanan böyle bir kültür biçimi de olamaz.⁶⁹

Popüler kültür geç kapitalizmin yaygın halk kültürüdür. Popüler kültür geç kapitalizmin yaygın halk kültürü olmak nedeniyle günümüz dünyasında kültür endüstrilerinden bağımsız olarak düşünülemez. Ama popüler kültürü sadece medya pratikleri ve temsilleri olarak da görmek iki yönden yanıltıcıdır. Bu tür bir bakış açısı her şeyden önce popüler kültürü gündelik hayatın pratiklerinden ve temsillerinden ayrı bir mekana konumlandırır; ikincisi ise popüler kültürle alt kültürler arasındaki ilişkiyi kavram kargaşasına düşmeksizin tanımlayamaz.⁷⁰ Popüler kültürün geç kapitalizmin halk kültürü olarak niteleyen sözcüğün bir diğer anlamıyla niçin “popüler” olduğu sorusunu da akla getirmektedir. Mary Nicholas’a göre, popüler kültür hayatla titreştiği için popülerdir. Bu kültür, en kötü biçimde hayatın en düşük, en kaba, en önemsiz veçhelerinin yankılandığı bir mekandır; en iyi biçimde ise hayatın karmaşıklığına, soyluluğuna ve hikmetine seslenir. Özetle eskinin halk kültürüne, özellikle bu kültürün üretim ve tecrübesindeki dolayımınma ilişkilerinin nispeten daha yalın olması nedeniyle atfedilen sahicilik niteliği, geç kapitalizmin çok daha karmaşıklaşmış, dolambaçlı ilişkilerine karşın bugünün popüler kültürü için de geçerlidir.⁷¹

⁶⁸ İrfan Erdoğan, **İletişimi Anlamak**, 3.b., Ankara: Erk Yay.,2008, s.149-150

⁶⁹ Erdoğan ve Almdar, a.g.e., s. 34

⁷⁰ Erol Mutlu, a.g.e.,s.317

⁷¹ Erol Mutlu, a.g.e., s.319

Popüler kültür Bakhtin'in "Karnavalesk"^{72*} kavramının içerimlediği anlamda bir şenliktir. Popüler kültüre Bakhtin'in Karnavalesk kavramıyla baktığımızda, gerçekten bu kültürün pratikleri ve nesnelere yerleşik düzeni, ilişkileri, yapıyı sarsan imgelerle, sözlerle dolu olduğunu görebiliriz. Toplumun değişmez ve kutsal sayılan değerleri, inançları popüler kültürün dilinde sürekli olarak müzakere edilir. Bu anlamda popüler kültür Bakhtin'in özellikle edebiyata uyarladığı biçimiyle karnavalesk özellikleri içermektedir. Ne var ki şenliklerin dönüştürücü potansiyeline yönelik eleştiriler, popüler kültür söz konusu olduğunda daha da genişletilebilir. Özellikle medyayla dolaymlanan popüler kültürün halkın şenliklerinden farklı olarak katılımcılığı dışlaması, yani sıradan insanla yönetici ve seçkinlerin şenlik alanında birbirlerinin yanından omuz sürtüştürerek geçebilmelerine imkan sağlamaması şenliğin en önemli özelliklerinden birini, yani demokratik düzeçlemeyi dışarıda bırakması anlamına gelmektedir.

Popüler kültür ulusaldır. Peter Burke'nin bir zamanlar halk kültürü için söylediğinin popüler kültüre uyarlanmış hali olan bu iddia, ilkin ulus devlet yapısını popüler kültürün ön şartı olduğunu ima etmesi, ikincisi de "globalleşme" tartışmalarının alabildiğine yoğunlaşması ve globalleşmenin kültürel düzlemde "Amerikan popüler kültürünün" uluslararasılaşması olduğu görüşünün epey kabul görmesi nedeniyle sorunlu gibi görünebilir. Ne var ki, tarihsel bakımdan özgül bir fenomen olarak tanımlanmasına ve yine tarihsel olarak özgül bir toplumsal formasyonla sınırlanmasına karşın, popüler kültürün ulusal olduğu iddiası en azından bugünkü kültürel dinamikleri araştırmada iddialı olacaktır.⁷³

⁷² **Karnavalesk Kuramı:** Bakhtin karnavalesk kavramını ortaçağ şenliklerinin özelliklerinden hareketle geliştirmiştir. Şenlikler insan ruhunu özgürleştirdiği gibi, sonunda köklü toplumsal değişmelere de yol açmaktadır. Şenliklerde hiyerarşik yapı ve bu yapıya bağlı tüm şiddet, saygı, yobazlık ve görgü kuralları, yani sosyo-hiyerarşik eşitsizlikten veya insanlar arasındaki yaş dahil diğer tüm eşitsizlik biçimleri askıya alınır; normal sınırlamalar ve kurallar bir yana atılır. Sıradan insanla aristokrat, şenlik esnasında omuzları birbirine sürtünecek kadar yakınlaştıklarında tam anlamıyla bir demokrasi hüküm sürer ve tüm toplumsal ayrımlar silinir gider. Her şeyi alt üst eden şenlik ruhu dille bir değişikliğe yol açar. Sokak dili ile yönetici sınıfın dili arasındaki fark, aristokrat ile sokaktaki adam şenlik sırasında birbirine karıştığında kapanır. Şenliğin yıkıcılığının özünde kahkaha yatmaktadır. Şenlik sırasında her şey gayet keyifli bir acayıplığa dönüşür. Şenlikte "yüce tinsel, ideal, soyut" olan "maddi düzeye, yeryüzüne ve beden alanına" indirgenerek bozuluma uğrar. Şenliğin özsel figürü soytarandır. Soytaranın işlevi dinsel ve resmi ritüelleri alaya alarak, biçimsel olan her şeye küfrederek, bunları komik şekilde mahkum ederek ve bedeninin işlevlerini, yemeyi, içmeyi, dışkılamayı ve zinayı vurgulayarak yüce olan her şeyi alçaltmaktır.

⁷³ Erol Mutlu, a.g.e., s. 326

Sonuç olarak popüler kültür ne tamamen tutucudur, ne de ilericidir. Popüler kültür ne tamamen uyuşturucudur, ne de özgürleşimcidir. Popüler kültür hakim ve muhalif söylemlerin birbiriyle karşı geldiği, çatıştığı, birbirlerini dönüştürdüğü bir alandır. “Basın ve haberleşme özgürlüğü”, “tarafsızlık ve nesnellik” gibi ideolojik kılıflar ne kadar gizlerse gizlesin, en azından kurumsal nitelikleri nedeniyle söylemi otoriter olan medya üzerinden popüler kültürü eleştirmek bu kültürün sırf hakim söylemle ilişkilendirilmesine yol açabilir.⁷⁴

1.6.4. Kitle Kültürü

Kitle kavramının çıkışı ve tarih içinde ve kuramsal yaklaşımlara göre değişen anlamları vardır. Kitle denildiğinde günümüzde sayısı belli olmayan insan çokluğu anlatılmak istenir. Kültür bazında kitle, kültürü tüketenler ve dolayısıyla tüketimden geçerek üretim için gereksinimi üretenlerdir.

Erdoğan ve Alemdar’a göre kitle kültürü kitle üretimi yapan bir endüstriyel yapının yarattığı materyal yaşamı gerçekleştirme ve bu gerçekleştirimin bilişsel ve düşünsel biçimidir.⁷⁵

Kapitalist üretimin gelişmesi ve işbölümünün artması, nüfusun kentlerde toplanması, karar alma süreçlerinin merkezileşmesi, iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, kitle üretimi ve kitlesel işçi hareketleri ile birlikte kitle toplumu ve kitle kültürü de oluştu. Kitle toplumu fikri özellikle yirminci yüzyılın başlarında önem kazandı. Kitle toplumu anlayışına göre, modernleşme işlevsel olarak birbirine bağlanmış, fakat sosyal ve duygusal olarak birbirinden soyutlanmış kitleleri yaratır. Bu tür bir yapıya sahip kitleler, kitlelere yönelik ikna ve etkiye açıktırlar. Bu nedenle örneğin Laswell 1920’lerde kitle iletişimi ve propagandayı “sosyal dayanışmanın yeni çekiç ve örsü” olarak betimlemiştir.⁷⁶

Kitle kültüründe, hem çoklu parçalanmalar hem de homojenlik egemendir. Kültürel parçalanmalar oldukça anlamsız yaşam stili seçimlerinde olmaktadır. Bu seçimler çoğu kez gerçek yaratıcılıktan, enerjiden ve öznellikten yoksundurlar; fakat kültürel farklılık olarak sunulur. Yiyecek, içecek, giyecek ve beyaz eşya seçme sanki

⁷⁴ Erol Mutlu, a.g.e.,s.331

⁷⁵ Erdoğan ve Alemdar, a.g.e., s. 41

⁷⁶ D.E.Pearson, Post – mass culture. Society,30,1993, s.17-23’den aktaran Erdoğan, a.g.e., s.148

bireysel yaratıcılık ve kişinin özgür ifadesi gibi değerlendirilir. Reklamlardan, indirimlerden, modadan, markadan, yaratılmış statüden vb. geçerek yapılan tercihlerin özneliği kişinin kendini yarattığını sandığı fakat tekelci homojenliğin ve standartlaşmanın öznelik imajı satan sahte özneliğidir.⁷⁷

Frankfurt Okulu üyeleri kitle kültürünü ya da bilinen çeşitli adlandırmalarıyla kitlesel izleyici kültürünü, tecimsel kültürü vb. açıklarken ve eleştirirken “kitle kültürü” terimi yerine “kültür endüstrisi” terimini kullanmışlardır.

Adorno, “Kültür Endüstrisine Genel Bir Bakış” başlıklı ünlü makalesinde, “kitle kültürü” ifadesi yerine niçin “kültür endüstrisi” ifadesini tercih ettiğini, “kültür endüstrisi” nin soy kütüğünü, nelğini ve ana özelliklerini şöyle açıklamıştır:

“Kültür endüstrisi ifadesi ilk kez, Horkheimer ile benim 1947 yılında Amsterdam’da yayınladığımız “Aydınlanmanın Diyalektiği” kitabında kullanılmıştır. Müsveddelerimizde kitle kültüründen söz ediliyordu. Burada, kitlenin içinden adeta kendiliğinden yükselen bir kültür, halk sanatının günümüzdeki biçimi söz konusuymuş gibi, konuyu savunanların hoşuna gidecek bir yorumu en başta olanaksızlaştırmak için “kitle kültürü” ifadesini “kültür endüstrisi”yle değiştirdik. Kültür endüstrisi öyle bir kültürden son derece farklıdır. Kültür endüstrisi bildik şeyleri yeni bir nitelikte birleştirir. Tüm dallarda, kitleler tarafından tüketilmeye uygun olan ve bu tüketimi büyük ölçüde belirleyen ürünler, az çok planlı bir biçimde üretilir. Tek tek dallar, yapıları açısından birbirlerine benzer ya da en azından iç içe geçer. Adeta boşluk bırakmayacak bir sistem oluştururlar. Bugünkü teknik olanaklar kadar, ekonomi ve yönetimin yoğunlaşması da bunu yapmalarına olanak verir. Kültür endüstrisi, müşterilerinin kasten ve tepeden bütünleştirilmesidir. Binlerce yıl boyunca birbirinden ayrılmış yüksek ve düşük kültür alanlarını da birleşmeye zorlar – her ikisinin zararına olacak şekilde. Yüksek kültürün, etkileri üzerinde spekülasyon yapılarak, ciddiyeti ortadan kaldırılır; düşük kültürün, toplumsal denetim bütünsel olmadığı sürece barındırdığı haşarı isyankarlık ise, uygarlaştırıcı dizginleme yoluyla yok edilir. Kültür endüstrisi, yöneldiği milyonların bilinç ya da bilinçsizlik düzeyi üzerinde yadsınamaz bir biçimde spekülasyon yaparken, kitleler birincil değil

⁷⁷ İrfan Erdoğan ve Korkmaz Alemdar, **Öteki Kuram**, Ankara: Erk Yay.,2005, s.222

ikincildirler, hesaplanmışlardır; mekanizmanın eklentileridir. Müşteri, kültür endüstrisinin inandırmak istediği gibi, kral değildir; kültür endüstrisinin öznesi değil nesnesidir.⁷⁸

Adorno, söz konusu makalesinde, kültür endüstrisi kavramının alanını ve anlamını daha belirgin hale getirmiştir. Bu makaleyle birlikte Frankfurt Okulu üyeleri, “popüler kültür” ve “kitle kültürü” gibi terimlerden vazgeçip “kültür endüstrisi” kavramını kullanmayı tercih etmişlerdir.

Marcuse, modern toplumlarda kitle iletişim araçlarının dili kullanarak oluşturduğu kitle kültürü / kültür endüstrisi aracılığıyla bireyleri, onların içinde bulunduğu kültürel ağı ve özellikle de “gerçek kültürü” yok ettiğini ileri sürmüştür. Marcuse, modern toplumlarda sürekli gelişen kitle kültürünün toplumsala etkileri ve bütünseli yeniden inşası noktasında işlevsel olmayan yönlerine işaret etmiştir. Marcuse’e göre, kitle kültürü, kamusal ve özel ilgiler / çıkarlar arasında hatalı bir ahenk kurmuş, tüketim yönelimlerini ve özelleştirmeyi güçlendirmiş, reklam estetiğini genişletmiş, var olan işçi – sınıfı kültürünü zayıflatmaya ve hatta yok etmeye çalışmış, araçsal aklın başatlığını arttırmış ve cinselliği manipüle etmiştir.⁷⁹

Frankfurt Okulu üzerinde pozitif etkilerinin olduğu bilinen bir diğer sosyal bilimci C. Wright Mills “İktidar Seçkinleri” isimleri yapıtında kitle kültürü ve toplumunun yoğun bir eleştirisini yapmıştır. Mills, bu eserindeki kitle kültürü ve toplumu eleştirisinde Amerikan toplumunu esas almıştır. Mills’e göre, Amerikan toplumu, kamu toplumu değil, tam tersine siyasal, kültürel ve sosyal olarak yabancılaşmış bireylerden oluşmuş bir kitle toplumdur.

Mills’e göre kitle kültürünün ana niteliklerinin başında başkalarının düşüncelerini, görüşlerini, kanaatlerini dinleyenler pek çok, buna karşılık kendi fikir, görüş ve kanaatlerini ifade edebilenler pek az olması gelmektedir. Diğer bir nitelik ise kitle toplumunda kitle iletişim araçlarının örgütlenme şekli bireylerin anında ve etkinlikle yanıtta bulunmalarına olanak tanımamasıdır. Kamuoyunun oluşumundan sonra, kamuoyunun kendini tasavvur etmesi için kamunun girişmesi gereken

⁷⁸ Theodor W. Adorno, **Kültür Endüstrisi: Kültür Yönetimi**, çev. Nihat Ünler vd., İstanbul: 2007, s. 109-110

⁷⁹ David Held, **Introduction to Critical Theory: Horkheimer to Habermas**, London: Hutchinson & Co (Publishers) Ltd., 1987, s. 108

eylemler, bu eylem kanallarını düzenleyen ve denetimi altında tutan iktidar çevrelerince denetlenmesi ise diğerk bir kitle kültürü niteliğidir. Mills'in gündeme getirdiğı diğerk bir kitle toplumu niteliğı ise; Kitle toplumunda iktidar kurumları karşısında kitleleşmiş kamunun bağımsızlığı kalmaz. İktidar kurumlarının ve resmi makamların görevlisi olan kimseler kitleler üzerinde açık ya da örtülü yollardan etkide bulunur. Kişilerin karşılıklı ve özgür tartışma yoluyla kamuoyu yaratabilme özgürlükleri oluşmadan önlenmesidir.⁸⁰

Modern toplumda kitle kültürü yaratımında temel öğelerden birisi, kitle iletişim araçlarıdır. "Sosyalizasyon ajanı" olarak işlevlerde bulunan kitle iletişim araçları, modern yapılarda ve sistemlerde önemli bir aygıt olmuş, hatta ailenin bazı işlevlerini üstlenmiştir.⁸¹ Mills'e göre kitle kültürü yaratım aygıtları konumundaki kitle iletişim araçları, bireylerin dışsal dünyayla ve sosyal gerçeklerle ilgili ilk elden ve kendi başlarına edindikleri bilgi ve düşüncelerin oranının gitgide azalttığını bildirmiştir. Başka bir deyişle, Mills kitle iletişim araçlarının bireylerin dışsal dünya ve gerçekliğı kavrama ve algılamalarında bir çeşit süzgeç rolü oynamanın ötesine gittiğini öne sürmüştür. Ne olduğumuzu, ne olmamız gerektiğini, dışa karşı nasıl görünmemiz gerektiğini benimsetebilen kitle haberleşme araçları,yeni yeni davranışlar edinmemiz, kendimizi bize söylenen tiplere benzetmemiz yönünden de etkin olabilmektedirler.⁸²

Marcuse ise, modern toplumlarda kitle iletişim araçlarının dili kullanarak oluşturduğu kitle kültürü / kültür endüstrisi aracılığıyla bireyleri, onların içinde bulunduğu kültürel ağı ve özellikle de " gerçek kültürü" yok ettiğini ileri sürmüştür. Marcuse, modern toplumlarda sürekli gelişen kitle kültürünün toplumsala etkileri ve bütünseli yeniden inşası noktasında işlevsel olmayan yönlerine işaret etmiştir. Marcuse'e göre, kitle kültürü, kamusal ve özel ilgiler / çıkarlar arasında hatalı bir ahenk kurmuş, tüketim yönelimlerini ve özelleştirmeyi güçlendirmiş, reklam estetiğini genişletmiş, var olan işçi – sınıfı kültürünü zayıflatmaya ve hatta yok etmeye çalışmış, araçsal aklın başatlığını arttırmış ve cinselliğı manipüle etmiştir.⁸³

⁸⁰ Charles W. Mills, **İktidar Seçkinleri**, çev. Ünsal Oskay, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1974, s.425

⁸¹ Sezgin Kızılcıkelik, **Frankfurt Okulu**, 2.b., Ankara : Anı Yay., 2008, s. 347

⁸² Mills, a.g.e., s.440

⁸³ Held, a.g.e., s. 108

Kitle kültürü / kültür endüstrisi, “kültürün endüstrileşmesine” vurgu yapar. Kültür endüstrisi daha ziyade, hiçbirşeyin imal edilmediği durumlarda bile endüstriyel örgütlenme biçimlerini içermesi gibi, sosyolojik olarak defalarca gözlemlenmiş bir fenomen anlamında endüstriyeldir, sanki gerçekten ve aslında teknolojik ve rasyonel bir üretim yapılıyor gibidir.⁸⁴

Sonuç olarak modern toplumlarda (tüketim toplumlarında), önceki dönemlerde olduğu biçimiyle birbirinden keskin çizgilerle farklı olan “yüksek kültür” ve “alt kesimlerin kültürü” diye iki farklı formu kalmamıştır. Söz konusu iki kültür de kültür endüstrisinin “stilize barbarlığı” içinde erimiş, yok olup gitmiştir.⁸⁵ Kültür planlanıp yönetildiğinde büyük zararlar görür.⁸⁶ Her türlü kültür şeklini yok edim merkezi işlevi gören kitle kültürü, gerçek olmayan sanal bir kültürdür. Onun kendiliğindenliği yoktur. O, şeyleşmiş bir kültürdür. Kültür endüstrisi, büyük endüstriyel tekellerin kitle iletişim araçlarıyla şekillenen, tekellerce kendi sınıfsal çıkarları için yönlendirilen, doğal olmayan, ezilen sınıfların ve kitlelerin aleyhine olan anti-demokratik bir kültürdür.⁸⁷

1.7. Çokkültürlülük

Kültürelcilik kelimesiyle amaçlansa bile, meselenin teorisi de uygulaması da yeni olmayan çokkültürlülük, bir sosyal grupta özel kültürlerin, sosyal haklılık ve hoşgörü düşüncesi içinde bir halkı kabul etmeye dahil olma mecburiyetlerini savunan, siyasi ve felsefi öğretilerin tamamını ifade eder.⁸⁸ Bu tanım çerçevesinde, bu bölümde çokkültürlülük ve çokkültürcülük kavramlarını inceleyerek, çokkültürlülük kavramını tartışan sosyal bilimcilerin görüşleri açıklanmaya çalışılacaktır.

1.7.1. Çokkültürlülük Kavramı

Çokkültürlülük, 1960’lı yıllarda, İngilizce konuşulan ülkelerde, Avrupalı olmayan göçmenlerin kültürel ihtiyaçları bağlamında ortaya çıktı. Çok

⁸⁴ Adorno, a.g.e., s.112-113

⁸⁵ Martin Jay, **Diyalektik İmgelem: Frankfurt Okulu ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü Tarihi 1923 – 1950**, çev.Ünsal Oskay,İstanbul:Ara Yay.,1989, s.312

⁸⁶ Adorno, a.g.e., s.122

⁸⁷ Kızılçelik, a.g.e., s.368

⁸⁸ Journet, a.g.e., s.358

kültürlülükten, kültürlerin çoğulculuğu veya çokluğu olarak söz edilebilir. Antropolog Franz Boas'a göre, kültür, 'toplum mensuplarının kendi dünyaları ve birbirleriyle baş etmek için kullandıkları nesilden nesile öğrenme yoluyla aktarılan paylaşılan inanç, değer, gelenek-görenek, davranış ve insan yapımı şeyler sistemini'⁸⁹ tanımlamaktadır. Böylelikle, çok kültürlülükte, bir toplum içerisinde bir kültürler çeşitliliğinden söz edilmektedir.

Çokkültürlülük, yukarıda da belirtildiği gibi bir sosyal grupta özel kültürlerin, sosyal haklılık ve hoşgörü düşüncesi içinde bir halkı kabul etmeye dahil olma mecburiyetlerini savunan, siyasi ve felsefi öğretilerin tamamını ifade eder.

Çağdaş düşünürlerden Will Kymlicka ise, çokkültürlülüğü kurumsal bakımdan az çok tam, belli bir toprak parçası ya da yurttan yaşayan, ayrı bir dili ya da tarihi paylaşan, soy bağları olan bir cemaat olarak, bir devlet, eğer üyeleri ya farklı uluslara ait (çokuluslu devlet) ya da farklı uluslardan kopup gelmişse (çoketnikli devlet) ve bu olgu bireysel kimliğin ve siyasi hayatın önemli bir yanını teşkil ediyorsa o devlet çokkültürlüdür şeklinde ifade eder.⁹⁰

Çokkültürlülük, bir kentin farklı mahallelerinde ya da dünyanın farklı bölgelerinde aynı anda mevcut olan, ama birbirlerinden farklı olan kültürleri işaret etmek üzere kullanılır. Bu anlamda dünyada farklı kültür ya da uygarlık bölgelerinin varlığından söz edilebilir. Bu kültürler arasındaki ayrımın coğrafi ve kültürel olduğunu vurgulamak gerekir. Çokkültürlülük kavramı bu haliyle reddedilmesi güç bir coğrafi ve tarihsel bir gerçekliği dile getirir. Yan yana konmuş kültürlerin belirli bir biçimde aynı mekanda mevcudiyeti olarak tanımlanan çokkültürlülük durumunda, ötekilerin varlığı olumsuzlukları telafi eden kimi avantajlar sağladığı için kabul edilir.⁹¹

“Çokkültürlü” ve “çokkültürlülük” terimleri için tarihsel bir taban da vardır ve bunlarla ilgili hareket ilk olarak kendilerini farklı kültürel gruplarla karşı karşıya bulan ülkelerde ortaya çıkmıştır. Bu toplumlar, uzun süredir, tüm vatandaşlarının benimsemesi gereken tek bir ulusal kültür olduğunu düşünüyorlardı. Şimdi, asimile olmayan ve asimile edilemeyen ve bu yüzden varlıklarıyla kendileri için yeni ve

⁸⁹ Güvenç, a.g.e., s. 100

⁹⁰ Will Kymlicka, **Çokkültürlü Yurttaşlık, Azınlık Haklarının Liberal Teorisi**, çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yay., 1998, s.49

⁹¹ Nilgün Tural, **Küreselleşme, İletişim, Kültürlerarasılık**, İstanbul: Kırmızı Yay., 2005, s.114

alışılmadık zorluklar yaratan, iyice yerleşmiş veya yeni gelen gruplardan oluştuklarını fark etmişlerdir.⁹² O zaman, çok kültürlü bir toplum iki veya daha çok sayıda kültürel topluluğu içinde barındıran toplumdur. Böyle toplumlar kültürel çeşitliliğe temelde iki biçimde tepki verebilir ve bu tepkiler de farklı şekillerde olabilir. Toplum, çeşitliliği hoş karşılayıp destekleyebilir; kendine bakışının önemli bir parçası haline getirebilir ve kendisini oluşturan toplulukların kültürel isteklerine saygı duyabilir; ya da bu toplulukları tamamen ya da kısmen baskın kültürü içinde asimile etmeye çalışabilir. Toplumun yönelimi ve değerleri ilk durumda tekkültürcü, ikinci durumda çokkültürcüdür. Çokkültürlü terimi kültürel çeşitlilik olduğu gerçeğine işaret ederken, çokkültürcülük terimi bu gerçeğe verilen standart bir tepkiyi belirtir.⁹³

Kültürel çeşitlilik iki genel kalıp üzerinde durmaktadır. Birinci durumda kültürel çeşitlilik, daha önce özyönetimli ve belli bir toprak parçası üzerinde yoğunlaşmış kültürlerin geniş bir devlet çatısı altına sokulmasından doğar. Bünyeye katılan, “ulusal azınlıklar” adı verilen bu kültürler genel olarak kendilerini çoğunluk kültürü yanında korumak isterler ve ayrı toplumlar olarak varlıklarını sürdürmelerini sağlamak üzere çeşitli özerklik ya da özyönetim biçimleri talep ederler. İkinci durumda, kültürel çeşitlilik bireysel ve aile olarak göçten doğar. Bu göçmenler sıklıkla “etnik gruplar” adı verilen gevşek birlikler oluştururlar ve genel olarak büyük toplumla bütünleşmek ve bu toplumun tam üyeleri olarak kabul edilmek isterler. Bu göçmenler etnik kimliklerinin daha fazla tanınması peşine düştiklerinde, amaçları büyük toplum yanında ayrı ve özyönetimli bir ulus olmak değil, kültürel farklılıklara daha fazla saygılı hale getirmek üzere büyük toplumun kurumlarını ve yasalarını değiştirmektir.⁹⁴

Modern toplumlarda kültürel çeşitliliğin aldığı farklı biçimler arasından üç tanesi çok yaygındır.⁹⁵

Üyelerin çoğunun geniş ölçüde ortak bir kültürü paylaşmasına rağmen, bazıları ya yaşamın belirli alanları hakkında farklı inanç ve uygulamaları kabul eder ya da kendilerine özgü, göreceli olarak farklı yaşam biçimleri geliştirir. Hepsi

⁹² Bhikhu Parekh, **Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek : Kültürel Çeşitlilik ve Siyasi Teori**, çev. Bilge Tanrıseven, Ankara: 2002, s.6

⁹³ Parekh, a.g.e., s.7

⁹⁴ Kymlicka, a.g.e., s.38

⁹⁵ Parekh, a.g.e., s.5

toplumlarının baskın anlam ve değer sistemlerini paylaşır ama bunun içerisinde kendi değişik hayat tarzları için yer açmaya çalışırlar. Alt kültürel çeşitlilik olarak adlandırılır Toplumun bazı üyeleri baskın kültürün bazı merkezi ilke veya değerlerine fazlasıyla eleştirel yaklaşır ve bunları uygun biçimlerde yeniden oluşturmaya çalışır. Bu ve diğer gruplar sık sık var olan kültürün temellerine saldırdıkları için alt kültür de değıllerdir, kendi değer yargılarına ve dünya görüşlerine göre yaşayan farklı kültürel topluluklar da; bunlar baskın kültürün nasıl yapılanması gerektiğine ilişkin entelektüel bakış açılarıdır. Görüngesel çeşitlilik olarak adlandırılır. Çağdaş toplumların çoğunda sahip oldukları kendi inanç ve uygulama sistemlerine göre yaşayan birçok bilinçli, az çok iyi örgütlenmiş topluluk bulunur. Bunlar arasında yeni gelen göçmenler, Yahudiler, Çingeneler gibi oturmuş topluluklar, çeşitli dini cemaatler ve yerli halklar, Basklar, Katalanlar, İskoçlar, Galliler ve Quebec halkı gibi belirli bölgelerde yoğunlaşan kültürel gruplar sayılabilir. Bu ise toplumsal çeşitlilik olarak adlandırılır.

Bu üç çeşitlilik biçimin birçok ortak özelliğı olmasına ve bazen adetlerinin çakışmasına rağmen aralarında önemli farklılıklar vardır. Alt kültürel çeşitlilik, içinde bulunduğu kültürü bir başkasıyla değiştirmeye değil, genişletip çeşitlendirmeye çalışır. Görüngesel çeşitlilik ise, baskın kültürün ya toptan reddettiğı ya da teoride kabul edip pratikte göz ardı ettiği bir hayat görüşünü temsil eder. Alt kültürel çeşitlilikten daha radikal ve kapsamlı olup, o kadar kolay kabul edilemez. Toplumsal çeşitlilik ise, çok farklıdır. İyice yerleşmiş toplulukların çokluğundan kaynaklanıp bunun tarafından desteklenir; bu toplulukların her birinin korumak ve sürdürmek istediğı kendine ait uzun bir tarihi ve yaşama biçimi vardır. Toplumsal çeşitlilikte söz konusu olan çeşitlilik güçlü ve inatçıdır; iyi örgütlenmiş sosyal taşıyıcıları vardır; kabul edilmesi derinliğine ve isteklerine göre daha kolay ya da zor olabilir. Bu çalışmada sözü edilen kültürel çeşitlilik / çokkültürlülük şekli de toplumsal çeşitlilik ya da çok etnikli gruplar olarak ele alınacaktır.

Kültürel çeşitliliğe odaklanan, liberal çok kültürlülük, etnik çeşitliliğı övmekte ve hoşgörüyü öğretmektedir. Birbirleriyle bağlantılı ve etkileşimli, daha önce var olmuş kültürlerin varlığını varsayarken, eleştirel çok kültürlülük, çok kültürlülüğü 'azınlıklar' kadar, 'çoğunlukları' ilgilendiren bir konu olarak addetmekte ve tüm toplumu oluşturan kurum ve uygulamalarla ilgilenmektedir.

İktidar eşitsizlikleri ve ırkçılığı temel olarak görmekte, tanıma ve haklara vurgu yapmakta ve toplumun 'çok kültürelleşmesini' savunmaktadır.⁹⁶

1980'li yılların başından itibaren çokkültürlülüğü bir çözüme ulaştırma araştırması, Anglo-sakson sosyologları, siyaset bilimcileri ve filozofları arasındaki tartışmaları ve verimli düşünceleri konu edindi. Kültürel çoğulculuk / çeşitlilik meselesi, çok geniş anlam buldu. Çokkültürlülük etrafındaki tartışma liberaller ve eleştirici teorisyenler arasında bir çatışma şeklini almıştır.⁹⁷

Çokkültürlülüğün en etkin düşünürleri iki uçtan orta bir yer işgal etmektedirler. Charles Taylor ve Will Kymlicka'ya göre çokkültürlülük, "modernliğin huzursuzluğu"na ve liberalizmin yetersizliğine bir cevaptır: Özgürlük ve eşitliğin yanında, doğruluk ve gerçeklik gibi başka değerler de vardır. Tanımak bir değeri her kültüre has gerçeklerle dengeli şekilde uzlaştırmayı ihtiva eder.⁹⁸

Charles Taylor çokkültürlülüğü bir tanınma sorunu olarak görmektedir. Taylor, kültürel kimliğin tanınması talebinin yirminci yüzyıl çokkültürlülüğünün en önemli gündem maddesi olmasına yol açan on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıl Avrupa seçkinlerinin izini sürmektedir. Bir cemaat, azınlık durumundaki bir kültürü tehlikeye soktuğu zaman, onu uygulamakta ona yardım edilmesi tam olarak anlaşılabilir durumdadır. Fakat bununla birlikte, her şeye rağmen hakseverlik, birinin başkasına zarar vermeyen iyi bir uyumunu gerektirir. Böylece göçmen bir gruba, bunun bir gelenek olduğu çok eşlilik hukukunu, eğer bu uygulama her iki cinsten birinin hakları ile ters düşüyorsa, kabul ettirebilmek zor olacaktır.⁹⁹

Will Kymlicka'ya göre farklı kültürel azınlık türleri vardır. Bazıları bazı bölgelerde toplanmıştır, bazıları dağınıktır. Bazıları gönüllü göçmenlerdir; bazıları mülteciyken bazıları da ülkeye zorla getirilmiştir. Kymlicka bu ve diğer grupların kültürel isteklerinin ahlaki bakımdan farklı ağırlıklarda olduğunu düşünmektedir. Hak iddiaları en güçlü olanlar ulusal azınlıklar, en zayıf olanlar da gönüllü göçmenlerdir. Ulusal bir azınlık veya azınlık ulus, belirli bir bölgede toplanmıştır;

⁹⁶ www.multiculturalcyprus.net/index.php?option=com...file...

⁹⁷ Journet, a.g.e., s.359

⁹⁸ Journet, a.g.e., s.360

⁹⁹ Gerd Baumann, **Çokkültürlülük Bilmecesi: Ulusal, Etnik ve Dinsel Kimlikleri Yeniden Düşünmek**, çev. Işıl Demirakin, Ankara: 2006, s.109

geçmişte kendi yönetimine sahip olmasına rağmen sonradan söz konusu olan topluma dahil olmuştur; kurumsal yapısı tamdır, ortak bir dili ve kültürü vardır ve genel anlamda güçlü bir toplu kimliğe sahip, farklı bir kültürel birimdir. Kymlicka'ya göre göçmenler ahlaki yelpazenin diğer ucundadır. Onlar ulusal değil etnik azınlıklardır, ne belirli bölgelerde toplanmışlardır ne de kurumsal yapıları tamdır ve artık kültürleri doğal ortamdan kopmuştur ve bu yeni çevrede tekrar yaratılamaz. Daha iyi fırsatlara sahip olmak için geldiklerinden yeni topluma uyum sağlamaları da kendi çıkarlarına olacaktır.¹⁰⁰

Michael Walzer'e göre ise çokkültürlülük, aslında demokratik ülkelerin gerçekleşmesini temsil etmektedir. Kişisel talepler, azınlığa tahsis edilmiş eşit olmayan davranışı düzeltmeyi amaçlamaktadır. Onlara yer hazırlamak ve bu grupların milli toplulukta üstlendikleri bir rolü olduğunu kabul etmek zorundayız. Avrupa'da çokkültürlülük, ekseriya milli devletlerin dağılmasına yol açmakla sonuçlanmıştır. Şu bir gerçek ki kültürel farklılığın onaylanması, siyasi tehlikeler arz etmektedir.¹⁰¹

Çokkültürlülük / kültürelçeşitlilik bu görüşlere göre bizi kendi kültürümüz içindeki çeşitlilikten haberdar eder. kültürler arasındaki farklılıkları görmeye alıştığımızda, bunları kendi kültürümüz içinde de arar ve bunlara adil davranmayı öğreniriz. Kültürümüzün farklı etkilerin sonucu olduğunu, farklı düşünce biçimlerini barındırdığını ve farklı yorumlara açık olduğunu kavrarız. Bu onu homojenize etmeye ve ona basit tekil bir kimliği kabul ettirmeye yönelik girişimlerden şüphelenmemizi sağlar. Aynı zamanda kültür içerisinde bir iç diyalog oluşmasını teşvik eder, eleştirel ve bağımsız düşünceye yer açar ve deneysel canlılığını besler.

1.7.2. Çokkültürcülük Kavramı

Çokkültürcülük, toplumun çokkültürlü oluşu gerçekliğinden hareketle, bunun gereklerinin eğitim ve hukuk başta olmak üzere, toplumsal yaşamda yerine getirilmesini isteyen, öneren bir tavrın, yaklaşımın, tutumun adıdır.¹⁰² Çokkültürcülük, özellikle İngilizce'de çok genel ve tanımlayıcı bir anlamda kullanılmaktadır. Bu durumda çokkültürcülük, bir tek devlet bağlamında yaşayan farklı kültürlerin ya da kültürel grupların varlığına işaret eder. Başka ülkelerde bu

¹⁰⁰ Parekh, a.g.e., s. 131-132

¹⁰¹ Journet, a.g.e., s. 360

terim, etnik ve kültürel farklılıkları dile getirmek üzere kullanılır. Bu anlamında çokkültürcülük, geçmişten farklı yeni bir durumu tasvir etmektedir. Oysa bir ideoloji ve normatif bir felsefe olarak çokkültürcülük, Kanada, Avustralya ve Amerika gibi ülkelerde kültürel çeşitliliğin olumlu karşılanmasını ve yüceltilmesini ifade etmektedir. Çokkültürcüler, tersi anlamda farklı grupların asimilasyonuna ve toplumun homojenleştirilmesine karşıdırlar.¹⁰³ Kavramın farklı kullanımlarını ayırt etmek için Türkçe’de, etnik ve kültürel farklılıkları ifade etmek üzere “çokkültürlülük”, çokkültürlü toplumu ve farklılıkları olumlu ve istenilir gören ideolojik ve normatif tavrı ise “çokkültürcülük” olarak karşılamak mümkündür. İlkinde kavram, sadece “olanı” anlatmak üzere tanımlayıcı, ikincisinde ise “olması gereken”i ifade eden normatif bir anlam içermektedir.¹⁰⁴

İkinci anlamında çokkültürcülük kavramı ilk kez 1971 yılında Kanada Hükümeti tarafından ve bir siyaset biçimini ifade etmek üzere kullanılmıştır. Burada çokkültürcülük politikasının temelini yurttaşların eşitliği ve kültürel çeşitliliğin kabul edilmesi teşkil etmektedir. Bugün, çokkültürcülüğün merkezi değerleri üç ilkeyle özetlenmektedir.¹⁰⁵ Birinci ilke, kültürel çeşitliliğin tanınmasıdır. Bu ilke, çokkültürcülüğün yetkin kuramcılarında biri olan Charles Taylor tarafından “The politics of recognition” (Tanınma Politikası) olarak adlandırılmıştır. İkinci önemli ilke, toplumsal eşitliktir. Birinci ilkede ifade edilen kültürel ve etnik anlamda eşit muamele yeterli değildir. Grupların aynı zamanda sosyal ve ekonomik anlamda da eşit bir konuma sahip olmaları da istenmektedir. Bu anlamda eşitlik ve tanınma gibi kavramlar, hukuksal anlamlarının ötesinde toplumsal bir içeriğe de sahiptir. Üçüncü ve son ilke, toplumsal bütünleşmedir. Karşıt iddiaların aksine çokkültürcüler, toplumda farklı grupların gettolar halinde ayrışmasına taraf değildirler. Tam tersine onlar eşitlik ve tanınma temelinde grupların hiç bir engelle karşılaşmadan toplumsal bir dayanışma ve birlik oluşturmalarını hedeflemektedirler. Onlara göre toplumda

¹⁰³ H. Vermeulen ve B.Slijper, Multiculturalisme in Canada, Australie en de Verenigde Staten, Ideologie en beleid 1950 – 2000, Akstant, Amsterdam, 2003, s.5-8 den aktaran Kadir Canatan, **Göçmenlerin Kimlik Arayışı**, İstanbul: Endülüs Yay., 1990, s.96

¹⁰⁴ http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt2/sayi6pdf/canatan_kadir.pdf

¹⁰⁵ H.Vermeulen ve B.Slijper,a.g.e., s.8 - 11

gettolaşmayı ortaya çıkaran sebep, sosyal ve ekonomik eşitsizliktir, bu ortadan kalkınca, gettolaşma da kendiliğinden ortadan kalkacaktır.¹⁰⁶

Her ne kadar bu temel değerler bakımından çokkültürcüler arasında bir birlik keşfetmek mümkünse de, politik program olarak bugün tek tip bir çokkültürcülükten bahsetmek mümkün değildir. Çokkültürcülük politikaları, ülkeden ülkeye değiştiği gibi, teorik anlamda çokkültürcülüğün felsefesini yapan düşünürler ve bilim adamları arasında da önemli fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Bunlardan bazı düşünürler, kültürel farklılıklar ve bunların geliştirilmesine ağırlık verirken, diğer bazıları da sosyal ve ekonomik anlamda gruplar arasında eşitliği ve eşit muameleye merkeze koymaktadırlar. Yine kimi ülke ve ki_iler, toplumsal bütünle_meyi daha öncelikli bir hedef olarak görmektedirler. Özellikle Avrupa’da aydınlar ve siyaset adamları bu son nokta üzerinde yoğunlaşmışlardır. Bu nedenle Avrupa’da farklı içeriklerle doldurulsa da neticede toplumsal bütünle_meyi hedef alan “entegrasyon” politikaları izlenmektedir. Entegrasyon politikaları perspektifinden çokkültürcülük bir çok açıdan eleştirilmektedir.¹⁰⁷

Çokkültürlülüğe eleştirel bakan aydınların ve siyasetçilerin görüşleri analiz edildiğinde onların sürekli olarak belirli tez ve argümanları öne çıkardıkları görülmektedir. Bunları şu şekilde açıklayabiliriz:¹⁰⁸

İlk tez çokkültürlü toplum, farklı etnik gruplar arasında kültürel çatışmaları beraberinde getirmektedir. Bu çatışma beklentisinin gerisinde kültürlerin uzlaşması mümkün olmayan çelişkiler taşıdığı fikri yatmaktadır. İkinci tez ise kültürel farklılıklar, etnik grupların yerleşik topluma uyumuna ve entegrasyonuna engel olmaktadır. Göçmenler, kendi kültürlerine aşırı bağlılıklarından dolayı, kendilerini toplumdan dışlamaktadır. Üçüncü teze göre ise; batı kültürü, örnek ve üstün bir kültürdür. Diğer kültürler, Batı toplumlarına katkı da bulunmak bir yana, hem yerleşik topluma hem de göçmen gruplara sorunlar çıkarmaktan başka bir işe yaramamaktadır. Son olarak, entegrasyon sorunu, göçmenlerin tam veya sınırlı

¹⁰⁶ http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt2/sayi6pdf/canatan_kadir.pdf

¹⁰⁷ Kadir Canatan, a.g.e., s.98

¹⁰⁸ Kadir Canatan, Hollanda’da Çokkültürlü Toplum Tartışmaları ve Karşı-Çokkültürcü Söylemin Analizi, **Avrupa Günlüğü**, sayı 2, Berlin: 2002, s. 331

oranda asimilasyonu ile çözülebilir. Göçmenlerin ve azınlıkların özellikle kamusal alanda egemen değer ve normlara uymaları zorunludur.

Bu önermelerin birbirini tamamlayıcı tarzda ve rasyonel bir bağlantı içinde kurgulandıkları söylenebilir. İlk önerme, kültürlerin kökten farklı oldukları tezinden hareket ettiği için her türlü uzlaşma ve istikrar arayışını devre dışı bırakmaktadır. Üstelik kültürel farklılıklar göçmen grupların uyumunu da engelleyen bir mekanizma olarak algılanmaktadır.¹⁰⁹

Karşı-çokkültürcülerin önerdikleri toplum tipi, multi-etnik bir toplumdur. Multi-etnik toplum, farklı etnik grupların sözde üstün bir kültür içinde eritildikleri ve birlikte yaşadıkları bir toplumdur. Karşı çokkültürcüler, yabancı kültürlerin ve kültürel farklılıkların yadsındığı homojen/türdeş bir toplumun özlemine çekmektedirler. Multi-etnik toplum, kültürel bakımdan homojen olmakla birlikte, sosyal ve ekonomik bakımdan eşitlikçidir. Kültürel farklılıklar, bu modelde, eşitlikçi bir toplumsal tasarımı geciktirdiği ya da engellediği için bir sorun olarak algılanmaktadır. Bu nedenle karşı-çokkültürcüler, farklılık yerine eşitliği merkeze koyarak, kültürel farklılıkların silinmesini göçmenlerin ve azınlıkların da hayrına bir çaba olarak görmektedirler.¹¹⁰

Tüm karşı koymalara ve itirazlara rağmen çokkültürcülük, geçen yüzyılın ikinci yarısından bu yana güçlü bir entelektüel ve siyasal akım olarak tüm dünyada etkisini göstermiş ve göstermeye de devam etmektedir. Kavram ve siyaset olarak çokkültürcülüğün Kanada, Amerika Birleşik Devletleri ve Avustralya gibi geleneksel olarak “göç çeken ülkeler”de ortaya çıkmış olması garipsenecek bir durum değildir. Söz konusu ülkeler göç sebebiyle çok zengin bir etnik, kültürel, dinsel ve dilsel çeşitlilik sergilemektedir. Bu çeşitliliği ortadan kaldıracak hakim bir kültür olmadığı gibi bu yöndeki girişimlerin ülkeyi büyük bir kaosa sürükleyeceği de düşünülmektedir. Bu sebeple söz konusu ülkelerde çeşitlilik bir zenginlik kaynağı olarak görülmekte ve “çeşitliliğin yönetimi” yoluyla, bu çeşitlilikten azami faydanın sağlanması amaçlanmaktadır.¹¹¹

¹⁰⁹ Canatan, a.g.e., s.332

¹¹⁰ Kadir Canatan, **Göçmenlerin Kimlik Arayışı**, İstanbul: Endülüs Yay., 1990, s.98

¹¹¹ http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt2/sayi6pdf/canatan_kadir.pdf

“Çokkültürcülük” kavramı ilk defa, Kanada’da 1971 yılında Trudeau hükümetinin programında merkezi bir kavram olarak kullanılmasıyla ortaya çıkmıştır. Quebec meselesi buna vesile olmuştur. Kanada’yı takiben Avustralya ve Birle_ik Devletlerde kavram daha sonra devreye girmiştir. İsveç, resmi olarak 1975 yılında kavramı benimsenmiştir. Hollanda’da resmi politikalarda, çokkültürlü toplum kavramı dahil çokkültürcü bakış açısının bazı yönleri 1980’den itibaren oldukça detaylı bir şekilde gündeme gelmeye başlamıştır. Diğer Avrupa ülkelerinde de, İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana göçmenlerle yüz yüze gelen ve bu göçmenlerin giderek geçici olmadıklarının açıklığa kavuşmasıyla çokkültürcülük kavramı yetmişli yıllarda kullanıma girmiştir. Başka kavramlarda olduğu gibi bu kavram da her yerde aynı bağlamda ve aynı aktörler tarafından kullanılmamıştır. Sözelimi Almanya’da bu kavram, özellikle kilise çevrelerinde ve sol siyasal söylemde kullanılmaktadır.¹¹²

Açıktır ki farklı kesimler ve ülkeler çokkültürcülük kavramını bazen betimleyici bazen de normatif anlamda kullanmaktadır. Betimleyici anlamında çokkültürcülük bir olgu olarak kültürel ve etnik çeşitliliği ifade etmektedir. Bu aşamada çeşitlilik konusunda olumlu ya da olumsuz bir yargı söz konusu değildir. Daha çok bir ülkede değişen demografik yapı ve bu bağlamda farklı grupların varlığına dikkat çekilmektedir. Daha sonraki bir aşamada ise bu çeşitliliğin anlamı üzerinde fikirler beyan edilmektedir. Bir toplumsal olgu olarak çeşitliliği olumlu bir gelişme olarak kabul edenler çokkültürcülük akımı içinde değerlendirmekte, buna karşı çıkanlar ise karşı-çokkültürcü akımın sözcüsü ya da taraftarı olarak karşılanmaktadır.¹¹³

1.7.3. Kültürel Melezleşme

Kültürel melezleşme küreselleşme sürecinin getirdiği, kültürlerarası gittikçe yoğunlaşan trafiğin, kültürle yer arasındaki bağı çözülmesiyle beraber, yer,nden çıkarılmış kültürel pratiklerin birbirine karışarak, yeni, karmaşık, melez kültür biçimleri üretmesidir.

¹¹² H. Vermeulen, Immigrantenbeleid voor de multicultural samenleving, Integratie- taalen religiebeleid voor immigranten in vijf West Europese landen IMES, Amsterdam, 1997, s.129 dan aktaran Canatan, a.g.e., s.101

¹¹³ Kadir Canatan, Hollanda’da Çokkültürlü Toplum Tartışmaları ve Karşı-Çokkültürcü Söylemin Analizi, **Avrupa Günlüğü**, sayı 2, Berlin: 2002, s.334

Melezlik, Salman Rushdie'nin de dediği gibi “köklerinden kopma, ayrılma ve metamorfoz deneyiminin kendisinden başlar. Bu deneyim “göçmenlik durumudur ve içinden tüm insanlık için bir metafor çıkarılabilir”¹¹⁴

Melezlik düşüncesinin en temel unsuru basitçe karışımdır; yani bir araya gelme, birleşme, birbirine geçme. Melezlik kültürler arasında artan trafiğin sonucunda dünyanın farklı yerlerindeki kültürlerin birbirine karışmasıdır. Bu temel ampirik düzeyde melezlik, çoğalmakta olan bu “karmakarışıklık, biraz ondan biraz bundan” çeşitliliği üzerinden kültürel fenomenler aracılığıyla düşünmenin ve betimlemenin bir yoludur.¹¹⁵

Robertson tek toplumların kültürlerinin değişen derecelerde küresel sistemdeki başka toplumlarla karşılıklı etkileşimlerinin bir sonucu olduğunu, küresel kültürün kendisinin de kısmen ulusal toplumlar arasında ve içindeki özgül etkileşimlerin ürünü olduğunu belirtmektedir.¹¹⁶ Hannerz'de melez kültürlerin insanların etkin bir biçimde kendi sentezlerini oluşturma çabalarının bir sonucu olduğunu, melezleşmenin merkez ve çevre arasındaki kültürel uzaklığı azalttığı ve sürekliliği sağladığını belirtmektedir. Çevre kültür, merkezden gelen anlam ve simgesel biçimleri özümserken ve onları kendine ait kılmak için önemli oranda dönüştürürken, merkez ve çevre arasındaki kültürel benzerlikleri de çoğaltmaktadır. Kültürel akış açısından dışarıda uzakta olan çevrenin anlamın ve anlamlı yapının aktarıcısından çok alıcısı olduğunu ileri süren Hannerz ortamda bir değişiklik olmadığı sürece kültürel akış ilişkisinin merkezin lehine dengesiz olacağını da belirtmektedir.¹¹⁷

Melezlik kavramı kültürel dinamikler nedeniyle geçmişte olduğu gibi günümüzde de saf, otantik hiçbir şeyin olmayacağı, saf olandan söz etmenin saf ve bozulmuş arasındaki hiyerarşiyi yeniden üretmek anlamında olacağı belirtilmektedir. Melez kültürler, insanların etkin bir biçimde kendi sentezlerini oluşturmaya çalışmalarının bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Kültür, sınıf, ulus, cinsiyet,

¹¹⁴ Salman Rushdie, *Imaginary Homelands*, Londra: Gratan,1991, s.394 ten aktaran John Tomlinson, **Küreselleşme ve Kültür**, çev. Arzu Eker, İstanbul: Ayrıntı Yay., 2004, s.195

¹¹⁵ John Tomlinson, a.g.e., s.196

¹¹⁶ R. Robertson, **Toplum Kuramı, Kültürel Görecelik ve Küresellik Sorunu, Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi**, der. Antony D. King, çev. Gülcan Seçkin- Ümit Hüsrev Yolsal, Ankara : Bilim ve Sanat Yay.,1998, s. 125

¹¹⁷ Ulf Hannerz, **“Çevre Kültür Senaryoları”, Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi**, der. Antony D. King, çev. Gülcan Seçkin- Ümit Hüsrev Yolsal, Ankara : Bilim ve Sanat Yay.,1998,s. 139-162

etnik vb. alanlardaki melez formlar alanlar arasındaki sınırları ortadan kaldırmakta, bunları tersine çevirmektedir.¹¹⁸

1.8. Kültürlerarasılık

Kültürlerarasılık kavramı tanımsal olarak, birden fazla kültür arasında ilişki ve etkileşimi varsaymaktadır. Buna göre kültürlerarasılık, farklı kültürlerden bireyler arasında eşit müzakere statüsü öngören, farklı kültürlere aidiyet duygusunun aşılması amacını taşıyan ve yeni bir kimlik veya birliktelik kültürü yaratmayı hedefleyen karşılıklı ilişkiler ve etkileşimler bütünü olarak tanımlanabilir.

Panikkar, kültürler arasılığın bir ütopya olduğunu ve kültürlerarası felsefenin nesnesinin “terra nullis” yersiz/yurtsuz insan olduğunu öne sürer. Kültürlerarasılık, bireylerin iki ya da daha fazla kültür arasında konuşlanmasıdır.¹¹⁹

Bu yaklaşıma göre kültürlerarasılık anlayışı, birbirini, denk, farklı ve meşru kabul eden kültürler arasındaki yakın alışveriş ve iletişim ilişkilerini kapsamaktadır. Ulusal kültürlerin Devlet sınırları arkasında korunduğu dönem gerilerde kalmıştır. Uluslararası ilişkilerin katlanarak gelişmesi, ulusal kültürleri de bu sürece çoklu sinerjik etkileşimlerle dahil etmeye başlamıştır. Böylece “kültürlerarasılık” kavramı uluslararasılaşmadan küreselleşmeye geçişte stratejik içerik kazanmaya başlayan çok önemli bir unsur haline gelmiştir.¹²⁰

Kültürlerarasılık, kültürlerarasındaki şiddete ya da barışa dayalı karşılaşma, ilişkiye girme ve karşılıklı bağlantı kurma anlarını dile getirir. Kültürlerarasılık kavramı, kendi içinde ve diğer kültürlerle ilişkilerinde kültürel bütünleşme süreçlerini seçmiş olan kültürleri tanımlamak için kullanılır. Bu kültürler kendi kültürlerinin diğer kültürlere üstün olduğunu düşünür ve diğer kültürleri kendi içinde eritmek için bazen baştan çıkarma bazen de zora başvurma yollarını kullanırlar. Öyle ki, diğer kültürlerin az ya da çok kendilerine uyacaklarına ya da kendi çıkarları

¹¹⁸ H. Bahbha, **The Location of Culture**, London: Routledge, 1994, s.69

¹¹⁹ Raimon Panikkar, **Religion, Philosophy and Culture, Interculture**, 35th Anniversary of the Intercultural Institute of Montreal (IIM) and 30th of its Journal Interculture, October 1998, Issue No. 135, Speial Issue, 1998, s.99

¹²⁰ http://uvt.ulakbim.gov.tr/uvt/index.php?cwid=3&vtadi=TPRJ%2CTTAR%2CTTIP%2CTMUH%2CTSOS&c=google&s_f=_5&detailed=1&keyword=83546

uyarınca onlara uyum sağlayacaklarını düşünürler; aslında öteki kültürlerin kendi kültürlerini arzuladıklarını düşünerek asimile olacaklarını varsayarlar. Bu durumda kültürlerarasılıkta söz konusu olan, egemen bir kültürün kendi içindeki marjinal bir kültürü ancak kendi kültürel sistemi çerçevesinde kendi içine kabul etmesidir. Kültürlerarasılık kültürlerin bir bütün oluşturabileceğini varsayar, ama burada da hangi kültürün baskın çıkacağı sorunu çözümlenmeden kalır.¹²¹

Kültürlerarasılık fikri gayet açıktır: Modern Avrupa toplumları çokkültürlü toplumlardır, hak ve ödevlerin serbestçe kabul edilmiş çerçevesi içinde, genel olarak her bir yurttaşının özgür, eşit ve mutlu yaşama hakkına saygılıdır. Bu saygı, aynı zamanda, ortak politik yaşamın, bütün yurttaşların kendilerini yaratıcı kabul edeceği şekilde örgütlenmesini gerektirir. Başka bir deyişle, kültürlerarasılığın temeli olarak demokrasi fikrine gönderme yapar.¹²²

1.9. Küreselleşme ve Kültür

Küreselleşme son dönemlerde sosyal bilimler literatüründe sıklıkla kullanılan, ancak belirsizliklerle dolu, net bir biçimde tanımlanamamış kavramlardan biridir. Küresel sözcüğünün yaklaşık 400 yılı aşan bir tarihi olmasına karşılık küreselleşme kavramı 1960'larda kullanılmaya başlanmıştır.1980'li yıllardan itibaren de kullanımı sıklaşmıştır.Küreselleşme kavramı bir yandan dünya toplumlarının birbirine benzeme, buna bağlı olarak da tek bir küresel kültürün ortaya çıkma süreci, diğer yandan da toplulukların, toplumların kendi farklılıklarını tanımlama, ifade etme süreci olarak kullanılmaktadır.¹²³

Küreselleşmenin fikir mimarları Muray Rohtbard ve David Friedman gibi liberal düşünürlerdir. Bu düşünürler 1970'li yıllardan itibaren “piyasaların serbestliği ilkesi”ni çalışmalarının merkezine koymuşlar, böylece “bırakınız yapsınlar” şeklindeki liberal ideolojinin geçerliliğini kanıtlamaya çalışmışlardır.¹²⁴

¹²¹ Tatal,a.g.e.,s.115

¹²² Bourse, a.g.e.,s.241

¹²³ Fuat Keyman “Globalleşme Söylemleri ve Kimlik Talepleri: Türban Sorununu Anlamak” **Global Yerel Eksende Türkiye**, Der: Fuat Keyman, Yaşar Sarıbay, İstanbul : Alfa Yay., 2000,s.1

¹²⁴ Tatal, a.g.e., s.22

Küreselleşmenin farklı ve çoğul olduğunu vurgulamak isteyen Guy Rocher, uluslararasılaşma, dünyasallaşma ve küreselleşme olmak üzere üç farklı bileşenden oluşmuş bir olgunun varlığından söz eder. Uluslararasılaşma incelemeler, uluslararası ağlar gibi ifadelerin içeriklerine gönderme yapar. Dünyasallaşma uluslar arası ve ulusötesi mübadelelerin dünya ölçeğinde yaygınlık kazanmasına işaret eder. Küreselleşmeye gelince terim bir dünya sisteminin ortaya çıkmış olmasını ifade eder: Bu sistem uluslar arası ilişkilerin ve dünyasallaşmasının ötesinde bir nitelik taşımaktadır. Söz konusu olan mutlak anlamda toplumsal bir olgudur ve bu olgunun kendinde bir gönderge olarak anlaşılması gerekmektedir.¹²⁵

Crochet ise, küreselleşmeyi ekonomik (metaların uluslararası dolaşımı ve işbölümünün uluslararasılaşması), politik (devletlerüstü örgütlerin kurulması) ve kültürel olmak üzere üçe ayırır. Crochet kültürel küreselleşmenin iki farklı boyut taşıdığına işaret eder. Bu iki farklı boyut ise bir yanda dünya bilgi sisteminin ve enformasyon teknolojilerinin gelişmesine bağlı olarak bilgi ve haber mübadele ağlarının oluşması, diğeri ise eğlence sektörünün küreselleşmesidir.

Küreselleşme ekonomik anlamda kapitalist pazarın dünya üzerindeki yaygınlığını yücelten bir kavramdır. Siyasal anlamda ise kendine dönük ulus devletlerin ve korumacı politikaların son bulduğunu heceler. Küreselleşme yer olanın son bulduğunu ve herkesin ve her şeyin dünyaya ait olduğunu anlatır. Küreselleşme emperyalizm kavramını ortadan kaldırır ve emperyalizmin sonunu ilan ederek onun yerini alır.¹²⁶

Kavramın daha iyi anlaşılması açısından Berger'in çalışmasına bakmak yararlı olabilir. Berger küreselleşmenin dört yüzünden bahsetmektedir. Birinci sırada, küreselleşmenin ekonomik temelli bir sürecin kültürel yüzü olduğu yer almaktadır. Berger "Davos kültürü" olarak tanımladığı bu ilk yüzde kendini "yuppie" hayat tarzı olarak gösteren bir elit kültürüne değinmektedir. İkinci yüzde küreselleşme, vakıflar, akademik haberleşme ağları, sivil toplum kuruluşları, çok uluslu örgütler gibi oluşumların unsuru olan bir kültür biçiminde yer almaktadır. Bu küreselleşmeyi Berger "Faculty Club Culture" olarak isimlendirmekte, çevreciliği ve feminizmi buna örnek olarak göstermektedir. Küreselleşmenin üçüncü görünümünü Benjamin Barber' den

¹²⁵ Tatal, a.g.e., s.28

¹²⁶ Erdoğan ve Alemdar, a.g.e., s.441

ödünç aldığı bir deyimle “Mc World Culture” olarak isimlendirmektedir. Amerikan üniversitelerinin sembol ve sloganlarını taşıyan jean, tişört giymek, Amerikan TV dizileri ve filmleri seyretmek, Amerikan fast foodları tüketmekle kendini gösteren Amerikan damgalı popüler kültür kendini göstermektedir. Dördüncü olarak da çoğulculuk, pazar ekonomisi ve demokrasi yanlısı bir söylemi başta Latin Amerika ülkeleri olmak üzere Doğu Asya ülkeleri, Filipinler, Güney Pasifik, Afrika ve Doğu Avrupa ülkelerine yaygın bir biçimde empoze etme yer almaktadır.¹²⁷

Toplumsal imgelem olarak küreselleşmenin beş asli bileşeni olduğu savunulur. Bunlardan ilki dünyanın hemen her yerinde benzer modernlik ve yaşam biçimlerinin bulunduğuna işaret eder. İkinci bileşen küresel bir gündelik yaşamın doğduğu iddiasına dayanır. Gündelik olarak tüm dünya benzer olayları, benzer facia haberlerini, doğal afetleri izlemektedir. Bununla bağlantılı olarak, sınırları uzamsal olarak belirli ve zamansal olarak yönlendirilmiş ulusal anlatıların yerini coğrafi sınırları olmayan ve zamansal bir ufka sahip olmayan anlatıların aldığı ileri sürülür. Şimdinin fenomenolojisi olarak nitelenebilecek bu duruma kitle iletişim araçlarının kaçınılmaz olarak katkıda bulunduğu düşünülür. Böylece kitle iletişim araçları imgelem olarak küreselleşmenin üçüncü bileşenini oluşturur. Dördüncü bileşen küreselleşmenin sıkça özdeşleştirildiği piyasadır. Bu bileşen, her şeyin satıldığı ve alındığı fikrinin yanı sıra, serbest seçim ve göreceliği de beraberinde getirir. Burada ön plana çıkan, tüketim imgelemi olarak adlandırabileceğimiz bu imgelemin bir ürüne ya da bilgiye doğrudan ulaşım eğilimini ve bireysel tatmin arayışını hem geliştirdiği hem güçlendirdiği fikridir. Bunlarla bağlantılı olarak biçimlenen son bileşen ise küreselleşmenin önceliklerinin, meşru saydıkları ile gayrimeşru ilan ettiklerinin karşılaştırıldığı alandır.¹²⁸

Küreselleşme yalnızca siyasal ve ekonomik alanları değil aynı zamanda kültürel alanı da etkileyen bir süreçtir. Dünya siyasal ve ekonomik alanlarının yanı sıra kültürel anlam sistemleri ve simgesel biçimlerin geniş ölçekli aktarımından dolayı küresel bir bütünleşme içine girmektedir. Küreselleşmenin kültürel boyutu ile ilgilenen teorisyenlerle, uygulamacılar arasında farklı iki yaklaşımdan bahsedebiliriz.

¹²⁷ P.Berger, “**Four Faces of Global Culture**” National Interest, 1997, s.49

¹²⁸ Tatal, a.g.e., s. 66-67

Bunlardan ilkinde küreselleşme başlangıcı ve son hedefi belli homojen bir süreç olarak değerlendirilmektedir. İkincisinde ise küreselleşme heterojen, kültürler arası bir süreç olarak değerlendirilmektedir.

Küreselleşmeyi homojen bir süreç olarak değerlendiren yaklaşıma örnek olarak Giddens'ı verebiliriz.¹²⁹ Giddens küreselleşmeyi zaman ve mekandaki dönüşümlerle ilgili görmektedir. 18. yüzyılda mekanik saatin kullanımının yaygınlaşmaya başlamasıyla zaman belirli bölgelere özgü bir olgu olmaktan çıkmış, evrenselleşmiştir. Evrensel zamanın temel alınmasıyla toplumsal hayat küresel sistem içinde yeniden örgütlenmiştir. Küresel haritalar mekânın da evrensel boyutlarda algılanmasını sağlamaktadır. Zamanın mekândan bağımsız kalışı modernleştirici bir süreçtir. Giddens'a göre, küreselleşmenin ön koşulu zamanın mekândan bağımsız kılınmasıdır. Bu sayede toplumsal ilişkiler mekâna bağımlı olmaktan kurtulmuş uzaktaki yerlerle etkileşim içine girilmiştir.¹³⁰ Giddens küreselleşmeyi doğrudan modernleşmenin sonucu olarak görmektedir. Modernizasyon toplumsal ilişkileri yaygınlaştırmakta, toplumlar arasında küresel ilişki ağları kurulmaktadır. Yerel faaliyetler ile uzak mesafeler arası ilişkiler gelişmektedir.¹³¹

Küreselleşmeye ilişkin ikinci yaklaşımda küreselleşmenin kültürler arası etkileşim sonucunda ortaya çıktığı düşünülmektedir. Küreselleşmeyi heterojen bir süreç olarak değerlendirenler - ki bu düşünürler Edward Said ve Stuart Hall'dır - küreselleşmeyi yalnızca batı modernitesinin bir sonucu olarak görmenin batı dışında kalanları edilgin ve batıya bağılı olarak düşünme yanlısına yol açacağına işaret etmektedirler.¹³²

Keyman modern-geleneksel, batı-batı olmayan, garp-şark, gibi ikili tipolojiler yardımıyla modern olmayan toplumlar arasındaki farklılıkların geleneksele indirgenmediğini ve geleneksel olanın da modern olandan türetilerek, varoluşunun moderne göre belirlendiğini ifade etmektedir.¹³³

¹²⁹ Antony Giddens, **Modernliğin Sonuçları**, İstanbul: Ayrıntı Yay., 1998, s.25-28

¹³⁰ Giddens, a.g.e., s.66-67

¹³¹ Giddens, a.g.e.,s.66

¹³² Edward Said, **Oryantalizm**,3.b.,çev.Nezih Uzel, İstanbul: İrfan Yay.,1995, s.43

¹³³ Fuat Keyman,“Globalleşme ve Türkiye Radikal Demokrasi Olasılığı” **Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik**, İstanbul : Bağlam Yay., 1997, s.207-212

Kültürel küreselleşmenin sermayenin küreselleşmesiyle yakından bağlantılı, ideolojik bir olgu olduğunu belirten Kocacık, sermayenin küreselleşmesinden bağımsız (ideolojik yanından sıyrılmış) olsa dünya kültürü için artı bir yön taşıyabileceğini oysa bugün sermayenin küreselleşmesine en çok yardımı dokunan amaçlı bir etkinlik halini aldığını ileri sürmektedir.¹³⁴

Günümüzde küresel kültür sürekli bir dinamizm içerisinde ayrılma ve yeniden bütünleşmeler içerisinde akmaktadır. Appadurai küreselleşmenin dinamiklerini ve bunların sonuçlarını beş alanda belirlediği akışkanlıklarla açıklamıştır. Etnik, teknolojik, ekonomik, ideolojik ve medyatik olarak belirlediği akışkanlıklar arasında kültürün yollarının kesişmeyip ayrılaştığını, yani her birinin kendi maddilikleri içerisinde etkilerinin mutlaka birbiriyle örtüşmesi gerekmeyen sonuçlar ürettiğini belirtmektedir.¹³⁵ Bu kavramlar, merkez-çevre kavramları ile sorgulanan Kuzey – Güney arasındaki ilişkilerin bir egemenlik ve baskı ilişkisi olarak görülmesinin artık olası olmadığını vurgulanmasında kullanılır. Çünkü Appadurai’ye göre kültürel gruplar göç olgusu nedeniyle dünyanın dört bir yanına dağılmıştır. Bu gruplar kendi ülkelerinin kültür ürünleri ile göç ettikleri ülkeleri ülkelerin kültür ürünlerini aynı anda tüketirler. Manzara kavramı, Appadurai’nin çalışmasında tam da bu hareket halindeki grupların kendi kökenleriyle bağlantılı olarak göçtükleri ülkelerin kültürel ürünlerini tüketerek oluşturdukları kültürü anlatmak üzere kullanılır.¹³⁶

Günümüzde giderek daha fazla insan farklı yerlere gitmekte, hareket etmektedir. Medya, mekan ve zamana ilişkin algılarımızı sürekli olarak değiştirmektedir. Sermaye teknolojik gelişmelere bağlı olarak çok uluslu bir biçimde sürekli yer değiştirmektedir. Çeşitli imler, anlatılar teknolojik gelişmeler sayesinde akmakta, bilgi haber ve imajlar, farklı zaman ve mekan deneyimleri içerisinde üst üste binmektedir. Tüm bu küresel akışların yoğunluğu, sürekli parçalanma ve birleşmelerin meydana gelmesine kültürel karışımların, melezlerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Baumann ise küresel akışları teknolojik gelişme ile ilişkili bir

¹³⁴ Faruk Kocacık, “**Kitle Toplumu, Küreselleşme ve Türkiye**” Prof. Dr.Eyüp Kemerlioğlu’na Armağan, Önder Mat (ed.) Sivas: C.Ü.Yay., 2000, s. 112

¹³⁵ Arjun Appadurai, “**Disjunction and Difference in the Global Cultural Economy**” **Global Culture** içinde (ed.) M. Featherstone, Chicago: Sage, 1990, s.296-300

¹³⁶ Appadurai, a.g.e., s. 219-228

biçimde ele almaktadır. Bir yandan kültürel akış ağının muazzam bir şekilde genişlediğini, öte yandan bu ağın işleticileri olarak bireylerin kimliklerinde bir kaymanın ortaya çıktığını belirtmektedir.¹³⁷

¹³⁷ Zygmunt Bauman, **Küreselleşme : Toplumsal Sonuçları**, çev.Abdullah Yılmaz,İstanbul: Ayrıntı Yay.,2006, s.73

İKİNCİ BÖLÜM

Göç olgusu beraberinde kültürel çeşitlilik olgusunu getiren olgulardan biridir. Göçle gelen toplum ve göç edilen yer çeşitli şekillerde kültürel alanlarda karşılaşmaktadırlar. Bu yüzden çalışmanın ikinci bölümü göç ana başlığı altında çalışılmıştır. İkinci bölüm, altı ana başlıktan oluşmaktadır ve bu başlıklar, göç olgusunun kavramı, göçün tarihi, göçü ortaya çıkaran nedenler, göç teorileri, iç göçler ve kentler arası göçler başlıklarından oluşmaktadır.

2. GÖÇ

Göç sosyo-kültürel ve ekonomik yönleri olan çok boyutlu bir olgudur ve büyük değişmelerin yaşandığı toplumlarda gözlenen başlıca sorunlar arasında yer almaktadır. Türkiye’de yaşanan hızlı değişim sürecinin en temel öğelerinden biri kuşkusuz göç olgusudur. Kırdan kente, doğudan batıya, yurt içine ve yurt dışına olan göç, hem göçe konu olan kitleleri hem göçe hedef olan bölgenin yaşamını ve hem de Türk toplumunu etkilemiştir.

Son elli yıldır göç olgusunun yurt içi ve yurt dışı çeşitli boyutlarının yaşandığı ülkemizde, ulusal ve uluslar arası hareketliliğin bir gerçeklik olan kırdan kente göç batı ülkelerindeki gibi sosyalleşme ile paralel gelişmemiş ve sosyalleşmenin zorunlu bir sonucu olarak ortaya çıkmamıştır.

Tarımdaki hızlı makineleşme, kırsal kesimlerde ekonomik yapıyı oluşturan toprak – nüfus dengesizliğine yol açmıştır. Üretim dışı kalan işgücü, özellikle genç nüfus, yeni geçim kaynakları bulmak üzere kentlere göç etmeye başlamıştır.

Kırdan kente gelenler fiziksel alt yapı yanında kentle ve toplumla nasıl bütünleşecekleri konusunda da çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadırlar.

1950’li yıllarda ekonomik nedenlerle başlayan göç daha sonra nüfus artışı, eğitim, sağlık ve son yıllarda da güvenlik olanaklarına bağlı olarak kentin çekiciliği ile de ivme kazanmıştır. Başlangıçta sadece Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük kentlere doğru yakın çevrelerden başlayan bu hareket, yıllar içinde etki alanını

genişleterek ülke çapında yaygınlaşmış ve giderek hızını artırmıştır. Kırdan kente, doğudan batıya ve yurt dışına olan göç, hem göçe konu olan kitleleri, hem de göçe hedef olan bölgelerin yaşamını ve dolayısıyla Türk toplumunu etkilemiş ve ciddi toplumsal yapı sorunlarına yol açmıştır.

Değinilen konulara bağılı olarak çalışmanın bu bölümünde göç konusu ele alınacak ve göç olgusu, göç olgusunu ortaya çıkaran teoriler ve diğer göç olgusuna bağılı konular işlenecektir.

2.1. Göç Olgusunun Tanımı

Günümüz dünyası hızlı bir değişim yaşamaktadır. Bu değişimin etkisiyle şehirleşme oranı, kültürel tercihler, ekonomik yapı ve eskiden uygulanan birçok teknik büyük değişim geçirmektedir. Bu değişim unsurlarının en önemlisi kentleşmedir. Bunun sonucu da göç olgusudur.

Göç, bir birey ya da bir grubun bulunduğu yerden başka bir yere yerleşmek amacı ile taşınması olayı olarak tanımlanabilir. Göç, kısa süreli ve geçici yer değiştirmeler olabileceği gibi devamlı yani kalıcı nitelik taşınması şeklinde de ortaya çıkabilir. Bu nedenle göç ister kısa dönemli isterse uzun dönemli özellikte olsun ya da ister ulusal sınırlar içinde ister ulusal sınırları aşan bir biçimde gerçekleşsin bu hareketin temel unsuru bireydir.¹³⁸

Başka bir ifade ile göç, kişilerin gönüllü veya değişik sebeplerden dolayı zorunlu olarak yer değiştirmeleri olarak tanımlanabilir. Göç, insanların yaşadıkları ortamı terk ederek bir başka ortama göç etmeleridir.¹³⁹ Bir başka tanıma göre ise göç, asıl yerinden, ulaşılmak istenen yere harekettir.¹⁴⁰ Lee, göçü genel olarak kalıcı ya da yarı kalıcı yer değiştirmeler olarak tanımlamıştır.¹⁴¹ Kearney 'e göre ise, göç

¹³⁸ Yusuf Akan ve İbrahim Arslan, **Göç Ekonomisi**, Ekin Yayınevi, Bursa: 2008, s.3

¹³⁹ Bozkurt Güvenç, "**Göç Olgusu ve Türk Toplumunu**",II Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç, Sosyoloji Derneği Yay., Mersin: 1996, s.21

¹⁴⁰ Kemal Karpat, **Osmanlı Nüfusu (1830-1914): Demografik ve Sosyal Özellikleri**, çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul:Türkiye Ekonomik ve Tarih Vakfı, 2003, s.3

¹⁴¹ Everett Lee, **A Theory of Migration, Theories of Migration**, ed. Robin Cohen, Cheltenham: Edward Elgard Publishing, s. 14-24

insanların bir coğrafya üzerinde yer değiştirmeleridir.¹⁴² Göç tanımına ilişkin bir başka tanımlamaya göre ise göç, kişilerin hayatlarının gelecekteki kısmının tamamını veya bir parçasını geçirmek üzere, bir iskan ünitesinden (köy, kasaba, kent gibi) diğerine yerleşmek kaydıyla yaptıkları coğrafik bir yer değiştirme olayıdır.¹⁴³

Üner tarafından yapılan daha dar bir tanımlamaya göre ise göç, kent, köy gibi yerleşme birimlerinden diğerine yerleşmek için yapılan nüfus hareketleridir.¹⁴⁴

Eisenstadt ve Jackson göçün sosyal boyutunu dikkate almış ve coğrafik olarak yer değiştirmeden öte, göçün bir toplumdaki bir başka topluma yapıldığına işaret etmişlerdir. İlk bakışta, bu tanımda anlatılmak istenen ile sanki ülkeler arası göç ön plana çıkıyormuş gibi görünse de, yer değiştirme, aynı ülke içerisinde bile, yerleşim yerleri arasındaki kültürel farklılıklar nedeniyle, aslında alışılmış bir ortamdan yabancı bir ortama şeklindedir. Dolayısıyla, bu yeni ortamın farklılığı göç olayının aslında farklı bir kültürel yapı içerisine girme gibi bir hissi doğurabileceğini doğrulamaktadır.¹⁴⁵

Göçle ilgili daha değişik bir tanım Özer tarafından yapılmıştır. Özer'e göre göç, coğrafi mekan değiştirme sürecinin sosyal ekonomik, kültürel ve siyasi boyutlarıyla toplum yapısını değiştiren nüfus hareketleridir.¹⁴⁶ Bu tanımda dikkat çeken özellik göçün sonucunda oluşan toplumsal yapı farklılıklarına vurguda bulunulmasıdır.

Yalçın ise göç tanımında; ekonomik, siyasi, ekolojik veya bireysel nedenlerle, bir yerden başka bir yere yapılan ve kısa, orta veya uzun vadeli geriye dönüş veya sürekli yerleşim hedefi güden coğrafik, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketi olduğuna işaret eder.¹⁴⁷

Bütün bu tanımlardan yola çıkılarak yapılabilecek bir göç tanımı şöyle olabilir: Bireylerin ya da toplumsal kümelerin bir yerden başka bir yere gitmeleri veya bir toplumdaki başka bir topluma gitmeleridir.

¹⁴² Michael Kearney, "From the Invisible Hand to Visible Feet: Anthropological Studies of Migration and Development", *Theories of Migration*, ed. Robin Cohen, Cheltenham: Edward Elgard Publishing, s.374-404

¹⁴³ Taylan Akkayan, *Göç ve Değişme*, İstanbul: İ.Ü. Edb. Fak. Yay., 1979, s.3

¹⁴⁴ Sunday Üner, *Nüfusbilim Sözlüğü*, Ankara: H.Ü. Yay., 1972, s.77

¹⁴⁵ Cemal Yalçın, *Göç Sosyolojisi*, Ankara: Anı Yay., 2004, s.12

¹⁴⁶ İnan Özer, *Kentleşme, Kentleşme ve Kentsel Değişme*, Bursa: Ekin Yayınevi, 2004, s.11

¹⁴⁷ Yalçın, a.g.e., s.13

Göç olgusunun açıklanmasında iki boyut önem kazanmaktadır. Özcan, bu iki kavramla ilişkili olarak, gerçekte yaşanan yerin de daha geniş bir alan içerisinde yer aldığı ve çalışılan yerin de yaşanan yer kadar önemli olduğu noktasından yola çıkmakta ve birbiri ile bağımlı dört kavramın açıklanması gereğine dikkat çeker.¹⁴⁸ Bunlar; Alan: Göç bir yerden başka bir yere hareketi yani alan değiştirmeyi ve bunun için bir mesafe kat etmeyi içerir. Sorun alanın boyutları ile ilgilidir. Alanla ilgili diğer bir sorun uzaklıktır. Bazıları belli bir uzaklığı ölçü alır ve daha kısa mesafelere yapılan hareketleri göç olarak almaz.Oturulan / yaşanan yer: Göç kavramı başka yerde yaşamayı ima eder. Bu bağlamda kalma ve kalma süresi gibi kavramların açıklanması gerekir. Zaman: Zaman konusunda göç konusunu çalışan sosyal bilimciler arasında tam bir birlik yoktur. Bazılarına göre bir yıl ve bir yıldan fazla olmalıdır. Çalışma durumu: Göç çalışan bazı sosyal bilimciler, oturlan yere ilaveten çalışılan yerin de göç tanımında kullanılmasını ileri sürmektedirler.

Göç olgusunun bu boyutlarından sonra göç çeşitlerini şu şekilde sınıflandırabiliriz: Petersen göçün dört değişik şekli olduğunu savunmaktadır.¹⁴⁹ Bunlar; ilkel göç, zorlama ile yapılan göçler, serbest göç ve kitlesel göçlerdir.

İlkel Göç, daha çok insanlığın doğal afetler karşısında çaresizliğinden kaynaklanan göçler konu edilmektedir. Bu tip göçler itici faktörler nedeniyle oluşmaktadır. Petersen'a göre ilkel göçlerde dikkat çeken bir nokta, endüstrileşme öncesi toplumlarda görülen muhafazakar eğilimlerdir. Zorlama ile yapılan göçlerde ise ilkel göçlerde itici faktör doğal yapı iken, zorlama göçlerde, daha çok, sosyal yapıdır. Bu göç tipi iki gruba ayrılabilir: Birincisinde, göçe tabii topluluk göç etme konusunda az çok kontrolü elinde tutabilirken, ikinci grupta bu kontrol tamamen topluluğun elinden alınmıştır.Serbest göçü incelediğimizde ise; ilk iki göç şeklinde göçerlerin bireysel durumları etken neden olmazken, serbest göçte bu durum değişmekte ve göçerler göç etme kararını kendileri vermektedir. Serbest göçler daha çok bireysel arayışlardan kaynaklanan göçlerdir. Kitlesel göçler ise serbest göçlerin sonucudur. Serbest göçle az sayıda öncü bireyin başka bir yere göçerek

¹⁴⁸ Yusuf Ziya Özcan, **İçgöçün Tanımı ve Verileri ile İlgili Sorunlar,Türkiye’de İçgöç**, İstanbul:Tarih Vakfı Yay., 1998, s.78-90

¹⁴⁹ William Petersen, “A General Typology of Migration” **Theories of Migration**, ed. Robin Cohen, Cheltenham: Edward Elgard Publishing, s.6-11

ülkeleriyle bir çeşit bağ kurmaları sonucunda o ülkeden göç edenlerin sayısı hızla artar ve kısa sürede çekici etkenler nedeniyle göç kitlesel bir görünüme bürünür.

Petersen göç çeşitlerini bu şekilde sınıflandırırken Fichter göç çeşitlerini ölçütlerine göre dört sınıfa ayırmıştır. Bunlar:¹⁵⁰ irade esasına göre göçler, göçün yoğunluğu esasına göre göçler,ülke sınırları esasına göre göçler,yerleşme esasına göre göçlerdir.

İrade esasına göre göçler, gönüllü yapılan göçlerde başlangıcından sonuna kadar göç iradesi bireylerdedir. Başka bir yere gidip gitmeme konusunda özgürdürler; ancak, zorunlu göçler söz konusu olduğunda durum dramatik bir hal alır. Göçün yoğunluğu esasına göre göçler ise, kitlesel ve bireysel göçlerdir. Göçün yoğunlaşarak devam etmesinin önkoşulu, gidilen yerdeki fırsatların çokluğu ve öncü bireylerin göçü artırıcı yönde eski yaşadıkları yerdeki akraba ve arkadaşlarıyla iletişim kurmalarına bağlıdır. Ülke sınırları esasına göre göçler, iç ve dış göçler şeklinde iki gruba ayrılır. İç göçler, bir ülke içinde bölge, kent,kasaba ve köy gibi bir yerden diğerine yerleşmek amacıyla yapılan nüfus hareketleri olarak tanımlanır. Dış göçler ise belli bir süre ya da devamlı olarak kalmak üzere çalışmak veya yerleşmek amacıyla bir ülke sınırlarını aşarak yapılan nüfus hareketleridir. Son olarak yerleşme esaslarına göre göçler, geçici göçler ve sürekli yerleşme amacıyla yapılan göçler olarak iki grupta incelenebilir. Geçici göçler, her ne kadar ilk bakışta mevsimlik göçleri çağırırsa da daha geniş kapsamlıdır. Geçici göçlerde dikkat çeken ortak yön, gidilmesi düşünülen yerde ne kadar kalınacağıının az çok önceden biliniyor olmasıdır. Sürekli yerleşme amaçlı göçlerde geri dönüş fikri en azından göçün başlangıç aşamasında yoktur. Göçe karar veren aile ya da birey, gideceği yerde sürekli yerleşme amacındadır.

Göç çeşitlerinden de anlaşılacağı üzere göç her şeyden önce, fiziksel bir hareketlilikten çok, toplumsal bir olgudur. Toplumsal olma özelliğini, bireysel ya da grupsal yer değiştirmenin ötesinde, bu yer değiştirmenin toplumsal yapıdaki gözlenen yansımaları, göçe zorlayan nedenler ve göçün sonuçları ile kazanmaktadır. Göç, farklı tanımları olsa da, öncelikle bir nüfus hareketliliği olarak ele alınır. Bu

¹⁵⁰ Joseph Fichter, **Sosyoloji Nedir?**, 2.b., çev. Nilgün Çelebi, Ankara:Toplum Yay., 1991,s.155-156

hareketlilik siyasal, ekonomik, toplumsal, kültürel vb. nedenlerle, zorunlu ya da gönüllü olarak gerçekleşir.¹⁵¹

2.2. Göçün Tarihi

Dünyada göç olgusu, özellikle 17. Yüzyılda Avrupa devletlerinin emperyal güçler olarak ortaya çıkmasından I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar sürmüştür. Britanya, İspanya, Portekiz, Hollanda ve Fransa artan nüfuslarından kurtulabilecekleri koloniler oluşturmuşlardır.¹⁵²

İkinci göç dalgası ise 17. ve 18. Yüzyıllarda Avrupalı tüccarların Batı Afrika'dan Amerika'nın güneyine, Brezilya'ya ve Guyana'ya köle taşımalarından ve kölelik sona erdikten sonra da İngilizlerin Güney Asya'dan Doğu Afrika'ya kadar sözleşmeli köle ve işçi götürmelerinden oluşmaktadır. Üç yüzyıl boyunca süren bu göçler, Kanada, A.B.D., Latin Amerika, Avustralya ve Yeni Zelanda'da kurulacak devletlerin temellerini oluşturmuştur. Birçok yerde yerli nüfus, azınlık durumuna düşürülmüştür. Ancak Avrupalı göçmenlerin sayıca çoğunluk oluşturamadığı yerlerde yerli nüfus beyaz burjuva sınıfın himayesi altına girmişlerdir.¹⁵³

Daha sonraki sürecin oluşması ise, I. Dünya Savaşı sonunda imparatorlukların dağılmasıyla oluşmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasıyla Orta, Doğu ve Güney Avrupa'da sınırları etnik yerleşimlerle uyumlu olmayan yeni devletler oluşmuş ve bu devletlerin homojen nüfuslar yaratma çabası içine girmesiyle de zorunlu göçler başlatmıştır. Osmanlı İmparatorluğu yıkılmasından sonra yaşanan iç savaşlar yüzünden Anadolu'da yaşayan Ermenilerin yerleşim yerleri değiştirilmiştir. Burada yaşayan Ermenilerin bir kısmı Suriye'ye bir kısmı da başta Fransa olmak üzere Avrupa ülkelerine göç ettirilmiştir.¹⁵⁴

II.Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan dördüncü göç dalgası ise sömürge ülkelerinin bağımsızlıklarına kavuşmasıyla başlamıştır. Bu yeni devletler, etnik açıdan bölünmüş, otoriter rejimlerle yönetilen, dolayısıyla önlenemez şiddetli

¹⁵¹ Müzeyyen Gönüllü, "Dış Göç" Denizli: PAÜ Eğitim Fak. Dergisi, 1996, sayı 1, s.96

¹⁵² Akan ve Arslan, a.g.e., s.7

¹⁵³ Esmâ Durugönül, "Sosyal Değişme, Göç ve Sosyal Hareketler", Toplum ve Göç, II.Sosyoloji Kongresi, Ankara: Sosyoloji Derneği Yay.,1997, s. 39

¹⁵⁴ Akan ve Arslan, a.g.e., s.7

çatışmalara sahne olan ülkelerdir. Yeni oluşturulan bu hükümetler, sömürgeciler tarafından topraklarına getirilen Avrupalıların geldikleri yerlere dönmeleri gerektiğini savunmuşlardır. Göç dalgası, 1950 ve 1960'larda Batı Avrupa, A.B.D. ve petrol üreten Ortadoğu ülkelerindeki işgücü açığını kapatmak amacıyla işçiithal edilmesi olarak gerçekleşmiştir. Batı Avrupa'ya genelde Türkiye, Kuzey Afrika ve Yugoslavya'dan, A.B.D.'ne Meksika ve Karibik'ten, Suudi Arabistan, Libya, Irak ve Arap Emirlikleri'ne ise Mısır, Yemen, Güney ve Güneydoğu Asya'dan işgöçü olmuştur. iş göçü akımları, göç alan ülkelere geçici olarak düşünüldü ise de misafir işçilerin çoğu, gittikleri ülkelerde kalmış ve ev sahibi ülkelerin etnik ve dini yapılarında değişimlere neden olmuşlardır.¹⁵⁵

Türkiye açısından göçlere baktığımızda ise, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yılları, en büyük mübadele olarak bilinen büyük bir göç hareketine tanık olmuştur. Lozan Antlaşması temelinde, Yunanistan'da yaşayan Türklerin Türkiye'ye göçüne karşılık bir milyon Yunan kökenli Ortodoks Türkiye'yi terk etmek zorunda kalmıştır. Bu göç 1923 sonundan 1925 başına kadar sürmüştür. 1960'lı yıllara kadar Türkiye'den yurt dışına yönelen göç, ağırlıklı olarak gayrimüslimleri içermektedir. Bu göç, ekonomik bir göç olmaktan çok siyasi ve kültürel nedenlerden kaynaklanan bir nüfus hareketidir. Bu dönemde, binlerce gayrimüslimin bazen kişisel girişimleriyle bazen de küçük gruplar halinde ülkeden ayrıldıkları bilinmektedir.¹⁵⁶

Türkiye'deki kentleşmenin önde gelen sorunlarından olan iç göçler, tarihsel olarak daha çok 1950'li yıllara dayanmaktadır. 1950 yılına kadar Türkiye'de gerek iç göç hareketleri ve gerekse de kentsel nüfus oranı genel olarak düşüktür. 1950'den sonra Türkiye hızlı bir kentleşme sürecine girmiştir.¹⁵⁷ Gerçekte II. Dünya Savaşı sonrası ve özellikle 1950 yılı Türkiye dahil bütün az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde hızlı kentleşmenin yaşandığı dönemdir. Bunun temel nedeni II. Dünya Savaşı sonrası dünya sistemindeki şekillenmedir. Ayrıca Türkiye açısından Cumhuriyet Döneminde yapılan uzun vadeli yatırımlarının sonuçlarını 1950 yılından itibaren vermeye başlamasının da önemli etkisi vardır.¹⁵⁸

¹⁵⁵ M. Weiner, "The Global Migration Crisis: Challenge to States and to Human Rights", New York: Harper Collins College Publishers, 1995, s. 21-25

¹⁵⁶ Akan ve Arslan, a.g.e., s.10

¹⁵⁷ Ruşen Keleş ve Fehmi Yavuz, **Yerel Yönetimler**, Ankara: Turhan Kitabevi, 1983, s.25

¹⁵⁸ Keleş ve Yavuz, a.g.e., s.23

Türkiye’de 1950’li yıllardan itibaren başlayan göçlerle kentleşme süreci de hızlanmıştır. Son 15-20 yılda, ülkemizde dikkate değer bir ekonomik, sosyal, politik ve demografik değişim yaşanmaktadır. Bu değişim yalnızca Türkiye’den devam eden göç akışının temel nedenlerini belirlememekte, aynı zamanda son göçlerin arkasında yatan dinamiğe de işaret etmektedir.1980’li ve 1990’lı yıllarda Türkiye’de bazı önemli ekonomik ve sosyal gelişmeler olmasına karşın, Türkiye geliştirmekte olan bir ülke olarak, yüksek göç potansiyeli ile uluslar arası göç pazarında önemli bir yere sahip olmaktadır.¹⁵⁹

2.3. Göçü Ortaya Çıkaran Nedenler

Göç, ekonomik, toplumsal ve siyasal nedenlerle insanların bireysel ve kitlesel olarak yer değiştirmesi yada yaşanılan yerin değiştirilmesi eylemidir. İster kısa süreli ister uzun süreli olsun bu yer değiştirme hareketleri çoğu kez aynı toplumsal sistem içinde gerçekleşmektedir.¹⁶⁰

Göç, toplumun sosyal, kültürel, ekonomik, politik, eğitimel vb. tüm yapısıyla yakından ilişkili bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yönüyle, göç antropologların, sosyal bilimcilerin, iletişim bilimcilerin, eğitim bilimcilerin, psikologların ve ekonomistlerin ilgisini çeken ve incelemelerine konu olan bir olgu olmuştur. Ulusal ve uluslar arası göç hareketleri tarih boyunca toplumların ve bireylerin yaşamlarını ekonomik, siyasal, kültürel, sosyal ve psikolojik bakımdan çok yönlü ve karmaşık biçimde etkilemiştir.

Kişilerin bir ülkeden diğerine, bir bölgeden diğerine göçme sebepleri sayısız denecek kadar çok ve karmaşıktır. Geleneksel olarak ekonomik faktör temel etkileyici olmuştur. örneğin, göçebelerin daha iyi yiyecek, işçilerin daha iyi iş, ailelerin maddi yaşam standartlarını geliştirmek için göçtükleri söylenebilir. Tarım işçisine duyulan gereksinimin azalması, kişileri kırdan iter. Öte yandan artan sanayileşme de bu kişileri geniş nüfuslu merkezlerdeki iş bulabilme fırsatlarına doğru çeker. Daha iyi yaşama koşullarına sahip olma isteği de kişileri kente çekmektedir.¹⁶¹ Köyden veya kırdan kentlere olan göçün sebepleri açıklanırken, ilk olarak şehrin çekiciliği, ikinci olarak ta

¹⁵⁹ Akan ve Arslan, a.g.e., s.12

¹⁶⁰ İlhan Tekeli ve Leila Erder, **İç Göçler**, Ankara: H. Ü. Yay.,1978, s.17

¹⁶¹ Fichther, a.g.e., s.155

kırın iticiliği ifadeleri kullanılmaktadır. Şehrin çekiciliği, şehir hayatının ekonomi, eğitim, sağlık ve refah gibi kişiye sağlayacağı fırsat ve imkanlarla ilgilidir. Şehir göç edenlere uzun vadede fırsat ve umut sunabilmektedir. Kırın iticiliği ise, tarımda makineleşme sonucu açığa çıkan işgücü, toprağın aşırı parçalanması, kan davaları gibi olumsuzlukları kişileri göç etmek zorunda bırakmasıdır. Bu nedenle toplumsal, ekonomik ve siyasal nedenlerden kaynaklanan iç göç hareketleri daha çok o ülkenin geri kalmış bölge ve kentlerinden daha gelişmiş bölge ve kentlere yönelmektedir. 80'li yıllardan sonra içgöçün nedenlerine terör de eklenmiştir.¹⁶² Ülkenin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde son yıllarda yoğun bir şekilde yaşanan ve büyük ölçüde zorunlu göç olarak nitelendirilebilecek bu göçler, bölgedeki kent merkezlerinin sosyo-kültürel yapısında önemli değişikliklere neden olmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde Türkiye'de göç olgusunu ortaya çıkaran nedenler başlıklar halinde ele alınmaktadır.

2.3.1. Güvenlik Sorunu

Kırsal kesimden kente yönelik göçlerin en önemli nedenleri arasında güvenlik sorunu gelmektedir. Kendilerini güvende hissetmeyen bireyler, kurulu düzenlerini terk ederek, kendilerini güvende hissedebilecekleri ortamlara göç etmektedirler. Bireysel ve kitlesel iletişim araçları geliştikçe psikolojik savaş taktikleri de o ölçüde gelişmiş ve çok karmaşık düzeylere ulaşmıştır. Bu açıdan 21. yüzyıl, bilgi ve iletişim çağı olması nedeniyle psikolojik savaşlar çağı olarak da nitelendirilmektedir. Zaman içerisinde güvenlik sorunu yaşanan yerlerde yerli halk, kitleler halinde yaşadıkları yerleri terk ederek göç etmişlerdir. Yerlerini terk etmeyenler ise sonradan göç etmeyi kendileri için son çare olarak görmüşlerdir. Geldikleri yerlerde öyle veya böyle üretici konumunda bulunan halk, göç ile geldikleri yerlerde tamamen tüketici konumuna dönüşmüşlerdir. Böylece göç eden bu insanlar, göç ettikleri yerlerde işsiz konumunda bireysel olarak işsizlik rakamlarının katlanarak artmasına neden olmuşlardır. Göç edenlerin ekonomik sıkıntıları giderek sosyal sıkıntılar halini almış, açlık ve yoksulluk artmış sonuçta yaşam standartları genel olarak çok olumsuz etkilenmiştir.¹⁶³

¹⁶² Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, **Gecekondularda Ailelerarası Dayanışmanın Çağdaş Organizasyonlara Dönüşümü**, Ankara:1998

¹⁶³ Akan ve Arslan, a.g.e., s.43-44

2.3.2. Ekonomik Nedenler

Ekonomik olarak geri kalmış bölgelerde iş olanaklarının yetersizliği, bu bölgelerde yoğun bir şekilde göçlerin yaşanmasına neden olmaktadır. Bireysel sermayenin yoksul veya gelişmekte olan ülkelerden diğer ülkelere doğru akışı, göç veren ülkelerin gelişmelerini yavaşlatmaktadır. Bu da göçün az gelişmişlikle özdeşleşmesi anlamına gelmektedir. Gelişmiş ülkelerdeki iş ve fırsatlar gelişmekte olan ülkelere göre daha çok ve daha cazip hale geldiği sürece göç kaçınılmaz olarak devam edecektir. Yapılacak en rasyonel davranış bunu asgari bir düzeye indirmektir. İnsanlarının maddi anlamda refah düzeylerini artırmak ve yaşam kalitesini yükseltmek her şeyden önce bilim, teknoloji ve buluş yeteneğinin artmasına bağlıdır. Bu da ancak yetişmiş insan gücü sayesinde elde edilebilir.¹⁶⁴ Genel anlamda göçün ekonomik nedenleri şöyle sıralanabilir: Düşük ücret politikasının varlığı, Vergi oranlarının yüksek olması, Ekonomik istikrarsızlığın olması, Gelecek endişesi olması.

Türkiye, göç olayının yoğun olarak yaşandığı ülkelerin başında gelmektedir. Türkiye'deki göç hareketleri çoğunlukla köyden kente doğru gerçekleşmektedir. Özellikle Türkiye'nin Doğu ve Kuzeydoğu Anadolu ile Orta ve Batı Karadeniz bölümleri göç veren bölgeler olarak kabul edilmektedir. Buralardaki göçlerin temel nedenlerinden biri; gelişmiş ülkelerin aksine, kırsal kesimde nüfusunun bulunduğu ortamda kendine yetemez hale gelmesidir. Türkiye'de en çok göç veren iller sırasıyla Kars, Trabzon Siirt, Gümüşhane, Bayburt, Erzurum, Sivas, Muş, Artvin ve Ağrı'dan oluşmaktadır. Bunun yanında Türkiye'de en çok göç alan iller ise genellikle ülkenin batısında ve güneyinde yer alır. İstanbul, Kocaeli, Antalya, Mersin, İzmir ve Bursa en çok göç alan illerimizdir. Buralara göçlerin nedeni; iş bulma, eğitim ve sağlık imkanlarından yararlanma amaçlarını taşımaktadır.¹⁶⁵

2.3.3. İstihdam İmkanlarının Yaratılmaması

Ekonomik açıdan geri kalmış bölgelerde iş olanaklarının az olması, insanların bulunduğu yerleşim yerlerinden iş imkanı daha iyi olan bölgelere göç etmelerine neden olmaktadır. İşsizlik nedeniyle yapılan göçlere işgücü göçü adı verilmektedir.

¹⁶⁴ http://ogu_tekam.sitemynet.com/tumyazilar.htm

¹⁶⁵ Akan ve Arslan, a.g.e., s. 49

Ekonomik kalkınma çabalarının önündeki en önemli engellerden birisi işgücü piyasalarında meydana gelen dengesizliklerdir. İşgücü piyasalarının ister kırsal kesimde isterse kentsel kesimde olsun, sürekli ve yüksek işsizlikle sonuçlanan bu durumunu, ekonominin genel olarak yaşadığı pek çok sorunun da temel nedenlerinden birisini oluşturmaktadır. Bölgesel işgücü hareketleri ise, bir taraftan başta işsizlik olmak üzere işgücü piyasası göstergeleriyle, diğer taraftan bölgesel gelişme politikaları doğrultusunda genel kalkınma çabalarıyla olan ilişkisi bağlamında anahtar bir rol oynamaktadır.¹⁶⁶

Türkiye, 1950 lerden itibaren bölgeler arası ve kırdan kente yönelik göçlere sahne olmuş ve bu durum kent nüfuslarını, ayrıcalıklı olarak ta büyük kentlerin nüfus yapılarını etkilemiştir. Ekonomik ve toplumsal etkiler yaratan bu dinamik gelişme, işgücü piyasaları ve işsizlik oranları açısından yapısal bir özellik arz etmektedir.¹⁶⁷

Göç edenlerin önemli bir yüzdesi özellikle büyük kentlerde daha iyi iş imkanlarından yararlanmak için göç etmekte, ancak bilgi, iletişim ve teknolojiadaki hızlı gelişmelere ayak uyduramamakta, bu da kentsel işsizlik oranlarının artmasıyla sonuçlanmaktadır. İşsizlik tehdidi altında kalan kentler ise, iş güvencesinin olmamasının yarattığı sosyal ve psikolojik olumsuzluklar bir yana, geniş düzeyde ekonomik kayıpların ortaya çıktığı ve kişi başına gelir farklılıklarının daha da derinleştiği mekanlara dönüşmektedir.

2.3.4. Tarımsal Yapıdaki Değişmeler

Tarım, ülkelerin gelişmişlik düzeylerinden bağımsız olarak hassas sektör olma özelliğini korumaktadır. Gelişmiş ülkeler de dahil olmak üzere bu sektörde devlet müdahalesi ve düzenlemesi yoğun olarak sürmektedir. Öncelikle tarım sektöründe değişim uzun bir süreç gerektirmektedir. Önemli olan nokta, bu süreçte olumsuz yönde etkilenenlere güvence sağlayacak bir sistemin kurulması ve değişime uyum gösterme fırsatının tanınmasıdır. Geleneksel tarım metotlarının yerini modern tarım metotlarına bırakması sonucu daralan ekonomik kaynaklar ortaya tarım kesiminde işsiz nüfus çıkartmıştır. Ayrıca, tarımsal araziler miras ve benzeri

¹⁶⁶ Hüseyin Mualla Yüceol, "Türkiye'de Bölgesel İşgücü Hareketleri, İşsizlik ve Ekonomik Kalkınma", İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Cilt 9, sayı:1, İstanbul: 2007, s.109

¹⁶⁷ Akan ve Arslan, a..g.e., s. 45

nedenlerle parçalandığından dolayı elde kalan araziler ailelerin geçimini karşılamakta yetersiz kalmıştır. Benzer şekilde tarıma uygun olmayan arazilerde tarım yapılması sonucu oluşan erozyon nedeniyle tarlaların verimi düşmektedir. Sonuç olarak kaynaklar insanların geçimini sağlayacak düzeyde yer almamaktadır.¹⁶⁸

2.3.5. Teknolojik Nedenler

Teknoloji, üretim faaliyetlerinde bulunurken insanların kullandığı yol ve yöntemler ya da insanın çevresini değiştirmek için sahip olduğu ve kullandığı çeşitli tekniklerin tümüdür.¹⁶⁹

Teknolojik değişim, geri dönüşü mümkün olmayan bir süreçtir. Yeni teknolojiler tüketim, üretim, kaynakların dağılımı ve bölüşümünü etkilemek suretiyle toplumda bir yapısal değişim sürecini başlatmıştır.

Teknolojik değişimler karşısında işletmeler, ya üstün becerilere sahip yeni elemanlar istihdam etmek, ya da mevcut elemanlarını yeniden eğitmek yoluna gitmektedirler. Değişen teknolojiye göre geliştirilecek stratejiler doğrultusunda işverenin ve işçinin eğitimi önem kazanmaktadır. Son 20-25 yılda tüm dünyada artan bir işsizlik olgusu gözlenmektedir. Gözlenen işsizliğin önemli bir bölümü, istihdam daraltıcı ileri teknoloji ürünlerinin kullanıma sokulmasından kaynaklanmaktadır. Bilgisayarlaşma (computerization) olarak da ifade edilen bu durumda, insan emeğine olan ihtiyacın azalması sonucunda işsizlik kendiliğinden ortaya çıkmış olmaktadır.¹⁷⁰

Gelişmekte olan ülkelerde teknoloji ile yoğun üretime geçilmesi, ekonomide işsizliği de beraberinde getirmektedir. Yine bu ülkelerde istihdam edilen işçilerin büyük bir kısmının düşük beceri ve donanımına sahip olması, teknoloji yoğun üretim sürecinde istihdam edilmelerini zorlaştırmaktadır. Böylece gelişmekte olan ülkelere ekonomik yetersizlikler nedeniyle işgücünün başka şehirlere yada ülkelere göçü ortaya çıkmaktadır.¹⁷¹

¹⁶⁸ İbrahim Atalay, **Türkiye Coğrafyası**, 4.b., İzmir: E.Ü. Basımevi, 1994, s.296

¹⁶⁹ Ahmet Deniz, **Çağdaş Teknolojik Değişmeler**, Ankara: A.Ü. Yay., 1970, s.2

¹⁷⁰ Doğan Bıçkı, “**Kentsel Yoksulluğun Yapısal Faktörlerle Analizi: Ekonomik ve Politik Yapının Yeniden Örgütlenmesi: Karşılaştırmalı Analiz**” İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Cilt 7, sayı 1, İstanbul: 2005, s.119

¹⁷¹ Akan ve Arslan, a.g.e., s. 53

2.3.6. Sosyo-Kültürel Nedenler

Son yıllarda, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelere paralel olarak etkilerini küresel düzeyde hissettiren, hızlı ve köklü bir değişim süreci yaşanmaktadır. Söz konusu değişim süreci makro ve mikro anlamda olmak üzere, hem toplumların sosyal, kültürel ve iktisadi yapısını, hem de kuruluşların üretim, yönetim ve organizasyon biçimini köklü biçimde değiştirmektedir.¹⁷²

Göç kararının temelinde yatan düşünce, standart yaşam kalitesinin artırılmasıdır. Özellikle kıt kaynakların bölüşümündeki dengesizlikler, insanların göç etme noktasında zorlayıcı olmaktadır. Göç edilen yere nazaran, yeni yerleşim birimlerinde daha fazla elde edilmesi ümit edilen kaynaklarla yaşam kalitesinin artacağı düşünülmektedir. Ancak göç edenler açısından bu konuda dikkat edilmesi gereken noktalar vardır. Bunlardan ilki, kırsal kesimde ev için üretim yapılmaktadır. Göç sonucunda, daha önce kendilerinin ürettikleri malzemelerin dışarıdan alınması gerekmektedir. İkincisi, daha önce aile ekonomisi çerçevesinde üretici olan aile bireyleri, kentlerde tüketici konumunda olmaktadır. Böylece ailelerin geçimi daha da güçleşecektir. Böylece göç olgusu sosyo-kültürel uyumsuzluğun yaratacağı sorunların sebebi haline gelecektir. Fakat bireylerin, ekonomik durumun iyi olması ve daha iyi bir sosyal hayatın bulunabilmesi için büyük ve metropol şehirlere göç ettiği görülmektedir. Buradaki esas amaç daha iyi bir sosyal çevre edinebilmek ve metropol kentleşmeden en iyi biçimde yararlanmaktır.¹⁷³

2.4. Göç Teorileri

Göç teorileri literatürde iki kısımda incelenmektedir. Bu teoriler ilk olarak göçün kendisini açıklamayı amaçlayan göçle doğrudan ilişkili teoriler ve göç sonucunda ortaya çıkan gerçeklikleri açıklamaya yönelik, göçle dolaylı olarak ilgili teorik açıklamalardır. Çalışmanın bu bölümünde bu teoriler sırası ile açıklanmaya çalışılacaktır.

¹⁷² H.Zaim, “Çalışanların Değişen Vasıf Profili: Bilişim Vasıfları”, 5.Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, Kocaeli Üniversitesi,2006,s.468

¹⁷³ Akan ve Arslan, a.g.e., s.47

2.4.1. Göç Kavramıyla Doğrudan İlişkili Teoriler

Göçle ilgili bilinen ilk çalışmayı Ravenstein tarafından 1885 yılında yapılmıştır. Bu çalışma Ravenstein'in aynı yılda yayınladığı Göç Kanunları isimli makaledir. Bu nedenle öncelikle Ravenstein'in makalesinde işaret ettiği göç kanunları incelenecektir.

2.4.1.1. Ravenstein'in Göç Kanunları

Ravenstein, Dr. William Farr'ın "göç hiçbir kesin kanuna bağlı değildir" görüşünü yanlışlamak için yaptığı bir nüfus çalışması sonucunda 7 göç kanunu belirlemiştir. Ravenstein'in belirlediği bu göç kanunlarına göre :¹⁷⁴ Göçmenlerin büyük çoğunluğu sadece kısa mesafeli bir yere göçerler. Bu ise, gidilen yerde göç dalgaları yaratan bir nüfus yer değişimi ile sonuçlanır. Yaratılan göç dalgalarının yönü, göçmenleri içine alacak büyük endüstri ve ticaret merkezlerine doğrudur. Bir sonraki göç kanunu ise bir kentte meydana gelen hızlı ekonomik gelişme karşısında, kenti çevreleyen yakın yerlerden göçmenler hızla bu kente gelirler. Böylece kırsal kesimde meydana gelen nüfus azalması daha uzak bölgelerden gelen göçmenlerce doldurulur. Bu durum hızlı gelişen kentin kendisini tüm ülkeye hissettirmesine kadar basamaklı bir şekilde devam eder. Diğer bir göç kanunu ise bir yayılma süreci kendisini yutan sürecin tersi şeklinde olsa da, onunla benzer özellikler gösterir şeklinde olacaktır. Bu kanunu izleyen göç kanununa göre ise, her göç dalgası, bunu karşılayan karşı dalga yaratır. Burada üzerinde durulan nokta, yoğun göç alan yerleşim birimlerinin, aynı zamanda göç de vermesidir. Diğer göç kanunlarına göre uzun mesafeye göç edenler daha çok büyük ticaret ve endüstri merkezlerini tercih etmektedirler. Burada göçmenlerin uzun mesafeye göç etmesi durumunda daha çok endüstri ve ticaret merkezlerini tercih ettikleri işaret edilmektedir. Kent yerlileri, kırsal kesim yerlilerine oranla daha az göç etme eğilimindedirler. Son kanuna göre, kadınlar erkeklere göre daha fazla göç eğilimi taşırlar.

Ravenstein'in bir başka belirlemesi ise, göçün sürekli olarak artarak devam ettiği yönündedir. Burada neden olarak gösterilen şey, üretim yerlerinin ve ticaret merkezlerinin sürekli olarak artış göstermesidir. Özellikle göçün artarak devam

¹⁷⁴ E.G. Ravenstein, "The Laws of Migration", *Journal of The Royal Statistical Society of London*, Vol:48, No.2,s.167-235 den aktaran Yalçın, a.g.e., s.24-25

edeceği yolundaki düşünce çok önemlidir. Gerçekten de, göç hareketi başlayıp belli bir ivme kazandığında, artık durdurulması imkansız bir hal alır. Endüstri ve ticaret merkezlerinin gelişimi dursa bile, ortaya çıkacak bireysel ve psikolojik yeni faktörler göçün devamını sağlayacaktır.¹⁷⁵

2.4.1.2. Kesişen Fırsatlar Teorisi

1940 yılında göçle ilgili başka bir teori Stouffer tarafından ortaya atılır. Stouffer ilk kez “kesişen fırsatlar” teorisinden bahseder. Bu teoriye göre belli bir uzaklığa göç eden insanların sayısı, gittikleri yerdeki fırsatların çokluğuyla orantılıdır. Yani, gidilecek yerde iş bulma fırsatı fazla ise oraya göçecek insan sayısı da fazla olacaktır.¹⁷⁶ Bu teori, göçü matematiksel bir şekilde açıklamaya çalışmaktadır ancak kentlerdeki fırsatların nasıl hesaplanacağı konusunda bir açıklama getirmemektedir.

Bu teorinin az da olsa gerçeğe ilişkisi olduğunu kabul etmek gerekir. Ülkemizden örnek verecek olursak, büyük kentlere göç, her ne kadar bu teorinin önerdiği şekilde olmasa da, göçenlerin “nasılsa bize göre de bir şey vardır” fikrini taşımaları nedeniyle, gidilecek yerde fırsatların fazla olduğunun bir şekilde bilindiği anlamına gelmektedir. Fırsat sayısı kavramı teorisinin bahsettiği şekliyle mekanik ya da sabit bir şey olmayıp dinamik bir yapı sergiler.¹⁷⁷

2.4.1.3. İtme – Çekme Teorisi

Yukarıda açıklanan iki teoriden başka bir çok araştırmanın dayanak noktası olan itme – çekme teorisi vardır. Bu teorisinin formülasyonunu Everett Lee yapmıştır. Diğer düşünürler de göçe neden olan itici ya da çekici nedenleri incelemişlerdir.

Lee’ye göre göç olayında, 4 temel faktör vardır. Bunlar:¹⁷⁸ Yaşanan yerle ilgili faktörler, gidilmesi düşünülen yerle ilgili faktörler, işe karışan faktörler, bireysel faktörlerdir.

¹⁷⁵ Yalçın, a.g.e., s.26

¹⁷⁶ C.J. Jansen, “Migration: A Sociological Problem”, *Readings in the Sociology of Migration*, ed. Clifford J. Jansen, New York: Pergamon Press, 1970, s.11

¹⁷⁷ Yalçın, a.g.e., s.29

¹⁷⁸ Lee, Everett, “ A Theory of Migration”, *Migration*, ed., J.A. Jackson, London: Cambridge University Press, 1969, s. 285

Bu faktörlere ve Lee'ye göre, hem yaşanan hem de göç edilmesi düşünülen yerlerde itici ve çekici faktörler vardır. Lee itici ve çekici faktörlerin bazılarının çok etkileyici olduğunu işaret etmektedir. Bazı faktörlerin duruma göre kimi insanlar üzerinde etkili olacağını, kimileri üzerinde ise bir etkisi olmayacağını ifade eder.

2.4.1.4. Merkez Çevre Teorisi

Göç teorilerinden birisi de, çok yaygın olarak kullanılmış olan ve gelişmiş ve gelişmemiş ülkelerin konu edildiği merkez – çevre teorisidir. Merkez – çevre teorisi, Bağımlılık Okulu tarafından geliştirilmiştir. Paul Baran, André Gunder Frank, Theotonio dos Santos, Giovanni Arrighi, Paul Sweezy, Immanuel Wallerstein ve Samir Amin gibi önemli düşünürlere sahip Bağımlılık Okulu'na göre, dünya, merkez ve çevre olarak ikiye ayrılmıştır.¹⁷⁹

Morowska çevrenin merkeze olan zorunlu bağlılığına dikkat çekmektedir. Oysa Bağımlılık okuluna göre, gelişmişlik ve azgelişmişlik, tek bir dünya sisteminin birbirine bağımlı ve bölümsel yapılarını oluşturur.¹⁸⁰

Çevre ülkeleri, bütün gelişmemişliklerine veya az gelişmişliklerine rağmen, hammadde ve ucuz işgücü bakımından gelişmiş merkez ülkelerin iştahını kabartıp onların sermayelerini güçlendirdikçe, ister istemez merkez ülkelerin çevre ülkelere bağımlılığı da söz konusu olacaktır. Bu durumda temelde yatan çelişki, gelişmiş merkez ülkelerin mevcut koşulları devam ettirebilmesi için vereceği mücadeledir. Yani, gelişmemiş ülkelerin ekonomilerinin gelişmemesi için mümkün olduğunca az yatırım yapılması, ucuz işgücünün kaliteli işgücü haline gelmesinin engellenmesi ve bunları sağlamada gerekli politikaların / söylemlerin yaratılıp uygulamaya konması, kapitalizmin varlığını devam ettirmede önemli faktörler olmaktadır.¹⁸¹

Gelişmemiş ya da az gelişmiş çevre ülkeleri açısından ise, merkez ülkelere bağımlılık çeşitli nedenlerle zorunlu görülmektedir. Öncelikle, mevcut ekonomik alt

¹⁷⁹ Sezgin Kızılcılık, **Zalimler ve Mazlumlar: Küreselleşmenin İnsani Olmayan Doğası**, Ankara: Anı Yay., 2004, s.74

¹⁸⁰ Ewa Morowska, “**The Sociology and Historiography of Immigration**”, **Immigration Reconsidered (History, Sociology, and Politics)**, ed. Virginia Yans-McLaughlin, Oxford: Oxford University Press, 1990, s.193’ ten aktaran Kızılcılık, a.g.e., s.76

¹⁸¹ Yalçın, a.g.e., s.36

yapı ve artan nüfuslarıyla bu ülkeler istihdam sorunlarını çözmeye merkez ülkeleri birer çözüm yolu olarak görmüşlerdir. Diğer bir neden ise, yeterli donanıma sahip olmayan bir alt yapı ile bu ülkeler, ellerindeki hammaddeleri değerlendirmekten uzaktır. Bu nedenle, merkez ülkelerinin ellerinden hammaddeleri çok ucuza almalarına karşı yapacak bir şeyleri kalmamaktadır.¹⁸²

Bu teoriye göre göç, sanılanın aksine gelişmemiş ülkeleri modernliğe götüren bir mekanizma değil; tam tersine ülkedeki yoksulluğu ve kaynakların tüketilmesini daha da şiddetlendiren bir güç olarak görülmektedir. Yine bu teoriye göre, merkezde yer alan devletler, kendi çalışanlarından giderek daha da hünerli ve eğitilmiş hale gelmelerini isterlerken, çevre denilen gelişmemiş ülkeler bunlara hammadde, işlenmiş mallar için pazar ve işgücü fazlasını ihraç etme gibi olanaklar sunar. Dolayısıyla, merkez – çevre ilişkileri batı dışı toplumların hem geri kalmasına hem de sömürülmesine neden olmuştur.¹⁸³

Bu teorik çerçevede göç daha çok gelişmemiş ya da geliştirmekte olan ülkeler aleyhine olan eşitsizliği artırmakta ve bunun akut hale dönüşmesine neden olmaktadır.¹⁸⁴ Bağımlılık teorisine göre dünya merkez ve çevre ülkeleri olmak üzere ikiye bölünmüştür ancak Immanuel Wallerstein bu konuda bir çalışma yaparak “dünya sistem teorisi” adını verdiği bir sistem oluşturmuştur. Wallerstein’in teorisinde dünyayı merkez ve çevre ülkeleri olarak ikiye ayırmak yerine merkez, yarı – çevre ve çevre ülkeleri olmak üzere üçlü bir sınıflama vardır.

Dünya sistem teorisi, merkez, yarı – çevre ve çevre ülkeleri olarak dünyayı üçe ayırmaktadır. Yarı – çevre olarak adlandırılan ülkelerin merkez ülkeler arasına girme ve çevre ülke haline gelmeme çabası onları diğerlerinden ayıran önemli bir özelliktir. Wallerstein bu tür ülkelere örnek olarak 16. yüzyılda Venedik ve İspanya, 17.yüzyılda İsveç, 18.yüzyılda Prusya, 19. ve 20. Yüzyıllarda Rusya ve Japonya bugün ise Brezilya ve Güney Afrika gibi ülkeleri vermektedir.¹⁸⁵

¹⁸² Yalçın, a.g.e., s. 39

¹⁸³ Ray Rist, **Guestworkers In Germany**, New York: Praeger Publishers, 1978,s.17’den aktaran Kızılcılık, a.g.e., s.76-77

¹⁸⁴ Yalçın,a.g.e., s.38

¹⁸⁵ Charles Ragin ve Daniel Chirot, “**Immanuel Wallerstein’in Dünya Sistemi: Tarihsel Olarak Siyaset ve Sosyoloji**”, **Tarihsel Sosyoloji: Bloch’tan Wallerstein’a Görüşler ve Yöntemler**, ed. Theda Skocpol,çev.Ahmet Fethi, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 1999, s.298-299

Burada, yarı – çevre ülkeler ilk bakışta sanki çevre ülkelerden farklıymış gibi görülse bile, aslında merkez tarafından sömürülme söz konusu olduğunda onların da bu sömürüden fazlasıyla zarar gördükleri savunulmaktadır. Yani, merkez ülkelerin çıkarları her zaman birinci sıradadır ve bu nedenle yarı – çevre ve çevre ülkeleri sürekli olarak sömürülecektir.¹⁸⁶

Dünya sistemleri kuramına göre uluslar arası göç, kapitalist gelişmenin neden olduğu kopma ve yer değiştirmelerinin doğal sonucudur. Kapitalist ekonomi Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Japonya'daki merkezlerden giderek daha geniş halkalar halinde giderek yayıldıkça, dünya nüfusunun giderek büyüyen kısmı dünya Pazar ekonomisine dahil edilmektedir. Çevre bölgelerdeki toprak, hammadde ve emek dünya pazarlarının denetimi altına girdikçe göç akımları oluşmakta, bunların önemli bir kısmı dış ülkelere doğru yönelmektedir.¹⁸⁷

2.4.1.5. Parekh'in Göç Teorisi Sınıflaması

Parekh üç farklı göç teorisi olduğunu savunmaktadır. Bu teoriler sırasıyla liberal, toplumcu ve etnik / milliyetçi görüşlerdir.¹⁸⁸

Liberal Görüşe göre, insanlar eğer herhangi bir toplumun gereksinim duyduğu minimum beklentileri karşılayacak kapasitede iseler, rahatlıkla göç ederek o toplumun birer üyesi durumuna gelebilirler. Din, ırk, etnik kimlik ve politik görüşler, kesinlikle bu işlemin dışında tutulmaktadır. Tek bağlayıcı yan, bütün bu serbestliğe rağmen her şeyin yine de devletin kontrolüne bırakılmış olmasıdır. Liberal görüşü savunanların büyük kısmı, göç olaylarının bir çeşit otomatik işlemler zinciri olduğunu, eğer bir ülkede işgücüne ihtiyaç varsa göçmen işçilerin geleceğini ve ihtiyaç bittiğinde ise göçün duracağını, gelen göçmelere ihtiyaç kalmadığında ülkelerine geri döneceğini savunurlar.

Toplumcu görüşe göre ise, bir ülke liberallerin öngördüğü şekilde kadın ve erkeklerin bir toplamı olan ve yönetimde bulunan güç tarafından yönetilen bir

¹⁸⁶ Kızılcılık, a.g.e., s.95

¹⁸⁷ Nermin Abadan-Unat, **Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üni.Yay., 2002, s. 15

¹⁸⁸ Bhikhu Parekh, “**The Theories of Immigration**”, **Stangers and Citizens: A Positive Approach to Migrants and Refugees**, ed. Sarah Spencer, London: IPPR / Rivers Oram Press, 1994, 93-97 den akrotan Yalçın, a.g.e., s.40-45

yapılanma değildir. Tam tersine, bir biriyle iç içe geçmiş bir nüfusun paylaştıkları ortak anlamların, ilgilerin, değerlerin, duyguların, bağlılıkların ve birliktelik gururunun bir bileşkesidir. İnsanlar kendilerini tanımlarken bireysel kimliklerinin yanı sıra toplumsal kimliklerini de kullanırlar. Zaten bireyler birbirlerine toplumsal olarak bağlı olmazsa, ne bir ülkeden ne de o ülkede yaşayan toplumdaki bahsedilebilir. Bu nedenle bu görüş göç olayına daha temkinli yaklaşır. Toplumcu görüş, dışarıdan gelecek olanların bir şekilde o ülke toplumunun sahip olduğu kültürden farklılıklar sergileyeceği gerekçesiyle, göç alan topluma en iyi uyum sağlayacak olanların seçilmesi gerektiğini savunur.

Etnik/Milliyetçi görüşe göre, bir ülke, yüzyıllar boyu birlikte yaşamış, bir biriyle kan bağıyla bağlanmış ve ortak bir tarihin mirasını devralmış insanlardan oluşur. Burada, birlikteliği sağlayan temel etkenler, kan bağı, paylaşılan kolektif içgüdüler ve sadakattir. Bu görüşe göre, eğer dışarıdan gelecek işgücüne ülkenin çok ihtiyacı varsa, bunlar ancak geçici bir süreliğine kabul edilebilir, yani misafir statüsüne tabii tutulabilir.

2.4.1.6. Marxist Teori

Marxist teorinin açıklanmasına başlanmadan önce hemen belirtmek gerekir ki aslında kendi başına bir Marxist teori yoktur. Ancak Marxist teori göç olgusuna uygulandığında ortaya çıkan şey, göç konusundaki Marxist yaklaşımdır.

Marxist söylemin göç olgusuna uygulanan en önemli tezi, Marx'ın endüstriyel yedek orduya yönelik açıklamasıdır. Bu yedek işçi ordusu düşüncesi, göç olgusuyla birlikte düşünüldüğünde hem iç hem de uluslar arası göçlerde kendini göstermektedir.¹⁸⁹ Yedek işçi ordusu kapitalist üretim içinde çalışan işçilerin ücretler bakımından daha kolay kontrol altında tutulması anlamına gelir. Böylece kapitalist üretim hem elinde fazla işgücü bulundurarak ücretleri kontrol altına alır hem de bazı işçileri işten çıkardığında kolayca onların yerine yenileri bulmak gibi bir avantaja sahip olur. Burada, yedek işçi ordusu, çalışabilecek durumda olan fakat çeşitli sebeplerden dolayı işsiz kalmış ve doğal olarak da iş bulabilmek için bazı fedakarlıklara katlanmayı göze

¹⁸⁹ Yalçın, a.g.e., s.47

alan kişilerden oluşan ordudur. İşte bu durumdur ki, onları çalışan işçilerle rekabete zorlar ve bunun kaymağını kapitalist üretim biçimi yer.¹⁹⁰

Marxist teorinin göç olgusuna uygulanması, bazı eksiklikleri beraberinde getirmektedir. Bu teorinin göç olayını açıklamaya yönelmemiş olması, onun feodal üretimden kapitalist üretime geçişle oluşanlar hariç, göçlerle ilgili sessiz kalmasına neden olmuştur.

2.4.1.7. Ağ Teorisi

Bu teori herhangi bir yere olan göç akımının devam etmesinde, bizzat göç eden grupların gittikleri yerlerde oluşturdukları ağların etkisi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Teorinin daha başta belirttiği durum, gidilen yerde göçmenlerce oluşturulan bu ağların hemen hemen her türden sosyal değişkenlere dayalı olabileceğidir. Bir göçmen ağının çok üst düzeyde örgütlenmesi gerekli değildir. Göçmen ağları kendiliğinden ortaya çıktığı için herhangi bir forma dayanabilir. Uluslar arası göçler de dahil olmak üzere, önemli göç alan yerlerde göçmenlerin daha başlangıçta yerleşim yeri olarak kendi benzerlerine yakın yerleri tercih ettikleri bilinen bir durumdur.¹⁹¹

Ağ teorisi şu şekilde çalışır: Öncü göçmenler öncelikle göç veren ve alan toplumlara birbirine bağlayan bir altyapı oluştururlar ve bu bağlantı göç veren toplumdaki diğer bireylere göçme olanağı sağlar. Yeni göç dalgaları, kurulmuş bu ağı harekete geçirir ve sonradan göç edenler ilk göç edenlerin tecrübelerinden faydalanırlar. Zamanla göç kendi kendini devam ettiren bir hal alır.¹⁹²

Göçmen ağlarına üye olan bireylerin bu üyeliğin bilincinde olması bile gerekmez. Bu nedenle ağlarda yer alan bireylerin kendi ilişkilerini tanımlamada ve onları kullanmada ağ kelimesini bile kullanma ihtiyacı duymayabilecekleri söz konusudur. Göçmen ağlarının olumlu ve olumsuz işlevleri vardır. Bu işlevler altı

¹⁹⁰ Robin Cohen, **The New Helots: Migrants in The International Division of Labour**, Avebury:1987, s.42

¹⁹¹ Douglas Gurak ve Fe Caces, “**Migration Networks and Shaping of Migration Systems**”, **International Migration Systems: A Global Approach**, ed. Mary M.Kitz, Lin Lean Lim and Hania Zltnik, Oxford : Clarendon Press, 1992, s. 152

¹⁹² Czarina Wilpert, “**The Use of Social Networks in Turkish Migration to Germany**”, **International Migration Systems:A Global Approach**, ed., Mary M.Kitz, Lin Lean Lim and Hania Zltnik, Oxford : Clarendon Press, 1992,s.178

önemli işlevdir.¹⁹³Bu işlevler; göçmenleri, göçün verdiği rahatsızlıktan ve masraflardan önemli ölçüde rahatlatmaları,göçmenleri, içine girdikleri toplumdaki yalıtırlar ve onların kendi yurtlarıyla ilişkilerinin devamlılığını sağlamaları, göçün başlangıcını ve hedef yerini etkileyerek önemli ölçüde kimlerin göçeceğini belirlemeleri, göçmenlerin gittikleri yerlerde uyumları için kolaylık sağlamaları, kendi anayurtlarındaki potansiyel göçmenler ve ağa yeni katılanlar için yabancı toplumdaki fırsatlar ve resmi yapılanmalar hakkında haber kanalları gibi hizmet vermeleri ve göçün hızını ve büyüklüğünü önemli oranda belirlemeleridir.

Bu işlevlere göre hedef kente veya ülkeye ilk giden öncü göçmenler, göçün en büyük sıkıntısını yaşamakta ve bir kez ağ kurulduğunda ise bu sorunlar yeni gelenlere yaşatılmamaktadır. Göç eğer farklı bir ülkeye yapılıyorsa, ilk kez gidenlerin içerisine girdikleri sıkıntılı durum daha da önemlidir. Öncelikle, dil sorunlarıyla başlayan bu süreç, göçmenlerin yabancı toplumla ilişki kurup, yerleşme,iş bulma ve kendilerini bekleyen olanaklardan haberdar olabilme sürecini uzatmaktadır. Bütün bunlar, öncü göçmenlere önemli oranda maddi kayıplar verdirmektedir.¹⁹⁴

Göçmen ağların bir diğer etkisi aslında olumsuz anlamdadır. Bu ağlar, kendilerine katılanları, içinde buldukları ülkenin toplumundan yalıtımda önemli araçlar sağlarlar. Bu aslında bilinçli bir eylem değildir. Sadece ağların bir sonucu olarak algılanmadır. Bazı durumlarda bir göçmen ağı çok güçlü ekonomik bir yapılanma sergileyebilir ve kendi üyelerine iş imkanlarını kendisi yaratabilir. Bu ise yeni gelen göçmenlerin kendi benzerleri arasında çalışacağı ve onlarla birlikte zaman geçireceği anlamına gelir. Sonuç olarak göçmen ağları, anayurtta kalanlar için hem iyi birer haber kanalı olmaları nedeniyle onlara yabancı ülkedeki olanaklar hakkında sürekli bilgi vermekte hem de göçün devamını ve hızını kontrol etmede önemli bir yapılanma sergilemeleri ile önemli rol oynar.¹⁹⁵

¹⁹³ Gurak ve Caces, a.g.e., s.153

¹⁹⁴ Yukari Takari, “The Family Networks and Geographic Mobility of French Canadian Immigrants in Early-Twentieth Century Lowell, Massachusetts”, Journal of Family History, Vol.26, No.3,2001, s.373

¹⁹⁵ Yalçın, a.g.e., s.55

2.4.2. Göç Kavramıyla Dolaylı Olarak İlgili Teoriler

Çalışmanın bu bölümünde farklı kültürlerden gelen grupların aynı çevreyi paylaşmaları sonucu oluşan ve göç olgusuyla dolaylı olarak öne sürülen teoriler incelenecektir. Çalışmanın ilk kısmında asimilasyon teorileri incelenecek ancak çokkültürcülükle ilgili bilgi birinci bölümde geniş olarak verildiğinden dolayı çokkültürcülüğe girilmeyecektir

2.42.1. Asimilasyondan Çokkültürcülüğe Teorik Yaklaşımlar

Asimilasyonla ilgili ilk teorik açıklamalar Amerika Birleşik Devletlerinde ortaya çıkmıştır. ABD birçok ülkeden göçmen kurup şekillendirdiği bir yapılanma olması nedeniyle, ortaya çıkan sorunların çözümüne yol gösterecek söylemlerin bu ülkede ilk kez bilimsel anlamda ortaya çıkması normaldir. Başlangıçta asimilasyonla ilgili olarak iki klasik teorinin varlığı dikkat çekmektedir. Bunlar İngilizliliğe Uygunluk ve Erime Potası teorileridir.

İngilizliliğe uygunluk teorisinde ele alınan başlıca unsur, Amerika'ya gelen yabancı grupların, İngiliz dili, politik sistemi ve toplumsal değerleri konularında eğitilmeleridir. Bu şekilde ele alınan asimilasyon fikri, genel olarak, Amerika'da İngiliz kültürünü yaymaktan başka bir şey değildir. Bu teoriye göre, bir ülkeye gelen yabancılar mutlaka kendi ülkelerinin kültürel mirasını bir tarafa koymalı ve geldikleri ülkenin baskın kültürel öğelerine kendilerini uydurmalıdır. Bu asimilasyon politikası I.Dünya Savaşı'nın ve "yüzde yüz Amerikalı" hareketinin başlamasıyla artarak devam etmiştir.¹⁹⁶ İngilizliliğe uygunluk teorisi aslında, İngiliz nüfusunun ABD'de yerleşmesi uğraşısından başka bir şey değildir. Amerika'da İngiliz kültürüyle yoğrulmuş insanlardan bir ülke yaratmaktır ki, bu uğurda yapılan her çalışmanın semeresini fazlasıyla verdiği açıkça ortadadır.¹⁹⁷

İkinci klasik anlamdaki teori, "erime potası" dır. Erime potası teorisinin önceki teoriden tek farkı, göçmenlerin kültürel farklılıklarının eritilerek yok edilmesidir. Bu yaklaşıma göre, asimilasyon şu varsayıma dayanmaktadır: Eğer büyük çaplı farklı kültürlerden insanların yerli toplum bireyleriyle evlilikleri

¹⁹⁶ James A. Crispino, **The Assimilation of Ethnic Groups: The Italian Case**, Center for Migration Studies, New York: 1980, s.4

¹⁹⁷ Yalçın, a.g.e., s.57

gerçekleşirse, göçmenler bu toplumun kültürel yapı ve kurumlarına gireceklerdir. Bu, önyargıların hedefi olabilecek grupların olmayacağı anlamına gelecektir ki, yurttaşlık boyutunda asimilasyon gerçekleşecek ve çatışmalara hiçbir şekilde zemin bırakmayacaktır. Bu teoriyle beklenen şey, İtalyanların, Yahudilerin, Çekoslovakyalıların ve Polonyalıların Amerikan potasında eri(til)mesi ve Amerikanlaş(tırıl)masıdır. Fakat, sonuç umulan gibi olmamış ve bir tek Amerikan potası yerine Protestan, Katolik ve Yahudi potalarının ortaya çıktığı görülmüştür.¹⁹⁸

Sözü edilen iki klasik teoriyi daha sonra, ırk ilişkileri döngüsü, asimilasyon süreci ve asimilasyonun yüzleri teorilerinin ortaya çıkışı izlemiştir.

Irak ilişkileri döngüsü teorisi, Robert E. Park ve Ernest Burgess tarafından geliştirilmiştir. Park ve Burgess'e göre, ırk ilişkileri döngüsü beş aşamalıdır.¹⁹⁹ Bu döngünün aşamaları; kontak (genellikle barışçıl ve araştırmacı ilişkiler), rekabet (az bulunan işler ve kaynaklar için rekabet), çatışma (rekabetin bir sonucudur, ayaklanma ve ayrımcılığı içermektedir), barınma (gruplardan birinin vazgeçmesi, istenmeyen işlere/statülere çekilmesi ve başka bir yere yerleşme), asimilasyon (İki grubun birleşerek tek olmasına kadar ilerleyici boyutta karışma ve karşılıklı evlenmeler.).

İlk aşamada ilişkilerin barışçıl ve araştırmacı olduğu düşüncesi vardır ama bu düşüncenin evrensel olduğunu iddia etmek imkansızdır. İkinci aşama olan rekabet aşaması ise ilk bakışta mantıklı görünmektedir. Bunun nedeni, ilk kuşak göçmenlerin neden başka bir toplum içerisine girdiğiyle doğrudan ilgilidir. Eğer gittikleri toplumda kimsenin ilgilenmediği işler için oradaysalar rekabetten bahsetmek imkansızdır. Ancak, ikinci ve sonraki kuşaklarda durum değişir ve gerçekten az bulunan işler için bir rekabet başlayabilir. Böyle bir rekabet ortamı oluştuğunda çatışmalar kaçınılmaz bir sonuç olarak ortaya çıkabilir. Bunun en açık sonucu yabancı düşmanlığı ve ırkçılıktır. Bu teori çatışmanın, gruplardan birinin vazgeçmesi veya daha az statülü işleri kabullenmesiyle barınmaya dönüşeceğini ummaktadır. Ancak, hangi grubun geri adım atacağı belirtilmemekle beraber bunun göç alan toplum olmayacağı kuvvetli bir seçenektir. Son aşamayla teori, erime potasında

¹⁹⁸ Milton Gordon, *Assimilation in America Life*, Oxford : Oxford University Press, 1964,s.130

¹⁹⁹ Yalçın, a.g.e.,s.59

olduğu gibi, karşılıklı evlenmelerle iki grubun karışacağı ve bunlardan birinin silinerek asimilasyonun gerçekleşeceğini varsaymaktadır.²⁰⁰

Asimilasyon süreci teorisi Milton Gordon tarafından geliştirilmiştir. Gordon asimilasyon süreci teorisinde yedi tip asimilasyon tipi olduğunu açıklamıştır. Bu asimilasyon tipleri; kültürel veya davranışsal asimilasyon, yapısal asimilasyon, evlilikle asimilasyon, tanımlamaya dayalı asimilasyon, kabullenilmiş hal asimilasyonu, kabullenilmiş davranış asimilasyonu ve yurttaşlık asimilasyonudur.

Asimilasyon yüzleri teorisi ise Ron Taft'a aittir. Bu teori ilk kez Amerika dışında bir ülkede, Avustralya'da geliştirilmiş bir teori olma özelliğine sahiptir. Taft'a göre asimilasyon yeniden sosyalleşmedir ve davranışlardaki değişimlerden, içinde yaşanılan toplumun normlarıyla üyeliğini kazanmaya kadar bir dizi psikolojik faktörleri içerir. Taft, göçmenlerle yerli toplum arasındaki ilişkilerin beş faktör göz önünde bulundurularak incelenmesi gerektiğini savunur. Bunlar:²⁰¹ Kültür ve dil konusundaki bilgi ve hünerler, karşılıklı sosyal etkileşim, grup üyeliği, gruba uyum, grup normlarına uygunluktur.

Ayrıca Taft yukarıdaki beş maddenin her birisi incelenirken ayrıca dört unsura daha dikkat edilmesi gerektiğini belirtir. Bunlar: Motivasyon, çaba, algılanan başarı ve gerçek başarıdır.

Asimilasyon uygulamalarının pek işe yaramadığını düşünen bilim adamları henüz klasik asimilasyon teorilerinin ortaya çıktığı dönemlerde bile, kültürel çoğulculukla ilgili açıklamalar yapmışlardır. Kültürel çoğulculuk söylemi aslında bir yerde çokkültürcülük teorilerine geçişi sağlayan bir çeşit köprü görevi görmüştür.

2.4.2.2. Etnisite Teorileri

Etnisite teorilerinden önce etnisitenin anlamını açıklamakta yarar vardır. Etnisite, yaygın kullanımıyla, genellikle bir azınlık grubunun nitelikleri olarak görülse de, pek çok sosyal bilimci ortak bir köken, tarih, kültür, deneyim ve değerler temelinde bir gruba ait olma hissi anlamında herkesin etnisiteye sahip olduğu

²⁰⁰ Yalçın, a.g.e., s.60

²⁰¹ Ronald Taft, **From Stranger to Citizen**, London : Tavistock Publications, 1966, s.6 dan aktaran Yalçın, a.g.e., s.63

görüştüğüdür.²⁰² Etnisitenin kökeni çeşitli yollarla açıklanabilir. Örneğin, Geertz etnisiteyi; -“belirli bir dinsel cemaatin, konuşulan belirli dilin hatta bir dilin bir diyalektinin, takip edilen belirli sosyal pratiklerin içine doğmanın” bir sonucu olarak- ilksel bağ olarak görür. Bu kan,söz,gelenek vb. uygunluğunun kendileri üzerinde /için tarifsiz ve zaman zaman çok kuvvetli zorlayıcılığa sahip olduğu düşünülür. Bu yaklaşıma göre etnisite bir tercih meselesi değildir; toplum öncesi neredeyse içgüdüsel, kişinin içine doğduğu bir şeydir.²⁰³

Etnik kimliğin nasıl kazanıldığına yönelik açıklamalar incelendiğinde iki önemli teorik yaklaşım olduğu görülür: Kan bağına temel alan yaklaşım ve durumsal veya araçsal yaklaşım.

2.4.2.2.1. Kan Bağına Temel Alan Yaklaşım

Bir etnik gruba doğumla katılan yeni üyenin, istese de istemese de, o grubun kimliğini edineceği savıdır. Gruba doğumla katılan birey, o grubun dilini, dinini, geleneklerini ve hayat tarzını bulur. Bu yaklaşımın önemli bir temsilcisi olan Clifford Geertz, kan bağına temel alan yaklaşımı geliştirmiştir. Geertz’e göre, kan bağı temele konulsa da ayrıca ırk, dil,bölge, din ve gelenekler de dikkate alınmalıdır. Bunun temel nedeni,kan bağıyla gelen özelliklerin sosyal yapı tarafından bireylere verilmiş olmasıdır. Geertz’e göre birey bir grup içinde doğduğu anda en önemli bağlantıyı, yani o grupla olan kan bağına edinir. Fakat bunun da ötesinde birey bu gruba doğumla katılmakla grubun diğer özelliklerini de edinecektir. Birey dinsel bir yapılanma içinde dünyaya geldiğinde kan bağı dinsel bağı da içerecek ve bu durum diğer özellikler için de geçerli olacaktır.²⁰⁴ Kan bağına temel alan yaklaşım içindeki düşünürlerden Harold İsaac ise doğumla gelen etnik kimliğin önemine değinmekte ve fiziksel özelliklerle kültürel özellikler arasında belirli bir ayırım yapılması gerektiğini savunmaktadır. İsaac’ın bu yaklaşım için daha önce değinilmemiş olması nedeniyle ortaya koyduğu düşünceler önemlidir ve sanki bir sonraki yaklaşımın yani durumsal veya araçsal yaklaşımın ipuçlarını sunmaktadır. ²⁰⁵ kan bağına temel alan

²⁰² Stephen Castles ve Mark J. Miller, **Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslar arası Göç Hareketleri**,İstanbul: İstanbul Bilgi Üni.Yay., 2008, s. 45

²⁰³ Clifford Geertz,**Old Societies and New States – The Quest forModernity in Asia and Africa**, Glencoe: Free Press, 1963,s.25

²⁰⁴ Geertz,a.g.e., s.26

²⁰⁵ Yalçın, a.g.e., s.86

yaklaşım etnisiteyi sosyal yapının sunduğu bir şey olarak görmekte ve etnik üyeliğin doğumla kazanılması nedeniyle sosyal hayatın kalıcı ve fundamental bir yanı olarak görülmesi gerektiğini bildirmektedir. Etnik kimlik, özellikle fiziksel farklılıklara dayanıyorsa, bunun katı bir şekilde süreceği kabul edilmektedir.

2.4.2.2. Durumsal veya Araçsal Yaklaşım

Bu yaklaşıma göre etnisite durumsaldır. Yani, duruma ve koşullara göre değişir. İnsanlar değişik durumlarda değişik etnik kimlikler kullanabilirler. Dolayısıyla, bu yaklaşımın ortaya koyduğu düşüncenin temelinde aslında “insanın rasyonel bir varlık olduğu” fikri yatmaktadır. Buna göre insanlar, sürekli içinde buldukları ortamın kendilerine sunduğu imkanlardan daha fazlasını almaya çalışacaklar ve bunun için ne gerekiyorsa yapacaklardır. Bu uğurda, eğer kendi etnik kimlikleri sıkıntı yaratıyorsa, gerektiğinde o kimliklerini bile terk etmeyi göze alacaklardır.

Bu iki yaklaşım incelendiğinde, her ikisinin de yerine göre tutarlı ve tutarsız önermelerde bulunduğu dikkat çekmektedir. Leets ve diğerlerinin belirttiği gibi, etnisite konusunda bir analiz yapılması durumunda her iki yaklaşımın da dikkate alınması son derece önemlidir. Araçsal yaklaşımı savunanların ileri sürmüş olduğu, bir etnik kimlikten diğerine şartlar değiştiğinde insanların gidip geleceğini savunmak tam anlamıyla doğru değildir. Düşüncelerini kanıtlamak için verdikleri örneklerin doğruluğu kabul edilse bile, aksi yöndeki bir o kadar örneği yadsımaları anlaşılır gibi değildir.²⁰⁶ Tarihsel örnekler, etnik kimlikleri için canlarını seve seve feda edenlerle doludur. Dahası tarihin kendisi, etnik gruplar arasındaki mücadelenin en önemli şahididir. Geçtiğimiz ve içinde bulunduğumuz yüzyıl etnik çatışmaların daha da tehlikeli hale geldiği bir süreç olarak görülmektedir. Bu sadece etnik çatışmaları değil, etnik terörün de yükseldiği anlamına gelir.²⁰⁷ Durumsal veya araçsal yaklaşımın tutarsız yanları olduğu gibi kan bağı temel alan yaklaşımın da tutarlı ve tutarsız yanları vardır. Etnik kimliğin değişmezliği konusundaki bu yaklaşımın varsayımı çoğunlukla geçerli bir yaklaşım olarak görülmelidir. Fakat, bunu genellemek ve diğer durumlarda da aynı olduğunu savunmak, bu yaklaşımın önemli bir açmazıdır.

²⁰⁶ Laura Leets ve diğerleri, “**Explicating Ethnicity in Theory and Communication Research**” Presented Paper at the International Communication Association Annual Meeting, Sydney: 1994, den aktaran Yalçın, a.g.e., s.90

²⁰⁷ Vamık Volkan, **Kanbağı: Etnik Gururdan Etnik Teröre**, İstanbul: Bağlam Yay., 1999, s.26

2.5. İç Göçler

Herhangi bir ülke içinde bölge, kent, kasaba ve köy gibi bir yerden diğerine yerleşmek amacıyla yapılan nüfus hareketlerine iç göç adı verilmektedir. İç göçler daha çok büyük şehirlere doğru bir akım biçiminde gerçekleşmektedir. Kuşkusuz, iç --göç olgusu Türkiye’de yaşanan hızlı değişim sürecinin en temel öğelerinden birisidir. Kırdan kente, doğudan batıya, yurt içine ve yurt dışına olan göç hem söz konusu kitlelerin, hem de göçe hedef olan bölgelerin yaşamını yakından etkilemektedir. Tarımdaki hızlı makineleşme, kırsal kesimlerde ekonomik yapıyı oluşturan toprak, nüfus dengesizliğine yol açmış, üretim dışı kalan özellikle genç işgücü, yeni geçim kaynakları bulmak üzere kentlere göç etmeye başlamışlardır.²⁰⁸

Tekeli ise iç göçü, günümüzde içgöç, belli bir zaman dilimi içinde belli bir yerleşme alanında yaşayanların kendi iradeleriyle yaşam yerlerini söz konusu yerleşme alanının dışına taşıyanlarının miktarı olarak tanımlamaktadır.²⁰⁹ Bu tanımlama ilk bakışta her üretim düzeninde geçerli bir tanımlamadır. Ama dikkatle okunduğunda bu tanımın daha çok modern sanayi toplumları için geçerli olduğu anlaşılır. Tarım toplumlarında insanlar toprağa bağlı oldukları için nüfusun yer değiştirmesi bireyin kendi iradesiyle olmaz. Eğer göç zorla yer değiştirmeleri değil sadece gönüllü yer değiştirmeleri kapsıyorsa bu kategorinin ortaya çıkabilmesi için modern toplumun ulus devletin ve özgür bireyin oluşmuş olması gerekir. Böyle olunca da içgöç modern toplumlarda insan yer ilişkisinin düzenlenmesinde yararlanan bir kategori olma özelliğini kazanmaktadır.²¹⁰

Türkiye’de iç göçler genellikle belli bir takım merkezlere yapılmaktadır. Daha çok kırsal yerleşmelerden kentlere doğru olan iç göçün hep aynı merkezlere yapılması, zamanla buralarda bir doygunluğa yol açmakta ve iç göç bu merkezlere yakın yerlere doğru kayma göstermektedir.²¹¹ Belli merkezlere göçün yapılmasının sebebi, daha iyi iş imkanı ve daha iyi ekonomik koşullara kavuşma beklentisinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

²⁰⁸ http://www.isguc.org/arc_view.php?ex=212

²⁰⁹ İlhan Tekeli, **Göç ve Ötesi**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 2008, s.173

²¹⁰ Tekeli, a.g.e., s. 174-175

²¹¹ Gülsen Demir, **“Göç Nedenleri ve Göçenlerin Beklentilerindeki Gerçekleşme Durumu: Bolu İli Kıbrısık Örneği”** Toplum ve Göç Bildiriler Kitabı, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Ankara: Sosyoloji Derneği Yay., 1997, s.85

Türkiye’de iç göç hareketlenme dönemi 1950 olarak kabul edilmektedir. 1950 yılına kadar il içi göç ve mevsimlik işçi göçü ile karşılaşılan Türkiye’de, bu yıllarda başlayan ekonomik canlanma ile bölge içi ve bölgelerarası göç ortaya çıkmıştır. 1950’den sonra tarımda kaydedilen gelişmeler ile birlikte karayolu, liman, hidroelektrik santrallerin inşası ve sanayi bölgelerinin oluşturulması gibi yeni iş sahalarının açılması iç göçü tetiklemiştir. 1960-1965 yılları arasında göç eden nüfus, oransal olarak en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Bu dönemde, 4 milyona yakın kişi (toplam nüfustaki payı %16.1) göç etmiştir. 1970’den sonra ise, iç göç artışında nispi bir azalma görülmüştür. 1975-1980 döneminde 2.8 milyon kişi göç ederken, iç göçün toplam nüfustaki payı %6.5’ e düşmüştür.²¹²

Genel anlamda iç göçün başlamasına etki eden temel unsurlar şöyle sıralanabilir:²¹³ Nüfusun hızlı artışı, tarım sektörü alanında teknolojik gelişmelerin hız kazanması, tarım alanlarının miras yoluyla küçük parçalara ayrılması, aile ve köy içi anlaşmazlıklar, iklim şartları, sağlık nedenleri, terör olaylarının yarattığı huzursuz ortam, bölgeler arasında yatırımların dağılışında dengesizliklerin olması, iş imkanlarının sınırlı olması, imalat sektörü ile ulaşım sektörünün gelişmesidir.

Türkiye’de bütün bu nedenlerden dolayı içgöç yaşanmış olsa dahi bunu önlemek için değişik yöntem ve yollara başvurulmuştur. Bu yöntemler ise şöyle sıralanabilir:²¹⁴ Güvenliği sağlamak için gerekli tedbirleri almak, istihdam alanları yaratmak, kentsel dönüşüm projelerini hızlandırmak, alt yapı hizmetlerinin tamamlanması için gerekli yatırımların ve ödeneğin sağlanması, insani erdemlere daha fazla önem verilmesi, sulamalı tarımın yaygınlaştırılması, modern tarım yöntemlerinin yaygınlaştırılması, besi ve ahır hayvancılığının geliştirilmesi, eğitim - sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi, tarıma dayalı sanayi kollarının kırsal kesime kaydırılmasıdır.

Türkiye’de içgöçün gerek göç veren gerekse göç alan yöreler açısından büyük sorunlar doğurduğu hemen herkes tarafından bilinmektedir. 1980-1990 döneminde

²¹² Atalay, a.g.e., s.297

²¹³ Yıldız Ecevit, “**Kalkınma Projelerinin Bir Sonucu Olarak Göç: Boyabat Barajı Örneği**” Toplum ve Göç Bildiriler Kitabı, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Ankara: Sosyoloji Derneği Yay., 1997, s.72

²¹⁴ Mustafa Gündüz ve Nalan Yetim, “**Terör ve Göç**” Toplum ve Göç Bildiriler Kitabı, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Ankara: Sosyoloji Derneği Yay., 1997, 110

daimi ikametgahlarını değiştiren nüfusun yaklaşık %36'sını alan Marmara ve Ege bölgesinde,kent nüfusunun hızlı büyümesiyle ortaya çıkan ekonomik, sosyal, demografik ve kültürel bir çok problem gün geçtikçe çözülemez bir hal almaktadır. İç göç olgusunun, göç veren yörelerle göç alan yöreler arasındaki nispi dengesizliklerden kaynaklandığı ve bunun başında da ekonomik faktörlerdeki yöresel dengesizliğin geldiği aşıkardır. Ne var ki, nüfusun ne kadarının ekonomik nedenlerle göç ettiği ve dolayısıyla gelirin yöresel dağılımındaki dengesizliğin giderilmesi durumunda ne kadarlık bir göç hareketinin olabileceği sayısal olarak bilinmemektedir.²¹⁵

2.6. Kentler Arası Göçler

Bir düşünce deneyi yaparak kentleşme sürecinin tamamlanmaya başladığını düşünmeye başlarsak bu tarihten sonra gerçekleşecek tüm iç göçler kaçınılmaz olarak kentler arası göçler haline gelecektir. Kentleşme belli oranı aşınca,kentlerden kentlere olan göçlerin miktarı kırlardan kentlere olan göçten daha büyük hale gelecektir. Bu tarihten sonra kentlerden kentlere olan göç sürekli olarak hakimiyet oranını artıracaktır.²¹⁶ Ayşe Gedik'in hesaplamalarına göre 1965-70 döneminde il merkezleri arasındaki göç, toplam göçlerin % 28.5'ini oluşturarak, aynı dönemde tüm göçlerin %17'sini oluşturan kır kent göçlerini aşmıştır. 1975-80 döneminde il merkezleri arasında göç % 33.7'ye yükselirken kırlardan kentlere olan göç % 14'e düşmüştür.1980-85 döneminde il merkezleri arasındaki göç toplam toplam göçlerin %31.2 si iken, kırdan kente olan göçler %8.5 düzeyinde kalmıştır.²¹⁷

Artık hakim olan göç eğilimi kentten kente olan göçlerdir. Bu göçler, kırdan kente olan göçlere göre daha akışkandır. Göç edenler gittikleri yerlerde çok daha az uyum sorunları yaşamaktadırlar. Sistemin akışkanlığı artmıştır. Nüfusun dağılımı ekonomik fırsatlara daha kolayca uyum yapmaktadır. Göçün sistemin etkin olarak çalışmasını sağlamaya katkısı daha çok artmıştır.

²¹⁵ Akan ve Arslan, a.g.e., s.21

²¹⁶ Tekeli,a.g.e., s.63

²¹⁷ Ayşe Gedik, “**International Migration in Turkey, 1965-1985: Test of Some Conflicting Findings in the Literature**” Research School of Social Sciences, working Papers in Demography, The Australian National University: Canberra: 1966'dan aktaran Tekeli, s.67

2.6.1. Göç Eden Kişinin Özellikleri

Toplumda herkesin durumunu her an yeniden değerlendirerek göç etme ya da yerinde kalma kararı aldıkları üstü kapalı olarak yapılan bir kabuldür. Başka bir deyişle toplumda herkesin göç etme kapasitesine sahip olduğu ve yerinde kalma kararını bilinçli olarak verdiği varsayılır. Oysa gözlemler bir toplumda herkesin göç etmediğini ve göçün çok “seçmeli” olduğunu ortaya koymaktadır.²¹⁸ Parnes bu bakımdan yer değiştirmeyi, göç etme kapasitesinde olmak, göç etmeye istekli olmak ve göç etmek olarak üç aşamada değerlendirmektedir.²¹⁹ Her an göç etme ve yerinde kalma kararı vermek ancak ikinci ve üçüncü gruptakiler için söz konusudur. Çeşitli çalışmalarda kişinin göç edebilme kapasitesini etkileyen özellikler olarak, yaş,cinsiyeti, etnik kökeni, evlilik durumu, beyaz yakalı ya da mavi yakalı meslekten oluşu, eğitimi ve işsiz bulunduğu sürenin uzunluğunun kullanıldığı görülür.²²⁰

Göçün seçicilik özelliğinin genellikle üç boyut etrafında toplandığı görülmektedir. Bu boyutlar; yaşa göre, hünere göre ve evlilik yoluyla cinsiyete göre seçicilik göstermektedir. Yapılan gözlemlerde genellikle 20-30 yaş grubundaki yetişkinlerin göç etme eğilimlerinin yüksek olduğu bulunmuştur. Böyle bir eğilim göç alan yerlerde iki şekilde etki yaratmaktadır. Bu yaş grupları kadınlarda çocuk taşıma yaşı olduğu için, böyle seçmeli bir göç ile çoğalma eğilimi de mekanda taşınmış olmaktadır. Böylece göç alan yerlerin nüfusu yalnız göç miktarı kadar artmamakta, çoğalma hızının yükselmesi dolayısıyla da artmaktadır. Hünere göre göçün seçici olması göç tipine göre değişkenlik gösterir. Eğer göç eden kişi varış noktasındaki pozitif değerlerden yararlanmak için göç ediyorsa, göçün seçiciliği pozitif hüneler yönündedir. Daha çok hünere sahip kişiler göç etmektedirler. Oysa göç çıkış noktasındaki negatif şartlardan doğuyorsa, göçün hünere bakımından seçiciliği negatif yöndedir. İkinci açıklama biçimi davranışsaldır. Kişinin göç kararını verirken kullandığı değerlendirme vektöründeki pozitif ve negatif elemanlara verdiği görece ağırlıklar yaş ile değişmektedir. Göçün yaş ile olan ilişkisi üzerine kurulan

²¹⁸ Tekeli, a.g.e., s.33

²¹⁹ H.S. Parnes, Research on Labor Mobility, Social Science Research Council Anpraisal of Findings to 1954'den aktaran J. Willis, **Population Growth and Movement**, Centre for Environmentan Studies,1968,s.40

²²⁰ J.R.Tulloch ve J.A.MacMillan, “ A Micro Analytic Model of Migration Behaviour” Regional Science Perspective,v.3,1973, s.105-127 den aktaran Tekeli, a.g.e., s. 34

davranışsal açıklamanın en uç örneği yaşam döngüsü yaklaşımıdır. Yaşam döngüsü kişinin çocukluğunda ana ve babasına bağlı göçünden başlayarak, yetişme çağında eğitim amaçlı göçü ile devam eder, çalışma çağında iş fırsatları ile emeklilik döneminde ise yalnız çevre ve yaşam koşulları ile yönlendirilir, ya da kimi hallerde kişinin doğduğu yere dönmesi ile sonuçlanır.²²¹

2.6.2. Kentte Yaşanan Uyum Süreci

Kente gelenlerin uyumu üç ayrı boyutuyla toplumsal araştırmalara konu olmuştur. Araştırılan ilk olgu bu grupların kentte yaşamak için bir konut edinme ve yer sağlama çabalarının ortaya çıkardığı gecekondulardır. İkincisi gecekonduların emek piyasası içinde kendilerine nasıl bir yer açtıkları ve formel pazar içinde kendilerine yer bulamayanların enformel kesimi nasıl yarattıklarıdır. Üzerinde durulan üçüncü olgu ise kente gelenlerin bir kültürel dönüşüm geçirip geçirmediği ve ne türde kültürel gelişimlere kaynaklık ettikleridir. Çalışmanın bu bölümünde birinci ve ikinci olgudan çok kente gelenlerin kültürel dönüşümleri üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

Türkiye yaşanan bu olgunun bir yönüne ilişkin olarak nasıl gecekondu terimini türettiyse kültürel dönüşüm yönüyle ilişkili olarak ta kentlileşme terimini geliştirmiştir. Ama bu terimi üreten halk değil elitlerdir. Avrupa ülkelerinin kentleşmesi sırasında ise böyle ayrı bir sözcüğe gerek duyulmamıştır. Bu ülkelerde kentleşme sözcüğü hep kentlileşmeyi de kapsayan bir anlam içerecek biçimde kullanılmıştır. Türkiye’de yaşanan kentleşme deneyimi sırasında, kente gelen köylülerin kısa sürede kültürel bir dönüşme geçirerek, kentli değerleri benimseyemedikleri kavranınca, bu kültürel dönüşümdeki gecikmeyi anlatabilmek için, kentlileşme terimine de gereksinme duyulmuştur. Muhtemelen Avrupa’da kentleşme Türkiye’ye göre çok daha az hızla yaşandığı için böyle bir sözcüğe gereksinme ortaya çıkmamıştır. Kente gelen göçmenler artık kentteki köylülerdir. Eski kentliler onların kente gelmesini engelleyememiş, onlar kente gelmişlerdir. Şimdi eski kentliler onları kavramsal olarak yarattıkları sanal köylere hapsedmek istemektedirler. Onların kentte bulunurken özgün bir kültür yaratabileceğini kabul

²²¹ Tekeli, a.g.e., s.37

etmemekte ve belli bir gecikmeyle de olsa moderni temsil eden eski kentli kültürünü benimseyeceklerini beklemektedirler.

İlk kültürel dönüşümlerin tüketim kalıpları içinde ortaya çıktığı açıklık kazanmıştır. Kentte yerleşme yollarını bulmuşlardır ve siyasette kayırmacılık yoluyla da olsa isteklerini yerine getirebilmektedirler. Kentin fırsatlarından yararlanabilmektedirler. Gecekonducuların kent mekanına iyice yerleşmelerinin karmaşık bir ekonomik sektör niteliğini kazanması sadece yapı alanında kalmamaktadır. Piyasa mekanizmasının sağladığı demokratiklik içinde müzik alanında ilginç bir başka spontan gelişme ortaya çıkmıştır. Bu kesimin duygularına tercüman olmak için gelişen arabesk müzik, aynen gecekondu olgusunda olduğu gibi, başlangıçta modern kesimin temsilcisi olan devlet medyası tarafından dışlanmasına karşın, piyasa mekanizması içinde etkili olmuş ve zaman içinde kendisi de bazı dönüşümler geçirerek meşruiyetini kabul ettirmiştir. Eğer bu konuya kültürel etkileşimler kuramı çerçevesi içinde bakarsak bu sonuca pek de şaşırılmamak gerekir. İki kültürün etkileşmesi söz konusu olduğunda her ikisinde de belli dönüşümler olması beklenen bir şeydir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Göçün beraberinde getirdiği kültürel çeşitlilik olgusu olmakla birlikte aynı zamanda bazı sorunlar da getirmektedir. Bu sorunlardan en büyüğü kentleşme ve kentlileşme sorunlarıdır. Kentlileşme aynı zamanda göçerin kültür düzeyini de etkilemekte ve kültür düzeyini geri ya da ileri seviyeye getirmektedir. Çalışmanın üçüncü bölümünde kentleşme ve kentlileşme sorunları incelenmiştir. Bölüm; beş ana başlıktan oluşmaktadır. Başlıklar, kent tanımı, kentin tarihi, kentleşme, kentlileşme ve kent kültürü ve kimliğinden oluşmaktadır.

3. KENTLEŞME VE KENTLİLEŞME

Kırsal alanlardan kentlere yönelen nüfus hareketleri ülkelerin toplumsal ve ekonomik yapısını biçimlendiren temel öğelerden birisidir. Toplumsal ve ekonomik değişmelerin etkileri ile kırdan başlayarak kentlere yönelen göçler “kentleşme” olgusunu ortaya çıkarır. Günümüzde özellikle az gelişmiş yada gelişmekte olan ülkeler hızlı bir kentleşme süreci yaşamaktadır. Son iki yüzyıla damgasını vuran ve evrensel bir olgu haline gelen kentleşme ile ilgili temel kavramlardan biri “kent”dir. Kentleşme olgusunun anahtar sözcüğü olarak nitelendirebileceğimiz “kent” bir çok bilim adamı ve araştırmacının tanım ve değerlerine konu olmuştur. Kentleşme olgusuna bağlı olarak “kentlileşme” olgusu ortaya çıkar. Kentlileşme olgusu aynı zamanda kentleşme sorununun bir boyutunu oluşturmaktadır. Kentlileşme köyden kente göçenlerin, kentli değer yargılarını ve yaşam biçimlerini kabullenmesi anlamına gelmektedir. Fakat kırsaldan gelen göçmen ne kentli ne de köylü olabilmekte yada hem kentli hem de köylü olmaktadır. Buna bağlı olarak bu bölümde kentleşme, kentlileşme ve bu iki olguyu ortaya çıkaran temel nedenler ele alınacaktır.

3.1. Kent Tanımı

Genel bir tanımlamayla kent; farklı sosyal sınıflardan oluşan bir toplumun, yapay çevreyi doğal çevreye egemen kıldığı bir ortamda ve kentsel yaşam kurallarına uygun olarak yaşamlarını sürdürdükleri bir yerleşim yeridir. Bu

yerleşim yerleri tarihin değişik dönemlerinde farklı sosyo-ekonomik işlevleri üstlendiğinden, kent kavramı da bu işlevsel değişime uygun olarak her dönemde farklı bir içeriğe sahip olan dinamik bir nitelik taşımaktadır. Bu dinamiklik yüzyılımızın en önemli olgularından biri olan kentin tanımında tam bir kavram birliğine ulaşılmamasında bazı güçlükler ortaya çıkarmaktadır. Özellikle de bu güçlükler, belirli bir ülke için somut ölçütlere dayanılarak yapılan bir kent tanımının bir başka ülke için büyük aykırılıklar göstermesine yol açmaktadır. Bu olgu her ülke ve her dönem için geçerli, aynı zamanda kent araştırmalarında kullanılacak ortak bir kent tanımına ulaşılmasını zor hale getirmektedir.²²² Kent kavramının çeşitli tanımlamaları vardır:

Wirth'e toplumbilimsel amaçlarla bir kenti, "toplumsal açıdan bir örnek olmayan insanların göreceli olarak geniş bir alanda, yoğun bir biçimde ve sürekli olarak birlikte bir yere yerleşmiş bulunması" şeklinde tanımlamaktadır.²²³

Murray Bookchin, nüfusça kalabalık, yapısal açıdan çok büyük ve daha da önemlisi bireylerin artık yiyecek üretimiyle uğraşmadığı her türlü kentsel varlığı "kent" olarak tanımlamanın yeterli olacağını belirtmektedir.²²⁴

Kıray, kentleri tarımsal olmayan üretimin yapıldığı, hem tarımsal hem de tarım dışı üretimin dağıtımının kontrol işlevlerinin toplandığı belirli teknolojik gelişme seviyelerine göre büyüklük, heterojenlik ve bütünleşme düzeylerine göre varmış yerleşme biçimleri olarak tanımlamaktadır.²²⁵

Yerleşmeyi karakterize eden öğelerin nitelikleri hangi yerleşmeye kent denileceğini belirler. Bir yerleşmeye gelişim sürecinde kent özelliği kazandıran değişkenler, heterojenlik, hareketlilik, yarışma (rekabet), anonim, ilişkiler, iş bölümü, yoğunluk, uzlaşma, çeşitlenme, vb. sayılabilir.²²⁶

Mimarlar Odası'nın tanımına göre kent, "... tarımsal olmayan üretim yapılan ve tüm üretimin denetlendiği, dağıtımın koordine edildiği; belirli teknolojinin

²²² <http://www.ekodialog.com/kent-ekonomileri/kentler-ve-temel-ozellikleri.html>

²²³ Louis Wirth, "**Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme**", **20.Yüzyıl Kenti**, der. Ve çev. Bülent Duru – Ayten Alkan, Ankara: İmge Kitabevi, 2002, s. 85

²²⁴ Murray Bookchin, **Kentsiz Kentleşme: Yurttaşlığın Yükselişi ve Çöküşü**, çev. Burak Özyalçın, İstanbul: Ayrıntı Yay., 1999, s.32

²²⁵ Mübeccel Kıray, **Kentleşme Yazıları**, İstanbul: Bağlam Yay., 2007, s.28

²²⁶ Mimarlar Odası, Ankara Şubesi, **Türkiye'de Kentleşme**, Ankara: Mimarlar Odası Yay., 1971, s.5

beraberinde getirdiği büyüklük, yoğunluk, heterojenlik ve bütünleşme düzeylerine varmış yerleşme türüdür.”²²⁷

Kent, işlevler bütününden oluşmuş bir sosyal sistemdir. Bu sistem birçok öğeden oluşur. Sistemin parametreleri niteliğinde olan öğeler; girdiler, süreç, çıktılar, geri besleme denetimi ve çeşitli sınırlılıklar olarak sıralanmaktadır. Sistemin bütünü insanların arzu ve gereksinimlerinin karşılanması amacına yönelmiştir. Kent sisteminin siyasal, toplumsal, ekonomik ve mekanla ilgili alt sistemleri bulunur.²²⁸

Bir toplumsal ve ekonomik biçimlenme olarak kent, insanların doğayla olan yerleşme ilişkilerinde yeni ve ileri bir aşama olarak kendisinden önceki yerleşme biçimlerinden belirgin çizgilerle ayrılan özellikler taşır. Her bilim dalı veya her yaklaşım ayrı bir ölçüt kullanarak kenti tanımlamaya çalışmıştır²²⁹

3.1.1. Demografik Ölçüt

Fiziksel coğrafya ve kentbilim dalları, kenti belli nüfus büyüklüğüne erişmiş yerler olarak nitelendirirler. Kentbilim salt demografik bir ayrımla yetinmemektedir. Kenti, kendine özgü bir iş-güç biçimi, toplumsal örgütü, kültürü bulunan çok nüfuslu yerleşmeler olarak tanımlama eğilimindedir.²³⁰ Kenti diğer yerleşmelerden ayırmak için kullanılacak nüfus sınırı için değişik önerilerde bulunulmuştur. Örneğin 3 bin (Selen 1957), (Darkot, 1954), 5 bin (Tunçbilek, 1959) ve 10 binlik (Keleş, 1961), (Tümertekin, 1965), (Geray, 1969) nüfus kent için en az nüfus büyüklüğü olarak saptanmış ve bu sınırı aşan yerleşmeler kent sayılmıştır²³¹

3.1.2. İşlevsel ya da Ekonomik Ölçütler

Bu yaklaşım kentin tanımlanmasında nicel büyüklüğün yeterli olmadığı ve nüfusun niteliği veya bileşiminin de hesaba katılması yönündedir. Kentle köy arasındaki ayırımın temeli nüfus farklılığı değil, işlevlerdeki farklılaşmadır. Köyün, geçimini

²²⁷ Mimarlar Odası, a.g.e., s.5

²²⁸ Ruşen Keleş, **Kentbilim İlkeleri**, Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yay., 1976, s.28

²²⁹ Özer, a.g.e., s. 3

²³⁰ Yakut Sencer, **Türkiye’de Kentleşme**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, No:345, 1979, s.4

²³¹ Özer, a.g.e., s.2

tarımsal üretimine dayandıran bir topluluk olmasına karşılık, kentin geçimini yada ekonomik temeli, ticaret ve endüstri gibi tarım dışı üretim ve ekonomi uğraşlarıdır.²³²

3.1.3. Toplumbilimsel Ölçüt

Toplumbilimsel ölçüde yaklaşan araştırmacılar, kentin diğer yerleşme biçimlerinden ayrılmasında belli bir topluluk olarak taşıdığı kendine özgü niteliklere ağırlık vermektedir. Örneğin Wirth kenti, “..... toplumsal bakımdan ayrı cinsten bireylerden oluşmuş oldukça geniş, yoğun nüfuslu ve sürekli yerleşme”²³³ olarak tanımlamaktadır. Bir başka tanım ise, kenti köye karşı olan özellikleriyle tanımlamaktadır. Bu tanıma göre kentten ayrılan özellikleriyle köy “tarım temeli üzerinde, cemaat hayatının nispi kapalılığın, geleneksel dayanışma ve yaşam biçimlerinin nitelediği bir topluluktur.”²³⁴

3.1.4. Yönetimsel Ölçüt

Yönetimsel ölçüte göre, kent, nüfusları ne olursa olsun il ve ilçe merkezi konumunda yerleşmez. Sencer’in kent olgusu tanımına göre kent, “..... kent çoğunlukla tarım dışı kesimlerde yoğunlaşmış 10 binin üstünde bir nüfusu bulunan, farklılaşmış ve örgütlü fiziksel, toplumsal ve yönetimsel bütünlüğe sahip olan yerleşmedir.”²³⁵ Kent bu tanımdaki statüyü taşımasına karşın, bir çok yerleşme kent özelliği taşımamaktadır. Bir ekonomik ve toplumsal biçimlenme olarak kentin teknolojik ve ekonomik gelişme düzeyi ile yakın ilişkili olduğu kuşkusuzdur.

3.2. Kentlerin Tarihsel Evrimi

İnsanlık tarihinin gelişimi içerisinde, bir yerleşme biçimi olarak kentlerin antikçağa kadar uzandığı görülmektedir. Bu çağda kentler genellikle akarsu ve göl kenarlarında kurulmuştur. Bunun nedeni bu bölgelerin tarıma elverişli olmalarıdır. Bu dönemdeki gelişmeler Mısır, Mezopotamya, Hitit, Roma, Yunan yerleşmeleri

²³² Behice Boran, **Toplumsal Yapı Araştırmaları**, Ankara: D.T.C.F. Sosyoloji Serisi, No:3, 1954, s.12

²³³ Louis Wirth, “**Urbanism as a Way of Life**” *American Journal of Sociology*, C.44, 1938, s.1-24 ten aktaran Sencer, a.g.e., s.6

²³⁴ Orhan Tütengil, **Az Gelişmiş Ülkelerin Toplumsal Yapısı**, İstanbul:1966, s.20

²³⁵ Sencer, a.g.e., s.8

olarak gruplanabilir. Bütün bu yerleşmelerin ortak özellikleri, kentlerin yüksek surlarla çevrili oluşları, çalıştırmak için köleye gereksinimleri ve yağmalamaya dayalı savaşlar olarak belirlenebilir.²³⁶

İnsan topluluklarının tarımla uğraştıkları bu dönemde üretim güçlerinin gelişmesiyle birlikte kabile ve soy birlikleri şeklinde örgütlenen topluluklar belli bir doğa kesimini yerleşme amacıyla kullanmaya başlamışlardır. Tarımsal etkinliklerin gelişimi iş bölümünde de gerçek bir ayrılmaya neden olmuştur. Topluluk üyelerinin aynı toprak üzerinde bir arada yaşamaları yerleşme birimi olarak “site”leri ortaya çıkarmıştır.²³⁷

Kent daha ilk çağlardan itibaren uygarlığın üretimlerinin biriktirilmesi ve dağıtılması işlevlerini yerini getirmek üzere örgütlenmiş bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Giderek büyüyen toplumun gereksinimlerini karşılamak için bir yandan yaşam alanlarını genişleten bir yandan da kurumsal birimleri inşa eden bir özellik sergilemiştir.²³⁸

Eski çağlarda kentlerin var olabilmesi için gerekli ön koşul, kentin, geniş ölçüde –en azından yiyecek açısından bir art bölgeye- bağımlı bir topluluğun ortaya çıkmasına olanak tanınmasıdır. Nüfusun kente yoğunlaşması buluşlar ve teknoloji ile bağlantılıdır. Bu yüzden kentlerin ortaya çıkışından önceki buluşlar bu tür yerleşimlerin yoğunlaşması için ön koşul olarak görülmektedir.²³⁹

İlk kentler bir yerden bir yere kolayca yürünebilecek veya bir uçtan uca sesi kolayca duyulabileceği mesafeden fazla büyümemişlerdir. Ortaçağda Bow Kilisesi'nin çanlarının duyulabildiği mesafe Londra kentinin sınırlarını oluşturuyordu; XIX.yüzyılda diğer kitle iletişim sistemleri icat edilene kadar, bu unsurlar kentsel gelişimin fiili sınırları olarak kaldı. İlk tipik kentlerin boyutları mütevazı ve faaliyet alanları çoğunlukla yakın çevreleriyle sınırlıydı. Bazı eski kentlerin mahalleleri, kentin sonraki gelişimlerinde ortadan kaybolmuş ve sadece yöneticiler için korunmuş olan bazı fiziksel özellikler barındırıyordu. Düzenli cadde planı, sıra evler, banyo ve ev içi

²³⁶ Özer, a.g.e.,s.5

²³⁷ Eyüp İspir, **Kentleşme Metropolitan Alan ve Yönetimi**, Ankara: Ankara Üniversitesi İktisadi Ticari İlimler Akademisi Yayını, No:185,1982,s.27

²³⁸ Pınar Eraslan Yayınoglu ve A.Filiz Susar, **Kent, Görsel Kimlik ve İletişim**, Kocaeli: Umuttepe Yayınları,2008,s.13

²³⁹ Paul Hatt ve Albert J.Reiss, “**Kentsel Yerleşimlerin Tarihi**”, **20.Yüzyıl Kenti**, Çev. Ve Der. Bülent Duru ve Aytan Alkan, Ankara: İmge Yayınevi,2002,s.28

tuvaletleri, pişmiş kilden borular,sokaklarda tuğladan drenaj kanalları, yağmur suyunu taşımak için menfezler, kazı yapan arkeologlar, bütün bunları Mohenjo-Daro'nun yıkıntıları arasında ve küçük değişikliklerle büyük Ur'da ve küçük Lagash'da buldular. Bütün bu yeniliklerin çoğu,kentlerin sonraki gelişimlerinde devreden çıkmıştı ve Batı dünyasının birçok ilerici kentlerinde bunların bazıları – özellikle banyo,ev içi tuvalet ve pişmiş kilden boru- XIX.yüzyılın başlarında bile yoktu.²⁴⁰

Endüstri öncesi kentler, genel olarak varlıklarını dışarıdan aldıkları gıda mallarına ve hammaddelere dayandırdıklarından birer pazar özeği durumundaydılar. Bu kentler aynı zamanda siyasal dinsel ve eğitimle ilgili işlevleri de yerine getiriyorlardı. Endüstri öncesi kentin ekonomisi modern endüstri kentlerinkinden oldukça farklıdır. En önemli farklılık endüstrileşmenin ilk dönemlerinde insan emeğinin verimini artıran cansız üretim sistemi olarak tanımlanabilen makinalaşmanın olmayışdır. Endüstri öncesi kenti,malların üretilmesinde ve hizmetlerin sunulmasında canlı (insan yada hayvan)enerji kaynağına bağımlıdır.Kentsel-endüstriyel topluluk,diğer yandan kentlilerin üretim kapasitesini büyük ölçüde artıran elektrik ve buhar gibi cansız güç kaynaklarını kullanır. Endüstri öncesi kentinin ekonomisinin diğer yönleri, onun kendine özgü üretim biçimiyle ilgilidir. İşlerde çok az farklılaşma ya da uzmanlaşma vardır. Endüstrileşmiş kentlerde, diğer yandan, işbölümü, başlıca işlevi diğerlerini yönetmek ve denetlemek olan, çoğunlukla topluluğu oluşturan bireylerden daha nitelikli olan özel bir yöneticiler grubunun var olmasını gerektirir. Çalışanların etkinliklerinin denetimi ve eşgüdümü için, genelde endüstri öncesi kentlerde göremeyeceğimiz bir şey olan “fabrika sistemi” geliştirilmiştir.²⁴¹

Yerleşim düzeninde taşradan kente en hızlı geçişi oluşturan en büyük dönüşüm 19.yüzyılda modern endüstri kentlerinin ortaya çıkışıdır. 18. ve 19.yüzyılların endüstri devrimi, toplumun itici gücünün endüstriyel üretim olduğu modern dünyanın kapılarını açtı. Yeni servet ve güç sahipleri artık aristokratlar ve toprak sahibi ağalar ve tüccar ve esnaf loncaları değil, endüstri çağının yeni mallarını yapan endüstriyel kapitalistlerdi.²⁴²

²⁴⁰ Lewis Mumford, **Tarih Boyunca Kent:Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği**, İstanbul:Ayrıntı Yayınları,2007,s.84

²⁴¹ Gideon Sjoberg, “Sanayi Öncesi Kent”,**20.Yüzyıl Kenti**, Çev. ve Der. Bülent Duru ve Ayten Alkan, Ankara: İmge Kitabevi,2002,s.39

²⁴² David C. Thorns, **Kentlerin Dönüşümü:Kent Teorisi ve Kentsel Yaşam**, Çev. Esra-HasanNal,İstanbul:Soyak Yayınları,2004,s.3-4 ten aktaran Pınar Eraslan Yayınoglu ve A.Filiz Susar, a.g.e., s. 15

Ekonomik güç ve dolayısıyla yönetim gücü sahipliği el değiştirmiş, endüstri öncesi kentin ticarete dayalı yapısı yerini endüstriyel üretim yapısına terk etmişti. Bu köklü değişim, kentlerin hem fiziksel hem de kültürel yapısına önemli farklılaşmalar ve yenilikler getirmiştir. Yerleşim alanları fabrikaların çevresine doğru kaymış, yeni konut tipleri ve yeni yaşam biçimleri oluşturmaya başlamıştı.²⁴³

19. yüzyıl biterken, şehir yapısını biçimlendirmede iki etken önemliydi. Bunlar; yeni kapitalist ekonominin oluşturduğu refah seviyesindeki yükselme ve kentsel reform hareketlerinin büyümesiydi. Reel ücretler yüzyıl sonuna doğru artarak bazı işçilerin yoksulluktan ve yoksul mahallelerin kalabalığından uzaklaşmasını sağladı. Ulaşım sistemleri geliştirilerek daha uzaklara ulaşım sağlanabildi. Demiryolundaki ilerleme, taşımacılığın gelişmesini destekledi. 20. yüzyıl büyük metropollerin gelişimine tanıklık etti. Bu metropoller, çoğunlukla her ülkede yalnızca bir taneydi ve üretimden çok hizmet etkinlikleri üzerinde yoğunlaşmışlardı. Bu kentler, hem ülkenin, hem de dünyanın diğer büyük kentleriyle bir çok ilişkisi olan devasa büyüklükte kentlerdi. Dünya genelinde bu büyük kentlerin sayısı da büyüklükleri de giderek arttı. 1890 yılında nüfusu bir milyonu geçen yalnızca dokuz kent vardı. 1920 yılında ise bu kentlerin sayısı 27 ye yükseldi. 1960'ta ise nüfusu 4 milyonu geçen 16 kent varken, 1980'lerde nüfusu 5 milyonu aşkın kent sayısı 26'ya ulaştı. Dünyadaki kentleşmenin boyutu aynı yıllarda nüfusu 1 milyonu aşan 230 kentin bulunmasından rahatlıkla anlaşılabilir.²⁴⁴

Modern dönem, çok sayıda üretken ve hizmet sunan kentlerin varlığından çok, toplumun tümünün oldukça hızlı bir kentleşme ile karşı karşıya kalması ve nüfusun çoğunluğunun kentlerde yaşaması sonucunu doğurdu. Modern dünyadaki kentler, ekonomilerine göre, yüksek derecede uzmanlaşmış yada çeşitlenmiştir. Modern kentler özellikle türlü hizmetleri sunmak üzere, daha çok kendi nüfusları için üretimde bulunurlar. Gelişmiş ve kentleşmiş bir toplumda, kentteki ekonomik etkinliklerin yarısından fazlası yalnızca kentin fiziksel yapısını, nüfusunu ve kurumlarını sürdürmek üzere gerçekleştirilir.²⁴⁵ hem fiziksel hem de nüfus anlamında giderek büyüyen modern kentlerde gerek alt yapı hizmetlerini yerine getirmek, gerek toplumun dinlenme, gezme

²⁴³ Yayınoğlu ve Susar, a.g.e., s.16

²⁴⁴ Clive Ponting, **Dünyanın Yeşil Tarihi: Çevre ve Uygarlıkların Çöküşü**, Çev. Ayşe Başçı-Sander, İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları, 2000, s.272-273

²⁴⁵ Paul Hatt ve Albert J.Reiss, "Kentsel Yerleşimlerin Tarihi", **20.Yüzyıl Kenti**, Çev. ve Der. Bülent Duru ve Aytan Alkan, Ankara: İmge Yayınevi, 2002, s.30

ve eğlenme gereksinimlerini gidermek üzere,merkezi ve yerel yönetimler oldukça yoğun bir uğraş vermek zorundadırlar.

3.3. Kentleşme

Kentleşme, dar anlamda, kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artmasını anlatır. Kentsel nüfus, doğumlar ile ölümler arasındaki farkın birinciler lehine olması sonucunda ve aynı zamanda köylerden ve kasabalardan gelenlerle, yani göçlerle artar. Gelişmekte olan ülkelerin kentlerinde, doğurganlık eğilimleri azaldığından, kentleşme daha çok köylerden kentlere olan nüfus akınlarıyla beslenir. Kentleşmenin dar anlamdaki tanımı demografik nitelik taşır. Oysa kentleşme, yalnız bir nüfus hareketi olarak görülürse eksik kavranmış olur. Çünkü kentleşme olgusu, bir toplumun ekonomik ve toplumsal yapısındaki değişmelerden doğar. Bu nedenle, kentleşmeyi tanımlarken, nüfus hareketini yaratan ekonomik ve toplumsal değişmelere de yer vermek gerekir. Kentleşmenin ekonomik, toplumsal ve siyasal boyutlarını da hesaba katan, geniş anlamda bir tanımı belki şudur: Sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim sürecidir. Kentleşmenin önemli boyutlarından biri olan siyasal davranış değişikliklerini de, bu tanımın, kentlere özgü davranış değişiklikleri içinde bulma olanağı vardır.²⁴⁶

Kentleşme hareketi, zaman içindeki bir değişmeyi anlatır. Bir ülkenin yada bölgenin kentleşme derecesi yada kentleşme düzeyi denildiğinde, o ülkenin yada bölgenin nüfusunun belli bir tarihte, belli bir tanıma göre kent sayılan yerleşme özeklerinde yaşayan oranı anlaşılır. Şu halde kentleşme hareketi, demografik tanımıyla, belli bir süre içinde kentleşme oranında yer alan değişiklik olarak görülebilir.

Günümüzdeki kentleşme hareketleri, geçen yüzyılın kentleşme hareketlerinden bir kaç noktada ayrılır. Bir kez, 19.yüzyılda büyük kentlerden birçoğu, hammadde kaynaklarından ve maden havzalarından Avrupa ve Kuzey

²⁴⁶ Ruşen Keleş, **Kentleşme Politikası**, 10.b., Ankara: İmge Yayınevi,2008,s.25-26

Amerika ülkelerine dışsattım yapılan, buna karşılık o ülkelerden getirilen sanayi mallarının alındığı ve dağıtıldığı geçiş özekleri durumundaydılar. Rio de Janerio, Buenos Aires, Bombay, Calcutta ve Shangai, yerli yabancı işadamlarının toplandığı, sömürgeci bir ekonomik ve siyasal düzenin ürünü olan, buldukları ekonominin haklı çıkardığından daha büyük kentler olmuşlardır. 20. Yüzyılın kentleşmesini bir önceki yüzyıldan ayıran önemli özelliklerden biri de, çağımızın bir nüfus patlaması çağı olmasıdır. Tıptaki ilerlemeler, kolera ve tifüs gibi salgınlarla savaşım yöntemleri, nüfusun büyük bir hızla artmasına neden oldu. Öte yandan sanayileşmiş toplumlarda kentleşme, tarihsel gelişimi içinde genellikle kalkınma ile birlikte yürümüştür. Gelişmekte olan ülkelerde ise sanayileşme, kentleşmeyi yavaş bir hızla arkadan izlemektedir. Son olarak, Batı'da kentleşme liberal bir ekonomik düzen içinde başlamış ve gelişmiştir.²⁴⁷

3.3.1. Kentleşme Nedenleri

Kentleşme hareketleri, ekonomik, teknolojik, siyasal ve psiko-sosyolojik etmenlerin etkisi altında oluşur. Gerçekte, bu dört kümede toplanan kentleşme etmenlerini birbirinden kesinlikle ayırma olanağı yoktur. Her biri diğerinden etkilenen, birbirleri içinde olan etmenlerdir. Toplumbilimciler ve kentbilimciler kentleşmenin nedenlerini açıklarlarken soruna farklı kavramlarla yaklaşmaktadırlar. Aslında açıklamalarında bir çelişkiden bahsedilemez. Aynı olgu farklı kavramlarla açıklanmaktadır. Bu bölümde, kentleşmenin nedenleri iki bölüm halinde incelenecektir. Öncelikle ekonomik nedenler, teknolojik nedenler, siyasal nedenler ve sosyo-psikolojik nedenler üstünde durulacak daha sonra ise kentleşmenin Türkiye'ye özgü kentleşme nedenleri üstünde durulacaktır.

3.3.1.1. Ekonomik Nedenler

Ekonomik nedenlerden bir kısmı köylü nüfusu köyünden iten, tarım kesiminin içinde bulunduğu koşullardan kaynak alan nedenlerdir. Bunlara itici etmenler yada olumsuz göç nedenleri adı da verilebilir. Köylerden kentlere bir nüfus hareketinin başlaması, tarımda bir üretim fazlasının, artık ürünün elde edilmesine bağlıdır. Bu ise, tarımda daha çok anamal kullanılmasını, daha üstün teknoloji ve girişim gücüyle

²⁴⁷ Keleş, a.g.e., s.30

üretimde bulunulmasını gerektirir. Birim toprak başına aynı miktarda ya da daha fazla tarım geliri elde etmek için daha az insan gücüne gereksinme duyulduğu takdirde ki, tarımsal nüfusun bir kesimi bu topraklardan terhis edilebilir. Ekonomik nedenlerden bir diğer kısmı ise, köyünde beslenemeyen, gelecek için güvence bulamayan nüfusu kent özeklerine çeken nedenlerdir. Bunlara çekici etmenler yada olumlu göç nedenleri adı verilmektedir. Sanayileşmekte olan toplumlarda, kentlerdeki iş olanakları, köylük yerlere oranla daha hızlı çoğalır. Ekonomik gelişmeyle birlikte kişi başına düşen gerçek gelir yükseldikçe, kentlerde üretilen mal ve hizmetlere duyulan istem, tarım ürünleri istemine oranla daha fazla olur.²⁴⁸

Kentleşmenin ekonomik üstünlükleri beş noktada toplanmaktadır. Bunların başında uzmanlaşma gelmektedir. Uzmanlaşma, hem üretim mal oluşunda bir azalmaya hem de gelirlerde bir artışa yol açmaktadır. Uzmanlaşma, büyük çapta üretimi kolaylaştırarak, üretim sürecinin bölünmesini olanaklı kılmakta, çok sayıda uzmana gereksinme yaratmaktadır. İkinci üstünlüğü, kentlerin sunduğu dışsal biriktirimlerdir. Dışsal biriktirimler, kısaca birbirinin tamamlayıcısı olan, birbirinin ürettiği mal ve hizmetlere gereksinme duyan üretim birimlerinin aynı yerleşme yerini yeğ tutmaları durumunda sağladıkları ekonomik yararlardır. Üçüncü olarak, çeşitli ekonomik etkinliklerin belli bir özekte yığılma sonucunda sağladıkları kimi üstünlükler vardır ki, bunlara da kentleşme biriktirimleri adı verilmektedir. Ucuz ve kullanışlı bir ulaşım sistemi, işyeri yapmak için elverişli arsa ve arazi, çeşitli yardımcı hizmetler, araştırma ve eğitim kolaylıkları, yedek hammadde stokları yapma olanağı bu üstünlüklerden birkaçıdır. Kentleşme biriktirimleri, kent büyüdükçe bir noktaya kadar artar. Kentleşmenin dördüncü üstünlüğü de, özellikle emek ve girişim gücünde olduğu gibi, ekonomik üretim etmenlerinin kentlerde ucuz ve kolay bulunması olanağıdır. Son olarak, kentte yaşayan insanlar, daha geniş gelişme olanaklarının yanı sıra köylerde bulmaları güç olan türlü mal ve hizmetlerden yararlanabilirler.²⁴⁹

2.3.1.2. Teknolojik Nedenler

Gerek sanayi devriminin getirdiği değişiklikler, gerekse tarıma egemen olan koşullar, kentleşmenin hızlanmasını teknolojik gelişmelerle birlikte sağlamışlardır.

²⁴⁸ Ruşen Keleş, **Kentbilim İlkeleri**, Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yay., 1976, s.32

²⁴⁹ Keleş, a.g.e., s.30

Artan üretimin kentleşmede rol oynaması, ürünün kolay ve ucuz taşınmasını sağlayacak teknolojik araçların gelişmesine bağlıdır. 17. Yüzyılın sonunda buhar makinesinin bulunmasına kadar ancak birkaç kentin nüfusu 100.000 i aşabilmiştir. Buhar gücünün nüfusu yoğunlaştırıcı etkisine koşut olarak, elektrik enerjisi de kentleşmeyi bir başka açıdan etkilemiş, köylerden kentlere akın eden nüfusu, kent özeğinden çevresine doğru dağıtıcı bir rol oynamıştır. Kara, deniz ve hava ulaşım araçlarındaki gelişmeler yayalar çağının gereksinmelerine göre kurulmuş, kentleri işlevlerini yerine getiremez duruma getirmiştir. Banliyöleşme ve metropolitenleşme gibi olaylar otomobil çağının ürünleridir. 20. Yüzyılın ikinci yarısında iletişim ve bilgisayar teknolojisindeki baş döndürücü ilerlemeler kentleşmeyi derinden etkilemiştir. C. Clark, kendi kendine yeterli köy tipinin ortadan kalkmasını ve köy sanatlarının yerini başka uğraşların almasını, çok sayıda insan gücünün sanayi özeği olan kentlere yönelmesini, yol yatırımlarının dolaysız etkisine bağlamaktadır.²⁵⁰

3.3.1.3. Siyasal Nedenler

Çeşitli düzeylerde verilen siyasal kararlar, yönetim yapısının özellikleri, hukuk kurumlarından bazıları ve uluslar arası ilişkiler de kentleşmeyi özendirici nitelik taşıyabilir. İngiltere’de 1946 yılında çıkarılan Yeni Kentler Yasası ile kentleşme Londra çevresinde kurulacak yeni kentlere yöneltilmek istenmiştir. O tarihte en büyüğünün nüfusu 20 bin kadar olan bu kentler arasında, bugün 100 binlik büyük kent olmaya adaylığını koymuş olan vardır. Savaşlar ve siyasal anlaşmazlıklar da kentleşmeye etki yaparlar. Bunun yanında gezme, yerleşme ve ticaret özgürlüklerini kısıtlayan yasaların kaldırılması da kentleşme üzerine etki yapar. Bunun gibi, yönetimde özekçiliğin kentleşme üzerinde etkili olduğu bilinmektedir. Ayrıca, kimi kentlere, siyasal kararlarla başkent statüsü verilmesi de, yalnız o kentlerin değil, buldukları tüm bölgenin kentleşmesini hızlandırır.²⁵¹

Sayılan bu siyasal nedenlerin yanında toprak iyeliğini yöneten hukuk kurallarının durumu ve bunlarda yer alan değişmelerde, kentleşme hareketlerini etkiler. Tarım topraklarının büyük bir kesiminin küçük işletmelerde kiracı olarak çalışan çiftçi ailelerce kullanıldığı ülkelerde, kentlere büyük nüfus akımları olur.

²⁵⁰ Keleş, a.g.e., s. 34

²⁵¹ Keleş, a.g.e., s.35-36

Sanayileşmeye öncelik veren ekonomik ve toplumsal kalkınma planları ve toprak reformları kentleşmeyi hızlandırmaktadır. Tarım topraklarının, kimi bölgelerde sahiplerinin girişim yeteneklerinin başa çıkamayacağı kadar çok geniş kimi bölgelerde ise, geçim sağlamaya yeterli ve verimli işletmeye elverişli sayılamayacak kadar küçük parçalar haline gelmelerine yol açan veraset sistemleri, kentleşme hızına olumlu ya da olumsuz etkiler yapar.²⁵²

3.3.1.4. Sosyopsikolojik Nedenler

Sosyopsikolojik etmenler, köy ve kent yaşam biçimleri ölçümleri arasındaki ayrımlardan kaynak alır. Bunlara genellikle kentlerin çekici özellikleri gözüyle bakılır. Gerçekten, kentlerin sahip olduğu birçok toplumsal ve kültürel olanaklar ve hizmetler çok çekicidir. Kentlerin özgür havası, daha geniş bir kümenin üyesi olma duygusu, kentli olmanın gururunu paylaşma, bu etmenlerin başlıcalarıdır.²⁵³ Kentlerin sahip olduğu bir çok kültürel ve toplumsal olanaklar ve hizmetler çok çekici olabilmektedir. Çoğu kez de köyden kente göç etmeye, belli bir toplumsal aşağılık duygusunun silinmesine yol açan bir yükseliş gözü ile bakılmaktadır. Buradaki anlamıyla sosyo-psikolojik nedenler, nüfusun doğrudan harekete geçmesine yol açmakla birlikte, itici ve çekici güçlerin işleyişini kolaylaştıran etmenler olarak düşünülmelidir. Bir başka deyişle, sosyo-psikolojik nedenler tek başlarına ya da bağımsız olarak bir göç güdüsü yaratmazlar. Kentleşme hareketini oluşturan diğer nedenlerin arasına karışarak onları hızlandırıcı ya da ağırlaştırıcı bir etkide bulunurlar.²⁵⁴

3.3.2. Türkiye'ye Özgü Kentleşme Nedenleri

Kentleşme itici,iletici ve çekici güçlerin etkisi altında oluşan ve değişen bir nüfus hareketidir. İtici etmenler genellikle nüfusu köyden ve tarımdan köy dışına iten etmenlerdir. İletici etmenlerle kast edilen, köyünden kopan nüfusu kentlere, büyük özele taşıyan ulaşım araçlarındaki ve olanaklarındaki gelişmedir. Çekici güçler ise, köyünden ayrılan yada ayrılmaya hazır bulunanları kentlere doğru çeken ekonomik ve toplumsal etmenlerdir. Ülkemizde, nüfusun kentlere akını üzerinde

²⁵² Keleş, **Kentbilim İlkeleri**, Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yay., 1976, s. 45

²⁵³ Keleş, a.g.e., s.40

²⁵⁴ Özer, a.g.e., s.60

bütün bu etmenlerin değişik ölçülerde payı vardır. Ama her birinin payının ne kadar olduğu konusunda görüş birliği yoktur.

3.3.2.1. İtici Güçler

Bugün nüfusun %44.6 sının büyük bir çoğunluğu geçimini tarımdan sağlamaktadır. Dolayısıyla, tarım kesimindeki ekonomik koşullarda yer alan değişmelerin bu kitlenin yer değiştirme kararları üzerinde önemli etkileri olur. Ülkemizde tarım kesimine egemen bulunan koşullarda, özellikle son elli yılda büyük değişmeler olmuş, bu değişmeler köylüyü tarımdan dışarı itmiştir. Tarımda verimin düşüklüğü, tarımsal gelirin azlığı, gelirin ve toprak iyeliğinin dengesiz dağılması, tarım topraklarının çok parçalanmış olması ve tarımda makinalaşma 1950'lerden beri Türk tarımının belirgin özellikleri olmuştur. tarımda kapitalist üretim aşamasına geçmiş bölgelerde olsun, yarıfeodal özellikler taşıyan yörelerde olsun, köylünün değişik nedenlerle de olsa tarımdan kopması hızlanmıştır.

Türkiye son 20-25 yıldır tarımın makinalaşmasında önemli aşamalar kaydetmiştir. Tarımda kullanılan makine, özellikle traktör sayısında olduğu kadar, traktörle işlenen tarım alanında da önemli artış gözlenmiştir. Değişimin ilk etkileri toprak mülkiyeti ve buna bağlı olarak toprak birikimi üzerinde olmuştur. Makineleşmiş işletmeler alanca genişleme eğilimi taşımaktadır. Teknolojik değişmelerden yararlanabilen tarımsal işletmelerin büyüüp genişlemesiyle, bazı küçük köylüler mülksüzleşerek ya tarım işçisi olmak, ya da tarımdan ayrılmak zorunda kalmıştır.²⁵⁵ Kıray bu gelişimi şöyle açıklamaktadır. “..... modernleşmeye giden köylü tarımsal girdiler sağlamak amacıyla borçlanmakta ve borçlanma kredi faiz mekanizması sonucunda belirli bir zaman sonra topraklarını kaybetmektedir, büyük toprak sahiplerinin yeni üretim teknolojisine geçmeleri ile bu topraklarda ortakçı-yarıcı olarak çalışan köylüler, makineleşme emeğin yerini aldığı için yarıcı olmaktan çıkmışlar, büsbütün topraktan kopmuşlardır.”²⁵⁶

Açığa çıkan nüfus, bir kesimiyle, yine makineleşmenin ürünü olan ve özellikle endüstri bitkilerinin tek ürün olarak üretilmesinin gereksinme duyduğu

²⁵⁵ Özer, a.g.e., s.56

²⁵⁶ Mübeccel Kıray, “Toplum Yapısındaki Temel Değişimlerin Tarihsel Perspektifi: Bugünkü ve Yarınki Türk Toplum Yapısı” Toplum Bilim Yazıları, No.7, Ankara: G.Ü. İİBF Yay., 1982, s.122-123

işgücünü karşılarken, önemli bir kesimiyle tarımdan ayrılmak zorunda kalarak iç göçler yoluyla kente yönelmiştir. Başka bir deyişle, tarım kesimi kentleşme sürecinde nüfusu topraktan koparan itici güçlerin kaynağı olarak rol oynamıştır.²⁵⁷

Türkiye’de tarım kesimine ilişkin bir başka gerçek, ekilebilir alanların sınırına ulaşılmış olmasıdır. Bu nedenle tarımsal etkinlikler için yeni topraklar kullanmak olanağı yoktur. Böylece makineleşme sonucunda işini yitiren işçiler için kente göç etmekten başka çözüm yolu kalmamaktadır.²⁵⁸

Özellikle az gelişmiş ülkelerde tarımın verimliliği ve kişi başına düşen tarımsal gelir, köylüyü köyünde tutmaya yetmeyecek kadar düşüktür. Gerek bu yetersiz gelirin gerekse toprak mülkiyetinin dengesiz dağılımı, tarım topraklarının çok parçalanmış olması, iklim koşulları ve erozyon itici etmenleri güçlendiren nedenlerdir.²⁵⁹

3.3.2.2. İletici Güçler

İletici güçlerle kastedilen taşınım ve haberleşme alanındaki gelişmelerdir. Kentleşme devinimleri; mal ve hizmet alışverişinin belli taşıma ve haberleşme ağları içinde özekleşmiş belli yerleşim yerleri ile bunlara bağlı çeşitli düzeylerdeki yerleşmeler arasında yoğunlaşmasından doğmaktadır. Bu nedenle kentleşmeyi, mal ve hizmet dağıtımının ve bu dağıtım işlevinin gerektirdiği işbölümü, uzmanlaşma ve nüfusun böylece özekselleşmesi süreci olarak saymak da olanaklıdır.²⁶⁰

Ulaşım alanındaki gelişmeler kentleşmeyi iki yönden etkilemiştir. Birinci olarak, taşıma araçlarının ve karayollarının gelişimi, insanların kolay yer değiştirebilme olanaklarını artırmıştır. Buldukları yerleşmede yaşama ve geçinme güçlükleri çeken insanlar, çalışma koşullarının daha fazla olduğu kent merkezlerine doğru hareketlenmişlerdir.²⁶¹

Kentlerarası ve köy kent arası yolcu ve mal taşımının en çok kullanılan araçlarından olan kamyon ve otobüs sayısı önemli ölçüde artmıştır. Buna benzer

²⁵⁷ Sencer, a.g.e., s.61

²⁵⁸ Emre Kongar, **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, 2.b.,Ankara:Bilgi Yayınevi, 1979, s.387

²⁵⁹ Keleş, a.g.e., s.56

²⁶⁰ Ruşen Keleş, **Kentleşme Politikası**, 10.b., Ankara: İmge Yayınevi,2008,s.74

²⁶¹ Özer, a.g.e., s.59

gelişmeler, kilometre kareye düşen yol uzunluklarında ve karayolları dışında kalan taşıma alanlarında da görülmektedir.²⁶²

Eğitim düzeyinin yükselmesiyle ve kitle iletişim araçlarıyla artan akışkanlık ve yurtdışından dönen işçilerin önemlice bir kesiminin kentleri yeğlemekte olmalarının da bu devingenliğe katkısı olmuştur.²⁶³

3.3.2.3. Çekici Nedenler

İç etmenlerin kentleşme sürecindeki payı, nüfusu, kırsal alandan hareketlendirerek yerinden ayrılma eğilimi kazandırmasıdır. Ancak nüfusu kırdan koparan etkenler kentleşme için gerekli olmakla birlikte yeterli olmayan bir değişkenler bütünüdür. Kaynağında harekete geçen nüfusun başka yerleşmeye örneğin, köye yada kasabaya değil de bir kente veya başka bir kente değil de belli bir kente göç etmesi için bir diğer etmenin kentin çekiciliğinin işe karışması gerekmektedir. Ülkemizde kentleşme, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi sanayileşme ile birlikte gelişen bir olgu değildir. Kırsal alanda üretim teknolojisindeki değişimlerin açığa çıkardığı etkin nüfus buralarda kalmayarak kentlerin ekonomik, toplumsal ve kültürel çekiciliğine kapılarak yer değiştirmeye başlamaktadır.²⁶⁴ Kentin çekiciliğinin ana nedeni sermaye ile tüketim ve hizmet fonksiyonlarının buralarda yoğunlaşmış olmasıdır.²⁶⁵ Çekici güçlerin doğrudan etkin olduğu kentleşme modeli daha çok endüstri devrimi sonrası batı toplumlarında gözlenen duruma uygun düşer.²⁶⁶ Türkiye’de çekici güçlerin kentleşme olayındaki doğrudan etkisinin sınırlı kaldığı, nüfusu harekete geçiren bir etmen olmaktan çok, kente yönelten bir etkisi olduğu söylenebilir. Bunun nedeni kente doğrudan çekicilik özelliği kazandıracak iş ve geçim olanaklarının kaynağı olan tarım dışı etkinliklerin, özellikle sanayinin yeterince gelişmemiş olmasıdır.²⁶⁷

Nüfusun büyük kentlerde toplanmasını açıklayan kuramsal görüşler, bu kentlerin aynı zamanda sanayi özekleri olduğu varsayımına dayanır. Türkiye’de

²⁶² Keleş, a.g.e., s. 75

²⁶³ Keleş, a.g.e., s.75-76

²⁶⁴ Özer, a.g.e., s.57

²⁶⁵ Barlas Tolon, **Büyük Kentin Sorunlarına Toplu Bir Bakış**, Ankara: AİTİA Yay., 1977, s.19

²⁶⁶ Sencer, a.g.e., s.63

²⁶⁷ Özer, a.g.e., s.59

sanayi kuruluşlarının hemen hemen hepsi büyük ya da küçük kentlerde kurulmuş ya da kuruldukları kasabaları kısa sürede büyükçe bir kent durumuna getirmişlerdir. Sanayi kuruluşları, yarattıkları emek istemi oranında iş olanağı sağlamakta; dolayısıyla buldukları kentlere olan nüfus akınlarını ancak o ölçüde haklı kılmaktadır.²⁶⁸

Kentteki iş olanakları, iş gücü artış hızının çok altında gelişmekle birlikte, yine de sanayideki yüksek ücretler çekicilik konusunda önemli bir yere sahiptir. Toplumun kültürel değerleri de kentlere olan göçü pekiştirmektedir. Aslında kentsel alanlarda yaşam koşulları yeterli olmaktan çok uzaktadır. Fakat küçük kasaba ve köylerdeki yaşam koşulları, kentlerdekinden daha iyi olmadığı için, kırsal alanlardan göç bütün hızıyla sürmektedir. 1950 ve onu izleyen yıllarda endüstrileşme dış yardımların desteğinde belli bir ölçüde hızlanmış ve girişilen kalkınma çabaları ancak belirli koşullarda hızlı bir gelişim göstermiştir. Endüstride çalışan nüfusta sayısal ve oransal bir artış olmuşsa da, kentler, hiçbir zaman çekici bir güç olmadığı gibi, kırsal ittiği nüfusu özümleyebilecek bir kapasiteye ulaşamamıştır.²⁶⁹

3.4. Kentleşme

Kentleşme, temelde insanların kentle bütünleşmesini ifade eder. Bütünleşme kavramı genelde, bir nüfus grubunun daha büyük bir nüfus grubuyla kaynaşması anlamına gelir. Kentleşme, kentleşme akımı sonucunda toplumsal değişimin insanların davranışlarında ve ilişkilerinde değer yargılarında maddi ve manevi yaşam biçimlerinde değişiklikler ortaya çıkarması sürecidir.²⁷⁰ Başka bir deyişle 'kırsallıktan uzaklaşma, organize edilmiş sosyal hayata geçiş'²⁷¹ olarak da kentleşme ifade edilebilir.

Kentleşme çoğu kez kentleşme kavramıyla karıştırılır. Çoğu kez kentleşme kavramıyla karıştırılan kentleşme şöyle tanımlanır: “..... kentleşme akımı sonucunda, toplumsal değişimin insanların davranışlarında ve ilişkilerinde, değer yargılarında, tinsel ve özdeksel yaşam biçimlerinde değişiklikler yaratması

²⁶⁸ Keleş, a.g.e., s.77

²⁶⁹ Sencer, a.g.e., s.65

²⁷⁰ Ruşen Keleş, **Kentbilimleri Sözlüğü**, Ankara: TDK Yay., 1980, s.70

²⁷¹ İhsan Sezal, **Kentleşme**, İstanbul: Ağaç Yay., Alternatif Üni. Serisi, 1992, s.28

sürecidir.²⁷² Kentleşme her şeyden önce bir toplumsal değişme sürecidir. Bu süreç içerisinde bireylerin kente gelmeden önceki edindikleri yaşam biçiminin değişimi söz konusudur. Bu bir anlamda kentle bütünleşme, kente uyum sağlama sürecidir. Kentleşme sürecinde en önemli değişken kentte yaşama süresidir. Kentleşme sürecinde en önemli değişken kentte yaşama süresidir. Fakat kentte yaşama süresinin tek başına belirleyici olduğunu düşünmek yanıltıcı olabilir.²⁷³

Bütünleşmenin ve ya kentleşmenin psikolojik, kültürel, toplumsal ve ekonomik olmak üzere en azından iki boyutta gerçekleştiği söylenebilmektedir. Eğer kentin psikolojik, kültürel ve toplumsal yapısı ve kırsal yapısı çok farklı değilse bütünleşme kolay olmaktadır. Eğer yapılar farklı ise intibaksızlık sorunları ortaya çıkmaktadır. Kırsal kesimden kente göç eden ailelerin kentle bütünleşme süreçlerini açıklamada “ekonomik mekan” ve “sosyal mekan” kavramları araç olarak kullanılabilir. “ekonomik mekan”ın ve “sosyal mekan”ın içerikleri ise şöyle izah edilebilir: “Ekonomik Mekan” ve “Sosyal Mekan”, kente göçle gelen insan için, kır ile kent arasında yüzen bir görünüme sahiptir. Bu belirtilen mekanlardaki değişimler kişinin kentleştiğinin veya kentleşmediğinin göstergesidir. Kentleşen insanda ekonomik ve sosyal olmak üzere iki bakımdan değişme olmaktadır. Bunlar; ekonomik bakımdan kentleşme ve sosyal bakımdan kentleşme olmak üzere tasnif edilebilir.

Ekonomik bakımdan kentleşme; Kişinin geçimini tamamen kentte veya kente özgü işlerle sağlayacak duruma gelmesiyle gerçekleşirken; sosyal bakımdan kentleşme; Kır kökenli şahsın her türlü konularda kentlere özgü tavır ve davranış biçimlerini, sosyal değer yargılarını benimsemesi ile gerçekleşmektedir.

Ekonomik ve Sosyal yönleriyle “kır insanı”nın “kent insanı”na dönüşme süreci, ülkenin “toplumsal yapısı”ndaki dönüşme ile paralellik gösterir. Toplumun “ekonomik yapısı”ndaki dönüşüm ile kişinin “ekonomik mekanı”ndaki dönüşüm benzerliklere sahiptir. Aynı şekilde bu dönüşüm benzerliği sosyal mekan içinde geçerlidir.²⁷⁴

Kentleşmeyi, kentin fiziksel varlığı ile tanımladığımız, onu yalnızca katı bir biçimde mekanla sınırlandırdığımız ve kentsel tutumların keyfi yasal sınırların bittiği yerde birdenbire kesileceğini düşündüğümüz sürece, bir yaşam biçimi olan

²⁷² Ruşen Keleş, **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**, Ankara: TDK Yay., 1980, s.70

²⁷³ Özer, a.g.e., s.121

²⁷⁴ <http://iibf.kocaeli.edu.tr/ceko/ssk/kitap48/07.pdf>

kentleşme için uygun bir kavram geliştiremeyiz. Kentsel yaşam biçiminin belirgin nitelikleri olarak çoğunlukla, toplumbilimsel olarak, birincil ilişkilerin yerini ikincil ilişkilerin alması, akrabalık bağlarının zayıflaması, komşuluğun kaybolmaya başlaması ve toplumsal dayanışmanın geleneksel temelini zayıflaması gösterilmektedir. Bütün bu olgular nesnel göstergeler aracılığıyla doğrulanabilir. Böylece, örneğin, kentin kendini yeniden üretmesinin düşük bir düzeyde olması ve bu oranın giderek düşmesi, çocukların yetiştirildiği ve tüm yaşamsal eylemlerin geçtiği bir yer olarak ev yaşantısının sürdürülmesi de dahil olmak üzere, kentin geleneksel aile yaşamına pek de izin vermediğini akla getirmektedir.²⁷⁵ Kentli nüfusun oluşumu, eleyici ve farklılaştırıcı etmenlerin işleyişini de gösterir. Kentlerde, genelde daha yaşlı ve çok genç insanların yaşadığı kırsal alanlardan daha büyük bir oranda yetişkin insan yaşar. Bu durum, diğer pek çok yönden olduğu gibi, bir kentin ne kadar büyükse, kentleşmenin belirgin niteliklerini de o kadar çok bünyesinde topladığını göstermektedir.²⁷⁶

3.5. Kent Kimliği ve Kültürü

Her kent belli kimliksel özelliklerle kültürü yaratır, barındırır; kültürü ve kültürün ürünü olarak kendisi olur; başka bir anlatımla, kentle kültür arasındaki ilişki o kentin kimliğini kurar ya da oluşturur. Her kentin kendine özgü bir mimari yapısı, yaşam tarzı, başka bir deyişle kimliği vardır. Kent kimliğinin temel değerlerini tarihsel ve kültürel birikim oluşturur.

Kent kimliklerinin önemli belirleyicileri genelde yerleşimlerin tarihi dokuları içinden çıkmaktadır. Kaleler, eski saraylar yada özgün, yöresel konut dokuları, geleneksel işlev alanları gibi.²⁷⁷ Çağımızda özellikle küreselleşmenin mekana yansımalarının göstergeleri olarak, farklı coğrafi ve ekonomik mekanlardaki kent parçalarının, giderek birbirine benzeşim sorunu yaşadığı gözlenmektedir.²⁷⁸

²⁷⁵ Louis Wirth, a.g.e., s. 101

²⁷⁶ Wirth, a.g.e., s.99

²⁷⁷ Yayınolu ve Susar, a.g.e., s.18

²⁷⁸ Perihan Kiper, **Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Tarihsel-Kültürel Değerlerinin Korunması: Türkiye Bodrum Örneği**, İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı Yay., 2006, s.25

Kentin fiziksel kimliği dendiğinde; doğal evre ve bu doğal çevreye eklenmiş insan yapımı olan maddi egeler anlaşılır. Kentin inşa edildiği ve geliştiği doğal evre egeleri; o kentte var olan tarihi ve kültürel kalıntılar, deniz, ırmak, gl, dağ, tepe ve benzerleridir Kentin kültürel kimliği ise, o kentte yaşayanların oluşturduğu,yarattığı kültür tarafından biçimlenir. Kültür-insan yapısı üretimler açısından değerlendirildiğinde-kuşkusuz ekonomi,teknoloji,mimari gibi alanlardaki üretimleri de içerir. Sadece alışkanlıklar, tutumlar, adetler ve benzeri eğilimler değildir. İşte iki parçalı gibi duran kent kimliği, bir yandan doğa ve doğaya katkıdan oluşan fiziksel-görsel kimliği, diğer taraftan da daha çok insan yapısı ögelerden oluşan kültürel kimliği oluşturur.²⁷⁹

Kentin kültürel kimliği, o kentte yaşayan nüfusun büyüklüğü, bu nüfusun sınıfsal özellikleri, alışkanlıkları, yaptıkları meslekler ve bununla bağlantılı ilişkiler ağı tarafından etkilenir. Başka bir deyişle, kent kültürünün yaratılmasında, kent sınırları içinde oturan, onun dükkan ve bürolarında görev yapan, endüstrisinde çalışan ve el sanatlarıyla uğraşanların etkinlikleri rol oynar.²⁸⁰

Kent kültürü aynı zamanda dünyadaki değişim ve gelişimlerin de kuşatması altındadır. Küreselleşme dünyanın değişik bölgelerinde yerel kültürler üzerinde önemli bir baskı unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Artık bütün kentlerde birbirinin aynı tüketim alışkanlıkları ve bunun sonucunda oluşmuş yaşam biçimleri var. Küresel pazarın metaları dünyadaki tüm metropolleri benzer biçimde etkilemekte, benzer alışkanlıklar ve yaşam tarzının birleşimi, melez kültürlerin ortaya çıkması sonucunu doğurmaktadır.²⁸¹

²⁷⁹ Yayinoğlu ve Susar, a.g.e., s.19

²⁸⁰ Bookchin, a.g.e., s. 36

²⁸¹ Yayinoğlu ve Susar, a.g.e., s.21

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Çalışmanın dördüncü bölümü kültürlerarası iletişim başlığına ayrılmıştır. Bu bölümde kültürlerarası iletişim kavramının ne olduğu, kültürlerarası iletişim kuramları, karşılaşma alanları ve göç hareketlerine bağlı olarak kentteki göçmenlerin iletişim açısından yapılanmaları incelenmiştir.

4. KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM

İnsanlık tarihi doğup büyüdüğü yerleri terk edip, daha iyi koşullarda yaşamak için yer değiştiren insan topluluklarının maceralarıyla doludur. Önceleri yeni yaşama alanları bulmak, ticaret yapmak ya da din başta olmak üzere, belirli fikirleri yaymak amacıyla seyahat eden insanlar, yaşama ortamlarından başka yerlere gidince, farklı yaşam koşullarında yetişmiş, diğer bir deyişle farklı kültürlerden insanlarla karşılaşmaktadır. İletişim ve ulaşım teknolojisi alanlarında sağlanan gelişmeler, McLuhan'ın "küresel köy" kehanetini haklı çıkarmıştır. Özellikle son elli yıldan beri yoğunlaşan uluslar arası ilişkiler, dünyanın gittikçe küçülmesine ve hiçbir ulus ve kültürün, diğerleriyle ilişkisini keserek yaşamını sürdürmez duruma gelmesine yol açmıştır.

Uluslar arası ilişkilerin gelişmesine koşut olarak farklı kültürlerin üyeleri arasındaki karşılaşmalar, insanlık tarihinin önceki dönemlerinde gerçekleşen kültürlerarası etkileşimlerden daha büyük siyasal, sosyo-kültürel ve ekonomik önem taşımaktadır.

Kültürlerarası iletişim, dünyanın birçok ülkesinde altkültürleri birbirinden ayıran özelliklerin farkına varılması ve bunların iletişim üzerindeki etkilerinin araştırılmaya başlanmasıyla önem kazanmıştır. Kültürlerarası iletişimin konusu, günlük yaşamın çeşitli alanlarında ve evlilik, aile, ticari ve resmi kuruluşlar vb. kurumlarda farklı kültürlere mensup insanlar arasındaki etkileşimdir. Bu nedenle algılama, klişeliştirme, akültürasyon ve enkültürasyon, kültürel değişme ve

modernleşme, göç ve kültürel kimlik sorunları gibi konular kültürlerarası iletişimin inceleme alanı içine girer.²⁸²

4.1. Kültürlerarası İletişim Kavramının Tarihçesi

Kültürlerarası iletişim kavramının tanımına geçilmeden önce kültürlerarası iletişim disiplininin kısa tarihçesi hakkında kısa bilgi vermekte yarar vardır. Kültürlerarası iletişim disiplini için başlangıç olarak her ne kadar Edward T. Hall ‘un 1959 yılında yayımlanan “The Silent Language” adlı yapıtı gösterilse de, Ruth Benedict’in 2. Dünya Savaşı sırasında 1943 yılından başlayarak Amerika Birleşik Devletleri Savaş Enformasyon Dairesi için yürüttüğü antropolojik çalışmalar, yabancı bir kültürün iletişim davranışlarını anlamaya yönelik ilk çalışmalar olmaları dolayısıyla, kültürlerarası iletişim araştırmaları için başlangıç olarak kabul edilmelidir.²⁸³ Ruth Benedict, Japonları anlamak ve Amerikan tarafının fikirlerini onların anlayacağı şekilde aktarmak amacıyla başlatılan bu çalışmanın sonuçlarını Krizantem ve Kılıç adlı eserinde yayımlamıştır. Krizantem ve Kılıç ilk kültürlerarası çalışma kabul edilse de, kültürlerarası iletişim terimi ilk kez E.T.Hall tarafından yukarıda adı geçen yapıtta kullanılmıştır.²⁸⁴

Leeds – Hurwitz’e göre, Hall kültürlerarası iletişim çalışmalarına öncelikle, tek kültür üzerinde yapılan antropolojik çalışmalardan karşılaştırmalı kültür çalışmalarına geçerek katkıda bulunmuştur. Böylece antropologlar farklı kültürden insanlar arasında gerçekleşen etkileşimi anlamaya çalışmıştır. Hall ayrıca, kültürleri mikro düzeyde inceleyerek iletişimdeki pratik etkileşimi ortaya çıkarmaya çalışmış, kültür çalışmalarını iletişim alanına genişletip antropoloji ile iletişim çalışmaları arasında bağlantı kurarak niteliksel araştırma tekniklerinin iletişim çalışmalarında da kullanılmasını sağlamıştır.²⁸⁵

²⁸² Asker Kartarı, **Farklılıklarla Yaşamak, Kültürlerarası İletişim**, 2.b., Ankara: Ürün Yayınları, 2006, s.13

²⁸³ Kartarı, a.g.e., s.34

²⁸⁴ Kartarı, a.g.e., s.35

²⁸⁵ W. Leeds-Hurwitz: “**Notes in History of Intercultural Communication**: The Foreign Service Institute and the Mandate for Intercultural Training” Readings in Cultural Contexts, Hz. J.N.Martin, T.K. Nakayama, L.A.Flores, London, Toronto: 1998, s.15-28

Kültürlerarası iletişim alanında yapılan diğer çalışmalar Florence Rockwood Kluckhohn ve Fred L. Strodbeck'in 1961 yılında yayımlanan *Variations in Value Orientations* adlı yapıtta değer yönelimleri tartışılmış ve kültürlerarası iletişim alanına kavramsal katkıda bulunulmuştur. 1960-70 dönemi kültür-iletişim ilişkisinin tartışıldığı ve farklı kültürlerde gözlenen farklı iletişim davranışlarının ortaya konulduğu yıllardır. 1970'ten sonra kültürlerarası iletişim disiplinde hızlı bir gelişme yaşandı. Larry Samovar ve Richard Porter'ın 1973 yılında hazırlayıp yayımladıkları *Intercultural Communication A Reader* adlı derlemenin daha sonraki yıllarda farklı içeriklerle yeni baskıları yapıldı. 1970 – 1980 yılları arasında, Samovar ve Porter'in adı geçen kitabı ile John Condon ve Fathi Yousef'in 1975 yılında çıkan *An Introduction to Intercultural Communication*, Hall'un 1977 de basılan ve kültürel bağlam kuramının açıklandığı *Beyond Culture* adlı kitabı başta olmak üzere, halen alanda başyapıt sayılan bir çok çalışma yayımlandı. 1980-1990 yılları kültürlerarası iletişim alanında önemli gelişmeler gerçekleşti. Geert Hofstede, uluslar arası bir şirketin farklı kültürlerden çalışanları üzerinde yaptığı değer yönelimleri araştırmasının sonuçlarını 1980 yılında *Culture's Consequences. International Differences in Work-Related Values* adlı kitabında yayımladı. 1980'lerin başından itibaren William Gudykunst ve aradaşlarının kuramsal alana katkıları önemli yer tutmaya başladı. 1990 yılından itibaren hem niteliksel hem de niceliksel tekniklerin kullanıldığı iletişim araştırmalarında çalışan araştırmacılar yeniden niteliksel, etnografik tekniklere döndüler ve kültürlerarası iletişim araştırmalarında sosyal bilimlerde yararlanılan araştırma tekniklerinin hemen hepsi kullanılır oldu.²⁸⁶

4.2. Kültürlerarası İletişim Kavramı

Kültürlerarası iletişim, farklı kültürlere mensup insanlar arasında etkileşim ve anlam aktarımları, yabancıнын algılanması, açıklanması ve kültürel farklılıkların gözetilmesi gibi konuları inceleyen bir çalışma alanıdır. Özellikle son 30 yılda, ekonomik ve sosyal gereksinimlere koşut olarak teknolojik gelişmeler de artmıştır. Bu, kültürlerin birbirleriyle karşılaşma sayılarının, gerek bireysel, gerekse toplumsal boyutta, geometrik bir hızla katlanarak büyümesine neden olmuştur. İnsanlar eğitim,

²⁸⁶ Kartarı, a.g.e., s.36-37

şirket organizasyonları, diplomatik süreçler, turistik geziler, siyasal ve ekonomik kısıtlılıklar gibi nedenlerle farklı kültürlerle temasa yönelmektedir. Bugün kültürlerin karşılaşmaları, iletişimin dil, anlam, kültürel kimliğin kurulma ve müzakere edilme süreçlerini anlamadan teorik bir zemine oturtulamaz. Kültürlerarası iletişim farklı kültürden bireyler arasındaki iletişimi inceler. Kültürlerarası iletişimin geniş çalışma alanı etkileşimsel; benzeşik ve dolaylı; kişilerarası boyutlarda incelenmekte ve kültürlerarası iletişim, karşıt-kültürel iletişim, karşılaştırmalı kitle iletişimi gibi dallara ayrılmaktadır. Kültürlerarası iletişim hem etkileşimsel, hem de kişilerarası nitelik taşır. Karşıt-kültürel iletişim kişilerarası ve benzeşik niteliktedir. Farklı kültürlerin üyelerinin iletişim davranışları arasındaki farklılıklarla ilgilenir. Benzeşik kitle iletişimi ise dolayimli ve karşılaştırmalı nitelik taşır.²⁸⁷

Kültürlerarası iletişim kavramı oldukça geniş bir kavramdır ve geniş bir inceleme alanına sahiptir. Bu nedenle, alanda çalışanlar araştırma alanlarının daha belirgin şekilde tanımlanmasını önermekte, söz gelişi, farklı kültürlerin üyeleri arasında gerçekleştiğinde kültürlerarası, farklı ulusların temsilcileri arasında gerçekleştiğinde kültürlerarası, farklı ulusların temsilcileri arasında gerçekleştiğinde uluslar arası, aynı ülkede sayısal ve politik açıdan baskın olan kültürle altkültür arasında, beyaz ve siyah Amerikalılar arasında ırklararası, aynı ülkede yaşayan etnik gruplar arasında etnik gruplar arası iletişimin birbirinden ayrılması gerektiğini savunmaktadırlar.²⁸⁸

Kültürlerarası iletişim buna göre; kültür ve iletişim terimlerinden oluşan ve bu kavramlarla doğrudan doğruya ilişkili olan “kültürlerarası iletişim” farklı kültürlerle mensup insanlar arasında etkileşim ve anlam aktarımları, yabancıların algılanması, açıklanması ve kültürel farklılıkların gözetilmesi gibi konuları inceleyen disiplinlerarası bir bilim dalıdır.²⁸⁹ Kartarı, kültürlerarası iletişim kavramını bu şekilde açıklarken Erol Mutlu'nun İletişim Sözlüğü'nde kültürlerarası iletişim şöyle tanımlanmaktadır: farklı kültürlerin ya da altkültürlerin üyeleri arasındaki iletişimidir.²⁹⁰

²⁸⁷ <http://www.iletisim.hacettepe.edu.tr/tr/popup.php?id=bolumler/abd/kulturlerarası-iletisim>

²⁸⁸ Kartarı, a.g.e.,s.39

²⁸⁹ Kartarı, a.g.e., s.23

²⁹⁰ Erol Mutlu, **İletişim Sözlüğü**, Ankara: Ark Yayınevi , 1995, s. 73

Bir başka tanıma göre ise kültürlerarası iletişim, “kavramın kendisinden de anlaşıldığı gibi, farklı kültürlere mensup insanlar arasında gerçekleşen bilgi alışverişi ve değişimidir”.²⁹¹

Akademik literatürdeki en yaygın tanıma göre kültürlerarası iletişim, “genellikle farklı kültürlere mensup bireyler ya da gruplar arasında gerçekleşen iletişim faaliyetleri” olarak ifade edilmektedir²⁹² ve dünyadaki gelişmelere koşut bir şekilde, daha sıklıkla karşılaşılan ‘öteki’leri doğru anlamlandırmak için referans kabul edilmektedir. Günümüzde farklı kültürler arasındaki iletişimin, özellikle küreselleşme olgusu ile hız kazandığı bir gerçektir ve içinde yaşadığımız çağa damgasını vuran küreselleşme olgusunun da kültür kavramıyla yakından ilgili olduğu söylenebilmektedir.

4.3. Kültürlerarası İletişim Kuramları

Kültür ve iletişim çalışmalarında iki temel yaklaşım vardır. Bunlar emik ve etik yaklaşımlardır. Emik yaklaşımda araştırmacı belirli bir kültürü içinden bakarak inceler ve iletişimi, o kültürün üyelerinin anladığı gibi anlamaya çalışır. Etik yaklaşımda ise iletişim, içinde gerçekleştiği kültürün dışından, önceden belirlenmiş karakteristik nitelikler esas alınmak kaydıyla diğer kültürlerle karşılaştırılarak anlaşılmaya çalışılır. Birden çok kültürü kapsayan alanlarda yapılan bilimsel çalışma ve araştırmaların sonuçlarından karşılıklı olarak yararlanmak için kuramsal dayanaklarının belirlenmiş olması gerekmektedir.

Kültürlerarası iletişim alanında kuram oluşturmanın temel zorluğu, bir kültürde geçerli olan iletişim kuramının farklı bir kültürde aynı şekilde uygulanamamasıdır. Batı kültürlerinde gerçekleştirilen araştırmalar için geçerli bir çerçeve oluşturan bazı kuramlar, söz gelişi Çin Kültüründe yapılan araştırmalarda elde edilen sonuçları açıklamakta yetersiz kalabilmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde önce kültürel çeşitliliği ve kültürler arasındaki farklılıkları ortaya koymak amacıyla oluşturulmuş kuramlar birbirinden bağımsız

²⁹¹ A. Selçuk, **Kültürlerarası İletişimi Engelleyen Bazı Faktörler**, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi, 5,1995, s.319-324

²⁹² L.A. Samovar ve R.E. Porter, **Communication Between Cultures**, Canada: Wadsworth Publishing Company, 1991, s.70

olarak tanıtılmıştır. Çalışmada ele alınan kuramlar; Edward T. Hall'ün “Enformasyon Sistemleri Kuramı” Geert Hofstede'nin “Kültürel Boyutlar Kuramı” ve Florence Kluckhohn, F.L. Strodbeck'in “Değer Yönelimleri Kuramı” ve Jürgen Habermas'ın “İletişimsel Eylem Kuramı”dır.

4.3.1. Enformasyon Sistemleri Kuramı

Edward T. Hall'ün enformasyon sistemleri kuramını çalışırken yanlı belirli kültürlerle özgü iletişim tarzlarını araştırmamış, aynı zamanda “primary message systems” adını verdiği ve enformasyon sistemleri olarak anılan genel tipolojiyi ortaya koymuştur. Buna göre Edward T. Hall insan etkinliklerini on ana mesaj sistemine ayırmıştır.

- a. Etkileşim,
- b. Toplumsal yaşam,
- c. Geçimini sağlama,
- d. İki cinsiyetlilik,
- e. Mekanı kullanma
- f. Zamanı kullanma
- g. Öğrenme
- h. Oynama
- i. Savunma
- j. Maddeden yararlanma²⁹³

Etkileşim sisteminin temelinde bütün canlıların uyarılma yeteneği yatmaktadır. Çünkü çevre ile etkileşimde bulunmak için, canlı olmak gereklidir ve bunu yapamayan ölü demektir. Etkileşim kalıpları en basit canlıların temel uyarılarından başlamak üzere, canlıların evrimiyle koşut olarak karmaşıklaşır. Etkileşim zaman ve mekan boyutlarında gerçekleşir. Öğretme, öğrenme, oynama ve savunma da etkileşimin özel türleridir. Sonuç olarak insanın yaptığı her şey başkalarıyla yaptığı etkileşimden ibarettir.

Hall, karmaşık yapıya sahip olan organizmaların gerçekte çoğu özel işlevlere sahip olan, hücreler topluluğundan oluştuğunu unutmanın oldukça kolay olduğundan

²⁹³ Edward T. Hall, *The Silent Language*, 2.b., New York, 1973, s.38

söz ederek, insan yaşamının başlangıcı olan iki hücrenin bir araya gelmesiyle toplumsal yaşamın da başladığını belirtmektedir. Toplumsal yaşam enformasyon sistemi ile dil arasındaki karşılıklı ilişki sosyal sınıflar arasındaki şive farkı nedeniyle oldukça belirgindir.

Diğer enformasyon sistemleri gibi geçinme de temel sistemlerden biridir ve yaşamın başlangıcından beri mevcuttur. Canlıların bilmesi gereken ilk şey beslenme gereksinmelerini karşılamaktır. Her canlı ne yiyebildiğini ve o besin maddesinin nasıl yiyeceğe dönüştürüldüğünü bilmelidir. Her toplumun “sofra adabı”nın farklı olması ya da her toplumda sofrada farklı davranış ve dil kalıplarının kullanılması geçinme enformasyon sisteminin diğer sistemlerle olan ilişkisini göstermektedir.

İki cinsiyetlilik Hall’un deyiimiyle “sexual reproduction”, yani cinsel yoldan yeniden yaratmanın birinci işlevi değişen çevreye uyumu sağlayabilmek için çeşitli genetik kombinasyonlar yaratmaktır. Çünkü insan hücresindeki gen kombinasyonlarının sayısı sınırsızdır. Hall, hayvan davranışlarının temelinde esas olarak cinsiyet farklılığının yattığını belirtmektedir. Ancak bir insan toplumunda erkeklere özgü olarak tanımlanan davranışın başka bir toplumda kadınsı davranış olarak algılanabileceğini kaydetmektedir. Bütün kültürlerde kadın ile erkek arasında ayırım yapılır ve eğer bir davranış kalıbı cinsiyetle ilişkilendirilmişse diğer cins tarafından kullanılmaz. Her toplum erkek ve kadın kavramları farklı şekillerde algılanır. Aynı toplumların çeşitli gruplarında ya da altkültürlerinde bile önemli farklılıklar göze çarpar.

Mekan algılama ve kullanma, etnolojide canlıların belirli bir mekana egemen olması, onu kullanması ve savunmasını ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Bir çok hayvan türünde bu özellik gözlense de, insan mekanla olan ilişkileri açısından da diğer canlılardan ayrılır. İnsanları çevrelerinden ayıran ilk sınır derileri, ciltleridir. Ancak bu sınırlardan dışa doğru, iç içe geçmiş kapalı kutulara benzetilebilecek, görünmez başka alanlar ve onların sınırları gelir ve insanları dış dünyadan ayırır. Etkileşim sırasında bu sınırlar karşıdaki kişilerle bireyler arasında belirli mesafeler bırakır. Bireyin mekanı, en küçük ve içte kalan kişisel mekanla başlar ve farklı genişliklerdeki egemenlik mekanı olarak adlandırabilecek mekanda sona erer. Kişisel mekan ve egemenlik mekanının genişliği bireyden bireye değişebildiği gibi, her kültürde de farklıdır.

Zamanı algılama ve kullanma ile yaşam arasında çok yakın ilişki vardır. Çünkü yaşamın kendisi belirli zaman içinde geçmektedir. Ancak kalp atışları, gündüz ve gece, mevsimler ve bunların sonucunda oluşan olayların ritmi doğrudan doğruya doğaya bağlı olsa da, yemek öğünleri, konuşma ritmi gibi zamanla ilgili davranışlar kültürel nitelik taşımaktadır. Böylece zamanı doğal zaman ve kültürce şekillendirilmiş zaman olarak iki kategoride incelemek gerektiği ortaya çıkmaktadır.

İletişim açısından öğrenme, çevreye uyum için gerekli olan bilgileri edinme olarak tanımlanabilir ve evrensel bir olgudur. Öğrenme yaşamın temel etkinliklerinden biridir. Ancak öğrenmenin yolu, şekli ve süresi kültürden kültüre değişir. Bazı kültürlerin üyeleri belleğe dayalı, bazıları ise mantığa dayalı olarak daha kolay öğrenirler. Bazı kültürlerde görerek, bazılarında ise yaparak daha çabuk öğrenilir.

Oyun, Hall'un kuramında yer alan önemli enformasyon sistemlerinden biridir. Oyunun yaşam sürecindeki önemi son zamanlarda daha iyi anlaşılmaktadır. İnsan esprilerini anlayabildiği gruplar içinde kendini daha rahat hisseder. Oyun arkadaşlığı kavramı çocukluktan itibaren insan ilişkilerinde büyük rol oynar. Günümüzde oyun için büyük zaman, alan ve parasal kaynak ayrılmakta ve bundan eğitimsel, ekonomik ve siyasal ve benzeri yararlar beklenmektedir. Oyun ve spor alanları, stadyumlar, hipodromlar ve kahvehaneler oyunun günlük yaşamdaki yerini göstermek açısından örnek oluşturmaktadır.

Savunma, diğer canlılar gibi, insan yaşamı açısından da en önemli etkinliklerden biridir. İnsan yaşamını sürdürmek için içgüdüsel davranışlarından ve anatomik özelliklerinden yararlanan canlılardan farklı olarak, toplumsal yaşamda bireyleri ve ulusları birbirlerine karşı koruyacak ulusal ve uluslar arası yasaları ve kendilerini doğaya karşı koruyacak bilim ve teknolojiyi geliştirmeyi bilmiştir. Başka deyişle, insanın savunması yalnız doğal niteliklerine değil, daha çok onun birikimine kültürüne bağlıdır.

Bütün organizmaların vücutları, çevreden yararlanabilmek için çevresel koşullara uyum sağlayacak duruma gelmiştir. Bunun yanında bir çok canlı bedensel yetenekleri yardımıyla çevresinden daha kolay yararlanmasını sağlayabilmektedir. Maddi kültür ürünleri, kültürün bütününden ayrılamaz. Hall, diğer enformasyon

sistemlerinin de maddesel yönlerinin olduğunu, maddi ve maddi olmayan kısımların birbirleriyle yakın ilişki içinde olduğunu belirtmektedir.

Hall'un Enformasyon Sistemleri Kuramında tanımlanan mesaj sistemlerinin her biri diğerleriyle ilişki içindedir. Dil ve materyal arasındaki bağlantının benzeri toplumsal yaşam sistemi ile savunma sistemi arasında da bulunmaktadır. Savunma amaçlı gruplaşmalar, dayanışma dernekleri, meslek kuruluşları, ülkeler arasında kurulan paktlar ve benzerleri bunlara örnek oluşturmaktadır.

Edward T. Hall'un enformasyon sistemleri kuramında unutulmaması gereken en önemli nokta kültürün tek bir şey değil, birbiriyle çeşitli yollarla bağlantılı ve tarihi köklere sahip etkinlikler bütünü olduğudur.

4.3.2. Kültürel Boyutlar Kuramı

1920'li yılların ilk yarısında sosyal antropoloji alanında ortaya atılan bir teze göre, ister modern, ister geleneksel yapıda olsun, bütün toplumlar aynı temel problemlerle karşılaşsınlar ancak bu sorunlara buldukları çözümler farklıdır. Ruth Benedict ve Margaret Mead sözü edilen bütün toplumların karşılaştıkları ortak problemleri alan araştırmalarının ve istatistiki bilgilerin değerlendirilmesinin yanında düşünsel yolla bu sorunları saptamak üzere harekete geçtiler. Amerikalı sosyolog Alex Inkeles ve psikolog Daniel Levinson İngilizce yazılmış kitaplarda ulusal kültür konusunu araştırdılar ve araştırma sonuçlarını 1954 yılında yayınladılar. Inkeles ve Levinson'a göre,

- a. Otorite ile ilişkiler
- b. Bireyle toplum arasındaki ve bireyin erillik ve dişillik hakkındaki fikri başta olmak üzere kendi kültürünün doğallığı,
- c. Saldırganlığın kontrol altına alınması ve duyguların ifadesi de dahil çatışmalarla başa çıkma yolu ve tarzı gibi konular temel evrensel problemlerdir.

Bu problemler, toplumların, bu toplumlar içerisindeki grupların ve grupların içindeki bireylerin işlevsel sonuçlarıdır.

Hofstede bundan yaklaşık yirmi yıl sonra 50'den fazla ülkede yaşayan insanları kapsayan bir araştırma gerçekleştirmiştir. Araştırma kapsamına uluslar arası

bir kuruluş olan IBM'in söz konusu ülkelerde çalışan yerli elemanları alınmıştır. Araştırmanın amacı ulusal değer sistemleri arasındaki farkları ortaya koymaktır. Araştırmada seçilen örneklemin temel ortak noktası, buldukları ülkenin çeşitli altkültürlerinden gelmekle birlikte, Hofstede'nin kültürleri birbirinden ayırırken kriter olarak kabul ettiği, vatandaşlıktır. Başka deyişle, Hofstede, her ülkede IBM çalışanları arasından yalnız o ülkenin vatandaşı olanlara anket uygulamıştır. Değerlerle ilgili olarak IBM'in çeşitli ülkelerde çalışan benzer özelliklere sahip çalışanlarına yöneltilen sorular, ortak problemleri ortaya çıkarmış, ama bu problemlerle ilgili olarak ülkeden ülkeye değişen çözümlerin olduğu bulunmuştur.

Hofstede bu çözümlerin aşağıdaki alanlarda yoğunlaştığını belirtmektedir.

1. Otorite ile ilişkileri de içeren toplumsal eşitsizlik,
2. Birey ile grup arasındaki ilişkiler,
3. Erillik, dişillik fikri; erkek ya da kız olarak dünyaya gelmenin toplumsal etkileri
4. Saldırganlığın kontrol altına alınması ve duyguların ifadesine dayalı olarak bilinmeyen karşısında nasıl davranıldığı.

Hofstede, Inkeles ve Levinson'un tanımladıkları ve IBM çalışanları üzerinde yapılan araştırmanın sonuçları ile desteklenen dört problem alanını kültürün boyutları olarak adlandırmaktadır. Hofstede'ye göre bir "boyut", kültürün, diğer kültürlerle ilişkilerde ölçülebilen yönüdür. Hofstede temel problem alanlarının şu boyutlarla çakıştığını belirtmektedir: Azdan çoğa doğru değişen "güç aralığı", "bireycilik" e karşılık "kolektivizm" ya da "ortaklaşa davranışçılık", "erillik" e karşılık "dişillik" ve azdan çoğa değişen "belirsizlikten sakınma".

Bir kültürel boyut, bir toplumdaki, ilk bakışta mantıksal olarak birbiriyle ilgili olması gerekmiyor görünseler de, ampirik araştırmalar sonucunda aralarındaki bağlantılar ortaya çıkartılan bir dizi fenomeni bir araya toplar. Bir boyutun çeşitli yönlerinin birlikteliği, ayrılmaz bağlara değil, daima bu fenomenlerin kombinasyonundan ortaya çıkan istatistiksel ilişkilere, yani eğilimlere dayanır. Bir toplumun bazı yönleri diğer toplumların çoğunda saptanan genel eğilimlere ters düşebilir. Kültürel boyutlar istatistik yöntemler yardımıyla saptandığı için, belli sayıda ülkeden elde edilen bilgiye dayanılarak belgelenebilir ve Hofstede'ye göre bu

bilgi temeli en az on ülkeyi kapsamalıdır. Burada görüldüğü gibi Hofstede'nin kültürel boyutlar modelinde ulusal kültürlerin boyutları göreceli olarak belirlenmektedir.²⁹⁴

4.3.3. Değer Yönelimleri Kuramı

Değer Yönelimleri Kuramı da daha önceki kuramlarda olduğu gibi “ insanlığın ortak sorunlarının çözümüne yönelik ve insan etkinliklerini yöneten temel ilkeleri” saptayarak insanların davranışlarını anlamayı amaçlamaktadır. Kluckhohn ve Strodtbeck değer yönelimlerini incelerken üç kabulle işe başlamışlardır.

1. Bütün kültürlerin üyeleri sınırlı sayıda insanlık problemine çözüm üretmelidir.
2. Bulunan çözüm olanakları çeşitlidir ve bir sıra çözüm yolları vardır,
3. İlkesel olarak bütün kültürlerde bütün çözüm yolları bilinse de, her kültürün üyeleri belirli çözüm yollarından yararlanmak eğilimi gösterirler.

Yönelim kuramına göre, insanlığın ortak problemlerini çözmek için bütün kültürlerin yanıt vermek zorunda oldukları ana sorular, insanın insan doğasına, doğaya, zamana, etkinliğe ve insan ilişkilerine yönelimi ile ilgili sorulardır.

İnsan-insan yönelimine göre, insanların kalıtımsal karakterlerin varlığına inanmasına dayanmaktadır. İnsan doğasıyla ilgili sorulara verilen yanıtları üç kategoriye ayırmak mümkündür: İnsanları iyi, kötü ya da iyi ile kötünün karışımı ya da nötral olarak niteleyen yanıtlar. Ancak insanlar hepsi iyi ya da kötü olarak ya da iyi ile kötünün karışımı nötral olarak nitelenemeyeceği için bir taraftan diğerine geçiş yeteneklerine göre sınıflandırılmaları daha uygun görülmüştür.

İnsan – doğa yönelimine göre insanın doğayla ilişkileri üç ana başlık altında toplanabilir. Bunlar “doğanın üstünlüğünü kabul etmek”, “doğayla uyum içinde yaşamak” ve “doğaya hakim olmak”tır.

Doğanın üstünlüğünü kabul etme yönelimi,Amerika Birleşik Devletleri'nin güney bölgelerinde yaşayan İspanyol kökenli Amerikalıların kültüründe gözlemlenen bir durumdur. Bu kültürün üyeleri doğa olaylarının kendilerine verdiği zararları engellemek

²⁹⁴ Kartarı, a.g.e., 71-74

için hiçbir şey yapmamaktadır. Bu yönelim ülkemizin tarımla uğraşan kesimlerinde de gözlenmekte, ancak giderek doğaya hakim olma yönünde değişmektedir.

Doğayla uyum içinde yaşama yönelimi gösteren kültürlerde insan yaşamıyla doğa ve doğaüstü güçler arasında herhangi bir sınır çizilmemektedir. Japon ve Çin kültürlerinde bu yönelim gözlenmektedir.

Sanayice gelişmiş ülkelerde doğaya hakim olma eğilimi diğerlerinden daha baskındır. Bu yönelimin temelinde doğa güçlerinin dizginlenip insanların yararına kullanılabilir hale getirilebileceği düşüncesi yatmaktadır.

Zaman yönelimi insan yaşamının zamansal odağının nerede olduğunu belirler. Bazı kültürler daha çok geçmişe bazıları daha bugüne bazıları da geleceğe yöneliktir. Geçmişe yönelimli kültürlerde geleneklere büyük önem verilir, yakın aile ilişkilerinin korunmasına özen gösterilir. Şimdiki zamana yönelimli kültürlerin üyeleri geçmişte neler olup bittiği ile pek ilgilenmezler ve gelecek onlar için belirsiz bir kavramdır. Geleceğe yönelik kültürlerde, yaşam standardını iyileştiren olumlu değişikliklere büyük önem verilir ve geçmiş eski moda ve gerilik olan değerlendirilir.

Etkinlik yöneliminin temel niteliği insanın etkinlikleri sırasında kendini nasıl ifade ettiğidir. Bu ifadeler yapmak, olmak, gelişirken olmak şeklinde sınıflandırılabilir. Batı kültürlerinde baskın olan yönelim yapmaktır. Bu yönelime göre, insanların etkinlikleri kavranabilir nitelikte, sonuçları açık ve diğer bireyler tarafından ölçülebilir olmalıdır. Olmak yönelimi bunun tam tersi bir yönelimdir. Olmak yönelimli kültürlerde bireylerin gösterdikleri etkinlikler “insan kişiliğinin istemsiz ifadeleri” olarak algılanır. Olmak ve gelişmek yönelimi insanın ne yaptığı ya da neyi başardığı, becerebildiğine değil, kim olduğuna ve kendini nasıl geliştirebildiğine dayanan bir yönelimdir. “Kendini gerçekleştirmiş birey” e ulaşmayı amaç edinen bu yönelimde insanlar yaşamları boyunca, yaşamı öğrenmeye, onun gizlerini çözmeye ve kendilerine egemen olmaya çalışırlar.

İlişkisel yönelime göre ise, insanlar başkalarıyla kuracakları ilişkileri belirli temeller üzerine oturtmak zorundadır. Bu temeller ya bireycilik, ya grup sürekliliği ve yararcılık olarak belirlenmiştir. Bireycilik yönelimi sanayi toplumlarının kültürlerinde baskın olan ve bireyin özerkliğini vurgulayan ve onun toplum içinde herhangi bir gruba bağımlı olmadan yaşaması anlayışına dayalı yönelimdir. Bu

yönelim, bireyin kendi çıkarlarını içinde yaşadığı toplumun ve grubun çıkarlarından üstün tutması, grup ve toplumun diğer üyeleri ile ilişkilerini de buna uygun şekilde düzenlemesini ifade eder.

Kluckhohn ve Strodtbeck'in değer yönelimleri kuramı kültürler arasındaki farklılıkları oldukça genel çizgileriyle ele almaktadır. Kültürlerarası iletişime katılan bireyler arasında iletişim davranışları ise daha ayrıntılı bir kuramsal çerçevede incelenmelidir.

4.3.4. İletişimsel Eylem Kuramı

Jürgen Habermas insan yaşamındaki eylemleri iki temel kategoriye ayırmaktadır. Bunlardan birincisi, insanların doğadan ve diğer insanlardan yararlanabilmek için onlara egemen olma ve onlardan üretim gücü olarak yararlanma eylemlerini içeren amaçsal-ussal eylemler kategorisi, ikincisi ise insanların toplumsal yaşamda diğer bireylerle olan ilişkilerinin temelini oluşturan iletişimsel eylemler kategorisidir. İletişimsel eylem, karşılıklı rızaya dayanan eşgüdümleyici eylem amacıyla başlangıçta belirli olmayan, belirsizlik içindeki durumu aydınlığa kavuşturmayı amaçlayan ikna edici tartışma şeklinde tanımlanmaktadır.

Jürgen Habermas'ın iletişimsel eylem modeli kültürlerarası anlama sürecine uygulanabilecek şekilde genişletilebilir. Çünkü kültürlerarası iletişim, birbirine yabancı olan iki toplumsal dünyanın oluşturduğu bir ortamda gerçekleşmektedir. İletişime katılan farklı kültürlere mensup bireyler arasında anlamaya yönelik davranışların gerçekleşmesi ancak her iki tarafın, diğer bireyin içinde bulunduğu kültürel ilişkiler yumağını bilişsel olarak kavraması, kabul etmesi, toleransla karşılaşması ve kendi kültürel bağlamı ile yabancı davranış arasında eleştirisel ilgi kurması gerekir. Ancak bu şekilde farklı kültürlerden gelen bireyler arasında, amacına ulaşan iletişim davranışlarının gerçekleşebileceği ortak bir kültür ufku oluşturulabilir.

İletişimsel eylem kuramı ve onun kültürlerarası iletişimi de kapsayacak şekilde genişletilmiş varyantı, içinde "kimlik" kavramının da bulunduğu bir kültür anlayışını gündeme getirmektedir. Kültür ile kültürel kimlik kavramları arasında kurulan geleneksel bağlantı ulusal yönü ağır basan bir kültür ürünü olarak

değerlendirilebilir. Bununla birlikte, kültürel kimliği bireyin kendi kendine ya da yabancıların bireye yakıştırdığı kimlik olarak değil, ulus üstü bir kimlik olarak ele almak gerektiği ileri sürülmektedir. Kültürel kimlik farklı kültürlerden bireylerin karşılaşmaları ve birlikte iletişime katılmaları durumunda önemli rol oynamaktadır.

4.4. Kültürlerarası İletişim ve Karşılaşma Alanları

Kültür ve iletişim birbirinden ayrılamaz. Devletler, kültürler veya politik sistem sınırları arasında iletişim, farklı kültürlere üye bireyler ve gruplar arasında düşünme ve anlam sistemlerinin iletilmesi ile dolaysız yeni ilişkilerin kurulmasına yol açmaktadır. İletişim bir vakum içinde gerçekleşmez, gerçekleştiği yerde kültürel bir bağlamı vardır. Diğer yandan kültür, kendini iletişim ile geliştirebilir, ortaya koyabilir ve ebedileştirebilir. İletişimin kültürel bağlamda işlevi, bireyler ile kolektif güçler arasında sağlıklı eşit ağırlığın sağlanması ve bireysel onuru, özgürlüğü ve yaratıcılığı koruyan ortak bir kimliğin kurulmasıdır. Kültürlerarası iletişim, kültürler arasındaki ya da çeşitli kültürlerin temsilcileri arasındaki iletişim olarak anlaşılabilir.

Kültürlerarası iletişim makro ve mikro kültürel alanlarda gerçekleşebilmektedir. Makrokültürel alanlar farklı kıtaların, bölgelerin kültürel özelliklerini kapsamakta ve bu alanlarda gerçekleşen iletişimi ifade etmektedir. Mikro ya da altkültürler ise, asıl kökenle pek çok benzerliklere ve ortaklıklara sahiptir. Alt kültürler, bir yandan üyelerinin ortak ya da karşılıklı olarak kendilerini algılamasını belirlemekte, diğer yandan da etnik, dini, coğrafi aidiyeti, refahı, dili, ulusal kökeni, yaşı, cinsiyeti, işi ve aileyi tanımlamaktadır. Mikrokültürel alanlarda iletişim, farklı etnik kökene, dile ve kültürel temele sahip olan iki ya da daha fazla kişi arasında meydana gelmektedir.

Kültürlerarası ilişkilerde bireyler ve gruplar, karşılarındaki kültürü farklı açılardan değerlendirebilmekte ve buna göre davranabilmektedirler. Luth'e göre, kültürlerarası ilişkilerde farklı kültürler birbirine eşit değerinde kabul edilebilir ya da belirli bir kültür diğer kültürler üzerinde egemenlik kurup evrensel olma iddiası taşıyabilir.²⁹⁵

²⁹⁵ Füsün Alver, **Basında Yabancı Tasarımı ve Yabancı Düşmanlığı**, İstanbul: Der Yayınevi, 2003, s.174

Kültürlerarası karşılaşma alanları çok farklı tarzlarda olabilir. Bunların arasında sayabileceğimiz spor yoluyla, savaş yoluyla, ekonomi yoluyla, kitle iletişim araçları yoluyla kültürlerarası karşılaşma alanları sayılabilir. Ancak çalışmada göç konusu temel alındığından göç yoluyla farklı kültürlerle karşılaşma alanı incelenmiştir.

4.5. Göç Yoluyla Farklı Kültürlerle Karşılaşma

Göç yoluyla farklı kültürlerle karşılaşmaya geçmeden önce göç olgusunun açıklanması gerekir. Göç, kişinin yeni koşullara daha iyi uyum sağlayabilmek amacıyla ya da doğal ekonomik, siyasal vb. zorunluluklar sonucunda yaşadığı topluluğu değiştirmesidir.²⁹⁶

Tarih boyunca halkların yabancı kültürlerle ilişkileri incelendiğinde sahip olunan ayrıcalıkları yitirme korkusuyla birlikte karşıdakini sömürme düşüncesinin ilişkilerin şekillendirilmesinde belirleyici olduğu görülmektedir. 16. Yüzyıldan günümüze kadar halk katliamlarının, sömürgeciliğin ve ırkçılığın önceden olmadığı kadar arttığı kadar arttığı bilinmektedir. Bununla birlikte, aydınlanma ile birlikte yabancılarla daha mantıklı ilişkiler kurmanın önemi de anlaşılmıştır. Kültürlerarası ilişkileri tarihsel süreç içinde incelediğimizde kültürlerarası ilişkilerin kurulması ve sürdürülmesini sağlayan etkenler arasında yakın doğu ve Akdeniz bölgelerinde yüksek bir kültürün oluşması, nüfus artışı, halkların göç etmesi, ticaret, devletlerin ve imparatorlukların kurulması, yazı sistemlerinin gelişmesi ve yayılması, ticari yolların açılması belirtilebilir.²⁹⁷ Yeryüzünde farklı kültürlere ait kişi, grup ya da topluluklar farklı nedenlerle (göç, felaket, daha iyi yaşam koşulları vb.) hareket halindedirler. Farklı kültürlerin karşılaşması sonucunda bireyler, gruplar ve topluluklar birbirlerinin kültürlerinden etkilenirler. Kültürlenme kavramı, belirli bir kültüre mensup kişilerin bir başka kültürden kişilerle temaslarında yaşadıkları kültürel ve psikolojik değişim süreci ya da değişimlerdir.²⁹⁸

²⁹⁶ Göç Maddesi, **Ana Britannica**, cilt 9, İstanbul: Ana Yay., 1988, s.571

²⁹⁷ Alver, a.g.e., s.175

²⁹⁸ Nuri Bilgin, **Sosyal Psikoloji Sözlüğü**, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2003, s. 92

Kültürlenme tanımında ifade edilen iki grubun birbirini eşit düzeyde etkilediği düşünülse de gerçekte gruplardan birinin diğerini daha fazla etkilediği gözlemlenir.²⁹⁹ Çok kültürlü toplum; farklı kültürlerden ya da alt kültürlerden gelen insanlar tarafından meydana getirilir. Çok kültürlü toplumlar, güç olarak birbirine eşit olmayan kültürel grupları bünyesinde barındırır. Bu kültürel grupların güç farklılıkları sosyal bilimlerde; azınlık (minority), etnik grup gibi kavramlarla ifade edilmektedir.³⁰⁰

Bazı toplumlarda birden fazla kültürel grup bulunabilir. Çok kültürlü toplumlarda kültürel gruplar arasında kültürlenmenin ortaya çıkmasını ve çeşitlenmesini Berry ve Sam üç faktöre bağlamışlardır. Bunlar; yer değiştirme, isteklilik ve sürekliliktir. Göçmenler ve etnik kültürel gruplar; yeni yerleştikleri yerdeki diğer kültür grupları ile ilişkiye girmeye istekli iken mülteciler ve yerliler farklı bir kültür ile ilişki kurmaya istekli değildirler. Kültürlenme süreci bazı gruplar için bir göç kararı sonucu yaşanır iken, yerliler ve mülteci grupları için kültürlenme bir zorunluluktur. Son olarak öğrenciler ve konuk işçiler için bu süreç geçici olma özelliği taşıırken, diğer göçmen grupları için süreç daha uzun olabilir.³⁰¹

Göçmenler, bir toplumdan diğerine gönüllü olarak hareket etmiş bireylerden oluşan kültürlenme grupları olarak tanımlanmaktadır. Göçmen grupları ile diğer kültürlenme grupları arasındaki farklar; göçmenlerin bir toplumdan diğerine istekli hareketleri ve yeni toplumdaki ikamet süreleridir. Yeni toplumla kültürel ilişkilerde göçmenlerin gönüllü olması nedeni ile kültürlenme deneyiminin görece olarak kolay ve olumlu olması beklenmektedir. Göçmenler yerleştikleri ülkede aşağıya doğru hareket yaşarlar, sosyal statüsü ve saygınlığı düşük mesleklerde çalışırlar.³⁰²

Çok kültürlü toplumlarda etnik kültürel gruplar, diğer grupla bir arada yaşarken kendi kültürlerinin farklılıklarını da muhafaza ederler. Etnik kültürel gruplar, uzun zaman önce bir araya gelmiş, kendi yapılarını korumayı başarmış, tarihi bir geçmişi olan göçmen dalgasının torunlarıdır. Etnik kültürel gruplara göç

²⁹⁹ A. Monteruil ve R.Y. Bourish, **Majority Acculturation Orientations Toward “Valued” And “Devalued” Immigrants**, Journal of Cross-Cultural Psychology, 32, No:6, November 2001, s.698-719.

³⁰⁰ J.W. Berry, **Intercultural Relations in Plural Societies**, Canadian Psychology, 40, No:1,1998, 12-21

³⁰¹ J.W. Berry ve D.L. Sam, **Acculturation and Adaptation**.In J. W. Berry, M.H. Segall ve Ç.Kağıtçıbaşı (Eds.) Handbook of Cross-Cultural Psychology, 1.3. Social Behaviour And Applications, (291-326), Boston, MA:Ally and Bacon

³⁰² Z. Aycan ve J.W. Berry, **Impact Of Employment-Related Experiences On Immigrants’ Adaptation To Canada**. Canadian Journal Of Behavioral Science, 28,1996,s. 240-251

devam edebilir, fakat etnik kültürel grubun var olması göç akımının devam etmesine bağlı değildir. Etnik kültürel gruplar, yerleşik, bağlantıları sürekli, genellikle gönüllü ve çoğunlukla üyeleri kültürlenme bölgesinde yetiştiği için daha az uyum problemi yaşarlar.³⁰³ Etnik kültürel grupların kendi öz kültürlerinde yaşam deneyimlerinin olmamasının, uyum sürecini olumlu etkilediği saptanmıştır.³⁰⁴ Diğer yandan etnik kültürel gruplar, kendilerini belirli bir “biz”in mensubu olarak, diğerlerinden farklılıklarını vurgulayarak ifade ederler. Bu durum zaman zaman diğerlerine karşı çıkma, sınırlandırma, kendini çevrelemenin bir tarzı olarak ortaya çıkmaktadır. Sonuçta, bir tür dar cemaatçilik veya kabile varlığı yaşantısına da kayılabılır.³⁰⁵

4.6. Kentteki Göçmenlerin İletişim Yapılanması

Kent karmaşık, işbölümüne dayalı ve ileri bir toplum düzenini simgeler. Kentin bu yapısı bir kişinin, diğer bir kişiyi yakından tanımasını zorlaştırır. Bu nedenle kurulan ilişkilerin niteliği, kırsal kesimden farklı olarak, şahsi olmayan, yüzeysel ve geçicidir. Bu ilişki biçimi, toplumda kişiyi yalnızlığa, kayıtsızlığa ve güvensizliğe iter. Bu koşullar altında, rekabet ve resmî denetim mekanizmaları, daha eski dönemlerde, toplumu bir arada tutmada kendisine bel bağlanan dayanışmanın yerini almaktadır.³⁰⁶

Kent bireye daha fazla özgürlük verir. Bu özgürlüğün temelinde ise, toplumsal denetimin zayıflaması yatar. Birey, bir yandan, diğer bireylerin ya da yakın bağlar kurduğu kümelerin duygusal denetiminden belli bir derecede kurtulabilme ya da özgürlüğe kavuşabilme şansını elde ederken, diğer yandan, kendini ifade edebilmeyi, moralini ve bütünleşmiş bir toplumda bir arada yaşamının vereceği katılma duygusunu yitirir.³⁰⁷

³⁰³ J.W. Berry ve D.L. Sam, a.g.e., s. 291-326

³⁰⁴ J.A.M. Farver, S.K. Narang ve B.R.Bhadha, **East Meets West : Ethnic Identity, Acculturation, and Conflict in Asian Indian Families**, Journal of Family Psychology, 16, No:3, 2002, s. 338-350

³⁰⁵ Nuri Bilgin, **Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu**, İzmir: Ege Yayıncılık, 1994, s.67

³⁰⁶ Ann Watts ve Thomas Watts, **Minorities and Urban Crime: Are They the Cause or The Victims?**, Urban Affairs Quarterly, Cilt: 16, Sayı: 4,1981, s. 423-436.

³⁰⁷ <http://auhf.ankara.edu.tr/dergiler/auhfd-arsiv/AUHF-2008-57-04/AUHF-2008-57-04-karasu.pdf>

Kent, hem nüfusun yoğunluğu, hem de bu nüfusun heterojen yapısı nedeniyle denetlenmesi çok daha zor bir alandır. Köyden kente gelmiş olanlar için kent; köydeki dayanışmanın olmadığı, dışlandıkları, toplumsal ve ekonomik kaygıların derinleştiği, bu anlamda, savunma güdüsünün en üst düzeyde hissedildiği, sapkın davranış biçimlerine açık bir ortamdır. Kırsal alanlardan göç edenler için kent çoğu zaman gri alanların var olduğu bir yerdir. Köydeki davranışlar anlamını yitirirken, göçmenler kentle bütünleşmenin sıkıntısını yaşar. Kentle bütünleşememenin temelinde ise, barınma ve iş ihtiyaçlarının birer kentli gibi giderilmemesi yatmaktadır.³⁰⁸

Kentle bütünleşemeyen göçerler, kendi aralarında bir alt kültür yaratırlar. Bu alt kültür bazen kendi yarattıkları bir müzik çeşidi, bazen de ne kentli ne köylü olabilen ya da hem köylü hem kentli olan göçerin giyim tarzına yansımaktadır. Kendi kültürleri ve göçle geldikleri yörenin kültürünü bir araya getirerek bir alt kültür yaratan göçerler, aynı zamanda popüler kültürün de yaratıcıları durumundadırlar. Kentle bütünleşemeyen göçer, popüler kültür yoluyla kentteki bütünleşemediği kent yerlisiyle bütünleşmeye aynı ekseninde bulunmaya çalışır.

Adaptasyon, canlıların içinde yaşadığı ve etkileşim içinde bulunduğu çevreye alışmasını ifade eder. Her canlı gibi insanoğlu da kendisini zamanla değişen doğal ve toplumsal çevreye uydurma zorunda hissetmektedir. İnsanlar için yeni bir uyum sürecini başlatan en önemli toplumsal olaylardan birisini göçler oluşturmaktadır. Çoğu göçmen yeni yerleşim alanında, daha önce hiç karşılaşmadığı pek çok sorun ve farklılıkla karşılaşabilmektedir. Özellikle derin kültürel farklılıkların bulunduğu ülkeler veya bölgeler arasında yapılan uzun mesafeli göçlerde, uyum sorunu daha belirgin hale gelmektedir. Göçle birlikte yeni çevreye uyum, aile örgütlenmesi, ekonomik zorluklar, barınma koşulları, giyim kuşam tarzı, gündelik yaşam ve kültür farklılıkları bu süreçte aşılması gereken önemli sorunları oluşturmaktadır. Söz konusu sorunlar, zannedildiği kadar kolay ve kısa sürede aşılamamaktadır. Bazen bu süreç, yıllarca hatta bir kuşak boyunca devam edebilmektedir. Bu sürecin kısa veya uzun olmasını, büyük ölçüde göçmenler ile yerliler arasındaki ilişkiler belirlemektedir ki bu da büyük ölçüde tarafların kültür ve ekonomik düzeyleri ile yakından ilişkilidir. Ayrıca, toplumsal

³⁰⁸ Soheil Assadi, **Urban Violence in Development Countries**, Proje Ödevi, Eastern Mediterranean University Department of Political Science and Public Administration, 2004, s.1

yapıdaki benzerlik ve farklıklarının az veya çok olması da bu süreçte önemli ölçüde etkili olmaktadır. Aynı dili konuşan, aynı dine inanan, aynı kültür ve geleneğe sahip ve benzer çevrelerden kopup gelen ve yine benzer çevrelerde yaşayan insanlar, yeni yerleşim alanlarına uyum sağlamada fazla sorun yaşamazken, büyük ölçüde birbirinden farklı kültür ve değerlere sahip insanlar, yeni mekânlarında ciddi sorunlarla karşılaşabilmektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Çalışmanın son kısmı olan dördüncü bölüm İzmit kent merkezinde yapılan araştırmayı kapsamaktadır. Bölüm, İzmit'e göç ile gelenlerin İzmit ile etkileşimini araştıran bir çalışmayı içermektedir. Bölümde araştırmanın amacı ve yöntemi ile araştırmanın bulguları iki ana başlık halinde verilmektedir.

5. İZMİT

Çalışmanın bu bölümünde İzmit'e göç ile gelenlerin İzmit ile etkileşimini konu alan bir araştırma yapılmıştır. Bulguları ise araştırma sonucunda verilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde yapılan çalışma ve araştırma kapsamında İzmit'e göç ile gelenlerin İzmit ile etkileşimini ortaya koyan bir araştırma yer almaktadır. Araştırmanın amacı İzmit'e göç ile gelenlerin İzmit ile etkileşimlerini ortaya çıkarmaktır.

Kocaeli ilinin merkezi olan İzmit'in nüfusu 2009 sayımına göre 293.339³⁰⁹ dir. Bu haliyle İzmit, kent tanımlarında verilen demografik ölçütlere göre; bir kent merkezi ve büyük bir metropoldür. Başlangıçta İznik'in yan komsusu anlamında İznikmid olan şehrin adı, zamanla İzmit'e dönüşmüştür. Cumhuriyetin ilanından sonra Kocaeli Vilayetinin merkezi olmuştur.

İzmit'in kent merkezi oluşu, kozmopolit yapısı ve Kocaeli'nin 12 ilçesi büyük bir araştırma evreni olması göz önüne alınarak; araştırma sadece Kocaeli'nin merkez ilçesi İzmit ile sınırlandırılmıştır.

Öncelikle bu bölümde araştırmanın amacı ve yöntemi, daha sonra ise araştırmanın bulguları yer almaktadır. Araştırma altı başlık altında toplanmıştır. Bu başlıklar; demografik bilgiler, siyasi tercih, kültürel faaliyetler, göç, kentleşme ve çokkültürlülük başlıklarını kapsamaktadır.

³⁰⁹ http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=945

5.1. Araştırma : İzmit'e Göç İle Gelenlerin İzmit İle Etkileşimi

İzmit ilçesi Kocaeli ilinin merkezinde yer almakta olup Kocaeli ilinin merkez ilçesidir. İzmit'in yüzölçümü; 18,71 km²; belediye sınırları, 39,33 km²; mücavir alan olmak üzere toplam 58,04 km²'dir. Asya ile Avrupa'yı birleştiren önemli bir yol kavşağında bulunmaktadır. Doğal bir liman olan İzmit Körfezi işlek bir denizyoludur.³¹⁰

İzmit ve civarında tarih öncesi çağlardan yaklaşık olarak M.Ö.3000 yılından itibaren insanların yaşamakta olduğu yapılan araştırmalar sonucu ortaya çıkmıştır.

İzmit'e ait ilk deliller M.Ö.12. yüzyıla dayanmaktadır. Bu tarihlerde Frigler bölgeyi ellerinde tutmuş, ardından Yunanistan'ın Megara şehrinden kendilerine yeni bir yer aramak için yola çıkan göçmen bir grup şimdiki Başiskele mevkiinde Astakoz adını verdikleri şehri kurmuşlardır.

Trakia kralı Lysimakhos'un Astakoz'u tahrip ettirmesiyle bugünkü İzmit'in de üzerinde bulunduğu yamaçlara Nicomedia adında yeni bir şehir kurulur. Bu şehir M.Ö.91-94 yıllarında Romalılara başışlanır. M.S. 284 yılında imparator Diokletionus, Nicomedia'yi yeniden başkent yapar. Onun zamanında Nicomedia; Roma, Antakya, İskenderiye'den sonra dünyanın 4. büyük şehri olmuştur. 11. yüzyılın sonlarında Nicomedia, Selçuklular tarafından zapt edilir. 1. Haçlı seferinde Nicomedia geri alınır. Bir süre Latinlerin işgalinde kaldıktan sonra tekrar Selçuklulara geçer. Orhan Gazi zamanında; Adapazarı ve Hendek yörelerinin valisi olan Akçakoca Bey, kenti alınca şehir Osmanlı devletinin egemenliğine girer. Başlangıçta İznik'in yan komşusu anlamında İznikmid olan şehrin adı, zamanla İzmit'e dönüşmüştür. 1888 yılına kadar İstanbul'a bağlı kalan İzmit bu tarihten sonra ayrı bir kent olur. İstiklal harbi öncesi İngiliz ve Yunan kuvvetlerinin işgalinde kalan şehir 28 Haziran 1921 de kurtarılmış, Cumhuriyetin ilanından sonra Kocaeli Vilayetinin merkezi olmuştur. Kocaeli'nin merkez ilçesi olan ve aynı adı taşıyan İzmit, bir kıyı kentidir. Türkiye'nin Asya ile Avrupa arasındaki en önemli geçiş güzergahının üzerinde kurulmuş, tarihi bir kenttir.

³¹⁰ <http://www.kocaeli.bel.tr/content.asp?categoryID=431&contentID=19066>

Büyük sanayi kuruluşlarının ve alışveriş merkezlerinin bulunduğu İzmit sanayi kenti olarak tanınmasının yanı sıra, kültür, sanat ve eğitim merkezi olma yolunda ciddi atılımlar yapan bir kent haline gelmiştir.³¹¹

Kocaeli, özellikle Seka Fabrikası açıldığından beri devamlı göç alan bir kent haline gelmiş, göç alan kentlerin başında her zaman ilk sırayı çekmiştir. Kocaeli sadece cumhuriyet döneminde değil Osmanlı zamanında da göç için tercih edilen bir bölge olma özelliğini sürdürmüştür.

Kocaeli 19. Yüzyılda 1845 yılından itibaren büyük göçlere sahne olmuştur. 1853- 1856 yılları arasında Tatarlar, 1855-1864 yılları arasında Çerkezler, kara ve deniz yoluyla getirilerek İzmit'e yerleştirildi. 1877-1878 Osmanlı – Rus Savaşı sırasında Rumeli ve Kafkasya'dan göç eden toplulukların bir bölümü Kocaeli'nin çeşitli yerlerine dağıldı. Batum'dan gelenler daha çok Gölcük ve Sapanca'ya, Rumeli göçmenleri ise ilin çeşitli kasaba ve köylerine yerleşmiştir.

İzmit kenti bu kadar çok göç almış bir kent olarak doğal olarak kültür değişmesine uğramıştır ve kültür çeşitliliği yaşamaktadır. Öyle ki, bu çeşitlilik İzmit'in yemeklerine, giyimine kısacası her şeye yansımıştır. Doğal olarak bu karşılıklı etkileşim, kişilerarası iletişim yoluyla olmaktadır.

5.1.1. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Çalışmanın bu bölümünde yapılan çalışma ve araştırma kapsamında İzmit'e göç ile gelenlerin İzmit ile etkileşimini ortaya koyan bir araştırma yer almaktadır. Araştırmanın amacı İzmit'e göç ile gelenlerin İzmit ile etkileşimlerini ortaya çıkarmaktır. İzmit'in kent merkezi oluşu, kozmopolit yapısı ve Kocaeli'nin 12 ilçesi büyük bir araştırma evreni olması göz önüne alınarak; araştırma sadece Kocaeli'nin merkez ilçesi İzmit ile sınırlandırılmıştır.

İzmit'e göç edenlerin İzmit ile etkileşimini ortaya çıkarmak için bir anket çalışması yapılmıştır. Bu anket çalışması için önce İzmit'e göç etmiş diğer şehirlerden gelen kişilerle anket yapılmak istendi ancak çok geniş bir kesime yayıldıklarından bu anket çalışmasının hemşehri dernekleri üzerinden yapılması uygun görülmüştür. Kocaeli İl Dernekler Masası Müdürlüğü'ne bir yazı yazılarak

³¹¹ <http://www.izmit.bel.tr/tr/icerikdetay/15/52/nikomedia-izmit-tarihi.aspx>

kaç tane hemşehri derneği olduğu ve üye sayılarının dökümanı istenmiştir. Bu bilgiler ışığında bildirilen sayı İzmit'te 471 tane hemşehri derneği olduğu ve toplam 53.257 tane dernek üyesi bulunduğu yönünde yanıt gelmiştir. Ancak bu hemşehri derneklerinden 60 tanesi faaliyet göstermektedir. Bu dernekler arasındaki tabakalı örneklem³¹² yoluyla rastgele seçilen 133 dernek üyesi üzerinde bir anket çalışması yapılmıştır. Bu çalışmanın sonuçları Bulgular bölümünde sunulmuştur.

Bu araştırmanın bulguları ve sonuçları araştırmada yer almaktadır. Araştırmada ortaya çıkan sonuçlara göre beklenen sonuçların çıktığı da olmuş, ancak beklenmeyen sonuçlara da ulaşılmıştır. Bu sonuçlar araştırmanın bulgular kısmında yer almaktadır.

5.1.2. Araştırmanın Bulguları

Anket çalışmasına katılan dernek üyelerinden elde edilen verilerle İzmit'e gelenlerin İzmit kültürü ile etkileşimi incelenmiştir. Verilerin incelenmesi beş başlık altında gerçekleşmiştir. İlk önce demografik bilgiler ortaya konulmuş, ardından siyasi bakış açısı incelenmiştir. Üçüncü olarak göç yapısına bakılmıştır. Dördüncü sırada ise ankete katılanların kentleşme durumu gözlenmiştir. Son olarak çokkültürlülük incelenmiştir.

Verilerin analizinde SPSS ve Excel paket programlarından yararlanılmıştır. Anketten elde edilen veriler, çoğunlukla frekans serisi tabloları, çapraz tablolar ve grafikler aracılığıyla sunulmuştur. Gerekli durumlarda istatistiksel testler yapılmış ve bu testlerde anlamlılık seviyesi $p=0,05$ olarak alınmıştır. Analiz esnasında Pearson Ki-Kare Testi ve Friedman Testi'nden faydalanılmıştır. Belirli bir farklılığın ortaya çıkarıldığını göstermek için, test sonuçlarından elde edilen anlamlılık seviyelerinin %5'ten küçük ($p<0,05$) olması arzu edilmektedir.

³¹² **Tabakalı örneklem:** bilim dalında tabakalı örnekleme bir anakütleden özel bir şekil olasılık örnekleme yöntemi ile veri elde edilmesidir.

5.1.2.1. Demografik Bilgiler

Anket çalışmasına katılan 133 kişinin %79,7'si erkeklerden ve %20,3'ü de kadınlardan oluşmaktadır (Tablo 5.1). Bunun yanında, bu kişilerin büyük bir çoğunluğu orta yaşın üzerinde yer almaktadır. Erkeklerin yaş ortalaması $48,8 \pm 12,3$ ve kadınlarınki de $46,3 \pm 9,7$ 'dir.

Tablo 5.1: Yaş ve cinsiyete ait demografik bilgiler

		n	%
Yaş	21-30	10	7,5
	31-40	29	21,8
	41-50	35	26,3
	51-60	40	30,1
	61 ve üzeri	19	14,3
Cinsiyet	Erkek	106	79,7
	Kadın	27	20,3

Eğitim seviyelerine bakıldığında ise, erkeklerin büyük bir çoğunluğunun ilköğrenim (%31,1) ve lise (%30,2) eğitimine sahip olduğu görülmektedir. Kadınların da benzer şekilde %29,6'sı ilköğrenim ve % 22,2'si de lise mezunudur. (Tablo 5.2)

Tablo 5.2: Cinsiyete göre eğitim seviyelerinin dağılımı

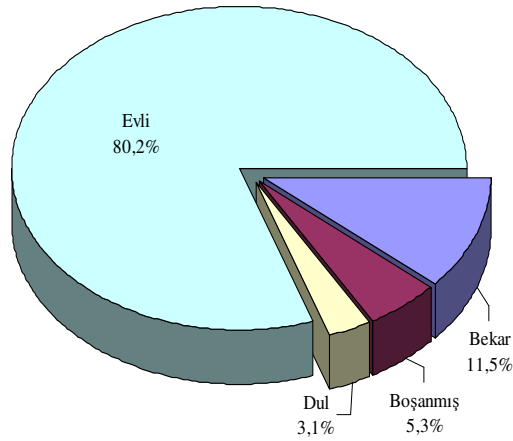
Eğitim Seviyesi	Cinsiyet				Toplam	
	Erkek		Kadın			
	n	%	n	%	n	%
Okuryazar	8	7,5	3	11,1	11	8,3
İlköğrenim	33	31,1	8	29,6	41	30,8
Lise	32	30,2	6	22,2	38	28,6
Önlisans	10	9,4	4	14,8	14	10,5
Lisans	19	17,9	5	18,5	24	18,0
Lisansüstü/Doktora	4	3,8	1	3,7	5	3,8
Toplam	106	100,0	27	100,0	133	100,0

Çalışmaya katılanların %56,1'i sürekli bir işte çalışmamaktadırlar. Büyük bir çoğunluk (%68,9) bunun nedeni olarak emekli olduklarını söylemektedirler. Bununla birlikte, grubun %12,2'si işsiz olduğu için ve %2,7'si de öğrenci olduklarından çalışmamaktadırlar. (Tablo 5.3)

Tablo 5.3: İstihdam durumu ve gelir düzeyleri

		n	%
Sürekli iş	Evet	58	43,9
	Hayır	74	56,1
Çalışmama nedeni	Emekli	51	68,9
	İşsiz	9	12,2
	Öğrenci ve çocuk	2	2,7
	Diğer	12	16,2
Aylık gelir	Hiç geliri yok	9	6,8
	750 TL den az	18	13,6
	750 - 1000 TL	40	30,3
	1001- 1500 TL	27	20,5
	1501 – 2000 TL	21	15,9
	2001- 2500 TL	8	6,1
	2501 – 3000 TL	4	3,0
	3001- 3500 TL	5	3,8

Kişilerin %80,2'si evlidir. %11,5'i bekar, %5,3'ü boşanmış ve %3,1'i de duldur. (Şekil 5.1)

Şekil 5.1: Medeni durum

Evli olan erkeklerin %58,6'sı ve evli kadınların da %50'si, eşlerinin kendi memleketinden olduğunu söylemişlerdir. İzmit'ten evlenen erkeklerin oranı %18,4 ve kadınlarındaki de %29,2'dir. (Tablo 5.4)

Erkeklerin %79,3'ünün eşi çalışmamaktadır. Kadınlarda ise eşlerinin çalışmama durumu dengeli dağılmıştır. Ayrıca, erkeklerin %44,2'sinin eşleri ilköğrenim mezunudur. Kadınların eşlerinin eğitim seviyesi erkeklerin durumuna göre daha yüksektir.

Tablo 5.4: Cinsiyete göre eşlerin demografik yapısı

		Cinsiyet				Toplam	
		Erkek		Kadın			
		n	%	n	%	n	%
Eşi nereli	Aynı şehirden	51	58,6	12	50,0	63	56,8
	Başka bir şehirden	16	18,4	7	29,2	23	20,7
	İzmit'ten	20	23,0	5	20,8	25	22,5
Eşi çalışıyor mu	Evet	18	20,7	12	50,0	30	27,0
	Hayır	69	79,3	12	50,0	81	73,0
Eşin eğitim seviyesi	Okuryazar	16	18,6	1	4,2	17	15,5
	İlköğretim	38	44,2	7	29,2	45	40,9
	Lise	22	25,6	8	33,3	30	27,3
	Üniversite	10	11,6	8	33,3	18	16,4

Ankete katılanların büyük bir çoğunluğunun çocuğu vardır. %42,9 oranla en fazla iki çocuğu olanlar çoğunluktadır. Ayrıca, grubun %34,2'sinin torunu da vardır. Çalışmaya katılanların %37,1'lik çoğunluğu 4 kişilik bir ailede yaşadıklarını söylemektedirler. Bunu %26,6 oranıyla 3 kişilik aileler takip etmektedir. (Tablo 5.5)

Tablo 5.5: Ailedeki kişi sayısı

		n	%
Çocuk Sayısı	1	14	12,5
	2	48	42,9
	3	26	23,2
	4	12	10,7
	5 ve üzeri	12	10,7
Torun var mı?	Var	38	34,2
	Yok	73	65,8
Aile kaç kişi	2	5	4,0
	3	33	26,6
	4	46	37,1
	5	20	16,1
	6	11	8,9
	7 ve üzeri	9	7,3

Kişilerin inançlarıyla ilgili yöneltilen soruya grubun %91,7'si Müslümanlığı, %3'ü Ateizmi ve %5,3'ü de diğer inançları tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Mezhep olarak ise, Sünnilik, Alevilik ve diğer mezheplere göre ön planda yer almaktadır. (Tablo 5.6)

Tablo 5.6: Dini yapı

		n	%
İnanç	Ateizm	4	3,0
	Müslümanlık	122	91,7
	Diğer	7	5,3
Mezhep	Alevi	34	26,2
	Sünni	91	70,0
	Diğer	5	3,8

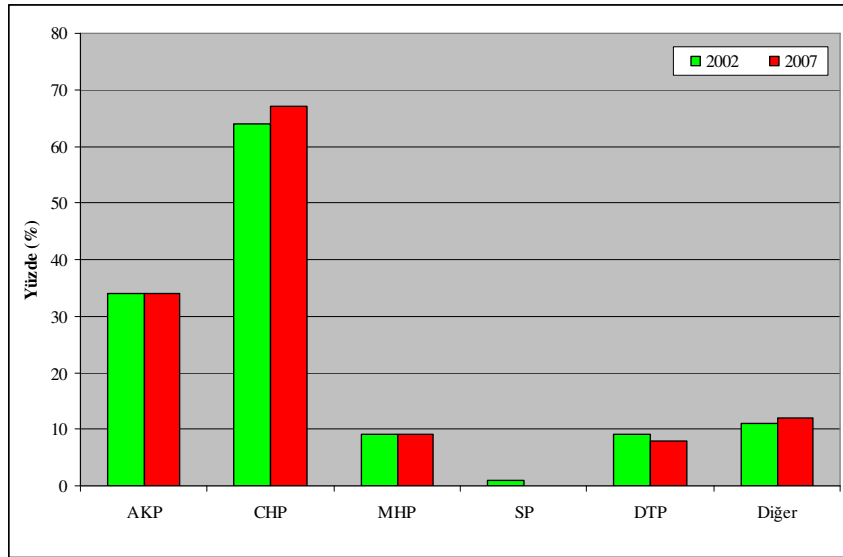
5.4.1.2.2. Siyasi Tercih

Ankete katılanların siyasi görüşlerini ve tercihlerin belirleyebilmek amacıyla 2002 ve 2007 genel seçimlerinde hangi partiye oy verdikleri sorulmuştur. Tablo 4.7 ve Şekil 4.2'den de anlaşılacağı gibi, 2002 seçimlerinde, grubun %50'si CHP'yi desteklemişlerdir. Bunu takip eden parti %26,6'lık oranla AKP olmuştur. 2007 seçimlerinde de bu sıralama değişmemiştir. Ancak, 2007 seçimlerinde, ankete

katılanların %8,7'si, 2002'de tercih ettikleri partinin dışında bir partiye oy verdiklerini söylemektedir.

Tablo 5.7: Son iki genel seçime göre verilen oy dağılımları

	2002		2007	
	n	%	n	%
AKP	34	26,6	34	26,2
CHP	64	50,0	67	51,5
MHP	9	7,0	9	6,9
SP	1	0,8		
DTP	9	7,0	8	6,2
Diğer	11	8,6	12	9,2
Toplam	128	100	130	100

Şekil 5.2: Son iki genel seçime göre verilen oy dağılımları

Grubun büyük bir çoğunluğu siyasetin günlük yaşamında aktif olarak yer aldığını ve siyasi tercihlerinin İzmit'e yerleşmelerinden sonra bir değişme olduğunu söylemektedirler. Bu farklılaşma Tablo 4.8'de de belirtildiği gibi, istatistiksel olarak anlamlı seviyededir.

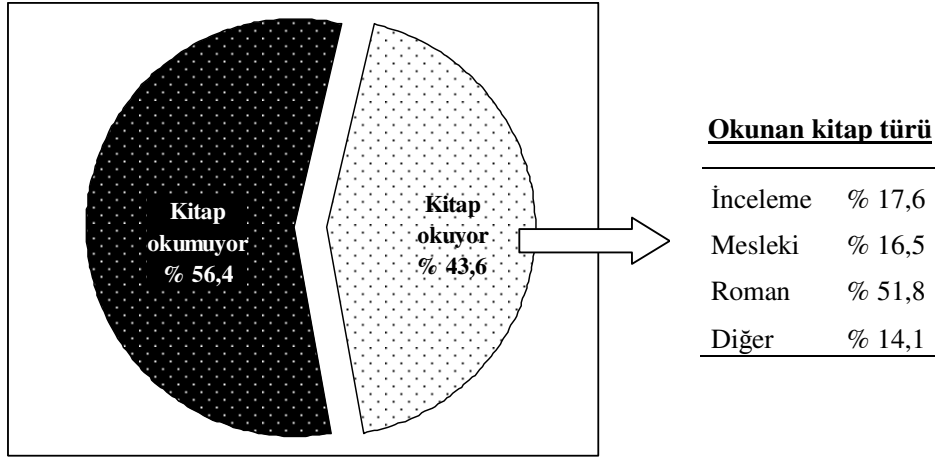
Tablo 5.8: Siyaset ile ilgili düşünceler

	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Ne katılmıyorum ne katılmıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum		Test p
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
Siyaset günlük yaşamımda aktif olarak yer almaktadır	6	4,5	19	14,3	23	17,3	65	48,9	20	15	0,000
Siyasi tercihlerimde İzmit'e yerleştiğimden beri değişiklik olmuştur	0	0	25	18,8	10	7,5	72	54,1	26	19,5	0,000

5.2.2.3. Kültürel Faaliyet

Kültürel faaliyet olarak kişilerin kitap, gazete okuma durumları ile sinema, tiyatro, konser, vb. etkinliklere katılımları incelenmiştir.

Yapılan ilk incelemede kişilerin %56,4'ünün kitap okumadığı belirlenmiştir. Kitap okuyan %43,6'lık kesim ise daha çok roman okumayı tercih etmektedir. (Şekil 5.3)

Şekil 5.3: Kitap okuma dağılımı

Kitap okumayanlara yöneltilen soru ile niçin kitap okumadıkları araştırılmıştır. Elde edilen bilgilere göre, bu kişilerin kitap okuma alışkanlığının olmaması veya kitap okumayı sevmemesi en önemli neden olarak ortaya çıkmaktadır. (Tablo 5.9)

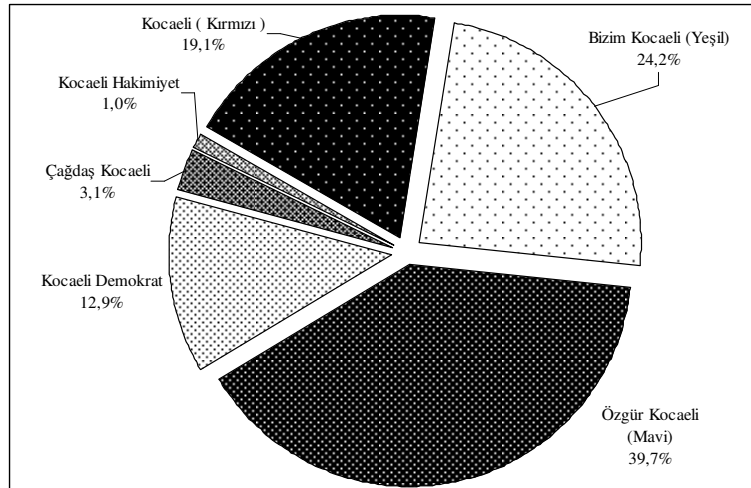
Tablo 5.9: Kitap okumama nedeni

	n	%
Zaman Darlığı	4	6,6
Ekonomik Nedenler	3	4,9
Kitap okuma alışkanlığının olmaması/sevmemesi	52	85,2
Diğer	2	3,3

En çok okunan yerel gazete olarak %39,7'lik orana sahip olan Özgür Kocaeli Gazetesi ön plana çıkmaktadır. İkinci sırada tercih edilen gazete ise Bizim Kocaeli Gazetesi'dir. Gazetelerin okunma durumuna göre dağılımları Tablo 5.10 ve Şekil 5.4'te gösterilmiştir.

Tablo 5.10: Okunan yerel gazete

Yerel Gazete	n	%
Kocaeli (Kırmızı)	37	19,1%
Bizim Kocaeli (Yeşil)	47	24,2%
Özgür Kocaeli (Mavi)	77	39,7%
Kocaeli Demokrat	25	12,9%
Çağdaş Kocaeli	6	3,1%
Kocaeli Hakimiyet	2	1,0%

Şekil 5.4: Okunan yerel gazetelerin dağılımı

Çalışmaya katılanların yaklaşık yarısı (%50,4) sinema, tiyatro, konser, vb. etkinliklere genellikle ayda 1-3 kez katıldıklarını belirtmişlerdir. Etkinliklere katılmayanlar ise bu durumu daha çok buldukları ekonomik zorluklara ve etkinlikleri takip edememe/haberi olmamaya bağlamaktadırlar. (Tablo 5.11)

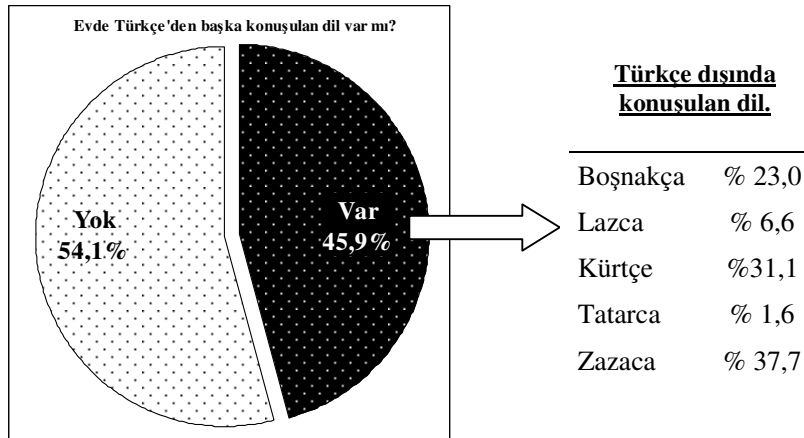
Tablo 5.11: Etkinliklere katılım durumu

Etkinliklere katılıyor (n=67)			Etkinliklere katılmıyor (n=66)		
Etkinliklere katılma sıklığı	n	%	Etkinliğe katılmama nedeni	n	%
Her hafta 1-3 arası	3	4,5	Ekonomik zorluklar	28	42,4
İki haftada 1-3 arası	11	16,4	Zaman Darlığı	12	18,2
Ayda 1-3 arası	32	47,8	Etkinlikleri takip etmeme / haberi olmama	20	30,3
İki ayda 1-3 arası	21	31,3	Diğer	6	9,1

Grubun %45,9'unun evinde Türkçe'den başka konuşulan dil vardır (Tablo 5.12). Yapılan inceleme sonunda derneğe üye bu kişilerin evlerinde Türkçe'den başka en fazla Zazaca (%37,7) konuşulmaktadır. İkinci sırayı %31,1'lik oranla Kürtçe almaktadır Boşnakça (%23), Lazca (%6,6) ve Tatarca (1,6) bu iki dili takip etmektedir (Şekil 5.5).

Tablo 5.12: Evde Türkçe'den başka konuşulan dil var mı?

	n	%
Var	61	45,9
Yok	72	54,1
Toplam	133	100

Şekil 5.5: Evde Türkçe'den başka konuşulan diller

5.1.2.4. Göç

Göç ettikleri yerdeki herhangi bir geleneği Kocaeli’nde değişmeden yaşatabildiğini söyleyen 90 kişi grubun %68,7’sini oluşturmaktadır. Bu durum istatistiksel olarak da anlamlıdır. ($p < 0,05$) (Tablo 5.13)

Tablo 5.13: Göç edilen yerdeki herhangi bir geleneği İzmit’te yaşatabilme

	n	%	p
Evet	90	68,7	0,000
Hayır	41	31,3	
Toplam	131	100	

Katılımcıların Kocaeli’nin kültürel değerlerinden neleri bildikleri sorusuna en yoğun geri dönüş “pişmaniye” üzerine olmuştur. Pişmaniye %28,1’lik bilinirlik oranıyla ilk sırayı alırken, “Hereke Halısı” %23,6’lık bilinirlikle ikinci sırayı almaktadır. Bunları sırasıyla “Karamürsel Sepeti” (%20,9), “Kandıra Yoğurdu” (%10,9), “Kandıra Bezi” (%10) ve “Diğerleri” (%6,6) takip etmektedir. (Şekil 5.6)

Şekil 5.6: Kocaeli’nin kültürel değerlerinin sıralanması

Ankete katılanların 58'i (%43,9) kendilerinden sonraki kuşakların kendi kültürlerini sadece aile içinde yaşadıklarını belirtmektedirler. Bunun tersini ifade eden %56,1'lik grubun %68,9'u ise kendilerinden sonraki kuşakların, benliklerinde her iki tarafın da kültürünü yaşatabildiklerini belirtmektedirler. (Tablo 5.14 ve Şekil 5.7)

Tablo 5.14: Sonraki kuşakların kültürlerini yaşatabilmesi

Sizden sonraki kuşaklar kendi kültürlerini sadece aile içinde mi yaşamaktalar?

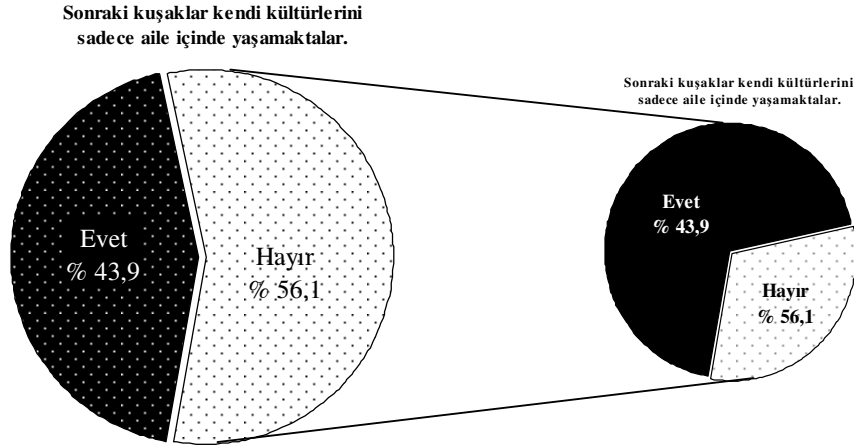
	n	%
Evet	58	43,9
Hayır	74	56,1
Toplam	132	100

p=0,164

Benliklerinde her iki tarafın da kültüründen yaşatabiliyorlar mı?

	n	%
Evet	51	68,9
Hayır	23	31,1
Toplam	74	100

p=0,000

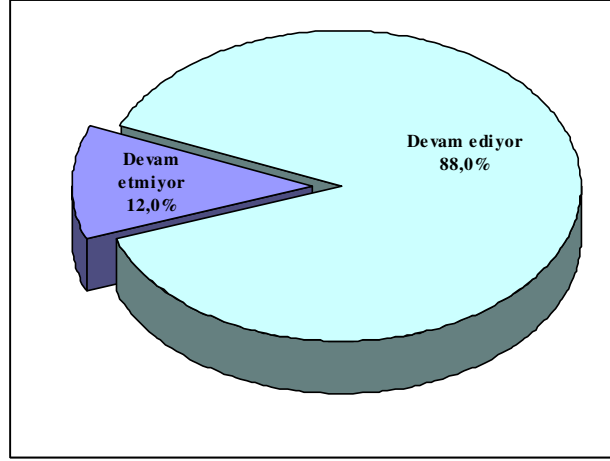
Şekil 5.7: Sonraki kuşakların kültürlerini yaşatabilmesi

Deneklerin neredeyse tamamı (%93,2'si) İzmit'in yerli halkıyla olan ilişkilerinin olumlu olduğunu söylemektedirler. (Tablo 5.15)

Tablo 5.15: İzmit'in yerli halkıyla ilişkiler

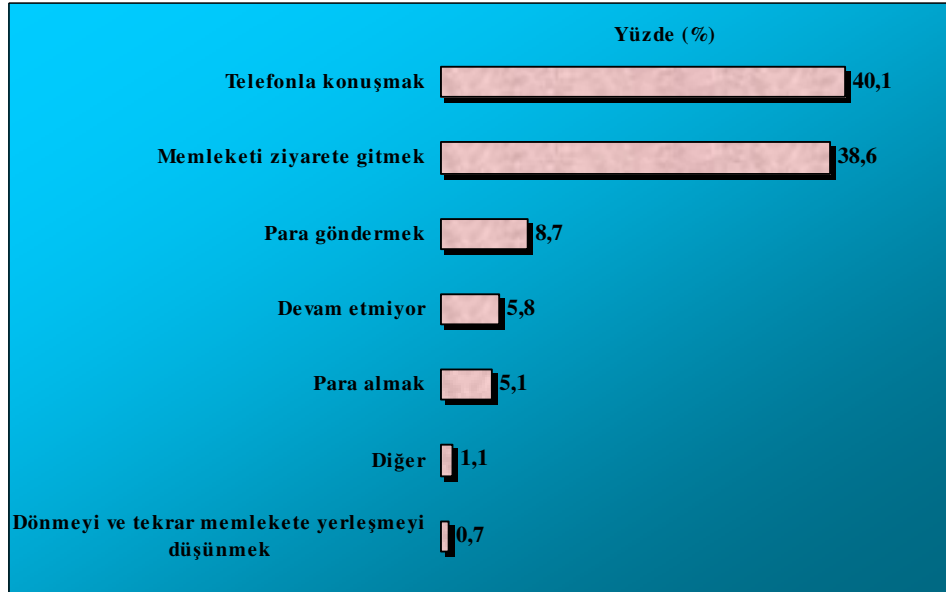
	n	%
Olumlu	124	93,2
Ne olumlu ne olumsuz	8	6
Olumsuz	1	0,8
Toplam	133	100

Ankete katılanların %88'i göç ettikleri yer ile olan bağlantılarının hala devam ettiğini söylemişlerdir. (Şekil 5.8)

Şekil 5.8: Göç edilen yer ile olan bağlantının durumu

Göç ettikleri yer ile bağlantılarını koparmayan dernek üyeleri, bu bağı en çok telefonla konuşarak (%40,1) ve memleketi ziyaret ederek (%38,6) sağlamaktadırlar. (Şekil 5.9)

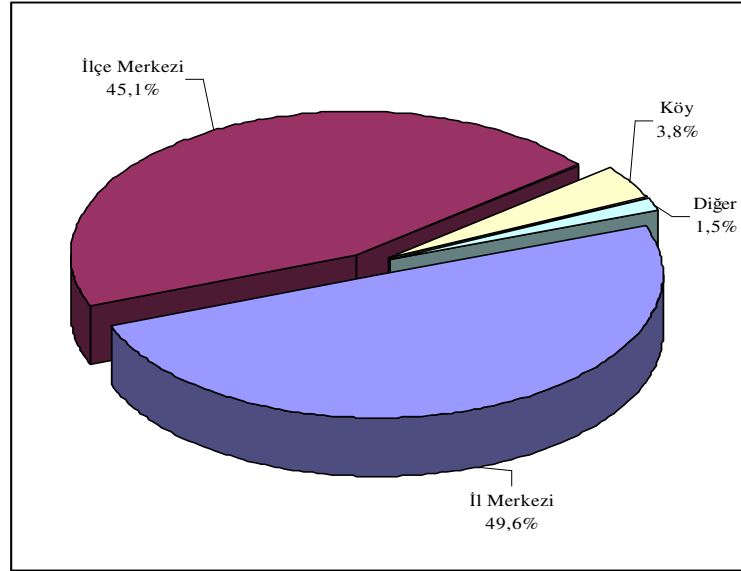

Şekil 5.9: Göç edilen yer ile kurulan bağlantılar

Dernek üyelerinin neredeyse tamamı (%94,7'si) İzmit'e il veya ilçe merkezlerinden göç etmişlerdir. Köyden İzmit'e göç edenler sadece %3,8'lik bir oranı oluşturmaktadırlar. (Tablo 5.16 ve Şekil 5.10)

Tablo 5.16: Ailenin ilk geldiği yerleşim yerinin türü

Gelinen yer	n	%
İl Merkezi	66	49,6
İlçe Merkezi	60	45,1
Köy	5	3,8
Diğer	2	1,5
Toplam	133	100

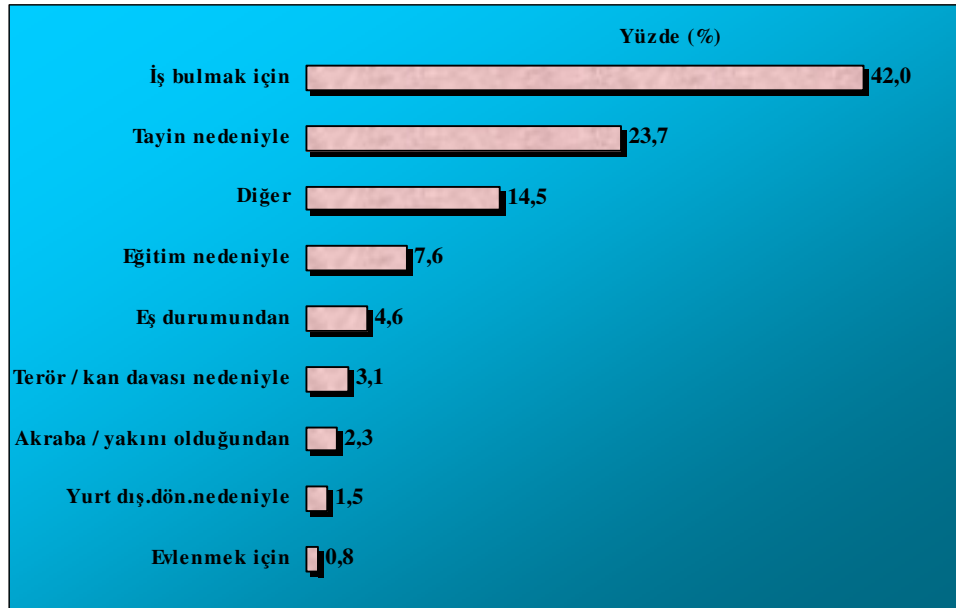

Şekil 5.10: Ailenin ilk geldiği yerleşim yerinin türü

İzmit'e göç edenlerin buraya gelme sebeplerinin başında "iş bulma umudu" yer almaktadır. İkinci sıradaki göç nedeni ise "tayin" olarak ortaya çıkmıştır. (Tablo 5.17 ve Şekil 5.11)

Tablo 5.17: İzmit'e gelme nedeni

	n	%
Evlenmek için	1	0,8
Eş durumundan	6	4,6
İş bulmak için	55	42
Tayin nedeniyle	31	23,7
Eğitim nedeniyle	10	7,6
Yurt dış.dön.nedeniyle	2	1,5
Terör / kan davası nedeniyle	4	3,1
Akraba / yakını olduğundan	3	2,3
Diğer	19	14,5
Toplam	131	100

Şekil 5.11: İzmit'e gelme nedenlerinin sıralaması

İzmit'e göç edenlerin %28,6'sı eşi ve/veya çocuklarıyla gelmişlerdir. Bununla birlikte bekar ve yalnız başına gelenler de %25,6 oranıyla ikinci en büyük kalabalığı oluşturmaktadırlar. Anne ve babasıyla gelenler ise %20,3 ile üçüncü sırada yer almaktadırlar. (Tablo 5.18)

Tablo 5.18: İzmit'e kiminle geldiğinin dağılımı

	İzmit'e kimlerle geldiniz?	
	n	%
Yalnız, becardım	34	25,6
Yalnız, evliydim	22	16,5
Anne ve babamla	27	20,3
Eşim ve/veya çocuklarımla	38	28,6
Ailece (anne, baba, eş ve çocuklarla)	11	8,3
Diğer	1	0,8
Toplam	133	100

İzmit'e göç edenlerin %76,5'i dairede oturmaktadırlar. Müstakil evde oturanlar sadece %21,2'lik kesimi oluşturmaktadırlar. Oturdıkları evin mülkiyetinin kendi üzerinde olanlar %55,6'lık orana sahiptir. %15'inin de mülkiyeti eşlerinin üzerindedir. (Tablo 5.19)

Tablo 5.19: Oturulan konutun mülkiyeti ve durumu

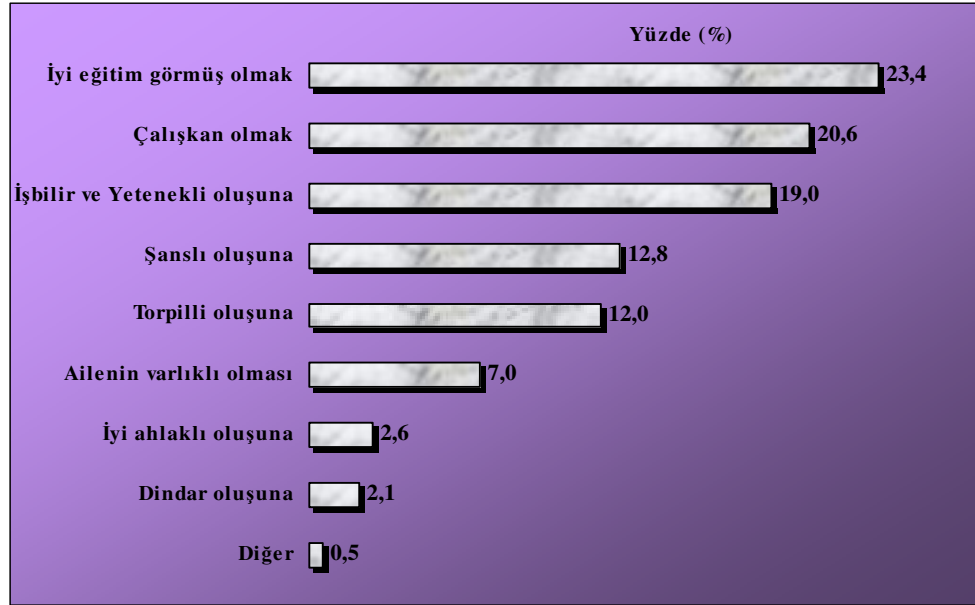
Oturulan konutun mülkiyeti			Oturulan konutun durumu		
	n	%		n	%
Aileden birine ait	15	11,3	Müstakil	28	21,2
Bana ait	74	55,6	Daire	101	76,5
Eşimin	20	15	Gecekondu	2	1,5
Kiracıyım	23	17,3	Villa	1	0,8
Diğer	1	0,8	Toplam	132	100
Toplam	133	100			

5.1.2.5. Kentleşme

İzmit'e göçle gelmiş kişiler, kentte başarılı olmak için “iyi eğitim” görmüş olmayı (%23,4) ilk sıraya koymaktadırlar. Başarılı olmak için ikinci gereksinim ise ankete katıların %20,6'sı tarafından “çalışkan olmak” olarak belirlenmiştir. Üçüncü faktör ise %19'luk oranla kişinin “işbilir ve yetenekli oluşu” olarak ortaya çıkmaktadır. (Tablo 5.20 ve Şekil 5.12)

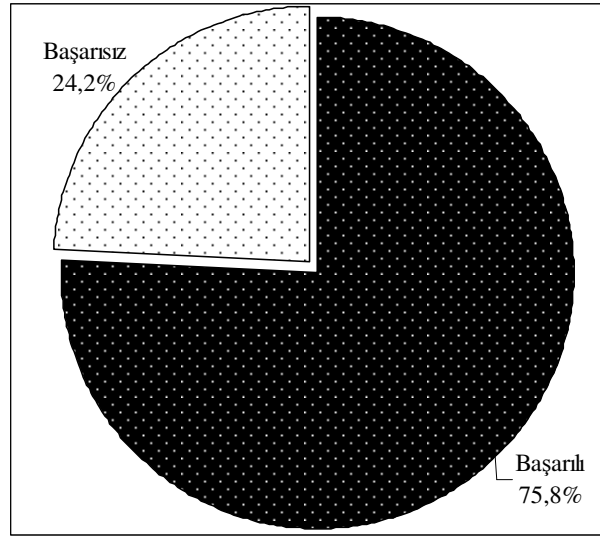
Tablo 5.20: Kentte başarılı olmayı etkileyen faktörler

	n	%
Ailenin varlıklı olması	27	7,0
Çalışkan olmak	79	20,6
Dindar oluşuna	8	2,1
İyi eğitim görmüş olmak	90	23,4
İşbilir ve yetenekli oluşuna	73	19,0
İyi ahlaklı oluşuna	10	2,6
Şanslı oluşuna	49	12,8
Torpilli oluşuna	46	12,0
Diğer	2	0,5

Şekil 5.12: Kentte başarılı olmayı etkileyen faktörlerin sıralaması

Ankete katılan kişilere kendilerini bu kente başarılı görüp görmedikleri sorulmuştur. Alınan yanıtların dağılımı Şekil 5.13'te gösterilmiştir. Buna göre bu kişilerin %75,8'i kendilerini göç ettikleri bu şehirde başarılı olarak görürken, %24,2'si başarısızlıklarını kabullenmişlerdir.

Şekil 5.13: Kişilerin kendilerini kentte başarılı/başarısız görme dağılımı

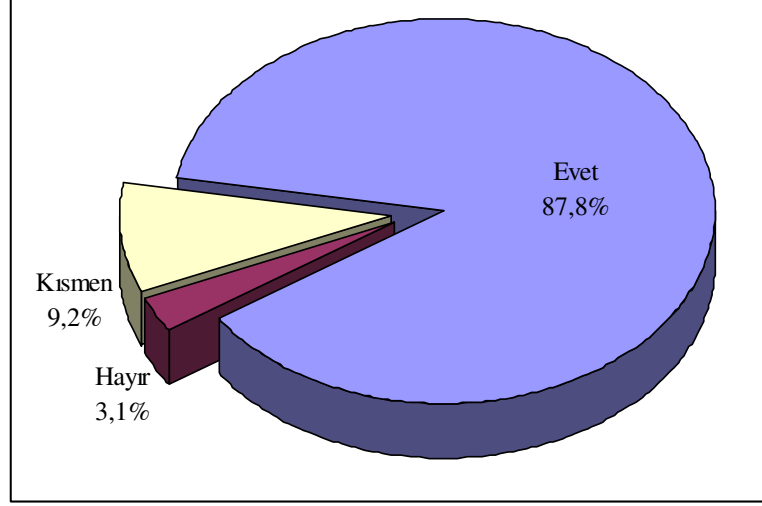
Kendilerini başarılı olarak görenler, bu başarının en önemli faktörlerini sırasıyla “bir işi veya işyeri olmak”, “aile yaşamının iyi olması” ve “maddi durumun iyi olması” olarak tanımlamaktadırlar. Buna istinaden, başarısız olanlar veya kentte tutunamayanlar, bu başarısızlığın sebebi olarak da ilk sırada “kader”i göstermektedirler. İkinci sebep ise “maddi imkansızlıklar” olarak ortaya çıkarken, üçüncü en önemli neden olarak “torpilinin olmaması”nı göstermektedir. (Tablo 5.21)

Tablo 5.21: Kentte başarılı ve başarısız olma nedenleri

	BAŞARILI OLMA NEDENİ	%		BAŞARISIZ OLMA NEDENİ	%
1	Bir işi yada işyeri olmak	24,6	1	Kader	22,2
2	Aile yaşamının iyi olması	23,9	2	Maddi imkansızlık	20,6
3	Maddi durumunun iyi olması	13,8	3	Torpilli olmadığı için	17,5
4	Ailesini geçindirmek için başarılı olma zorunluluğu	12,1	4	Kazancını iyi değerlendirememesi	12,7
5	Çalışkan ve doğru olmak	11,8	5	İşsizlik	11,1
6	Eğitim	11,4	6	Yakınları ve çevresi	11,1
7	Köye göre daha iyi bir yaşam var olduğu için	1,7	7	Kent yaşayışına ayak uyduramama	3,2
8	Diğer	0,7	8	Diğer	1,6

Tablo 5.22’de yapılan çapraz tablolama ile kişilerin kendilerini kentli görüp görmedikleri ile “kentim kime ait olduğu” düşünceleri karşılaştırılmıştır. Çalışmaya katılanların %87,8’i kendilerini kentli olarak görürken, %9,2’si bu düşünce için

“kısmen” demektir. %3,1’i ise kendilerini kentli olarak görmemektedir (Şekil 5.14).

Şekil 5.14: Kendinizi kentli olarak görüyor musunuz?

Şekil 5.14’ün de gösterdiği gibi kendilerini kentli görenlerin %87,8’i, kentli görmeyenlerin %50’si ve kendilerini kısmen kentli olarak kabul edenlerin %50’si, kentin sahibi olarak o kentte yaşayanları görmektedir.

Tablo 5.22: Kentlilik duygusuyla kentin kime ait olduğunun belirlenmesi

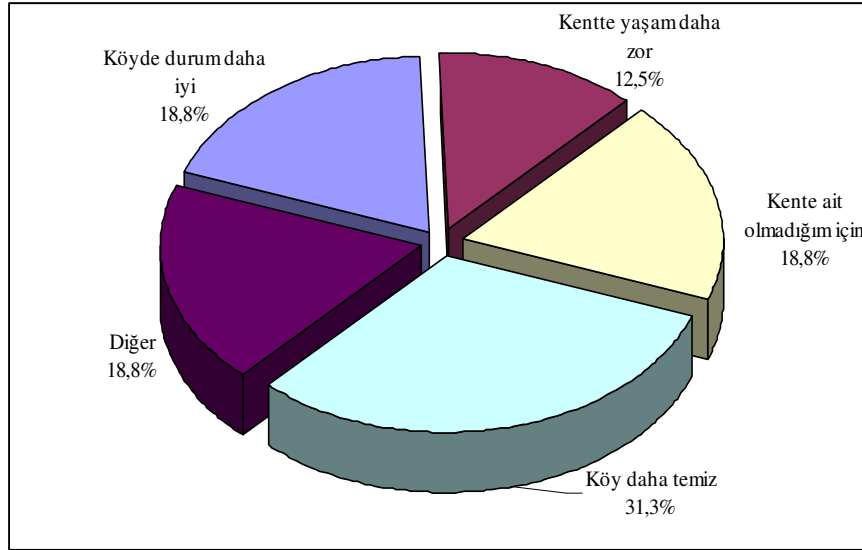
	Kendinizi kentli görüyor musunuz?						Toplam	
	Evet		Hayır		Kısmen			
Size kent kime aittir?	n	%	n	%	n	%	n	%
Devlete	4	3,5	0	0,0	1	8,3	5	3,8
Belediyeye	6	5,2	1	25,0	3	25,0	10	7,6
Şehirde yaşayanlara	101	87,8	2	50,0	6	50,0	109	83,2
Mülk sahiplerine	1	0,9	0	0,0	2	16,7	3	2,3
Hiç kimseye	2	1,7	0	0,0	0	0,0	2	1,5
Bize	1	0,9	0	0,0	0	0,0	1	0,8
Diğer	0	0,0	1	25,0	0	0,0	1	0,8
Toplam	115	100,0	4	100,0	12	100,0	131	100,0

Göç ettikleri yere tekrar dönmek isteyip istemedikleri sorulduğunda ankete katılanların %37,9'u kendilerini buralı (İzmitli) olarak gördüklerini belirtmiştir. Bununla birlikte grubun %46,2'si dönmek istememektedirler. %12,1'lik bir kısmı ise geri dönmek istemektedir. (Tablo 5.23)

Tablo 5.23: Geldiğiniz yere dönmek istiyor musunuz?

	n	%
Buralıyım	50	37,9
Evet	16	12,1
Hayır	61	46,2
Diğer	5	3,8
Toplam	132	100

Geldikleri yere dönmek isteyenlerin büyük bir çoğunluğu (%31,3'ü) köyün daha temiz olduğunu gerekçe göstermektedirler. (Şekil 5.14)

Şekil 5.15: Göç edilen yere dönmek isteme nedenleri

Kente taşınmadan önceki ve kentteki yaşam farklılığı incelendiğinde, ankete katılanların %53,1'i kentteki yaşamı “daha iyi” olarak görmektedirler. (Tablo 5.24)

Tablo 5.24: Kente taşınmadan önceki ve kentteki yaşam farklılığı

	n	%
Çok daha iyi	21	16,2
Daha iyi	69	53,1
İyi	19	14,6
Kötü	4	3,1
Çok kötü	1	0,8
Bilmiyor	16	12,3
Toplam	130	100

Araştırmaya katılanların %45'i, kentte yaşarken geleceğe yönelik en büyük istekleri “çocuklarının daha iyi bir geleceğe sahip olması”dır. İkinci sırada yer alan istek ise %14,2 oranıyla “gelir ve sosyal güvence” olmaktadır. Üçüncü olarak da “konut edinme” isteği ortaya çıkmaktadır. (Tablo 5.25 ve Şekil 5.16)

Tablo 5.25: Kentte yaşarken geleceğe yönelik en büyük istek

Kentte yaşarken geleceğe yönelik en büyük istek	%
Başka kentte yaşama	0,4
Çocukların geleceği	45,0
Daha iyi bir iş	5,8
Daha sıcak komşuluk ve dostluk ilişkileri	7,5
Daha yoğun akrabalık ilişkileri	3,3
Diğer	0,4
Gelir ve sosyal güvence	14,2
İşimde yükselme	6,3
İşimi geliştirme	5,4
Konut edinmek	8,3
Sağlık	2,9
Zengin olmak	0,4

Şekil 5.16: Kentte yaşarken geleceğe yönelik istek sıralaması

Tablo 5.26’da çalışmaya katılanların İzmit’te yaşamaktan doğan memnuniyetleri ölçülmüştür. Buna göre, göç ederek İzmit’e gelenlerin %91’i burada yaşamaktan hoşnut olduklarını belirtmişlerdir.

Tablo 5.26: İzmit’te yaşamaktan duyulan hoşnutluk

Memnuniyet	n	%
Hoşnut	121	91
Hoşnut Değil	12	9
Toplam	133	100

İzmit’e göç edenlerin geldikleri yerleşim yeri ile İzmit’te yaşamaktan olan memnuniyetlerinin karşılaştırıldığı Tablo 5.27’den, il merkezinden gelenlerin %93,9’unun, ilçe merkezinden gelenlerin %90’ının ve köyden gelenlerin %80’inin bu durumdan hoşnut olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 5.27: Ailenin ilk geldiği yerleşim yerinin türü

		İzmit'te yaşamaktan hoşnut musunuz?				Toplam	
		Evet		Hayır			
		n	%	n	%	n	%
Ailenin ilk geldiği yerleşim yerinin türü	İl Merkezi	62	93,9	4	6,1	66	100
	İlçe Merkezi	54	90,0	6	10,0	60	100
	Köy	4	80,0	1	20,0	5	100
	Diğer	1	50,0	1	50,0	2	100
Toplam		121	91,0	12	9,0	133	100

5.1.2.6. Çok kültürlülük

Ankete katılanlara İzmit'te kültürel çeşitliliğin olup olmadığı sorulmuştur. Elde edilen yanıtlara göre, bu kişilerin %97'si İzmit'i kültürel çeşitliliği olan bir şehir olarak görmektedir. (Tablo 5.28)

Tablo 5.28: İzmit'te kültürel çeşitlilikten söz edebilir mi?

	n	%
Evet	129	97
Hayır	4	3
Toplam	133	100

Kültürel çeşitlilik olduğunu söyleyenlerin %71,9'u, İzmit'teki kültürel çeşitliliğin başarılı bir şekilde yönetildiğini belirtmektedirler. (Tablo 5.29)

Tablo 5.29: İzmit'te kültürel çeşitlilik başarılı bir şekilde yönetilebiliyor mu?

	n	%
Evet	92	71,90%
Hayır	36	28,10%
Toplam	128	100%

İzmit'teki kültürel çeşitliliğin başarılı bir şekilde yönetilmediğini belirtenlerin %70,6'sı, bu başarısızlığı daha çok yöneticilerin "eşit davranmaması"na bağlamaktadırlar. (Tablo 5.30)

Tablo 5.30: İzmit'te kültürel çeşitliliğin başarısız bir şekilde yönetilme sebebi

	n	%
Eşit davranılmıyor	24	70,6%
İzmit'in yerli halkından farklı olduğumu hissediyorum	2	5,9%
Soyutlandığımı düşünüyorum	1	2,9%
Diğer	7	20,6%
Toplam	34	100%

Kültürel çeşitliliğin başarılı yönetilmesi için %54,5 oranla en çok "halkların bütünleşmesi sağlanmalı" yanıtı verilmiştir. (Tablo 5.31)

Tablo 5.31: Kültürel çeşitliliğin başarılı yönetilmesi için yapılması gerekenler

	n	%
Devlet politikasını değiştirmeli	52	40,9
Halkların bütünleşmesi sağlanmalı	73	57,5
Diğer	2	1,6
Toplam	127	100

SONUÇ

Göç ve göçün beraberinde getirdiği sorunlar, sosyal bilimlerin uzun yıllar boyunca çözüm getirmeye çalıştığı alan olmuştur. Göç, beraberinde kültür değişmesi, kentleşme ve kentleşme gibi sorunları getirirken kültürel çeşitliliği de oluşturmaktadır. Göç edilen yörede göçerlerin getirdiği kültür, göç edilen yörenin kültürüyle karşılaşmakta ve ortak bir kültür mozaığı ortaya çıkmaktadır. İzmit te kültürel çeşitliliğin yaşandığı bir bölgedir. İzmit kenti 1920'lerden bu yana devamlı göç almaktadır. 1920'lerde mübadele sonucu İzmit'e oluşan göçler 1930'da Seka Kağıt Fabrikası'nın açılmasıyla büyük hız kazanmış, sanayileşmenin ilerlemesiyle birlikte Türkiye'de en çok göç alan il durumuna gelmiştir. Sadece 1999 Gölçük depreminden sonra göç alımı depreme bağlı olarak gerilemiş ancak İzmit'in depremden sonra kendini toparlamasıyla göç tekrar eski hızına erişmiştir.

Farklı bölgelerden gelen göçler, göç edilen yörede çokkültürlülük olgusunun oluşmasına kaynaklık etmektedir. Çünkü göç edilen bölgenin kültürü ve göç edilen yerlerin halkının beraberinde getirdiği kültür karşılaşmakta ortaya bir kültür çeşitliliği çıkmaktadır. Bu kültürel çeşitlilik göç alan bir kent olarak İzmit kentinde de görülmektedir. Çalışmanın merkezinde yer alan göçle oluşan çokkültürlülük/kültürel çeşitlilik çalışmanın ilk bölümünde ana hatlarıyla anlatılmıştır. Bu bölümde, öncelikle kültür kavramının açıklamasıyla başlanmış, kültürün çeşitleri açıklanmış, ve çokkültürlülük ana hatlarıyla bu kısımda incelenmiştir. Çokkültürlülük kültürelcilik kelimesiyle amaçlansa bile, meselenin teorisi de uygulaması da yeni olmayan çokkültürlülük, bir sosyal grupta özel kültürlerin, sosyal haklılık ve hoşgörü düşüncesi içinde bir halkı kabul etmeye dahil olma mecburiyetlerini savunan, siyasi ve felsefi öğretilerin tamamını ifade eder.

Çokkültürlülük olgusu çalışmada göç üzerinden çalışılmıştır. Göç ile kente gelenlerin kentin kültürü ile etkileşimi ve karşılaşan bu iki kültürün iletişimi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada, göç sorununun beraberinde getirdiği ana sorunlar olan kentleşme ve kentleşme ayrıca irdelenmiştir. Çünkü kültürlerarası iletişim ayrıca kentleşmeyle ve göçerlerin kendilerine kente ait hissetmesi ile yakından ilintilidir. Türkiye'de göç alan kentlerin ilk sırasında yer almasından dolayı örnek kent olarak Kocaeli seçilmiştir. Ancak Kocaeli'nin tamamına ulaşmak zor

olduğundan araştırma Kocaeli merkez ilçesi İzmit'le sınırlandırılmıştır. Bu amaçla yapılan çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde kültür kavramı ve kültür çeşitleri geniş biçimde ele alınmıştır. Bu bölümde, kültürün özellikleri, kültür şeması, kültür kuramları, kültür çeşitleri, çokkültürlülük, kültürlerarası iletişimin önemli bir noktası olan kültürlerarasılık ve son olarak küreselleşme ve kültür detaylarıyla açıklanmıştır. İkinci bölümde ise çalışmanın ana merkezini oluşturan göç konusu incelenmiş, göçü ortaya çıkaran nedenler araştırılmış ve göç teorileri geniş bir şekilde ele alınmıştır. Aynı zamanda bu bölümde göç eden kişinin özellikleri ve kente uyum süreci de irdelenmiştir. Çünkü kente göç eden kişinin kentleşmesi ve kente uyum sağlaması, göçerlerin en az on beş yılını almakta ve göçerler ne kentli ne de köylü olabilmekte yada hem kentli hem de köylü kalmaktadırlar.

Beş başlıktan oluşan üçüncü bölümde ise göçün beraberinde getirdiği en önemli sorun olan kentleşme ve kentleşme incelenmiş, kent kimliği ve kültürü göçle birlikte araştırılmıştır. Bölümü oluşturan başlıklar; kent kavramının tanımı, kentlerin tarihi, kentleşme, kentleşme ve kent kimliği ve kültüründen oluşmaktadır. Bu başlıklar detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

Son bölüm olan dördüncü bölüm ise İzmit'te yapılan araştırmanın sonuçları yer almaktadır. İzmit'teki hemşehri dernekleri üzerinden yapılan araştırma altı bölümden oluşmaktadır. Bunlar demografik bilgiler, deneklerin siyasi tercihleri, kültürle ilgili bilgiler, çalışmanın önemli konularından olan göç, kentleşme ve çokkültürlülükle ilgilidir.

Demografik bölümde ulaşılan bilgilerde, anket çalışmasına katılan anket çalışmasına katılan 133 kişinin %79,7'si erkeklerden ve %20,3'ü de kadınlardan oluşmaktadır. Erkeklerin yaş ortalaması 48.8 kadınların yaş ortalaması ise 46.3 tür. Bu deneklerin eğitim seviyelerine bakıldığında ise erkeklerin %31.1'i ilköğrenim ve %22.2'si lise eğitime sahip olduğu, kadınlarınsa benzer şekilde %29,6'sı ilköğrenim ve % 22,2'si de lise mezunu olduğu görülmektedir. Çalışma şartlarına bakıldığında ise deneklerin büyük bir çoğunluğu %56,1'i sürekli bir işte çalışmamaktadırlar. Büyük bir çoğunluk (%68,9) bunun nedeni olarak emekli olduklarını söylemektedirler. Bununla birlikte, grubun %12,2'si işsiz olduğu için ve %2,7'si de öğrenci olduklarından çalışmamaktadırlar. Bu sonuca göre İzmit'te açık bir işsizlik durumu söz konusudur. Bu işsizlik gözle görülür bir şekilde olduğu gibi

aynı zamanda gizli bir işsizlik te söz konusudur. Çünkü çalışan deneklerden çoğu anket sırasında sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olmadıklarını söylemişlerdir. Ankete katılan kişilerin %80,2'si evlidir. %11,5'i bekar, %5,3'ü boşanmış ve %3,1'i de duldur. Evli olan erkeklerin %58,6'sı ve evli kadınların da %50'si, eşlerinin kendi memleketinden olduğunu söylemişlerdir. İzmit'ten evlenen erkeklerin oranı %18,4 ve kadınlarınki de %29,2'dir. Erkeklerin %79,3'ünün eşi çalışmamaktadır. Kadınlarda ise eşlerinin çalışmama durumu dengeli dağılmıştır. Ayrıca, erkeklerin %44,2'sinin eşleri ilköğrenim mezunudur. Kadınların eşlerinin eğitim seviyesi erkeklerin durumuna göre daha yüksektir. Ankete katılanların büyük bir çoğunluğunun çocuğu vardır. %42,9 oranla en fazla iki çocuğu olanlar çoğunluktadır. Bu durum göstermektedir ki, eskiye nazaran doğum kontrolü başarıyla uygulanmaktadır. Ayrıca, grubun %34,2'sinin torunu da vardır. Buna göre ise ikinci kuşağın da İzmit'e yerleştiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Çalışmaya katılanların %37,1'lik çoğunluğu 4 kişilik bir ailede yaşadıklarını söylemektedirler. Bunu %26,6 oranıyla 3 kişilik aileler takip etmektedir. Bu bilgiler, İzmit'te yaşayan göçerlerin çekirdek aile yapısını oluşturduğunu göstermektedir. Göçerlerin dini durumlarını incelediğimizde, kişilerin inançlarıyla ilgili yöneltilen soruya grubun %91,7'si Müslümanlığı, %3'ü Ateizmi ve %5,3'ü de diğer inançları tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Mezhep olarak ise, Sünnilik, Alevilik ve diğer mezheplere göre ön planda yer almaktadır.

Araştırmanın ikinci bölümünde, deneklerin siyasi görüşlerini ve tercihlerin belirleyebilmek amacıyla 2002 ve 2007 genel seçimlerinde hangi partiye oy verdikleri sorulmuştur. Sonuca göre; 2002 seçimlerinde, grubun %50'si CHP'yi desteklemişlerdir. Bunu takip eden parti %26,6'lık oranla AKP olmuştur. 2007 seçimlerinde de bu sıralama değişmemiştir. Ancak, 2007 seçimlerinde, ankete katılanların %8,7'si, 2002'de tercih ettikleri partinin dışında bir partiye oy verdiklerini söylemektedir. Grubun büyük bir çoğunluğu siyasetin günlük yaşamında aktif olarak yer aldığını ve siyasi tercihlerinin İzmit'e yerleşmelerinden sonra bir değişme olduğunu söylemektedirler. Bu sonuç, beklenen bir sonuçtur, çünkü göçerler gittikleri bölgelerde kendi çıkarlarını koruyan siyasi partileri desteklemektedirler.

Araştırmanın üçüncü bölümünü kapsayan kültürel faaliyetler kısmının araştırmaya eklenmesi göçerlerin kendilerini kente ne kadar ait hissettiklerini ve kendilerini kültürel açıdan ne kadar iyi yetiştirdiklerinin değerlendirilmesi ile ilgilidir. Çünkü kentte sahnelenen bir oyuna, konsere vs. katıldıklarının belirlenmesi, kente ait yerel bir gazeteyi okumaları, kendilerini kentli ve kente ait olarak hissettiklerinin ufak bir göstergesidir. Sözü geçen bölüme göre; yapılan ilk incelemede kişilerin %56,4'ünün kitap okumadığı belirlenmiştir. Kitap okuyan %43,6'lık kesim ise daha çok roman okumayı tercih etmektedir. Kitap okumayanlara yöneltilen soru ile niçin kitap okumadıkları araştırılmıştır. Elde edilen bilgilere göre, bu kişilerin kitap okuma alışkanlığının olmaması veya kitap okumayı sevmemesi en önemli neden olarak ortaya çıkmaktadır. En çok okunan yerel gazete olarak %39,7'lik orana sahip olan Özgür Kocaeli Gazetesi ön plana çıkmaktadır. İkinci sırada tercih edilen gazete ise Bizim Kocaeli Gazetesi'dir. Çalışmaya katılanların yaklaşık yarısı (%50,4) sinema, tiyatro, konser, vb. etkinliklere genellikle ayda 1-3 kez katıldıklarını belirtmişlerdir. Etkinliklere katılmayanlar ise bu durumu daha çok buldukları ekonomik zorluklara ve etkinlikleri takip edememe/haberi olmamaya bağlamaktadırlar. Katılımcıların Kocaeli'nin kültürel değerlerinden neleri bildikleri sorusuna en yoğun geri dönüş "pişmaniye" üzerine olmuştur. Pişmaniye %28,1'lik bilinirlik oranıyla ilk sırayı alırken, "Hereke Halısı" %23,6'lık bilinirlikle ikinci sırayı almaktadır. Bunları sırasıyla "Karamürsel Sepeti" %20,9, "Kandıra Yoğurdu", %10,9, "Kandıra Bezi" %10 ve "Diğerleri" %6,6 takip etmektedir.

Grubun %45,9'unun evinde Türkçe'den başka konuşulan dil vardır . Yapılan inceleme sonunda derneğe üye bu kişilerin evlerinde Türkçe'den başka en fazla Zazaca (%37,7) konuşulmaktadır. İkinci sırayı %31,1'lik oranla Kürtçe almaktadır Boşnakça (%23), Lazca (%6,6) ve Tatarca (1,6) bu iki dili takip etmektedir.

Araştırmanın dördüncü bölümü olan göç başlığı incelendiğinde ise ortaya ilginç sonuçlar çıkmaktadır. Göç edilen yerdeki herhangi bir geleneği Kocaeli'nde değişmeden yaşatabildiğini söyleyen 90 kişi grubun %68,7'sini oluşturmaktadır. Bu durum istatistiksel olarak da anlamlıdır. Beklenmeyen bir sonuç olarak çıkan bu sonuç, göçerlerin göç ettikleri yerdeki herhangi bir geleneği Kocaeli'nde değişmeden yaşatabildiklerini göstermektedir. Bu gelenekleri değişmeden yaşatmaları kendi aralarında bir mikro kültürle yaşadıklarını da göstermektedir. Buna karşın kendi

kültürleri konusunda ortaya çıkan şaşırtıcı bir sonuç ise, ankete katılanların 58'i (%43,9) kendilerinden sonraki kuşakların kendi kültürlerini sadece aile içinde yaşadıklarını belirtmeleridir. Bunun tersini ifade eden %56,1'lik grubun %68,9'u ise kendilerinden sonraki kuşakların, benliklerinde her iki tarafın da kültürünü yaşatabildiklerini belirtmektedirler. Bu sonuca göre kültürler karışmaktadır ve kültürel çeşitlilik ve ortak bir kültür mozaiği ortaya çıkmaktadır.

Deneklerin neredeyse tamamı %93,2'si İzmit'in yerli halkıyla olan ilişkilerinin olumlu olduğunu söylemektedirler. Ankete katılanların %88'i memleketleriyle olan bağlantılarının hala devam ettiğini söylemişlerdir. Memleketleriyle bağlantılarını koparmayan dernek üyeleri, bu bağı en çok telefonla konuşarak %40,1 ve göç edilen yeri ziyaret ederek %38,6 sağlamaktadırlar. Dernek üyelerinin neredeyse tamamı %94,7'si İzmit'e il veya ilçe merkezlerinden göç etmişlerdir. Köyden İzmit'ye göç edenler sadece %3,8'lik bir oranı oluşturmaktadırlar. İzmit'e göç edenlerin buraya gelme sebeplerinin başında beklenildiği gibi "iş bulma umudu" yer almaktadır. İkinci sıradaki göç nedeni ise "tayin" olarak ortaya çıkmıştır. İzmit'e göç edenlerin %28,6'sı eşi ve/veya çocuklarıyla gelmişlerdir. Bununla birlikte bekar ve yalnız başına gelenler de %25,6 oranıyla ikinci en büyük kalabalığı oluşturmaktadırlar. Anne ve babasıyla gelenler ise %20,3 ile üçüncü sırada yer almaktadırlar. Bu sonuç beklenen bir sonuçtur, çünkü daha önce yapılan göç ile ilgili araştırmalarda da başka bir kente göç eden göçerler eşi veya çocuklarıyla gelenlerin yüzdesinin yüksek olduğu görülmektedir.

Göç edenlerin yaşadıkları evlere bakıldığında, edenlerin %76,5'i dairede oturdukları görülmektedir. Bu durum kente iyice yerleştiklerini göstermektedir. Çünkü kente göçenler ilk olarak daha önce göç etmişlerin yardımlarıyla müstakil evlerde ya da gecekondularda oturmaktadır. Müstakil evde oturanlar ise sadece %21,2'lik kesimi oluşturmaktadırlar. Oturdukları evin mülkiyetinin kendi üzerinde olanlar %55,6'lık orana sahiptir. %15'inin de mülkiyeti eşlerinin üzerindedir.

Araştırmanın beşinci bölümü kentlileşme ile ilgili olan bölümdür. İzmit'e göçle gelmiş kişiler, kentte başarılı olmak için "iyi eğitim" görmüş olmayı %23,4 ilk sıraya koymaktadırlar. Başarılı olmak için ikinci gereksinim ise ankete katılanların %20,6'sı tarafından "çalışkan olmak" olarak belirlenmiştir. Üçüncü faktör ise %19'luk oranla kişinin "işbilir ve yetenekli oluşu" olarak ortaya çıkmaktadır. Ankete

katılanlara yöneltilen bir diğ er soru ise Ankete katılan kiş ilere kendilerini bu kente başarılı görüp görmedikleri sorulmuştur. Buna göre bu kiş ilerin %75,8'i kendilerini göç ettikleri bu ş ehirde başarılı olarak görürken, %24,2'si başarısızlıklarını kabullenmişlerdir. Kendilerini başarılı olarak görenler, bu başarının en önemli faktörlerini sırasıyla “bir iş i veya iş yeri olmak”, “aile yaşamının iyi olması” ve “maddi durumun iyi olması” olarak tanımlamaktadırlar. Buna istinaden, başarısız olanlar veya kentte tutunamayanlar, bu başarısızlığın sebebi olarak da ilk sırada “kader”i göstermektedirler. İkinci sebep ise “maddi imkansızlıklar” olarak ortaya çıkarken, üçüncü en önemli neden olarak “torpilinin olmaması”nı göstermektedir.

Ankete aynı zamanda kiş ilerin kendilerini kentli görüp görmedikleri ile “kentin kime ait olduğu” düşünceleri karşılaştırılmıştır. Çalışmaya katılanların %87,8'i kendilerini kentli olarak görürken, %9,2'si bu düşünce için “kısmen” demektedir. %3,1'i ise kendilerini kentli olarak görmemektedir. Bu sonuca göre ise, kendilerini kentli görenlerin %87,8'i, kentli görmeyenlerin %50'si ve kendilerini kısmen kentli olarak kabul edenlerin %50'si, kentin sahibi olarak o kentte yaşayanları görmektedir. Göç edilen yere tekrar dönmek isteyip istemedikleri sorulduğunda ankete katılanların %37,9'u kendilerini buralı (İzmitli) olarak gördüklerini belirtmiş tir. Bununla birlikte grubun %46,2'si göç ettikleri yere dönmek istememektedirler. %12,1'lik bir kısmı ise geri dönmek istemektedir. Geldikleri yere dönmek isteyenlerin büyük bir çoğunluğu %31,3'ü köyün daha temiz olduğunu gerekçe göstermektedirler. Kente taşınmadan önceki ve kentteki yaşam farklılığı incelendiğinde, ankete katılanların %53,1'i kentteki yaşamı “daha iyi” olarak görmektedirler. Araştırmaya katılanların %45'i, kentte yaşarken geleceğe yönelik en büyük istekleri “çocuklarının daha iyi bir geleceğe sahip olması”dır. İkinci sırada yer alan istek ise %14,2 oranıyla “gelir ve sosyal güvence” olmaktadır. Üçüncü olarak da “konut edinme” isteği ortaya çıkmaktadır. Araştırmada ayrıca deneklerin İzmit'te yaşamaktan doğ an memnuniyetleri ölçülmüştür. Buna göre, göç ederek İzmit'e gelenlerin %91'i burada yaşamaktan hoşnut olduklarını belirtmişlerdir. İzmit'e göç edenlerin geldikleri yerleşim yeri ile İzmit'de yaşamaktan olan memnuniyetlerinin karşılaştırılmıştır. İl merkezinden gelenlerin %93,9'unun, ilçe merkezinden gelenlerin %90'ının ve köyden gelenlerin %80'inin bu durumdan hoşnut olduğu anlaşılmaktadır. Bu sonuçlara bakarak İzmit'te yaşayan göçerlerin kentlileşme sürecine uyum sağladığı söylenebilir.

Araştırmanın son bölümü olan çokkültürlülük başlığı altında yöneltilen soruların analizini yapacak olursak; ankete katılanlara İzmit'te kültürel çeşitliliğin olup olmadığı sorulmuştur. Elde edilen yanıtlara göre, bu kişilerin %97'si İzmit'i kültürel çeşitliliği olan bir şehir olarak görmektedir. Kültürel çeşitlilik olduğunu söyleyenlerin %71,9'u, İzmit'teki kültürel çeşitliliğin başarılı bir şekilde yönetildiğini belirtmektedirler. İzmit'teki kültürel çeşitliliğin başarılı bir şekilde yönetilmediğini belirtenlerin %70,6'sı, bu başarısızlığı daha çok yöneticilerin "eşit davranmaması"na bağlamaktadırlar. Bu beklenilmeyen bir sonuçtur. Eşit davranılmaması sonucu son günlerde siyasi arenada yaşanan açılım tartışmalarından doğmuş olabilir.

Kültürel çeşitliliğin başarılı yönetilmesi için %54,5 oranla en çok "halkların bütünleşmesi sağlanmalı" yanıtı verilmiştir. Bu kişilerin demokratik bir toplumda yaşamak istediğini de göstermektedir.

Elde edilen bu sonuçlara göre; çokkültürlülükle birlikte İzmit'te bir kültürlenme oluşmuştur denilebilmektedir. Bilindiği gibi kültürlenme, kültürler arasında etkileşim sonucunda, gerçekleşir ya da farklı toplumlardan kopup gelen birey ve grupların buluşması ve bir etkileşim sürecine girmesiyle başlar. İzmit'e gelen elimizde bulunan altmış tane hemşehri derneğine göre altmış tane de farklı kültür bulunmaktadır ki Kocaeli halkı 97 yıldır devamlı göç alan bir kent olma özelliğindedir. Bu kadar çeşitli kültürün içinde bir kültürlenme olmaması imkansızdır.

Devamlı göç alan bir kent olarak Kocaeli'nin kültürleşmeye uğramaması imkansızdır. Kültürleşme, her iki kültür ögesinin değişmeye uğramasına göre, bir kültürleşme sürecinin yaşanmaması imkansızdır. Yöresel yemekler, halk oyunları ya da gelenek ve görenekler dikkatle incelendiğinde kültürleşmenin var olduğu açıkça ortaya çıkacaktır. Aynı zamanda görüldüğü gibi İzmit'te bir asimilasyondan söz edilemeyeceği gibi bir zorla kültürlemeden ya da kültürel özümsemeden bahsedilemez.

Kısaca söylenecek olursa göç alan bir kent olarak İzmit'te bir kültürleşme ve kültürlenme olgusunun gerçekleştiği ortadadır. Kültürleşme olgusunun ortaya çıktığını ise Kocaeli'nin halk oyunları, yöresel yemekleri, gelenek ve göreneklerinin

aldığı göçlerden izler taşımalarını inceleyerek anlayabilmekteyiz. Ancak kültürleşme sadece göç alan bölgede değil, göçle gelen kitle üzerinde de olmuştur. Göçle gelen kitle ne köylü ne kentli ya da hem köylü hem kentli olmakta ve kendine ait bir göçer kültürü oluşturmaktadır. Bu kültürün içinde göçlerle aldığı kültürlerden izler taşıyan İzmit kültürü de bulunmaktadır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Kitap ve Makaleler

ABADAN-UNAT, Nermin., **Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi** Yurttaşlığa, İstanbul: İstanbul Bilgi Üni.Yay., 2002.

ADORNO, Theodor., **Kültür Endüstrisi: Kültür Yönetimi**, çev.Nihat Ünler vd., İstanbul, 2007.

AKAN, Yusuf., ve ARSLAN, İbrahim., **Göç Ekonomisi**, Ekin Yayınevi, Bursa: 2008.

AKKAYAN, Taylan., **Göç ve Değişme**, İstanbul:İ.Ü.Edb.Fak.Yay.,1979.

ALEMDAR Korkmaz ve ERDOĞAN İrfan., **Öteki Kuram**, Ankara: Erk Yay., 2005.

ALEMDAR Korkmaz ve ERDOĞAN İrfan., **Popüler Kültür ve İletişim**, Ankara: Erk Yay., 2005.

ALVER, Füsün, **Basında Yabancı Tasarımı ve Yabancı Düşmanlığı**, İstanbul: Der Yayınevi, 2003.

Ana Britannica, **Göç Maddesi**, ,cilt 9, İstanbul: Ana Yay., s.571, 1988.

APPADURAI, Arjun., **“Disjunction and Difference in the Global Cultural Economy”** **Global Culture** içinde (ed.) M. Featherstone, Chicago: Sage, 1990.

ASSADI, Soheil, **Urban Violence in Development Countries**, Proje Ödevi, Eastern Mediterranean University Department of Political Science and Public Administration, 2004.

ATALAY, İbrahim., **Türkiye Coğrafyası**, 4.b., İzmir: E.Ü. Basımevi, 1994.

AYCAN, Z. ve BERRY, J.W., **Impact Of Employment-Related Experiences On Immigrants' Adaptation To Canada**. Canadian Journal Of Behavioral Science, 28, 1996.

- BAHBHA, H., **The Location of Culture**, London: Routledge, 1994.
- Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, **Gecekondularda Ailelerarası Dayanışmanın Çağdaş Organizasyonlara Dönüşümü**, Ankara, 1998.
- BAUMANN, Zygmunt., **Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları**, çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yay., 2006.
- BAUMANN, Gerd., **Çokkültürlülük Bilmecesi: Ulusal, Etnik ve Dinsel Kimlikleri Yeniden Düşünmek**, çev. Işıl Demirakın, Ankara: 2006.
- BERGER, P., **“Four Faces of Global Culture”** National Interest, 1997.
- J.W. BERRY, **Intercultural Relations in Plural Societies**, Canadian Psychology, 40, No:1, 1998.
- BERRY, J.W. ve SAM, D.L., **Acculturation and Adaptation**. In J. W. Berry, M.H. Segall ve Ç.Kağıtçıbaşı (Eds.) Handbook of Cross-Cultural Psychology, 1.3. Social Behaviour And Applications, (291-326), Boston, MA: Allyn and Bacon.
- BIÇKI, Doğan., **“Kentsel Yoksulluğun Yapısal Faktörlerle Analizi: Ekonomik ve Politik Yapının Yeniden Örgütlenmesi: Karşılaştırmalı Analiz”** İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Cilt 7, sayı 1, İstanbul: 2005.
- BİLGİN, Nuri, **Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu**, İzmir: Ege Yayıncılık, 1994.
- BİLGİN, Nuri, **Sosyal Psikoloji Sözlüğü**, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2003.
- BOOKCHIN, Murray ., **Kentsiz Kentleşme: Yurttaşlığın Yükselişi ve Çöküşü**, çev. Burak Özyalçın, İstanbul: Ayrıntı Yay., 1999
- BORAN, Behice ., **Toplumsal Yapı Araştırmaları**, Ankara: D.T.C.F. Sosyoloji Serisi, No:3, 1954
- BOURSE, Michel., **Melezliğe Övgü**, İstanbul: Ayrıntı Yay., 2009.
- CANATAN, Kadir., **Göçmenlerin Kimlik Arayışı**, İstanbul: Endülüş Yay., 1990.
- CANATAN, Kadir., **Hollanda’da Çokkültürlü Toplum Tartışmaları ve Karşı-Çokkültürcü Söylemin Analizi**, Avrupa Günlüğü, sayı 2, Berlin: 2002.

- CASTLES, Stephen ve MILLER, Mark J., **Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üni.Yay., 2008.
- COHEN, Robin **The New Helots: Migrants in The International Division of Labour**, Avebury:1987erin **Kimlik Arayışı**, İstanbul: Endülüs Yay., 1990.
- CRISPINO, James A., **The Assimilation of Ethnic Groups: The Italian Case**, Center for Migration Studies, New York: 1980.
- DEMİR, Gülsen., "Göç Nedenleri ve Göçenlerin Beklentilerindeki Gerçekleşme Durumu: Bolu İli Kıbrısçık Örneği" **Toplum ve Göç Bildiriler Kitabı**, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Ankara: Sosyoloji Derneği Yay., 1997.
- DENİZ, Ahmet., **Çağdaş Teknolojik Değişmeler**, Ankara:A.Ü.Yay.,1970.
- DURUGÖNÜL, Esmâ., "Sosyal değişme, Göç ve Sosyal Hareketler", **Toplum ve Göç**, II.Sosyoloji Kongresi,Ankara: Sosyoloji Derneği Yay.,1997.
- EAGLETON, Terry., **Kültür Yorumları**, çev. Özge Çelik, İstanbul: Ayrıntı Yay.,2005.
- ECEVİT, Yıldız., "Kalkınma Projelerinin Bir Sonucu Olarak Göç: Boyabat Barajı Örneği" **Toplum ve Göç Bildiriler Kitabı**, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Ankara: Sosyoloji Derneği Yay., 1997.
- ERDOĞAN, İrfan., **İletişimi Anlamak**, 3.b., Ankara: Erk Yay., 2008.
- EROĞLU, Feyzullah., **Davranış Bilimleri**, 5.b., İstanbul:Beta Yay., 2002.
- FARVER, J.A.M., NARANG, S.K. ve BHADHA, B.R., **East Meets West : Ethnic Identity, Acculturation, and Conflict in Asian Indian Families**, Journal of Family Psychology, 16, No:3, 2002.
- FICHTER, Joseph., **Sosyoloji Nedir?**, 2.b., çev. Nilgün Çelebi, Ankara:Toplum Yay., 1991.
- GANS, Herbert., **Popüler Kültür ve Yüksek Kültür**, çev. E.O.İncirlioğlu, 2.b., İstanbul:YKY Yay., 2007.
- GEERTZ, Clifford., **Old Societies and New States – The Quest forModernity in Asia and Africa**, Glencoe: Free Press, 1963.

- GIDDENS, Antony., **Modernliğin Sonuçları**, İstanbul: Ayrıntı Yay., 1998.
- GORDON, Milton., **Assimilation in America Life**, Oxford : Oxford University Press, 1964.
- GORDON, Milton., **The Concept of The Sub – Culture and Its Application, Social Forces**, 1947.
- GÖNÜLLÜ, Müzeyyen ., “**Dış Göç**” Denizli: PAÜ Eğitim Fak. Dergisi, 1996.
- GURAK, Douglas ., ve CACES, Fe., “**Migration Networks and Shaping of Migration Systems**”, **International Migration Systems: A Global Approach**, ed. Mary M.Kitz, Lin Lean Lim and Hania Zltnik, Oxford: Clarendon Press, 1992.
- GÜNDÜZ, Mustafa ve YETİM, Nalan., “**Terör ve Göç**” **Toplum ve Göç Bildiriler Kitabı**, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Ankara: Sosyoloji Derneği Yay., 1997.
- GÜNEY, Salih., **Davranış Bilimleri**, 1.b., Ankara: Nobel Yay.,Dağ., 2000.
- GÜVENÇ, Bozkurt “**Göç Olgusu ve Türk Toplumunu**”,II Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç, Sosyoloji Derneği Yay., Mersin: 1996.
- GÜVENÇ, Bozkurt, **İnsan ve Kültür**, 9.b.,İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002.
- HALL, Edward T., **The Silent Language**, 2.b., New York, 1973.
- HANNERZ,Ulf., “**Çevre Kültür Senaryoları**”, **Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi**, der. Antony D. King, çev. Gülcan Seçkin- Ümit Hüsrev Yolsal, Ankara : Bilim ve Sanat Yay.,1998.
- HATT, Paul ve REİSS, Albert J., “**Kentsel Yerleşimlerin Tarihi**”, **20.Yüzyıl Kenti**, Çev. Ve Der. Bülent Duru ve Ayten Alkan,Ankara:İmge Yayınevi, 2002.
- HELD, David., **Introduction to Critical Theory:Horkheimer to Habermas**, London: Hutchinson & Co (Publishers) Ltd.,, 1987.
- HURWITZ, W. Leeds:- “Notes in History of Intercultural Communication: The Foreign Service Institute and the Mandate for Intercultural Training” Readings in Cultural Contexts, Hz. J.N.Martin, T.K. Nakayama, L.A.Flores, London, Toronto: 1998.

- İSPİR, Eyüp., **Kentleşme Metropolitan Alan ve Yönetimi**, Ankara: Ankara Üniversitesi İktisadi Ticari İlimler Akademisi Yayını, No:185.
- İZBUL, A., **Hemşirelik ve Sosyal Antropoloji**, Ankara: Hemşirelik Dergisi, 1977.
- JANSEN, C.J., “**Migration: A Sociological Problem**”, **Readings in the Sociology of Migration**, ed. Clifford J. Jansen, New York: Pergamon Press, 1970.
- JAY, Martin., **Diyalektik İmgelem: Frankfurt Okulu ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü Tarihi 1923 – 1950**, çev.Ünsal Oskay,İstanbul:Ara Yay.,1989.
- JENKS, Chris., **Altkültür**, çev. Nihal Demirkol, İstanbul: Ayrıntı Yay., 2007.
- JOURNET,Nicolas., **Evenselden Özele Kültür**, çev. Yümni Sezen, İstanbul: İz Yayıncılık, 2009.
- KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem., **İnsan ve İnsanlar**, 6.b., İstanbul: Beta Yay.,1983.
- KARPAT, Kemal., **Osmanlı Nüfusu (1830-1914): Demografik ve Sosyal Özellikleri**, çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul:Türkiye Ekonomik ve Tarih Vakfı, 2003.
- KARTARI, Asker, **Farklılıklarla Yaşamak, Kültürlerarası İletişim**, 2.b., Ankara: Ürün Yayınları, 2006.
- KEARNEY, Michael “**From the Invisible Hand to Visible Feet: Anthropological Studies of Migration and Deveelopment**”, **Theories of Migration**, ed. Robin Cohen, Cheltenham: Edward Elgard Publishing,1990.
- KELEŞ, Ruşen **Kentbilim İlkeleri**, Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yay., 1976.
- KELEŞ, Ruşen ve YAVUZ, Fehmi., **Yerel Yönetimler**, Ankara: Turhan Kitabevi, 1983.
- KELEŞ, Ruşen., **Kentleşme Politikası**, 10.b., Ankara: İmge Yayınevi,2008.
- KEYMAN, Fuat “**Globalleşme ve Türkiye Radikal Demokrasi Olasılığı**” Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik, İstanbul : Bağlam Yay., 1997.
- KEYMAN, Fuat., “**Globalleşme Söylemleri ve Kimlik Talepleri: Türban Sorununu Anlamak**” **Global Yerel Eksende Türkiye**, Der: Fuat Keyman, Yaşar Sarıbay, İstanbul : Alfa Yay., 2000.

- KIRAY,Mübeccel., “ **Toplum Yapısındaki Temel Değişimlerin Tarihsel Perspektifi: Bugünkü ve Yarınki Türk Toplum Yapısı**” Toplumbilim Yazıları,No.7, Ankara: G.Ü. İİBF Yay.,1982.
- KIRAY,Mübeccel., **Kentleşme Yazıları**, İstanbul: Bağlam Yay., 2007.
- KIZILÇELİK, Sezgin., **Frankfurt Okulu**, 2.b., Ankara : Anı Yay., 2008.
- KIZILÇELİK, Sezgin., **Zalimler ve Mazlumlar: Küreselleşmenin İnsani Olmayan Doğası**, Ankara: Anı Yay., 2004.
- KİPER, Perihan, **Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Tarihsel-Kültürel Değerlerinin Korunması: Türkiye Bodrum Örneği**,İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı Yay., 2006.
- KOCACIK, Faruk “**Kitle Toplumu, Küreselleşme ve Türkiye**” Prof. Dr.Eyüp Kemerlioğlu’na Armağan, Önder Mat (ed.) Sivas: C.Ü.Yay., 2000.
- KOMAROVSKY, Mike., ve Sargent, S.J., **Research Into Subcultural Influences Upon Personality**,S. Sargent ve M.Smith eds., Culture and Personality, New York: The Viking Fund, 1949.
- KONGAR, Emre., **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, 2.b.,Ankara:Bilgi Yayınevi,1979.
- KÜYEL,Türker Mübahat., “**Kültür ve Medeniyet Varlıklarının Korunması Dünyaya Açılmaya Engel Olur mu?**” Milli Kültür Ankara:Kültür Bak. Şubat 1990.
- KYMLICKA, Will., **Çokkültürlü Yurttaşlık,Azınlık Haklarının Liberal Teorisi**, çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yay., 1998.
- LEE, Everett, “ **A Theory of Migration**”, **Migration**, ed., J.A. Jackson, London: Cambridge University Press, 1969.
- LEE, Everett., **A Theory of Migration, Theories of Migration**, ed. Robin Cohen, Cheltenham: Edward Elgard Publishing, 1978.
- LUNDBERG, George, LARSEN,Otto., SCHRAG, Clarence., **Sosyoloji**, çev. Özer Ozonkaya Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1970.

- MILLS, Charles W., **İktidar Seçkinleri**, çev. Ünsal Oskay, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1974.
- Mimarlar Odası, Ankara Şubesi, **Türkiye’de Kentleşme**, Ankara: Mimarlar Odası Yay., 1971.
- MONTERUIL, A. ve BOURISH, R.Y. **Majority Acculturation Orientations Toward “Valued”And “Devalued” Immigrants**, Journal of Cross-Cultural Psychology, 32, No:6, November, 2001.
- MUMFORD, Lewis **Tarih Boyunca Kent:Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği**, İstanbul:Ayrıntı Yayınları, 2007.
- MUTLU, Erol., **Globalleşme, Popüler Kültür ve Medya**, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2005.
- MUTLU, Erol, **İletişim Sözlüğü**, Ankara: Ark Yayınevi, 1995.
- ÖZCAN, Yusuf Ziya., **İç göçün Tanımı ve Verileri ile İlgili Sorunlar,Türkiye’de İlgöç**, İstanbul:Tarih Vakfı Yay., 1998.
- ÖZER, İnan., **Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme**, Bursa: Ekin Yayınevi, 2004.
- ÖZKALP, Enver., **Sosyolojiye Giriş**, 11.b., Eskişehir: Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı, 2001.
- ÖZLEM, Doğan. **Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi**, Ankara : Doğu – Batı Yay.,2009.
- PANIKKAR, Raimon., **Religion, Philosophy and Culture, Interculture, 35th Anniversary of the Intercultural Institute of Montreal (IIM) and 30th of its Journal Interculture**, October 1998, Issue No. 135, Speial Issue,1998.
- PAREKH, Bhikhu., **Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek : Kültürel Çeşitlilik ve Siyasi Teori**, çev. Bilge Tanrıseven, Ankara: 2002.
- PONTING, Clive., **Dünyanın Yeşil Tarihi: Çevre ve Uygarlıkların Çöküşü**,Çev. Ayşe Başçı-Sander,İstanbul:Sabancı Üniversitesi Yayınları,2 000.

- RAGIN, Charles., ve CHIROT, Daniel., **“Immanuel Wallerstein’in Dünya Sistemi: Tarihsel Olarak Siyaset ve Sosyoloji”**, **Tarihsel Sosyoloji: Bloch’tan Wallerstein’a Görüşler ve Yöntemler**, ed. Theda Skocpol, çev. Ahmet Fethi, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 1999.
- ROBERTSON, R., **Toplum Kuramı, Kültürel Görecelik ve Küresellik Sorunu, Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi**, der. Antony D. King, çev. Gülcan Seçkin- Ümit Hüsrev Yolsal, Ankara : Bilim ve Sanat Yay., 1998.
- ROWE, David., **Popüler Kültürler: Rock ve Sporda Haz Politikası**, İstanbul: Ayrıntı Yay., 1996.
- SAID, Edward., **Oryantalizm**, 3.b., çev. Nezihe Uzel, İstanbul: İrfan Yay., 1995.
- SAMOVAR, A. ve PORTER, R.E., **Communication Between Cultures**, Canada: Wadsworth Publishing Company, 1991.
- SELÇUK A., **Kültürlerarası İletişimi Engelleyen Bazı Faktörler**, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi, 5, s.319-324, 1995.
- SENCER, Yakut., **Türkiye’de Kentleşme**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, No:345, 1979.
- SEZAL, İhsan., **Kentleşme**, İstanbul: Ağaç Yay., Alternatif Üni. Serisi, 1992.
- SJOBERG, Gideon., **“Sanayi Öncesi Kent”**, **20. Yüzyıl Kenti**, Çev. ve Der. Bülent Duru ve Ayten Alkan, Ankara: İmge Kitabevi, 2002.
- TAKARI, Yukari ., **“The Family Networks and Geographic Mobility of French Canadian Immigrants in Early-Twentieth Century Lowell, Massachusetts”**, Journal of Family History, Vol.26, No.3, 2001, s.373.
- TEKELİ, İlhan., **Göç ve Ötesi**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 2008.
- TEKELİ, İlhan., ve Erder, Leila., **İç Göçler**, Ankara: H. Ü. Yay., 1978.
- TİMUR, S., **Türkiye’de Aile Yapısı**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yay., 1972.
- TOLON, Barlas., **Büyük Kentin Sorunlarına Toplu Bir Bakış**, Ankara: AİTİA Yay., 1977.

- TOMLINSON, John., **Küreselleşme ve Kültür**, çev. Arzu Eker, İstanbul: Ayrıntı Yay., 2004.
- TURHAN, Mümtaz., **Kültür Değişmeleri (Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Teknik)**, İstanbul : Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları No:20.
- TUTAL, Nigün., **Küreselleşme, iletişim, Kültürlerarasılık**, İstanbul: Kırmızı Yay., 2005.
- TÜTENGİL, Orhan., **Az Gelişmiş Ülkelerin Toplumsal Yapısı**, İstanbul:1966.
- UYGUR, Nermi., **Kültür Kuramı**,2.b., İstanbul: Yapı Kredi Yay., 1996.
- ÜNER, Sunday.,**Nüfusbilim Sözlüğü**, Ankara:H.Ü.Yay., 1972.
- VERNON, Glenn M., **Human Interaction, An Introduction to Sociology**, Newyork: The Ronald Press Company Inc., 1965, s.90.
- VOLKAN, Vamık., **Kanbağı: Etnik Gururdan Etnik Teröre**, İstanbul: Bağlam Yay., 1999.
- WATTS, Ann ve WATTS, Thomas, **Minorities and Urban Crime: Are They the Cause or The Victims?**, Urban Affairs Quarterly, Cilt: 16, Sayı: 4, 1981.
- WEINER,M., **“The Global Migration Crisis: Challenge to States and to Human Rights”**, New York: Harper Collins College Publishers, 1995.
- WICKS, Rollo E., **Man and Modern Society**, Newyork: McGraw-Hill Book Company inc.,1958.
- WILLIAM Petersen, **“A General Typology of Migration” Theories of Migration**, ed. Robin Cohen, Cheltenham: Edward Elgard Publishing.
- WILLIS, J., **Population Growth and Movement**, Centre for Environmentan Studies,1968.
- WILPERT, Czarina **“The Use of Social Networks in Turkish Migration to Germany”**, **Internaational Migration Systems:A Global Approach**, ed., Mary M.Kitz, Lin Lean Lim and Hania Zltnik, Oxford : Clarendon Press, 1992.

WIRTH, Louis., “**Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme**”, **20.Yüzyıl Kenti**, der. Ve çev. Bülent Duru – Aytan Alkan, Ankara: İmge Kitabevi, 2002.

YALÇIN, Cemal., **Göç Sosyolojisi**, Ankara: Anı Yay., 2004.

YAYINOĞLU ERASLAN, Pınar. ve SUSAR, A.Filiz., **Kent, Görsel Kimlik ve İletişim**, Kocaeli: Umuttepe Yayınları,2008.

YÜCEOL, Hüseyin Mualla. “**Türkiye’de Bölgesel İşgücü Hareketleri,İşsizlik ve Ekonomik Kalkınma**”,İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi,Cilt 9,sayı:1, İstanbul: 2007.

ZAIM, H., “**Çalışanların değişen Vasıf Profili: Bilişim Vasıfları**”, 5.Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, Kocaeli Üniversitesi,2006,s.468.

İnternet Kaynakları

<http://auhf.ankara.edu.tr/dergiler/auhfd-arsiv/AUHF-2008-57-04/AUHF-2008-57-04-karasu.pdf>

<http://iibf.kocaeli.edu.tr/ceko/ssk/kitap48/07.pdf>

http://ogu_tekam.sitemynet.com/tumyazilar.htm

http://tr.wikipedia.org/wiki/Alt_k%C3%BClt%C3%BCr

http://tr.wikipedia.org/wiki/Kar%C5%9F%C4%B1_k%C3%BClt%C3%BCr

http://uvt.ulakbim.gov.tr/uvt/index.php?cwid=3&vtadi=TPRJ%2CTTAR%2CTTIP%2CTMUH%2CTSOS&c=google&s_f=_5&detailed=1&keyword=83546

<http://www.ekodialog.com/kent-ekonomileri/kentler-ve-temel-ozellikleri.html>

<http://www.iletisim.hacettepe.edu.tr/tr/popup.php?id=bolumler/abd/kulturlerarasi-iletisim>

http://www.isguc.org/arc_view.php?ex=212

http://www.kocaeli.gov.tr/default_B0.aspx?content=49

[http://www.kocaelikulturturizm.gov.tr/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CF
FA80988BF5A5E6B095F0C38A962B939A9](http://www.kocaelikulturturizm.gov.tr/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CF
FA80988BF5A5E6B095F0C38A962B939A9)

<http://www.multiculturalcyprus.net/index.php?option=com...file>

http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt2/sayi6pdf/canatan_kadir.pdf

<http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/164/alakus.htm>

EKLER

EK-1: Uygulanan Anket

ANKET FORMU

Bu anket formu Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi ile ilgilidir. Yapılacak çalışma ile İzmit'e gelenlerin İzmit kültürü ile etkileşimi ve iletişimi ortaya konulmaya çalışılacaktır. Ankette yer alan ifadelerin doğru veya yanlış cevabı yoktur. Cevaplar kesinlikle gizli tutulacaktır. Bu çalışmanın sonuçları, bilimsel araştırmalara katkıda bulunmak amacıyla kullanılacaktır. Bu yaklaşımla ve duyarlılıkla anket sorularını yanıtladığınızda, sizlerin de bilime katkısı olacaktır.

Çalışmaya katıldığınız için teşekkür ederiz

Sinem SİKLON
sinem.siklon@gmail.com

DEMOGRAFİK BİLGİLER

<p>1. Kaç yaşındasınız? (.....)</p> <p>2. Cinsiyetiniz () E () K</p> <p>3. Doğum yeriniz neresi? (.....)</p> <p>4. Eğitiminiz nedir?
() Okuryazar
() İlköğrenim
() Lise
() Önlisans
() Lisans
() Lisansüstü/Doktora</p> <p>5. Sürekli bir işte çalışıyor musunuz?
() Evet () Hayır</p> <p>6. (5. soruda "Hayır" seçeneğini işaretleyenler)
Çalışmama nedeniniz nedir?
() Emekli
() İşsiz
() Hasta
() Öğrenci ve çocuk
() Çalışmak istemiyor
() Diğer</p> <p>7. Aylık gelirin ne kadar?
() Hiç geliri yok
() 750 TL den az
() 750 - 1000 TL arası
() 1001- 1500 TL arası
() 1501 – 2000 TL arası</p> | <p>() 2001- 2500 TL arası
() 2501 – 3000 TL arası
() 3001- 3500 TL arası</p> <p>8. Medeni durumunuz nedir?
() Bekar (16. Soruya geçin)
() Boşanmış
() Dul
() Evli</p> <p>9. Eşiniz nereli?
() Aynı şehirden
() Başka bir şehirden
() İzmit'ten</p> <p>10. Eşiniz çalışıyor mu?
() Evet () Hayır</p> <p>11. Eşinizin eğitim durumu nedir?
() Okuryazar
() İlköğrenim
() Lise
() Üniversite
() Yüksek Lisans/Doktora</p> <p>12. Kaç çocuğunuz var? (.....)</p> <p>13. Torununuz var mı?
() Evet () Hayır</p> <p>14. Aileniz kaç kişi? (.....)</p> <p>15. Kaç yıldır İzmit'te yaşıyorsunuz? (.....)</p> |
|--|---|

16. İzmit'in hangi mahallesinde ikamet ediyorsunuz?

(.....)

17. İnançınız nedir?

- Ateizm
 Hıristiyanlık
 Müslümanlık
 Diğer

18. Hangi mezhebe bağlısınız?

- Alevi
 Sünni
 Şii
 Diğer

SİYASİ TERCİH

19. Son iki seçimde hangi partiye oy verdiniz

2002		2007
☐	AKP	☐
☐	CHP	☐
☐	MHP	☐
☐	SP	☐
☐	DTP	☐
☐	Diğer	☐

20. Siyaset günlük yaşamımda aktif olarak yer almaktadır.

- Kesinlikle katılıyorum
 Katılıyorum
 Ne katılıyorum ne katılmıyorum
 Katılmıyorum
 Kesinlikle katılmıyorum

21. Siyasi tercihlerimde İzmit'e yerleştiğimden beri değişiklik olmuştur.

- Kesinlikle katılıyorum
 Katılıyorum
 Ne katılıyorum ne katılmıyorum
 Katılmıyorum
 Katılmıyorum

KÜLTÜR

22. Ne tür kitaplar okuyorsunuz?

- Okumam (23. Soruya geçiniz.)
 İnceleme
 Mesleki
 Roman
 Diğer

23. (22. soruda "Okumam" seçeneğini işaretleyenler) Kitap okumamanızın nedenleri nedir?

- Zaman Darlığı
 Ekonomik Nedenler
 Kitap okuma alışkanlığının olmaması / sevmemesi
 Diğer (.....)

24. İzmit'te çıkan yerel gazetelerden hangisini okuyorsunuz?

- Kocaeli (Kırmızı)
 Bizim Kocaeli (Yeşil)
 Özgür Kocaeli (Mavi)

- Kocaeli Demokrat
 Çağdaş Kocaeli
 Kocaeli Hakimiyet

25. Sinema, tiyatro, konser vb. etkinliklere katılır mısınız?

- Evet (26. Soruya geçiniz.)
 Hayır (27. Soruya geçiniz.)

26. Bu tür etkinliklere katılma sıklığınız nedir?

- Her hafta 1-3 arası
 İki haftada 1-3 arası
 Ayda 1-3 arası
 İki ayda 1-3 arası

27. Bu tür etkinliklere katılmamanızın nedenleri nedir?

- Ekonomik zorluklar
 Zaman Darlığı
 Etkinlikleri takip etmeme / haberi olmama
 Diğer (.....)

28. Göç ettiğiniz kentte bu tür etkinliklere katılmamanızın nedeni nedir?

- Etkinliklere katılmıyordum
 Ailemin izin vermemesi nedeniyle
 Ekonomik zorluklar nedeniyle
 Bu tür etkinliklerin olmaması nedeniyle
 Diğer (.....)

29. Evinizde Türkçe'den başka bir dil konuşuluyor mu?

- Evet (34. Soruya geçiniz.)
 Hayır

30. Türkçe'den başka hangi dil konuşulmaktadır.

- Boşnakça Kürtçe
 Bulgarca Pomakça
 Çerkezce Tatarca
 Ermenice Zazaca
 Gürcüce Diğer
 Lazca (.....)

KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM

31. Aşağıda değişim ile ilgili olarak bazı ifadeler vardır. Bu ifadelere ne ölçüde katılıp katılmadığınızı belirleyebilmek için açıklamalardan birini seçerek (X) işareti ile belirtmeniz gerekiyor. İfadelerin doğru veya yanlış yoktur. Bu nedenle ifadeyi okuduğunuzda aklınıza gelen ilk cevap sizin tutumunuzu en iyi yansıtan olacaktır.

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Ne katılıyorum ne katılmıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
Çocukluğumdaki yaşam tarzı ile şimdiki yaşam tarzım arasında farklılık vardır.	5	4	3	2	1
Eğlenme tarzımda değişiklikler vardır.	5	4	3	2	1
Dinlenme tarzımda değişiklikler vardır.	5	4	3	2	1
Beslenme tarzımda değişiklikler vardır.	5	4	3	2	1
Aile içi ilişkilerimde değişiklikler vardır.	5	4	3	2	1
Giyim-kuşamımda değişiklikler vardır.	5	4	3	2	1
Göç ettiğim bölgenin giyim-kuşam tarzını İzmit'te uygulayabiliyorum.	5	4	3	2	1

32. Bu değişiklikleri en fazla neye bağlıyorsunuz? Önemlerine göre ilk üç tanesini sıralayınız.

- Aldığım eğitime
 Eşimin etkisine
 Maddi imkanlarımın daha fazla olmasına
 Yaşadığım ortamın değişmesine
 Diğer (.....)

33. Kendi memleketimdeki herhangi bir geleneği Kocaeli'nde değişmeden yaşatabiliyorum.

- Evet Hayır

34. Kocaeli'nin kültürel değerlerini ne ölçüde biliyorsunuz (1 : En az → 5 : En çok)

Pişmaniye	1	2	3	4	5
Kandıra Bezi	1	2	3	4	5
Hereke Halısı	1	2	3	4	5
Karamürsel Sepeti	1	2	3	4	5
Diğer (.....)	1	2	3	4	5

35. Sizden sonraki kuşaklar kendi kültürlerini sadece aile içinde mi yaşamaktalar?

- Evet Hayır

36. (35. soruda "Hayır" seçeneğini işaretleyenler) Benliklerinde her iki tarafında kültüründen yaşatabiliyorlar mı?

- Evet
 Hayır

GÖC

37. Kocaeli'nin yerli halkıyla ilişkileriniz nasıl

- Olumlu
 Ne olumlu ne olumsuz
 Olumsuz

38. Memleketinizle bağlantınız hangi yollarla devam ediyor?

- Devam etmiyor
 Telefonla konuşmak
 Memleketi ziyarete gitmek
 Para almak
 Para göndermek
 Dönmeyi ve tekrar memlekete yerleşmeyi düşünmek
 Diğer (.....)

39. Ailenizin ilk geldiği yerleşim yerinin türü nedir?

- İl Merkezi Köy
 İlçe Merkezi Diğer (.....)

40. Kocaeli'ne gelme nedeniniz nedir

- Evlenmek için
 Eş durumundan
 İş bulmak için
 Tayin nedeniyle
 Eğitim nedeniyle
 Sağlık nedeniyle
 Yurt dışı.dön.nedeniyle
 Terör / kan davası nedeniyle
 Akraba / yakını olduğundan
 Diğer (.....)

41. İzmit'e kimlerle geldiniz?

- Yalnız, becardım
 Yalnız, evliydim
 Anne ve babamla
 Eşim ve çocuklarımla
 Arkadaşlarımla
 Ailece (anne, baba, eş ve çocuklarla)
 Köyçe
 Diğer (.....)

42. Şu anda ikamet ettiğiniz mahalleye nereden geldiniz?

- Başka kent merkezinden
 Bu kentteki başka bir mahalleden
 İlçe merkezinden

- Köyden
 Yurtdışından
 Burada doğdum
 Diğer (.....)

43. İkamet ettiğiniz mahalle İzmit'teki kaçınca yerleşim yeriniz?

- Birinci
 İkinci
 Üçüncü
 Dördüncü
 Beş veya daha fazla
 Bilmiyorum

44. Önceki ikamet ettiğiniz mahalleden ayrılma nedeniniz nedir

- Akraba/hemşerilere yakın olmak
 Akraba/ komşu baskısından kaçmak
 Aile yaşantıma uygun olmadığı için
 Çocukların okuluna yakın olması için
 Ekonomik bakımdan uygun olduğu için
 Eşim istediği için
 Evim yıkılacağı için
 Kendi evime geçmek
 İşe yakın olmak
 Sosyal imkanı daha iyi bir semte geçmek için
 Diğer (.....)

45. Şu anda oturduğunuz mahalleyi değiştirmeyi düşünüyor musunuz?

- Evet
 Hayır (47. soruya geçiniz)

46. (45. soruda "Evet" seçeneğini işaretleyenler) Neden oturduğunuz mahalleden taşınmak istiyorsunuz?

- Akraba / hemşerilere yakın olmak
 Akraba / komşu baskısından kaçmak
 Çocukların okuluna yakın olması için
 Daha ucuz bir yere geçmek için
 Daha iyi bir semte geçmek için
 Eşim istediği için
 Evlendiğim için
 Evim yıkılacağı için
 Kendi evime geçmek
 İşe yakın olmak
 Diğer (.....)

47. Oturduğunuz konut mülkiyeti kime ait?

- Aileden birine ait
 Bana ait
 Eşimin
 Kiracıyım
 Diğer (.....)

48. Oturduğunuz konutun durumu nedir?

- Müstakil
 Daire
 Gecekondu (49. soruya geçiniz)
 Oda
 Villa
 Diğer (.....)

49. (48. soruda "Gecekondu" seçeneğini işaretleyenler) İkamet etmekte olduğunuz konut gecekonduysa arsamn mülkiyet durumu nedir?

- Müstakil
 Hisseli Tapu
 Tahsis Belgesi
 Tapusuz
 Diğer (.....)

50. Aşağıdakilerden hangisi veya hangileri göçten sonra evinizde oluşan yeniliklerdir? ("X" işareti ile belirtiniz)

☐	Musluk Suyu	☐	VCD, DVD
☐	Doğalgaz Bağlantısı	☐	Müzik Seti
☐	Kat Kaloriferi	☐	Bilgisayar
☐	Merkezi Kaloriferi	☐	Telefon
☐	Tuvalet	☐	Fax
☐	Çanak Anten ya da Kablolulu Yayın	☐	Otomatik Çamaşır Makinesi
☐	İnternet Bağlantısı	☐	Dikiş Makinesi
☐	Televizyon	☐	Bulaşık Makinesi
☐	Şofben (Termosifon)	☐	

51. İzmit'te ilk çalıştığınız işin türü nedir?

(.....)

- Düz işçi
 Eğitim, sağlık ve güv. hizmetleri
 Hizmet sektöründe teknik eleman
 İdari personel
 Küçük imalat
 Marjinal sektör
 Memur
 Kendi işi
 Nitelikli işçi

- Serbest Meslek
 Tarım
 Ticarethane sahibi
 İşsiz
 Diğer (.....)

52. İzmit'teki ilk işinizin durumu neydi?

- İşçi (sigortalı)
 İşçi (sigortasız)
 Aile içinde (ücretsiz işçi)
 Parça başı iş yapan
 Memur
 Kendi işi
 Diğer (.....)

53. İzmit'teki ilk işinizi nasıl buldunuz?

- Kendi imkanlarıyla
 İş ve işçi bulma kurumu
 Akraba yardımı
 Hemşehri yardımı
 Arkadaş yardımı
 Gazete ilanıyla
 Baba mesleği
 Partililer aracılığıyla
 Diğer (.....)

54. Kentteki son işinizin türü nedir?

(.....)

- Düz işçi
 Nitelikli işçi
 Küçük imalat
 İdari personel
 Hizmet sektöründe teknik eleman
 Eğitim, sağlık ve güc. Hizmetleri
 Marjinal sektör
 Ticarethane sahibi
 Serbest Meslek
 Tarım
 İşsiz
 Diğer (.....)

55. İzmit'teki son işinizin durumu nedir?

- İşçi (sigortalı)
 İşçi (sigortasız)
 Aile içinde (ücretsiz işçi)
 Parça başı iş yapan
 Memur
 Kendi işi
 Diğer (.....)

56. İzmit'teki son işinizi nasıl buldunuz?

- Kendi imkanlarıyla
- İş ve işçi bulma kurumu
- Akkraba yardımı
- Hemşehri yardımı
- Arkadaş yardımı
- Gazete ilanıyla
- Baba mesleği
- Partililer aracılığıyla
- Diğer (.....)

57. Halen çalıştığınız işi değiştirmeyi düşünüyor musunuz?

- Evet (58.soruya geçiniz)
- Hayır
- Halen çalışmıyor

58. İşinizi neden değiştirmek istiyorsunuz?

- Ücret yeterli değil
- Kendi işimi kurmak istiyorum
- Memur olmak istiyorum
- Ulaşım güçlükleri nedeniyle
- Diğer (.....)

59. Gelir getiren ek işiniz türü nedir?

- Ek iş yok
- Düz işçi
- Nitelikli işçi
- Küçük imalat
- İdari personel
- Hizmet sektöründe teknik eleman
- Eğitim, sağlık ve güv. hizmetleri
- Marjinal sektör
- Ticarethane sahibi
- Serbest Meslek
- Tarım
- İşsiz
- Diğer (.....)

60. Evde gelir getirmeye yönelik faaliyet var mı?

- Evet
- Hayır (62.soruya geçiniz)

61. (60 .soruda "Evet" seçeneğini işaretleyenler) Gelir getirmeye yönelik faaliyet varsa gelir getirmeye yönelik ne üretiliyor?

- İçecek
- Halı,kilim
- Sanayi ara elamanları
- Süs / Hediyelik eşya
- Yiyecek
- Diğer (.....)

KENTLEŞME VE KENTLİLEŞME

62. Kentte başarılı olmayı etkileyen ilk üç faktör nedir?

- Ailenin varlıklı olması
- Çalışkan Olmak
- Dindar Oluşuna
- İyi eğitim görmüş olmak
- İşbilir ve Yetenekli Oluşuna
- İyi ahlaklı Oluşuna
- Şanslı Oluşuna
- Torpilli oluş
- Diğer (.....)

63. Kentte kendinizi başarılı görüyor musunuz?

- Evet (64. soruya gidiniz)
- Hayır (65. soruya gidiniz)

64. (63 .soruda "Evet" seçeneğini işaretleyenler) İzmit'te tutunmanızın en önemli üç tanesini sıralayınız.

- Ailesini geçindirmek için başarılı olma zorunluluğu
- Aile yaşamının iyi olması
- Bir işi yada işyeri olmak
- Çalışkan ve doğru olmak
- Eğitim
- Köye göre daha iyi bir yaşam var olduğu için
- Maddi durumunun iyi olması
- Diğer (.....)

65. (63 .soruda "Hayır" seçeneğini işaretleyenler) İzmit'te kendinizi başarısız hissediyorsanız bunun ilk üç nedeni nedir?

- İşsizlik
- Kazancımı iyi değerlendirememem

- Kent yaşayışına ayak uyduramama
 Kader
 Maddi imkansızlık
 Torpilli olmadığı için
 Yakınları ve çevresi
 Diğer (.....)

66. Kendinizi kentli görüyor musunuz?

- Evet Hayır Kısmen

67. Sizce kent kime aittir?

- Devlete
 Belediyeye
 Şehirde yaşayana
 Mülk sahiplerine
 Hiç kimseye
 Bize
 Diğer (.....)

68. Kent ileri gelenleriyle aynı semtte oturmak ister misiniz?

- Evet (69. soruya geçiniz)
 Hayır (70. soruya geçiniz)
 Bilmiyorum

**69. (68. soruda "Evet" seçeneğini işaretleyenler)
Kent ileri gelenleriyle aynı semtte oturma isteğinizin nedenleri nedir?**

- İyi yaşamak bizim de hakkımız
 Çocuklar zengin ve iyi insanların çocuklarıyla büyür
 Ben zengin komşularla beraber yaşarım
 Çocuk iyi eğitim görür ve yetişir
 Diğer (.....)

**70. (68. soruda "Hayır" seçeneğini işaretleyenler)
Kent ileri gelenleriyle aynı semtte oturmama isteğinizin nedenleri nedir?**

- Onlar bizi küçük görür
 Ahlakımız bozulur
 Biz onlara uyum sağlayamayız
 Çocukların eğitimi sorun olur
 Diğer (.....)

71. Geldiğiniz yere dönmek istiyor musunuz?

- Buralıyım
 Evet
 Hayır
 Diğer (.....)

72. Dönme isteğinizin nedeni nedir?

- Köyde durum daha iyi
 Kentte yaşam daha zor
 Kente ait olmadığım için
 Geleneklere bağlılığımdan
 Köy daha temiz
 Diğer (.....)

73. Kente taşınmadan önceki ve kentteki yaşam farklılığı sizce nasıl?

- Çok daha iyi
 Daha iyi
 İyi
 Kötü
 Oldukça kötü
 Çok kötü
 Bilmiyor

74. Kentte yaşarken geleceğe yönelik en büyük isteğiniz nedir?

- Başka kentte yaşama
 Çocukların geleceği
 Daha iyi bir iş
 Daha sıcak komşuluk ve dostluk ilişkileri
 Daha yoğun akrabalık ilişkileri
 Gelir ve sosyal güvence
 İşimi geliştirme
 İşimde yükselme
 Konut edinmek
 Köyüme geri dönmek
 Sağlık
 Zengin olmak
 Diğer (.....)

75. Kocaeli'nde yaşamaktan hoşnut musunuz?

- Evet Hayır

76. Derneği hangi amaçla kurduunuz?

- Hemşehrilerle dayanışma sağlamak
 Kentle ilgili alınacak kararlarda etkili güç olma isteği
 Diğer (.....)

COKKÜLTÜRLÜLÜK

77. Bugüne kadar üye olduğunuz hemşehri derneğinden başka herhangi bir derneğe, kuruluşa, topluluğa üye oldunuz mu?

- Evet
 Hayır (79. soruya geçiniz)

78. (77 .soruda “Evet” seçeneğini işaretleyenler) Üye olduğunuz kuruluş ne tür bir kuruluştur?

- Memur Derneği
 İşçi Sendikası
 Siyasi Parti
 Dini grup/cemaat
 Tarikat
 Sosyal Yardımlaşma Derneği
 Spor Kulübü
 Mesleki dernek
 Çevreci kuruluşlar
 Müzik, folklor vb. derneği
 Okul Aile Birliği
 Diğer(.....)

79. Üye olduğunuz kuruluşun size nasıl bir faydası oldu

- Faydası Olmadı
 Boş vakitlerimi değerlendirdim
 Benim görüşlerimi temsil etti
 Dernek sayesinde işlerimi takip ettim
 Diğer (.....)

80. Sizce İzmit’te kültürel çeşitlilikten söz edebilir miyiz?

- Evet (81. soruya geçiniz)
 Hayır

81. (80. soruda “Evet” seçeneğini işaretleyenler) İzmit’te bu kültürel çeşitlilik başarılı bir şekilde yönetilebiliyor mu?

- Evet
 Hayır (82. soruya geçiniz)

82. (81 .soruda “Hayır” seçeneğini işaretleyenler) İzmit’teki kültürel çeşitliliğin başarılı bir şekilde yönetilmediğini neye dayanarak söylüyorsunuz?

- Eşit davranılmıyor
 İzmit’in yerli halkından farklı olduğumu hissediyorum
 Soyutlandığımı düşünüyorum
 Diğer(.....)

83. Kültürel çeşitliliğin başarılı yönetilmesi için neler yapılmalı?

- Devlet politikasını değiştirmeli
 Halkların bütünleşmesi sağlanmalı
 Diğer (.....)

EK-2: Anket uygulanan kişilerin üye oldukları dernekler/vakıflara göre dağılım tablosu

DERNEK / VAKIF	KİŞİ SAYISI
Amasyalılar Kültür ve Dayanışma Derneği	15
Ankaralılar Derneği	10
Diyarbakırlılar Derneği	16
Karabüklüleri Derneği	16
Makedonya Türkleri Derneği	21
Muşlular Derneği	20
Nevşehirliiler Derneği	12
Sima Vakfı	3
Trabzonlular Derneği	7
Tunceliler Derneği	13
TOPLAM	133

EK-3: Kocaeli'nin Kültürel Yapısı

Yöresel Yemekler

Yöredeki kültürel çeşitlilik ve kozmopolit yapı beslenme biçimlerinde de çeşitlilik yaratmaktadır. Tarımda çağdaş yöntemlerin kullanımı, ülke genelinin üstündedir. Bu, sebze üretiminde yoğunlaşmaktadır. Anadolu'da beslenme temel olarak unlulara dayanırken, Kocaeli'nde sebze-meyve tüketimi öne çıkmaktadır. Karadeniz'den göçlerle, karalahananın da yaygınlaştığı görülmektedir. Ancak kurutma, turşu ve komposto gibi ev konserveciliği giderek azalmaktadır. Yarımca kirazı, Değirmendere fıncığı, Kandıra yoğurdu, hindi dolması ev peyniri, İzmit pişmaniyesi bu yörelerin adıyla özdeşleşmiştir. Yörenin yerlileri olan Manavlar'ın köylerinde yöresel yemekler varlığını sürdürmektedir.

Yöresel Türküler

Yöresel Türküler; Kocaeli'nde bugüne kadar Kocaeli Türküsü olarak TRT repertuarına alınan 4 türkü bulunmaktadır. Bunlar: Üç Güzel Oturmuş Gergefin İşler, Akmeşe Yolları, Karadeniz Gümbür Gümbür ve Darbuka Çala Çala adlı türkülerdir. Ancak yaklaşık 700 yıllık bir Türk nüfus yerleşimine sahne olan ilimizde sadece 4 türkü üretilebildiğini düşünmek doğru olmaz. TRT formatlarında derleme haline getirilmemiş çok sayıda türkü derlenmeyi beklenmektedir.

Halk Oyunları

Yörede değişik bölgelerden gelen toplulukların getirdikleri oyunlar görülür. Her topluluk geldiği yerin oyunlarını yaşatmaya çalışmıştır. Yalnız Kandıra ve Karamürsel bir ölçüde geleneksel bütünlüğünü koruyabilmiştir. İlde, Balkanlardan, Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgesi'nden gelen topluluklar ve Çerkezler bulunmaktadır. Kimi köylerde horon, hora ve karşılamalar, kasap oyunları, zeybekler ve Çerkez oyunları oynanmaktadır. Bunlarda öbür yörelerdekinden ayrı bir özellik görülmemektedir. Kocaeli'nin ilk yerlileri olan Manavların maalesef henüz derlenememiştir. Ancak merkez ilçenin tamamı ile diğer ilçe merkezleri dışında kalan köylerin büyük bir bölümünde yöresel oyunlar oynanmaktadır. Müziklerinin ince sazlarla (Klarnet, Keman, Cümbüş, Darbuka, veya Küçük Davul) çalındığı oyunlar;

erkeklerde kaşıkla ve bireysel oyunlar şeklinde, kadınlarda gruplar halinde kaşıklı veya kaşksız olarak oynanır. Kına gecelerinde kapalı mekanlarda bir kadının ritim tutarak sözlü türküleri eşliğinde oynanır. Doğu Karadeniz Bölgesi'nden gelen vatandaşların yoğun olarak yaşadığı yerleşim birimlerinde kemençe veya Karadeniz davul-zurnası eşliğinde horon türü oyunlar şeklindedir. Oyunlar Kocaeli'de yaşayanlara özgü bir karakter kazanmamıştır. Oyunlar asıl yöresindeki isim ve figürlerle aynıdır. Balkan Türkleri-Muhacırlar 1920'li yıllarda geldikleri ve daha sonraki yıllarda yöreden gelebilecek göçlerle takviye olmadıkları için oyunlarda yöresel özgünlüklerini kaybetmişler ve modernize olan kent yaşamına uyum sağlamışlardır. Kafkas göçmenlerinden Çerkezler ve Abazalar daha çok İzmit ve çevresinde birkaç köy ve beldemizde özgün yapılarını koruyabilmiştir. Buralarda akordiyon veya tuşlu sazlar eşliğinde Kafkas oyunları oynanmaktadır. Gürcüler de ise Artvin'den gelenler Artvin oyunları, diğerleri ise kemençe eşliğinde horon türü oyunlar oynamaktadır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan gelenler ise davul-zurna eşliğinde halay türü oyunlar oynamaktadır. Giyimde ise, İlin nüfus yapısındaki çeşitlilik, giyim-kuşamına da yansımıştır. Geleneksel yapının sürdüğü 1960'lara kadar ildeki giysiler oldukça çeşitlilik göstermektedir. Bu, göçmen kesimlerde daha belirgindir. Çerkez, Abaza ve Gürcülerin giyiminde Kafkas etkisi görülmektedir. Yöresel giysi denildiğinde ilk akla gelen ilin yerlileri olan Manavların giysileri olmaktadır. Bu kesimin giysileri Manav köylerindeki orta yaş kadınlarımızda özgün yapısını sürdürmektedir. Kadın giysileri; başta, ön tarafı oyalı tepelik fes eşarpla başa bağlanmakta onun üzerinde kuşak hizasına kadar inen uçları oyalı atkı örtülmektedir. Gövdede içlik üstünde yakasız gömlek ve en üstte kalça hizasına kadar inen ceket giyilmektedir. Ceket üzerinden kemer bağlanmaktadır. Gövde altında diz altına kadar inen şalvar bulunmakta, ayakta da özgü çorap ve siyah kundura giyilmektedir. Erkeklerde klot pantolon, yakasız gömlek, belde özgün şal kuşak, başta püsküllü örgü fes ve ayakta siyah ayakkabı bulunmaktadır. Kandıra ve Karamürsel'in köylerinde yer yer geleneksel giysilerden renkli şalvara, renkli ve desenli basma entariye, ak yazma ya da "serpme" denilen geniş, uçları püsküllü başörtülere rastlanmaktadır.

Gelenekler ve Görenekler

Kocaeli, çeşitli yörelerden göç aldığından dolayı gelenek ve göreneklerinde de bu çeşitlilik görülmektedir. Düğün; Yörede genellikle söz kesimi için kız evine giden damat

anası gelinimi getirin diye seslendikten sonra yere kumaş serer ve kız bunun üstünden yürüyerek kaynanasının önünde oturur. Kıza takılar takılır ve armağanlar verilir. İki üç hafta sonra erkeğe nişan takılır, kız evi iki tepsi baklava gönderir. Düğün çeyiz asmayla başlar. Bazı çevrelerde ilk gün gelin ve güvey çörekleri yapılır, kız evinde kadınlar, erkek evinde erkekler toplanır. Gece yarısından sonra mumlarla “Heyamola” çekilerek oğlan evine gelinir, eğlenceler sabaha kadar sürer. Yörede kına gecesine “Düri” gecesi de denir. Gelin daha çok Perşembe günü alınır. Gelini almaya damadın sağdıcının önderliğinde gidilir. Damat gelin alayını kapıda karşılar ve gelin arabadan indikten sonra bıçağını çekerek kapıya saplar, birlikte içeri girerler. Topluca yatsı namazı kıldıktan sonra dini nikah kıyılır. Doğum; Gebenin midesinin yanması bebeğin saçlarının çıkmasına, gebelik çillenmesi doğacak çocuğun kız olacağına yorulur. Çocukları yaşamayanlar, yeni doğmuş bebeklerini hiç çocuğu ölmemiş kadının koynundan geçirirler. Anne ve çocuğu kırk gün geçtikten sonra komşular götürülür. Her gidilen evden yeni doğan bebeğin dölünün bereketli olması için yumurta verilir. Yörede çocukların tek sayılı yaşlarda sünnet ettirilmesinin daha uygun olduğu kabul edilir

